

UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKLIS LATVIJĀ UN IGAUNIJĀ

tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām,
bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem
un valsts ekonomisko izaugsmi

Anatolijs Prohorovs

UZŅĒMUMU IENĀKUMA NODOKLIS LATVIJĀ UN IGAUNIJĀ:

tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām,
bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem
un valsts ekonomisko izaugsmi

Anatolijs Prohorovs

MONOGRĀFIJA

 ZINĀTNE

UDK 336.226.12(474)

Pr766

Anatolijs Prohorovs

Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi, – Apgāds “Zinātne”, 2017. – 256 lpp.

British Library Cataloguing in Publication Data

Monogrāfijā tiek pamatots līdz peļņas sadales brīdim atliktā UIN ieviešanas lietderīgums. Šāda UIN maksāšanas sistēma Igaunijā pastāv kopš 2000. gada. Monogrāfijā ir veikta Igaunijas un Latvijas uzņēmumu uzņēmējdarbības aktivitātes un finanšu rādītāju, tiešo ārzemju investīciju apjomu un virknes makroekonomisko rādītāju salīdzinošā analīze laika periodam no 1996. līdz 2015. gadam. Tāpat ir aprēķināta iespējamā Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu ieņēmuma papildu pieauguma prognoze gadījumā, ja Latvijā tiktu ieviests UIN atliktais maksājums. Monogrāfijā iegūtie rezultāti apliecina Dž. Keina (*John Keynes*) multiplikatora teoriju, P. Samuelsona (*Paul Samuelson*) multiplikatora-akceleratora un investīciju paātrinājuma teorijas, kā arī A. Lafera (*Arthur Laffer*) budžeta koncepcijas aktualitāti.

Zinātniskie recenzenti:

Dr. oec. Kārlis Ketners – Banku augstskolas Finanšu katedras profesors, Latvijas Zinātnes padomes eksperts ekonomikā un vadībzinātnē

PhD. (Economy of Enterprise) Marina Solesvika – *Nord University* (Norvēģija) profesore

Dr. oec. Vjačeslavs Dombrovskis – domnīcas CERTUS valdes priekšsēdētājs

Biznesa, mākslas un tehnoloģiju augstskolas “RISEBA”

Zinātniskā padome iesaka publicēšanai, 09. 12. 2016., protokols Nr. 3

Redaktore: Dzintra Birnbauma

Angļu teksta redaktors: Dr. Bendžamins Bregīns

Mākslinieks: Ivans Tutovs, aģentūra “lab9.pro”

Izdevējs: Apgāds “Zinātne”

Monogrāfija iespiesta Jelgavas tipogrāfijā

ISBN 978-9934-549-29-8

© Anatolijs Prohorovs, 2017

Atsauksmes

“Pirms sešpadsmit gadiem Igaunija spēra drosmīgu un inovatīvu soli – lemjot, ka tā kļūs par pirmo valsti pasaulē, kur uzņēmumu reinvestētajai peļņai netiks piemērots uzņēmuma ienākumu nodoklis.

Anatolijs Prohorovs ir faktiski pirmais pētnieks šo sešpadsmit gadu laikā, kas ieguldījis milzīgu darbu, lai sistēmiski izpētītu šo Igaunijas pieredzi, turklāt viņa darbs nāk klajā īstajā laikā un īstajā vietā.

Anatolijs ar savu komandu rāda visaptverošu ainu par salīdzinātajiem Igaunijas un Latvijas uzņēmumu rādītājiem pirms un pēc Igaunijas nodokļu eksperimenta ar reinvestēto peļņu. Un skaitļi runā paši par sevi.

Ir ļoti patikami redzēt darbu, kas ievērojami paceļ šobrīd jau ļoti zemu nolaisto “pētījumu latiņu”.

*Dr. oec. Vjačeslavs Dombrovskis,
domnīcas CERTUS valdes priekšsēdētājs*

“Anatolijs Prohorovs savā grāmatā skaidri iezīmē pamatnostādnes, kādēļ un kā Latvijai virzīties uz uzņēmumu ienākuma nodokļa reformu, ieviešot 0% likmi reinvestētajai peļņai, tādējādi veicinot investīcijas uzņēmumu straujākai attīstībai, ceļot produktivitāti un stiprinot pozīcijas eksporta tirgos, lai sasniegtu augstu labklājības līmeni un paaugstināt vispārēju valsts konkurētspēju.”

*Jānis Endziņš,
Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Valdes priekšsēdētājs*

“Jāuzteic autors par spēju saprotami un konspektīvi aplūkot sarežģītus uzņēmumu ienākuma nodokļa sistēmas jautājumus, turklāt pamatoti analizējot, kā nodokļu likmes, kopējais nodokļu slogs un nodokļu politika var veicināt vai neveicināt ekonomiskās aktivitātes un izaugsmi, ņemot vērā rādītājus divdesmit gadu periodā. Monogrāfiju var viennozīmīgi rekomendēt ekonomiskās politikas veidotājiem, makroekonomikas, nodokļu politikas speciālistiem, kā arī pētniekiem un citām ieinteresētām personām, kas piedalās valsts ekonomikas un nodokļu politikas izpētē, izstrādāšanā un īstenošanā.”

*Dr. oec. Kārlis Ketners,
Banku augstskolas Finanšu katedras profesors,
Latvijas Zinātnes padomes eksperts ekonomikā un vadībizinātnē*

Par autoru

Anatolijs Prohorovs ir augstskolas RISEBA Ekonomikas un finanšu departamenta asociētais profesors. Ieguvis doktora grādu vadībzinātnē. Pirms doktorantūras studijām Latvijas Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūtā beidzis aspirantūru specialitātē “Tautsaimniecības nozaru organizācija, pārvalde un plānošana”. Anatolijs Prohorovs ir RISEBA Zinātniskās padomes loceklis, Latvijas Zinātnes padomes eksperts (ekonomikas nozare, finanšu apakšnozare), RISEBA Makroekonomiskās izpētes virziena vadītājs. 2016. gadā Anatolijs Prohorovs apbalvots ar augstskolas RISEBA gada balvu par uzvaru nominācijā “Gada pētnieciskais darbs”.

Anatolijs Prohorovs nodarbojas ne tikai ar zinātniski pedagoģisko darbu, bet ir arī uzņēmējs un uzņēmumu grupas “Proks” vadītājs, vairāku uzņēmumu padomes loceklis. Viens no šiem uzņēmumiem kopš 2004. gada ir iekļauts Latvijas lielāko uzņēmumu TOP 500, bet kopš 2013. gada Latvijas lielāko uzņēmumu TOP 100 sarakstā. Cits grupas “Proks” uzņēmums 2014. gadā ierindojās pirmajā vietā Latvijas straujāk augošo uzņēmumu vidū (Latvijas Gazele 2014). Uzņēmumus “Proks Capital” ir ieguvis Latvijas Riska kapitāla asociācijas balvu “Gada investors 2015” nominācijā Gada pārdošana.

Anatolijs Prohorovs aktīvi iesaistās sabiedriskajās aktivitātēs, kopš 2011. gada līdz pat šim brīdim ir Latvijas Riska kapitāla asociācijas valdes loceklis. No 2011. gada līdz 2015. gadam bijis Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Zināšanu ekonomikas padomes priekšsēdētāja pirmais vietnieks. No 2014. gada līdz šim brīdim ir Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Krišjāņa Valdemāra fonda padomes loceklis.

Pateicības

Šis projekts diez vai tiktu pabeigts bez vairāku ieinteresēto pušu (un organizāciju) atbalsta. Pirmkārt, esmu pateicīgs profesoram Kārlim Ketneram no Banku augstskolas, profesorei Svetlanai Saksonovai no Latvijas Universitātes, Dr. Jūlijai Bistrovai no Rīgas Tehniskās universitātes un Dr. Jānam Masso no Tartu Universitātes (Igaunija) par monogrāfijas sākotnējai versijai veltītajiem noderīgajiem komentāriem. Esmu pateicīgs arī RISEBA Zinātniskās padomes locekļiem, jo īpaši profesoram Vulfam Kozlinskim un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras semināra dalībniekiem par idejām un kritiskajām piezīmēm, apspriežot monogrāfijas tapšanas gaitā veikto pētījumu rezultātus. Pateicos arī monogrāfijas recenzentiem profesorei Marinai Solesvīkai no *Nord University* (Norvēģija), profesoram Kārlim Ketneram un domnīcas CERTUS valdes priekšsēdētājam Dr. Vjačeslavam Dombrovskim. Tieši pateicoties Vjačeslava Dombrovska iniciatīvai, es sāku šo interesanto un svarīgo ar valstu ekonomiku saistīto pētījumu. Īpašu pateicību izsaku pētījuma "Uzņēmumu ienākuma nodokļa atliktā maksājuma ieviešana kā būtisks faktors Latvijas ekonomikas attīstībā" līdzautoriem Ļevam Fainglozam no Transporta un sakaru institūta un Veltai Joninai no Banku augstskolas. Veiktais pētījums kļuva par pamatu šai monogrāfijai. Turklāt es vēlos uzsvērt Ļeva Faingloza lielo ieguldījumu monogrāfijas sagatavošanas organizatoriskajā un noformēšanas darbā. Esmu arī pateicīgs RISEBA doktorantei Ilonai Beizīterei un Marinai Pliss no Transporta un sakaru institūta par palīdzību, apkopojot un apstrādājot informāciju par Latvijas uzņēmumu darbību. Esmu pateicīgs RISEBA Ekonomikas un finanšu departamenta vadītājai, asociētajai profesorei Ievai Brenci par atsaucību un palīdzību pētījuma organizatoriskajos jautājumos. Augsti novērtēju RISEBA prorektora zinātniskajā darbā, asociētās profesora Tatjanas Vasiļjevas atbalstu monogrāfijas izdošanā. Tāpat arī gribu atzīmēt redaktora Dzintras Birnbaumas un Dr. Bendžamina Bregina augsti profesionālo darbu, kā arī Anitas Graudumas un Andra Ozola ieguldījumu monogrāfijas izdevuma sagatavošanā. Esmu pateicīgs Ivanam Tutovam no aģentūras "lab9.pro"

par monogrāfijas interesanto dizainu un noformēšanu tā, lai lasītājiem grāmatu būtu ērti lasīt un patikami turēt rokās.

Gribu izteikt pateicību arī Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Krišjāņa Valdemāra fondam par finansiālo atbalstu pētījumam, kā arī RISEBA par monogrāfijas “Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi” publicēšanas izdevumu segšanu.

Milzīga loma šīs grāmatas tapšanā ir manai ģimenei. Kamēr strādāju pie pētījuma, mana sieva Olga bija uzņēmusies visas rūpes par mūsu dēliem Daniilu un Mihailu. Es pateicos Daniilam un Mihailam par pacietību un šo monogrāfiju veltīju viņiem. Ceru, ka tad, kad paaugsies, viņi šo grāmatu izlasīs un novērtēs.

Saturs

Autora priekšvārds	13
Monogrāfijas struktūra	15
Ievads	17
1. Literatūras apskats par kopējā nodokļu sloga un uzņēmuma ienākumu nodokļa ietekmi uz budžeta ieņēmumiem, investīcijām un ekonomikas attīstību valstī	21
1.1. Nodokļu sloga un valsts budžeta ieņēmumu lieluma savstarpējā saistība	21
1.2. Nodokļu konkurence starp valstīm	23
1.3. Nodokļu izdevumi, atvieglojumi un priekšrocības	24
1.4. Galvenās tendences un atvieglojumi peļņas aplikšanā ar nodokli	26
1.5. Sakarība starp investīciju apjomu un IKP	28
1.6. Nodokļu politikas ietekme uz investīcijām un uzņēmējdarbību	29
1.7. Finansējuma pieejamības kopsakarība ar investīciju un uzņēmējdarbības aktivitāti	30
1.8. Nodokļu un ēnu ekonomikas savstarpējā saistība	31
1.9. Pirmās nodaļas galvenie secinājumi	32
2. Latvijas uzņēmumu ienākuma nodokļa, nodokļu sloga un nodokļu politikas literatūras apskats	34
2.1. Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā	34
2.2. Nodokļu sloga lielums Latvijā	35
2.3. Latvijas nodokļu politika	37
2.4. Nodokļu politikas, nodokļu sloga un ekonomiskās attīstības mijiedarbība Latvijā	38
2.5. Otrās nodaļas galvenie secinājumi	39
3. Literatūras apskats par UIN reformas rezultātiem Igaunijā	41

3.1. Uzņēmumu ienākumu nodokļa piemērošanas galvenās atšķirības Latvijā un Igaunijā	41
3.2. Igaunijas 2000. gada uzņēmumu ienākumu nodokļa reformas mērķis un būtība	42
3.3. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz uzņēmumiem	42
3.4. 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz Igaunijas uzņēmumu darbības efektivitāti un konkurētspēju	45
3.5. Cēloņi 2000. gada nodokļu reformas ietekmes atšķirībām uz Igaunijas mazajiem un lielajiem uzņēmumiem	46
3.6. Igaunijas uzņēmumu un uzņēmēju reakcija uz izmaiņu ieviešanu UIN piemērošanā	47
3.7. 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz nodokļu ieņēmumu apjomu un ēnu ekonomikas līmeņa samazinājumu Igaunijā	47
3.8. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz valsts ekonomiku	48
3.9. Trešās nodaļas galvenie secinājumi	49
4. Metodoloģija un pētījuma dati	52
4.1. Pētījuma struktūra	52
4.2. Pētījuma periods un informācijas avotu simetriskums	53
4.3. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmumu aprēķina metodika	55
4.4. Izvērtējuma korektums UIN atliktā maksājuma ieviešanas iespējai Latvijā, balstoties uz atliktā maksājuma ieviešanas rezultātiem Igaunijā	60
4.5. Dati	60
5. Igaunijas un Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes un uzņēmumu rādītāju salīdzinājums	68

5.1. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā pašu kapitāla salīdzinājums	68
5.2. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla lieluma salīdzinājums	71
5.3. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā peļņa un vidējā rentabilitāte	74
5.4. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients	81
5.5. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu dividenžu politika un investīciju potenciāls	85
5.6. Uzņēmumu skaits Igaunijā un Latvijā	91
5.7. Uzņēmumu blīvums Igaunijā un Latvijā	101
5.8. Uzņēmumu kopējais neto apgrozījums Igaunijā un Latvijā	105
5.9. Piektās nodaļas galvenie secinājumi	109
6. Nodokļu ieņēmumu apjoma, ārvalstu tiešo investīciju apjoma un dažu makroekonomisko rādītāju salīdzinājums Igaunijā un Latvijā	113
6.1. UIN ieņēmumi Igaunijas un Latvijas budžetā	113
6.2. Nodokļu ieņēmumu kopējais apjoms Igaunijā un Latvijā	118
6.3. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu iesaistes līmenis ēnu ekonomikā	123
6.4. Ārvalstu tiešās investīcijas Igaunijā un Latvijā	130
6.5. Bezdarba līmenis Igaunijā un Latvijā	136
6.6. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā	139
6.7. Sestās nodaļas galvenie secinājumi	143
7. Prognoze Latvijas IKP papildu pieaugumam un budžeta papildu ieņēmumiem UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā	146
7.1. Latvijas budžeta papildu ieņēmumu prognozes rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā	146

7.2. Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā	152
7.3. Iemesli Latvijas IKP papildu pieaugumam un budžeta papildu ieņēmumiem, ieviešot UIN atlikto maksājumu	154
7.4. Izvērtējums UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumam Latvijas lielajos uzņēmumos	160
7.5. Septītās nodaļas galvenie secinājumi	164
8. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozes rezultātu pārbaude un šīs prognozes konservatīvuma izvērtējums	166
8.1. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozes konservatīvuma līmeņa novērtējums	166
8.2. Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultātu pārbaude, izmantojot alternatīvo metodi	168
Nobeigums	171
Piezīmes par UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumu valsts un pašvaldību uzņēmumiem, kā arī finanšu sektora uzņēmumiem	176
Turpmāko pētījumu virzieni	178
Izmantotā literatūra	179
Pielikumi	195
Monograph Summary	215

Autora priekšvārds

Zinātniskā monogrāfija “Uzņēmuma ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi” ir sagatavota saistībā ar jauno vidēja termiņa nodokļu politiku, ko līdz 2017. gada vidum plāno izstrādāt Latvijas Republikas valdība. 2016. gadā notika vairākas diskusijas par nodokļu politikas perspektīvām Latvijā un tajā nepieciešamajām pārmaiņām. Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Komerbanku asociācija un virkne citu organizāciju, uzņēmumu un uzņēmēju rosina ieviest Latvijā uzņēmumu ienākumu nodokļa sistēmu, kāda kopš 2000. gada pastāv Igaunijā, piemērojot nodokļa maksājumu nevis uzņēmumu iegūtajai peļņai, bet tikai dividendēs sadalīmajai peļņas daļai. Šajā sakarībā monogrāfijā sniegtie dati var kalpot par ekonomisku pamatu diskusijām, apspriežot Igaunijā pastāvošās uzņēmumu ienākuma nodokļa apmaksas sistēmas ieviešanas mērķtiecību Latvijā.

Monogrāfijā ir aplūkots ne tikai nodokļu likmju lielums un UIN nomaksas režīms, bet arī tas, kā nodokļu likmes, kopējais nodokļu slogs un nodokļu politika var veicināt (vai neveicināt) uzņēmējdarbības aktivitāti, investīcijas un gala rezultātā arī valsts ekonomisko izaugsmi.

Monogrāfija ir interesanta arī tāpēc, ka praktiski visi tajā iekļautie dati par Latvijas un daudzviet arī Igaunijas uzņēmumu darbības rādītājiem izriet no pirmo reizi sniegtas informācijas par visa uzņēmumu kopuma darbības rādītājiem Latvijā un Igaunijā, turklāt vēl divdesmit gadu periodā.

Monogrāfijā iekļautos datus var izmantot politikas veidotāji, stakeholderi, makroekonomikas, nodokļu politikas speciālisti un citas ieinteresētās personas, kas piedalās valsts ekonomikas un nodokļu politikas izstrādāšanā un īstenošanā. Monogrāfijā iekļautie pētījuma rezultāti nav tikai pētījuma gaitā iegūti dati, to pamatā ir vairāku zinātnisko teoriju atzinumi. Šī iemesla dēļ monogrāfija var interesēt kā pētniekus, tā arī pasniedzējus, kas lasa lekciju kursus par makroekon-

miku, uzņēmējdarbību, ārvalstu tiešajām investīcijām, nodokļu politiku un ēnu ekonomiku. Monogrāfija var saistīt arī iepriekš uzskaitītās disciplīnas studējošo doktorantu un maģistrantu interesi. Tajā publicētie dati būs interesanti ne tikai profesionālajai auditorijai, bet arī plašākam lasītāju lokam, kuru interesē faktori, kas ietekmē ekonomikas attīstību un arī uzņēmējdarbības aktivitātes, nodokļu politikas un valsts budžeta ieņēmumu savstarpējā saikne.

Atsevišķi šīs monogrāfijas dati, kas pamato līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim atliktā UIN maksājuma ieviešanas lietderību Latvijā, ir iekļauti Vjačeslava Dombrovska ziņojumā "Uzņēmumu ienākuma nodoklis. Latvijas Konkurētspējas Ziņojums 2016. Nodokļu pētījums".

Autors cer, ka, iepazīstoties ar monogrāfiju, lasītājs saņems informāciju, kas ļaus viņam novērtēt, kā nodokļu politika, nodokļu režīms un nodokļu sloga lielums var ietekmēt uzņēmumu attīstību, uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāti. Tāpat arī lasītājs saņems informāciju par to, kā uzņēmumu darbības, investīciju un uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāju izmaiņas var ietekmēt bezdarba apjomu, iedzīvotāju skaita izmaiņas budžeta nodokļu ieņēmumus, kā arī valsts ekonomisko izaugsmi.

Monogrāfijas struktūra

Monogrāfija sastāv no ievada, astoņām nodaļām un nobeiguma.

Monogrāfijas ievadā ir aplūkoti priekšnosacījumi UIN atliktā maksājuma ieviešanai Latvijā kā uzņēmējdarbības un investīciju aktivitātes izaugsmes un, visbeidzot, valsts ekonomiskās izaugsmes faktoram.

Pirmajā nodaļā ir aplūkoti nodokļu aplikšanas teorētiskie aspekti un pētnieku viedokļi par nodokļu sloga un nodokļu politikas mijiedarbību ar budžeta ieņēmumiem, uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāti un valsts ekonomikas attīstību. Izskatīti arī jautājumi par atbrīvojumiem un atvieglojumiem no nodokļu maksāšanas, nodokļu konkurenci starp valstīm, galvenajām tendencēm uzņēmumu peļņas aplikšanā ar nodokli.

Otrajā nodaļā ir aplūkoti Latvijas pētnieku viedokļi par nodokļu slogu, nodokļu politiku, uzņēmumu ienākuma nodokļa likmēm un sistēmu Latvijā.

Trešajā nodaļā tiek analizēti 2000. gadā Igaunijā ieviestās nodokļu reformas pētījumi. Šajā nodaļā arī parādītas Latvijā un Igaunijā pastāvošās atšķirības uzņēmumu ienākumu aplikšanā ar nodokli.

Ceturtajā nodaļā ir izklāstīta pētījuma metodoloģija, sniegti aprēķinu algoritmi un dati, uz kuru pamata veikti prognozes aprēķini Latvijas IKP papildu pieaugumam un budžeta papildu ieņēmumiem no nodokļu maksājumiem, ieviešot UIN atlikto maksājumu.

Piektā nodaļa ir veltīta UIN atliktā maksājuma ietekmes izpētei uz vairākiem uzņēmējdarbības rādītājiem Igaunijā. Šajā nolūkā tika salīdzināti uzņēmumu darbības rādītāji Latvijā un Igaunijā, kā arī Igaunijas uzņēmumu darbības rādītāji pirms un pēc 2000. gada nodokļu reformas. Tāpat šajā nodaļā ir izskatīti Latvijas un Igaunijas uzņēmumu dividendu politikas un investīciju potenciāla jautājumi.

Sestajā nodaļā aplūkoti dati par kopējo nodokļu ieņēmumu apjomu, kā arī UIN ieņēmumu apjomu Latvijas un Igaunijas budžetā. Šajā nodaļā tiek pētīts, kā UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā ir ietekmējusi uzņēmējdarbības aktivitātes, bezdarba un iedzīvotāju skaita izmaiņu rādītājus, kā arī ārvalstu tiešo investīciju piesaisti.

Septītajā nodaļā ir sniegta IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu ieņēmumu papildu pieauguma prognoze gadījumā, ja Latvijā ieviestu līdz uzņēmuma peļņas sadalei atlikto UIN maksājumu. Tāpat arī pamatoti iemesli tik būtiskam iespējamam IKP papildu pieaugumam un budžeta nodokļu papildu ieņēmumam, ieviešot Latvijā UIN atlikto maksājumu. Turklāt šajā nodaļā ir argumentēti iemesli, kāpēc UIN atliktais maksājums būtu jāpiemēro ne tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, bet arī Latvijas lielajiem uzņēmumiem.

Astotajā nodaļā ir atspoguļota iegūtās IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu prognozes datu pārbaude, izmantojot alternatīvo metodi, un ir sniegti argumenti, uz kuru pamata šīs prognozes aprēķini ir vērtējami kā konservatīvi.

Nobeigumā tiek pamatoti iemesli, kāpēc Latvijā būtu mērķtiecīgi ieviest līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim atlikto UIN maksājumu, kā arī apsvērti iespējamie virzieni turpmākajiem pētījumiem.

Ievads

Monogrāfijā “Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā un Igaunijā: tā ietekme uz uzņēmējdarbību, investīcijām, bezdarba līmeni, nodokļu ieņēmumiem un valsts ekonomisko izaugsmi” tiek izskatīti jautājumi par lietderīgumu ieviest līdz peļņas sadalei atlikto UIN maksājumu arī Latvijā ar mērķi paātrināt ekonomikas izaugsmes tempus un nodokļu ieņēmumu papildu pieaugumu Latvijas budžetā.

Latvijai ir ārkārtīgi aktuāli atrast iespējamus risinājumus, kas ļautu paātrināt ekonomisko izaugsmi. Par to liecina fakts, ka Latvijas IKP tikai 2015. gadā spēja sasniegt 2008. gada līmeni. Bija nepieciešami septiņi gadi, lai sasniegtu pirmskrīzes perioda IKP līmeni, kaut gan Igaunija pirmskrīzes IKP līmeni spēja sasniegt triju gadu laikā. 2015. gadā Latvijas IKP vidējais pieaugums salīdzinājumā ar 2008. gadu bija 0,03%. Igaunijā gada vidējais IKP pieaugums tajā pašā laika periodā bija 3,41% [24]. Latvijā IKP rādītāji uz vienu iedzīvotāju 2013. gadā bija ievērojami zemāki (par 19,9%) nekā Igaunijā [25]. 2014. un 2015. gadā turpinājās jūtama valsts iedzīvotāju aizplūšana no Latvijas. Pēc Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datiem [59], 2014. gadā Latvijā iebrauca 10 365 cilvēki, bet izbrauca 19 017 cilvēki (negatīvais saldo ir 8 652 cilvēki). 2015. gadā Latvijā iebrauca 9 479, bet izbrauca 20 119 cilvēki. Imigrācijas un emigrācijas rādītāju negatīvais saldo 2015. gadā Latvijā pieauga par 1 988 cilvēkiem jeb 23% salīdzinājumā ar 2014. gadu un sastādīja 10 640 cilvēkus. Latvijas iedzīvotāju nozīmīgās aizplūšanas iemesli var būt gan darba apmaksas līmenis, kas ir zemāks nekā Rietumeiropas iedzīvotājiem, gan arī dzīves līmenis kopumā, kā arī abu šo rādītāju pozitīvās dinamikas zemais līmenis.

Iestājoties Eiropas Savienībā, kā arī pirmajos gados pēc iestāšanās, pastāvēja pieņēmums, ka Latvija vidējo Eiropas dzīves līmeni sasniegs 20 gadu laikā, no kuriem divpadsmit jau ir pagājuši. Vjačeslavs Dombrovskis ir aprēķinājis, ka ar pašreizējiem ekonomikas pieauguma tempiem Eiropas vidējo dzīves līmeni Latvija sasniegs tikai pēc 50 gadiem, proti, vairāk nekā 60 gadus pēc iestāšanās Eiropas Savienībā [15]. No tā varam secināt, ka šobrīd Latvijā pastāvošie ekonomikas un uzņēmējdar-

bības virzītājspēki nenodrošina pietiekamus izaugsmes tempus. Par to liecina arī fakts, ka kopš 2011. gada neto reģistrēto uzņēmumu skaits ikgadus samazinās [97]. No 2011. līdz 2015. gadam Latvijā neto reģistrēto uzņēmumu rādītājs samazinājies 2,32 reizes (no 14 601 līdz 6 285 uzņēmumiem). Ikgadēja neto reģistrēto uzņēmumu rādītāja samazināšanās tika konstatēta, neraugoties uz to, ka Latvijā kopš 2010. gada pastāv iespēja reģistrēt “mazkapitāla SIA” ar pamatkapitālu 1,42 eiro apmērā un mikrouzņēmumus ar īpašu nodokļu režīmu (MUN).

Vairākums pētnieku uzskata, ka pie galvenajām problēmām, kas negatīvi ietekmē uzņēmumu dzīvotspēju un konkurētspēju dažādās valstīs, pieskaitāma nepietiekama piekļuve finanšu resursiem [19, 28, 48, 51], kā arī pārlietu liels nodokļu slogs [12, 36, 50, 89]. Pēc Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes vadītāja U. Rutkstes sniegtajiem datiem, Latvijas uzņēmumu nodokļu sloga līmenis kopumā atbilst vidējai Eiropas nodokļu sloga vērtībai, tomēr, izpētot nodokļu slogu konkrētiem Latvijas uzņēmumiem – reāliem nodokļu maksātājiem, to nodokļu sloga vērtība izrādās viena no augstākajām Eiropā. Viņš atzīmē, ka turpmāka Latvijas uzņēmumu nodokļu sloga palielināšana var mudināt daļu no uzņēmumiem pāriet ēnu ekonomikas sektorā, kas savukārt novedīs pie nodokļu ieņēmumu samazināšanās valsts budžetā [96]. Ikgadējā *The Global Competitiveness Report 2015–2016* (Globālās konkurētspējas indeksa ziņojumā) starp faktoriem, kas kavē uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, visnegatīvākās ietekmes izraisītājs ir nodokļu slogs, bet nodokļu regulējums ir ceturtais negatīvākais faktors.

Citiem vārdiem sakot, nodokļu paaugstināšana Latvijas uzņēmumiem un tajos strādājošiem (ieskaitot sociālās apdrošināšanas iemaksas, iedzīvotāju ienākumu nodokli, kā arī solidaritātes nodokli) ne tikai nenodrošinās būtisku papildu fiskālo efektu, bet arī samazinās jau tā nepietiekamo uzņēmējdarbības aktivitāti. Nodokļu sloga palielināšana stimulēs privātā kapitāla un konkurētspējīgākā darbaspēka aizplūšanu, samazinās jau tāpat nelielo Latvijas uzņēmumu investīciju potenciālu, kā arī mazinās Latvijas pievilcīgumu ārvalstu tiešajām investīcijām.

Pēdējos gados Latvijā ir vērojama negatīva ārvalstu tiešo investīciju (ĀTI) piesaistes dinamika. Vidējais gada uzkrāto ĀTI pieaugums periodā

no 2012. līdz 2015. gadam Latvijā samazinājās par 19% salīdzinājumā ar laika periodu no 2004. līdz 2007. gadam. Vidējais gada ĀTI darījumu skaits tajā pašā laika periodā samazinājās par 37% [52, 53].

Turklāt vidēja termiņa perspektīvā kopējais ĀTI apjoms Latvijā var sarukt vēl vairāk, jo, sākot ar 2021. gadu, var izbeigties vai būtiski samazināties Eiropas Savienības fondu finansējums dažādiem Latvijas projektiem. Pēc Finanšu ministrijas datiem, dažādu Eiropas Savienības fondu ikgadējam finansējumam Latvijā laikā no 2007. līdz 2013. gadam bija jāpārsniedz 800 miljonus eiro [60]. Periodā no 2014. līdz 2020. gadam dažādu Eiropas Savienības fondu finansējumam Latvijā ir jāsasniedz vairāk nekā 600 miljonu eiro gadā [61].

Pat ja Eiropas fondu un programmu finansēšana Latvijā turpināsies arī pēc 2020. gada, to darbību ierobežos pastāvošais nosacījums, ka Latvijai ir jāsasniedz 75–90% no vidējiem Eiropas rādītājiem. Tātad šis investīciju avots ir ierobežots laikā un izbeigsies vēl pirms Latvija sasniegs vidējos Eiropas rādītājus. Iepriekš minēto iemeslu dēļ, tikai lai saglabātu šobrīd sasniegtos ekonomikas izaugsmes rādītājus, pēc 2020. gada nāksies kompensēt iespējamus zaudējumus, ko izraisīs pilnīga un/vai daļēja Eiropas fondu investīciju pārtraukšana Latvijas tautsaimniecībā, aptuveni 600–800 miljonu eiro gadā. Neatkarīgi no valsts investīcijām, Eiropas fondu un programmu finansējuma pārtraukšanu vai samazināšanu Latvijas projektiem var kompensēt, tikai palielinot uzņēmējdarbības aktivitāti, ārvalstu tiešās investīcijas un Latvijas uzņēmumu investīciju aktivitāti.

Igaunijā ir UIN atliktā maksājuma ieviešanas pieredze. UIN atlikto maksājumu Igaunijā ieviesa 2000. gadā ar mērķi paaugstināt investīciju apjomu, izveidot jaunas darba vietas un atbalstīt uzņēmējdarbību [76].

Pēc Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieku vērtējuma UIN atliktais maksājums ir būtiski ietekmējis gan mikro, gan makro līmeņus [27, 73, 106]. Piemēram, pēc J. Masso u.c. datiem, pirmajos četros gados pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā uzņēmumu investīciju apjoms pieauga par 20% [74]. Virkne citu pētnieku tāpat atzīmē Igaunijā ieviestās reformas pozitīvo ietekmi gan uz investīciju piesaisti un Igaunijas uzņēmumu finanšu rādītājiem, gan uz ekonomi-

kas rādītājiem Igaunijā kopumā [11, 27, 34, 64, 94].

2015. un 2016. gadā tika izteikti priekšlikumi par Igaunijas UIN atliktā maksājuma ieviešanas pieredzes pārņemšanas lietderīgumu Latvijā. Tos izvirzīja Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, *Swedbank*, dažādu citu uzņēmējdarbības apvienību pārstāvji, kā arī atsevišķi uzņēmumi, ekonomisti un pētnieki, piemēram, V. Dombrovskis, S. Gubins¹ un citi [44, 123]. Diemžēl līdz šim brīdim nav veikti pētījumi par UIN atliktā maksājuma ieviešanas iespējamo ietekmi uz Latvijas budžeta ieņēmumu apjomu no nodokļiem un uz ekonomikas attīstību mikro un makro līmenī. Šādu datu trūkums neļauj ekonomiski pamatoti izskatīt UIN atliktā maksājuma ieviešanas iespēju Latvijā.

Šo iemeslu dēļ **autora pētījuma galvenais mērķis ir veikt ekonomiskā lietderīguma novērtējumu UIN atliktā maksājuma ieviešanai Latvijā.**

Cerams, ka šī pētījuma rezultāti radīs ekonomisko bāzi profesionālu diskusiju uzsākšanai par UIN atliktā maksājuma ieviešanas lietderīgumu Latvijā.

Izstrādājot šo pētījumu, tika izmantotas aprakstošās statistikas un salīdzinošās analīzes metodes. Veiktie aprēķini balstīti uz vairāk nekā 40 miljonu informācijas vienību apstrādi par visiem Igaunijas un Latvijas uzņēmumiem, kā arī uz virkni Igaunijas un Latvijas makrolīmeņa rādītāju apstrādi laika periodā no 1996. līdz 2014. (2015.) gadam.

Pētījuma gaitā iegūtos datus ir iespējams izmantot, plānojot gada vidējo un ilgtermiņa ekonomisko attīstību, veidojot vidēja termiņa un ilgtermiņa budžeta politiku, izstrādājot investīciju un uzņēmējdarbības aktivitātes pieauguma programmas Latvijā un citās valstīs ar iedzīšanas tipa (*catch-up*) ekonomiku, kā arī attīstības valstīs. Šos datus var izmantot, lai apstiprinātu nodokļu teoriju atzinumus (uzņēmuma ekonomikas teorijas un A. Lafera budžeta koncepcijas), kā arī makroekonomikas multiplikatora, multiplikatora-akceleratora teorijas un investīciju paātrinājuma teorijas koncepcijas.

1 Vjačeslavs Dombrovskis un Sergejs Gubins (2016). Uzņēmumu ienākuma nodoklis. Latvijas Konkurētspējas Ziņojums 2016. Nodokļu pētījums. Pieejams: <http://certusdomnica.lv/reports/konkuretspejas-zinojums-2016> (sk. 31.08.2016)

1. Literatūras apskats par kopējā nodokļu sloga un uzņēmuma ienākumu nodokļa ietekmi uz budžeta ieņēmumiem, investīcijām un ekonomikas attīstību valstī

Šajā nodaļā izskatīsim dažādus nodokļu aplikšanas un nodokļu politikas aspektus, kā arī nodokļu lieluma un nodokļu politikas mijiedarbību ar ēnu ekonomiku, uzņēmējdarbību, investīcijām, nodokļu ieņēmumu apjomu budžetā un ekonomikas attīstību.

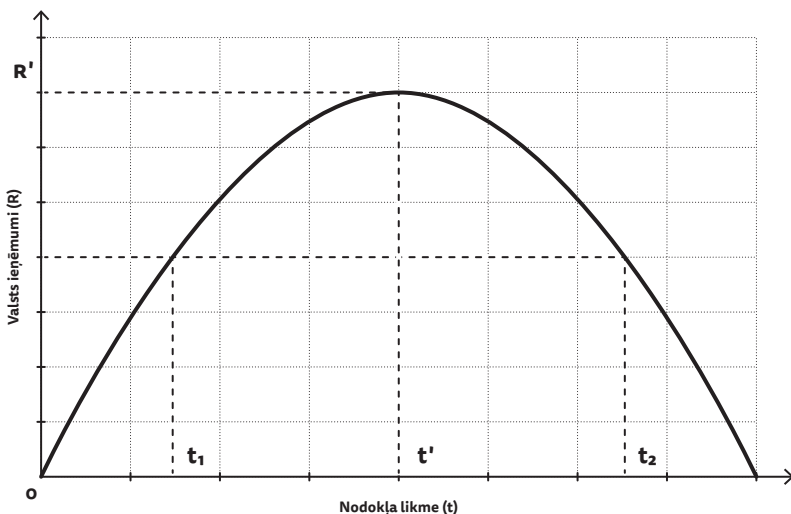
1.1. Nodokļu sloga un valsts budžeta ieņēmumu lieluma savstarpējā saistība

Sasniedzot zināmu nodokļu likmes lielumu, turpmāka tā palielināšana mazina nodokļu ieņēmumus valsts budžetā. Pastāvot zemām nodokļu likmēm un turpinot tās paaugstināt, rodas tādi blakusefekti kā ražošanas samazināšanās [124]. A. Lafers savos pētījumos parāda sakarību starp ieņēmumiem valsts budžetā un nodokļu likmēm. Viņš norāda, ka jau 14. gadsimtā Ibn Haldūns (*Ibn Khaldun's*) ir parādījis nodokļu un to iekasējumu mījiskarību. Zinātnieks atzīst, ka nodokļu likmju izmaiņas valsts budžeta ieņēmumos izraisa divus efektus: aritmētisko un ekonomisko efektu. Aritmētiskais efekts parāda, ka samazinot nodokļu likmes, arī nodokļu ieņēmumi proporcionāli samazinās (vai palielinās, paaugstinoties nodokļu likmei). Savukārt ekonomiskais efekts parāda, ka zemākas nodokļu likmes pozitīvi ietekmē ražošanas apjomu, nodarbinātību un produktivitāti, tādā veidā pozitīvi ietekmē

jot arī nodokļu bāzes pieaugumu. Nodokļu paaugstināšanai ir pretējs ekonomiskais efekts, ko izraisa ar nodokli apliekamo darbību kriminalizācija. A. Lafers uzskata, ka aritmētiskais efekts vienmēr strādā pretēji ekonomiskajam efektam [50]. Pirmajā attēlā ir dota Lafera liknes grafiska ilustrācija.

1. ATTĒLS

Lafera liknes koncepcija

Avots: [50], *The Laffer Curve: Past, Present, and Future*.

Pieņemot, ka nodokļu likme ir 0%, valdība neveiks nekādus nodokļu iekasējumus, neatkarīgi no tā, cik liela ir nodokļu bāze. Tāpat arī, ja nodokļu likme ir 100%, valdība nespēs nekādus nodokļus iekasēt. Starp šīm divām galējībām ir divas nodokļu likmes, pie kurām iekasēs vienādu ienākumu summu: augsta nodokļu likme ar šauru nodokļu bāzi un zema nodokļu likme ar plašu nodokļu bāzi. A. Lafers uzskata, ka budžeta ieņēmumu atšķirības, kas izriet no nodokļu likmes izmaiņām, būs atkarīgas no: konkrētās nodokļu sistēmas; laika perioda; tā, cik viegli var izvairīties no nodokļu maksāšanas; pastāvošo nodokļu likmju lieluma; juridisko un grāmatvedības nodokļu nepilnību izpla-

tības un ražošanas faktoru attīstības tendencēm. Ja pastāvošā nodokļu likme ir pārāk augsta un atrodas “aizliegtajā” diapazonā, nodokļu samazināšana novedīs pie nodokļu ieņēmumu pieauguma. Tas ir, ekonomiskais efekts no nodokļu samazinājuma pārsniegs aritmētisko efektu no nodokļu likmes samazinājuma. Pēc A. Lafera domām, izvērtējot nodokļu likmju samazinājuma efektu uz valsts budžetu, ir jāņem vērā, ka eksistē viens efekts, kas ietekmē izmaksas, un divi efekti, kas ietekmē valsts budžeta ieņēmumus. Tā kā nodokļu likmju samazināšana stimulē produktivitātes, nodarbinātības un ražošanas pieaugumu, šie faktori palīdz sabalansēt budžetu, samazinoties valsts izdevumiem, jo straujāka ekonomikas izaugsme nozīmē zemāku bezdarba līmeni un augstākus ieņēmumus, kas rezultējas ar bezdarbnieku pabalstu un citu sociālu atbalsta programmu izmaksu samazināšanos. Abduls Azims Islahi atzīmē, ka jau 14. gadsimtā Ibn Haldūns deva būtisku ieguldījumu teorijā par nodokļu aplikšanas ietekmi uz ekonomisko izaugsmi, argumentējot par labu zemām nodokļu likmēm. Ibn Haldūna darbos ir atzīmēts, ka augstas nodokļu likmes samazina nodokļu bāzi, jo tās mazina ekonomisko aktivitāti, un ka nodokļu aplikšana, piemērojot zemākas likmes, dod lielākus ienākumus, bet piemērojot augstākas likmes, – zemākus [39]. Pēc Dž. Keina domām, nav citas iespējas sabalansēt budžetu, kā tikai palielināt nacionālo ienākumu [45].

1.2. Nodokļu konkurence starp valstīm

Viens no globālās konkurētspējas indeksa rādītājiem ir nodokļu slogs [102]. M. Funke uzskata, ka investīciju piesaiste un ekonomiskā izaugsme, kas tiek panākta ar dāsniem nodokļu atvieglojumiem uzņēmumu līmenī, ir svarīgs stratēģiskais uzdevums daudzām valstīm. Viņš atzīmē, ka brīva kapitāla kustība, vienotas ES valūtas parādīšanās, kā arī informācijas un telekomunikācijas tehnoloģiju nemitīgā uzlabošanās paaugstina nodokļu bāzes mobilitāti [26]. R. Boldvins un P. Krugmans uzskata, ka, pastāvot arī citiem līdzvērtīgiem nosacījumiem, uzņēmēji par uzņēmējdarbības valsti izvēlēsies to, kura piedāvās zemākas

nodokļu likmes [4]. D. Šanzs u.c., pētot faktoros, kas ietekmē valsts izvēli uzņēmumu un meitas uzņēmumu darbībai, konstatē, ka Vācijas transnacionālie uzņēmumi izvieto savas filiāles valstīs, kas piedāvā izdevīgas nodokļu likmes, tajā skaitā peļņas un dividenžu nodokli, kā arī citus nodokļu atvieglojumus [100]. R. Boldvins un P. Krugmans uzskata, ka valstis ar augstāku labklājības līmeni kapitālam piedāvā citas priekšrocības – augsta līmeņa infrastruktūru, uzkrāto pieredzi utt. Viņi uzskata, ka tas ļauj valstīm ar augstāku labklājības līmeni piemērot augstākas nodokļu likmes nekā mazāk attīstītajām valstīm [4]. Dž. Vilsons, piedāvājot nodokļu konkurences bāzes modeli, izskata divus faktoros. Pirmais ir kapitāla faktors, un tas ir mobils. Otrais ir darbs, un tas nav mobils faktors. Tomēr viņš atzīmē, ka tajās valstīs, kas salīdzinoši nesēn uzņemtas Eiropas Savienībā, tā iemesla dēļ, ka pastāv būtiska atšķirība darba samaksā un ir zems iedzīvotāju dzīves līmenis, otrais faktors (darbs) arī parādās kā pietiekami mobils faktors, kas ierobežo valdības iespēju paaugstināt nodokļus darbaspēkam [126].

1.3. Nodokļu izdevumi, atvieglojumi un priekšrocības

V. Altšūlere un R. Dics uzskata, ka nodokļu atvieglojumu gadījumā notiek nodokļu likmju samazināšana vai arī nodokļu bāzes sašaurināšana, kas samazina ekonomisko aģentu nodokļu saistību apjomu [2]. P. Dikinsons pauž viedokli, ka nodokļu politika var stimulēt vai, tieši pretēji, bremzēt mazu un vidēju uzņēmumu attīstību [11]. Z. L. Svifta atzīmē, ka nodokļu izdevumi ir stāvoklis, kas atšķiras no normatīvās vai etalona nodokļu sistēmas. Nodokļu izdevumiem var būt dažādas formas: izņēmumi, atbrīvojumi, pabalsti, atskaitījumi, kredīti, samazinātas nodokļu likmes vai atliktie maksājumi [110]. ASV Kongresa Pētījumu dienests atzīmē, ka nodokļu izdevumi ir uzņēmumu zaudējumi, kas ir saistīti ar federālā nodokļa nolikumu, kurā noteikti nodokļu atvieglojumi, kas paredzēti kādas noteiktas nodokļu maksātāju grupas uzvedības veida stimulēšanai vai palīdzības sniegšanai nodokļu mak-

sātājiem noteiktos apstākļos [114]. Ē. Toders u.c. [117] uzskata, ka nodokļu atvieglojumu un atbrīvojumu ieviešanai ir nepieciešams pamatojums, kurā sniegtas atbildes uz šādiem jautājumiem:

1. Kāpēc ir nepieciešams ieviest konkrēto nodokļu atvieglojumu?
2. Kādus mērķus plānots panākt, ieviešot nodokļu atvieglojumu, un kādā veidā tiks izvērtēta konkrētā nodokļa atvieglojuma piemērošanas veiksmē vai neveiksmē?
3. Kādi pierādījumi ir tam, ka nodokļu atvieglojumu ieviešana ļaus sasniegt izvirzīto mērķi ar pieņemamām izmaksām?
4. Kāpēc izvirzīto mērķu sasniegšanai nodokļu atvieglojuma ieviešana ir labāka nekā tiešās budžeta izmaksas?

T. Hangerfords [37] konstatē, ka nodokļu izdevumi ir svarīgs valsts atbalsta avots un tos izmanto, lai sasniegtu dažādus ekonomiskos un sociālos mērķus. Viņš uzskata, ka nodokļu atvieglojumu un atbrīvojumu piemērošana ir attaisnojama, ja tā:

1. veic korekcijas tirgus kritumos;
2. ir vērsta uz aktuālu uzdevumu risināšanu;
3. nesamazina ieņēmumu nodokļa progresivitāti;
4. neievieš nevajadzīgus sarežģījumus nodokļu likumdošanā;
5. nekropļo ekonomisko aģentu uzvedību;
6. salīdzinot izmaksu un ieguvumu apjomu, ir efektīvāki nekā tiešo izmaksu programmas.

Z. L. Svifta atzīst, ka nodokļu izdevumi konceptuāli un funkcionāli atšķiras no tiem nodokļu stāvokļiem, kuru mērķis ir ieņēmumu paugstināšana [105]. M. Stjuarte uzskata, ka nodokļu reformai ir jāveicina nevienlīdzības mazināšanās ne tikai valsts iekšienē, bet globalizācijas kontekstā arī starp valstīm. Pēc viņas domām, šāda pieeja var veicināt nodokļu reformu attīstības valstīs un valstīs ar pārejas ekonomiku [109]. T. Maļņina norāda, ka nodokļu atvieglojumu un priekšrocību ieviešanai, kā arī atbrīvošanai no tiem, piemīt ne tikai tiešs efekts, kas izpaužas kā nodokļu ieņēmumu samazināšanās budžetā, bet arī netiešs efekts, kas ir daudz sarežģītāks un ne vienmēr nes zaudējumus

sabiedrībai [128]. R. Altšūlere un R. Dīcs uzskata, ka nodokļu atvieglojumu mērķis ir panākt risinājumu konkrētām problēmām, piemēram, investīcijām ekonomiskai izaugsmei [3]. M. Stjuarte atzīmē, ka par nodokļu reformas mērķi ir jāuzskata ne tikai nodokļu ieņēmumu īpatsvara pieaugums pret IKP, bet arī iestāžu un noteikumu izveide, kas veicinās ekonomisko izaugsmi [109]. R. Maikilijs un M. Robertss uzskata, ka, veicot nodokļu izdevumu, atbrīvojumu un atvieglojumu analīzi, ir svarīgi ņemt vērā uzņēmumu neviendabīgumu, jo ekonomiskie pētījumi rāda, ka privātie (lielākoties nelielie) uzņēmumi savus ieņēmumus pārvalda savādāk nekā publiski tirgojamie (lielie) uzņēmumi [77].

1.4. Galvenās tendences un atvieglojumi peļņas aplikšanā ar nodokli

ES valstīs faktiskais UIN slogs EU-25 vidēji samazinājās no 35,3% 1995. gadā līdz 25,3% 2006. gadā [90]. Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme Eiropas valstīs turpināja samazināties un 2015. gadā vidēji sastādīja 22,8% [119]. Peļņas nodokļa likme pasaulē kopumā samazinājās no 29,5% 2004. gadā līdz 22,6% 2014. gadā [112]. M. Pjatkovskis un M. Jarmuzeks atzīmē, ka valstis, samazinot ienākuma nodokļa likmi, nesamazina nodokļu ieņēmumus budžetā [89]. Č.-T. Hzi un Dž. Pārkers apgalvo, ka zemas nodokļu likmes, kas tiek piemērotas nesadalītai peļņai, ir piemērotas valstīm ar labvēlīgu attīstības potenciālu, taču vāji attīstītiem finanšu tirgiem. Daudzās ES valstīs tiek piemēroti dažādi nodokļu atbrīvojumi un atvieglojumi [35].

Viens piemērs ir Rumānija, kur UIN likme ir 16%, taču mikrouzņēmumiem tas noteikts 3% apmērā ar nosacījumu, ka peļņas apjoms nepārsniedz 100 tūkstošus eiro [10].

Lietuvā UIN standarta likme ir 15%. Atvieglojumu likme 5% apjomā tiek piemērota uzņēmumiem, kuros ir nodarbināti ne vairāk kā 10 darbinieki un uzņēmumu neto apgrozījums nepārsniedz 300 tūkstošus eiro [104].

Atsaucoties uz Singapūras Iekšzemes ieņēmumu dienesta datiem,

Singapūrā uzņēmumu ienākuma nodoklis no 2005. līdz 2010. gadam samazinājās no 20% līdz 17%. Tajā pašā laikā darbojas divas dažādas UIN atvieglojumu sistēmas. Viena ir orientēta, lai atbalstītu jaunizveidotos uzņēmumus, kuri nemaksā nodokli no pirmajiem nopelnītajiem 100 tūkstošiem dolāru, bet no turpmākajiem 200 tūkstošiem uzņēmumi maksā tikai 50% no nodokļa likmes. Šī atvieglojuma rezultātā jaunajiem uzņēmumiem ar nodokļiem apliekamā bāze no 300 tūkstošiem dolāru sarūk uz 100 tūkstošiem. Proti, no pirmajiem 300 tūkstošiem dolāru uzņēmumi nomaksā tikai 5,6% no nopelnītās peļņas. Otra atvieglojumu sistēma ir orientēta uz uzņēmumiem ar nelielu peļņu. Šī atvieglojuma būtība ir tā, ka uzņēmumiem ar nelielu ikgadējo peļņu tiek piemērotas būtiskas nodokļu atlaides. Pirmajiem 10 tūkstošiem dolāru tiek piemērota atlaide 75%, turpmākajiem 290 tūkstošiem dolāru – 50% apmērā. Uzņēmumiem, kuru peļņa ir mazāka par 300 tūkstošiem dolāru, šāds atvieglojums UIN apjomu faktiski samazina no 17% uz 8,6%, ja peļņas apjoms ir 299 tūkstoši dolāru gadā. Savukārt uzņēmumiem ar peļņu 10 tūkstoši dolāru gadā, uzņēmumu ienākumu nodoklis sastāda 4,25%.

Pēc *Tax Foundation* datiem, ASV pastāv nodokļu priekšrocību un nodokļa atlikšanas sistēma eksportam. Šī sistēma tiek attiecināta uz eksporta produkcijas ražotājiem, šīs produkcijas izejvielu piegādātājiem, kā arī agrorūpniecisko un inženiertehnisko produkciju. Ja uzņēmums pievienojas sistēmai *Interest-Charge Domestic International Sales Corporation*, uzņēmumi var atlikt peļņas nodokļa nomaksu līdz faktiskās peļņas sadales brīdim, par to samaksājot valsts parādzīmes gada likmi (līdz 1% gadā). Turklāt pusei no eksporta produkcijas uzņēmumi var piemērot peļņas likmi 15% nevis 35% apmērā, tādējādi faktiski samazinot peļņas nodokli par 10% [113].

Igaunijā kopš 2000. gada peļņas aplikšanai ar nodokli tiek piemērota sistēma, kurā ieviests UIN atliktais maksājums līdz brīdim, kad peļņa tiek sadalīta akcionāru dividendēs vai daļu turētāju daļās [64]. Šādu sistēmu uzņēmumu peļņas aplikšanai ar nodokli piemēro visām Igaunijas uzņēmumu grupām (mikro, mazajiem, vidējiem un lielajiem uzņēmumiem).

1.5. Sakarība starp investīciju apjomu un IKP

R. Kāns ir konstatējis, ka jebkuri jauni izdevumi, piemēram, investīciju valsts stimulēšana, rada primāro nodarbinātību un rosina uz attiecīgiem izdevumiem daudzus citos savstarpēji saistītos virzienos. Tas savukārt izraisa sekundāro, terciāro un turpmāko nodarbinātību [41]. Dž. Keins 1936. gadā ekonomiskajā teorijā ievieša jēdzienu "multiplikators". "Multiplikatora" teorijas būtība ir tā, ka, ja vienu dolāru no valsts papildu izdevumiem investē, piemēram, jaunas dzelzceļa stacijas izbūvē, tad šāda investīcija ar laiku var ģenerēt divus vai pat vairāk dolārus gan jaunu ražotņu izveidei, gan arī papildu ienākumiem [45]. P. Samuelsons ir atzīmējis, ka viņa piedāvātais multiplikatora-akceleratora modelis, kas pazīstams arī kā Hansena-Samuelsona modelis, satur investīciju paātrinājuma teoriju. Viņš secina, ka investēšanas nodomi ir atkarīgi no ekonomikas aktivitātes tempu pieauguma. Pēc P. Samuelsona domām, pieaugot reālo investīciju apjomam, pieaug IKP (akcelerācijas princips) [99]. Dž. Kesidijs min faktu, ka Nacionālais ekonomikas pētījumu birojs (ASV) ir izanalizējis datus, sākot no 1980. gada, un konstatējis, ka valsts investīciju multiplikators infrastruktūrā un civilprojektos ir sasniedzis rādītāju 1,8, tātad ļoti tuvu Dž. Keina atzīmētajam rādītājam [7]. H. Li un H. Liu izpētīja 84 valstis periodā no 1970. līdz 1999. gadam un konstatēja, ka ārvalstu tiešās investīcijas (ĀTI) rosina ekonomikas izaugsmi. Pētījuma rezultāti parādīja, ka ĀTI sekmē izaugsmi ne vien tiešā veidā, bet arī caur mijiedarbībām. Šie ekonomisti uzskata, ka ĀTI pieaugums par 10% (kā% no IKP) paaugstina ekonomikas izaugsmi par 4,1 procentpunktu [68]. H. Hansens un Dž. Rands pētīja ĀTI un ekonomikas izaugsmes kointegrāciju un cēloņsakarības, par pamatu izmantojot 31 attīstības valsti periodā no 1970. līdz 2000. gadam, un viņi apstiprina kointegrācijas eksistenci. Turklāt, iegūtie rezultāti liecina, ka ĀTI ilgstoši un pozitīvi ietekmē IKP neatkarīgi no attīstības līmeņa [30]. M. Bengoa un B. Sančesa-Robles uzskata, ka ĀTI pieaugums par 1% (kā% no IKP), var paaugstināt ekonomikas izaugsmi par 0,5 procentpunktiem [5]. K. Tintins empīriskā apskatā atzīmē, ka ĀTI pieaugums par 10% uz vienu iedzīvotāju veido 3,9% IKP

pieaugumu uz vienu iedzīvotāju attīstības valstīs, 2,9% attīstītās valstīs un 1,8% mazattīstītās valstīs [116]. M. Kāns un K. Reinharts konstatē, ka privātās un publiskās investīcijas atšķirīgi ietekmē ekonomikas izaugsmes ilgtermiņa rādītājus. Pēc viņu domām, privātajām investīcijām ir lielāka un daudz svarīgāka loma ekonomikas izaugsmē nekā publiskajām investīcijām [46].

1.6. Nodokļu politikas ietekme uz investīcijām un uzņēmējdarbību

Ē. Engens un Dž. Skiners norāda, cik svarīga ir fiskālās politikas ietekme uz ražošanas apjomu pieaugumu [17].

V. Aivadžans un L. Būts pauž viedokli, ka uzņēmumu finanses ir jutīgas pret finanšu ierobežojumiem. Viņi norāda uz investīciju apjoma, kapitāla struktūras un uzņēmumu dividenžu politikas savstarpējo saistību [1].

Ē. Engens un Dž. Skiners konstatē, ka nodokļu paaugstināšanās par 10 procentpunktiem nosaka ilgtermiņa izaugsmes rādītāju samazināšanos par 1,4 procentpunktiem [17].

R. Boldvins un P. Krugmans, izanalizējuši 25 pētījumus, kuros aplūkota nodokļu likmju ietekme uz ārvalstu tiešajām investīcijām, nonāca pie secinājuma, ka paaugstinot nodokļu likmes par 1%, ārvalstu tiešo investīciju apjoms samazinās aptuveni par 3,3% [4]. S. Djankovs u.c. atzīmē UIN paaugstināšanas negatīvo ietekmi uz ārvalstu tiešo investīciju piesaisti [12]. M. Pjatovskis un M. Jarmuzeks [89] konstatē, ka nodokļu lielumam ir svarīgāka loma, piesaistot ārvalstu tiešās investīcijas jaunākajām ES dalībvalstīm. Kā liecina OECD dati, nodokļi būtiski ietekmē MVU aktivitāti un investīcijas. Vērojama saiknes pavājināšanās starp uzņēmumu pūliņiem un atdevi, kā arī izejvielu cenu celšanās. Pareiza fiskālās politikas un nodokļu izstrāde palīdz izveidot labvēlīgu MVU uzņēmējdarbības vidi [84]. Atsaucoties uz L. Lehis u.c. [64] un *Humanistische Stiftung* (fonds, kas nodarbojas ar nodokļu aplikšanas mehānisma izstrādi un uzlabojumiem Vācijā) datiem, tradicio-

nālās nodokļu sistēmas kavē uzņēmumu attīstības un nodarbinātības kāpumu, taču atliktie nodokļi veicina gan attīstību, gan nodarbinātību. H. Hauzina un L. Lāvens uzskata, ka pieņemamas nodokļu likmes var stimulēt privātā uzņēmējdarbības sektora attīstību [36]. S. Djankovs un citi, balstoties uz 85 valstu datiem, pierāda, ka augstākām UIN likmēm ir spēcīga negatīvā ietekme uz investīcijām uzņēmumos un uzņēmējdarbības aktivitāti. Viņi konstatē, ka UIN efektīvās likmes paaugstināšana par 10 procentpunktiem ir saistīta ar uzņēmējdarbības plūsmas samazināšanos par 1 procentpunktu un jau pirmajā gadā palielina pārādu pret pašu kapitālu par 40 procentpunktiem [12]. Kā uzskata P. Dinkinsons, nodokļi lielā mērā ietekmē mazu un vidējo uzņēmumu darbības aktivitāti. Pēc viņa domām, nodokļu likmes lielums ir viens no pirmajiem mazu un vidēju uzņēmumu vadītāju risināmajiem jautājumiem, kad ārzemju vai vietējie uzņēmumi izskata iespējas darboties kādā konkrētā tirgū [11].

1.7. Finansējuma pieejamības kopsakarība ar investīciju un uzņēmējdarbības aktivitāti

R. Higinss saskata tiešu saikni starp ātri augošu uzņēmumu nepieciešamību pēc ārējā finansējuma un to izaugsmes iespējām, jo nepieciešamība pēc apgrozāmajiem līdzekļiem, kā likums, pārsniedz naudas ieņēmumus no jaunas produkcijas pārdošanas. Viņš uzskata, ka strauji augoši uzņēmumi izjūt naudas līdzekļu nepietiekamību [33]. Lielākā daļa pētnieku uzskata, ka piekļuve ārējam finansējumam ir viena no svarīgākajām problēmām, ar ko sastopas mazie uzņēmumi [21, 28, 48, 51]. R. Pellis un H. Krēmers-Eiss uzskata, ka pat ekonomikas labākajos laikos mazie uzņēmumi bieži sastopas ar finansējuma saņemšanas problēmu [88]. H. Krēmers-Eiss un F. Langs uzskata, ka finansējuma saņemšana maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) ir daudz sarežģītāka problēma nekā lielajiem uzņēmumiem [48]. Pēc Pasaules Bankas datiem, ap 70% no visiem mazajiem un vidējiem uzņēmumiem bankā nevar saņemt papildu finansējumu turpmākai darbībai [87]. S. Kaplans

un L. Zingales atzīmē, ka negaidīts atklājums viņu pētījumā ir fakts, ka tikai 15% uzņēmumu rod piekļuvi ārējiem vai iekšējiem finanšu resursiem savu investīciju palielināšanai. Viņi uzskata, ka pat veiksmīgi uzņēmumi, kam ir piekļuve ārējam finansējumam, investējot, dod priekšroku iekšējiem investīciju finansējuma avotiem [42]. “Globālās konkurētspējas indeksa ziņojuma” (2015–2016) ikgadējā atskaitē, starp faktoriem, kas kavē uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, kā trešais lielākais kavēklis ir norādīta ierobežota piekļuve finansējumam. OECD konstatē, ka viena no pamatproblēmām, kas Latvijas uzņēmumiem neļauj sasniegt Rietumeiropas uzņēmumu produktivitātes līmeni, ir finanšu resursu nepieejamība uzņēmējdarbības paplašināšanai [85]. OECD² pētījumā konstatēts, ka kapitāla nepietiekamība ir galvenais ierobežojošais faktors mazo un vidējo uzņēmumu izejai starptautiskos tirgos.

1.8. Nodokļu un ēnu ekonomikas savstarpējā saistība

Dž. Vanniski atzīmē, ka pie zemām nodokļu likmēm un turpinot tās paaugstināt, paaugstinās ēnu ekonomikas līmenis [124]. M. Pjatovskis un M. Jarmuzeks norāda, ka ienākuma nodokļa likmes samazināšana nemazina nodokļu ieņēmumu apjomu budžetā, bet, tieši pretēji, samazina ēnu ekonomikas apjomu, tātad uzņēmumi neizvairās no nodokļu nomaksas [89]. H. Hauzinha un L. Lāvens uzskata, ka pieņemamas nodokļu likmes var nodrošināt privātā biznesa procesu formalizāciju [36]. S. Djankovs u.c., veicot 85 valstu datu analīzi, pierāda, ka augstākās UIN likmes korelē ar augstāku ēnu ekonomikas līmeni. Viņi konstatē, ka, paaugstinot uzņēmuma ienākuma nodokļa likmi par 10 procentpunktiem, neformālās ekonomikas līmenis jau pirmajā gadā paaugstinās par gandrīz 2 procentpunktiem [12]. Daudzi zinātnieki,

2 OECD (2009). Top Barriers and Drivers to SME Internationalisation. Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, OECD. Pieejams: <https://www.OECD.org/cfe/smes/43357832.pdf> (sk. 31.08.2016)

tādi kā S. Džonsons, S. Deiviss M. Henreksons, F. Šneiders, R. La Porta u.c. uzskata, ka nodokļi ir nopietns iemesls, lai strādātu neoficiāli [9, 40, 49, 101]. S. Djankovs u.c. lēš, ka tieši nodokļu likmes, bet ne nodokļu administrēšana, lielā mērā ietekmē ēnu ekonomikas līmeni [12]. K. Viljamss un I. Horodniks, balstoties uz institucionālo teoriju, atzīmē, ka ēnu ekonomikas lielums lielākoties ir atkarīgs no nodokļu maksātāju nodokļu maksāšanas morāles. Pēc viņu domām, lai samazinātu ēnu ekonomikas līmeni un palielinātu nodokļu maksātāju nodokļu maksāšanas morāles līmeni, ir jāpaaugstina uzticamība valdībai un jāveic izmaiņas formālo institūciju darbībā [125].

1.9. Pirmās nodaļas galvenie secinājumi

Pirmajā nodaļā ir izskatīti pētnieku viedokļi par dažādiem nodokļu aplikšanas aspektiem un nodokļu politiku, nodokļu lielumu un nodokļu politikas savstarpējo saikni ar ēnu ekonomiku, uzņēmējdarbības un investēšanas aktivitāti, nodokļu ieņēmumu apjomu valsts budžetā un valsts ekonomikas attīstību.

Veiktā pārskata rezultātā varam secināt, ka:

1. Nodokļu sloga lielums ir atkarīgs no labklājības līmeņa un konkrētu valstu pievilcīguma uzņēmējdarbības veikšanai. (Pēc autora domām, valsts pievilcīgums neaprobežojas tikai ar vietu *Doing business* reitingā, bet satur arī virkni uzņēmējdarbībai svarīgu rādītāju, piemēram, tirgus ietilpība valstī.)
2. Nodokļu ieņēmumu apjoms, pirmām kārtām, ir atkarīgs nevis no augsta nodokļu sloga, bet gan no nodokļu maksātāju skaita un nodokļu maksātāju nodokļu maksāšanas morāles, jo liels nodokļu slogs mazina nodokļu ieņēmumu apjomu valsts budžetā.
3. **Vislielākais nodokļu ieņēmumu apjoms budžetā (un attiecīgi zemākais ēnu ekonomikas līmenis) tiek panākts, ja nodokļu likmes ir mērenas un atbilst konkrētās valsts pievilcīguma līmenim uzņēmējdarbības veikšanai un investīcijām.**

4. Vienlaikus ar kapitāla mobilitātes faktoru, valstīs, kuras ES ir uzņemas salīdzinoši nesen, pastāv otrs faktors – darbaspēka resursi, kam arī raksturīga pietiekami augsta mobilitāte. Tas savukārt ierobežo nesen ES uzņemto valstu valdību iespējas noteikt augstus darbaspēka nodokļus.
5. Lai veiksmīgi iekasētu nodokļus, nodokļu maksāšanas morāles faktors un zems nodokļu likmju līmenis ir daudz svarīgāks faktors veiksmīgai nodokļu iekasēšanai nekā nodokļu administrēšana un represīvie pasākumi.
6. Jaunajiem, kā arī mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem ir ierobežota piekļuve ārējam finansējumam. Šī iemesla, kā arī tiešo ārzemju investīciju piesaistīšanas un uzņēmējdarbības aktivitātes stimulēšanas nolūkā dažādās valstīs jaunajiem, mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem tiek piemēroti nodokļu atvieglojumi un atbrīvojumi no nodokļiem, kā arī nodokļu stimulēšana uzņēmumu eksporta aktivitātēm.
7. Lai stimulētu ekonomisko izaugsmi un piesaistītu investīcijas, līdztekus izdevīgām nodokļu likmēm valstis piemēro arī dažādus nodokļu izdevumus, atbrīvojumus un atvieglojumus. Viens no iemesliem, kāpēc valstis piemēro pievilcīgus nodokļu nosacījumus, ir tas, ka starp valstīm pastāv nodokļu konkurence par esošajiem un potenciālajiem nodokļu maksātājiem. Šī konkurence pēdējos gados kļūst arvien sīvāka.
8. **Investīciju apjoms ekonomikā un ekonomiskā izaugsme ir savstarpēji atkarīgi lielumi. Nav citas iespējas sabalansēt valsts budžetu, kā tikai palielinot nacionālos ieņēmumus, proti, paaugstinot ekonomisko aktivitāti (uzņēmumu un uzņēmēju).**

2. Latvijas uzņēmumu ienākuma nodokļa, nodokļu sloga un nodokļu politikas literatūras apskats

Šajā nodaļā autors izskata, kā pētnieki vērtē UIN lielumu, nodokļu slogu un nodokļu politiku, un to ietekmi uz investīcijām un ekonomisko izaugsmi Latvijas kontekstā.

2.1. Uzņēmumu ienākuma nodoklis Latvijā

Atsaucoties uz Ī. Vītolas u.c. pētnieku viedokli, šobrīd Latvijā esošās UIN sistēmas trūkumi ir saistīti ar valsts ilgtermiņa attīstības stimulēšanu [122]. I. Šņucins atzīmē, ka Latvijas likumdošanā ir ietverti divdesmit trīs UIN nodokļu atvieglojumi, un deviņi no tiem saistāmi ar investīciju veicināšanu. Pēc viņa datiem, efektīvā UIN nodokļu likme kopš 2004. gada ir 8,3% [103]. K. Ketners un M. Pētersone konstatē, ka periodā no 2010. līdz 2012. gadam uzņēmuma ienākuma nodokļa atvieglojumi ir skāruši aptuveni 86% no kopējiem nodokļu ieņēmumiem [44]. I. Šņucins uzskata, ka esošie nodokļu atvieglojumi ļauj ievērojami samazināt UIN nomaksu Latvijā kopumā, taču uzņēmumu investīciju stimulēšanu tie būtiski neietekmē [103]. Pēc Pasaules Bankas ekspertu vērtējuma, Latvijā uzņēmumu ienākumu aplikšana ar nodokli ir sarežģīta, un tas deformē sistēmu un veido nevienlīdzību [67]. K. Ketners un M. Pētersone uzskata, ka Latvijā esošie UIN nodokļu atvieglojumi ir jāpārskata [44]. J. Tīmšans un M. Dunska uzskata, ka iespēja paplašināt UIN nodokļu bāzi ļauj samazināt UIN likmi, neizraisot negatīvu fiskālo efektu [115].

Tādu pašu viedokli pauž arī I. Sproģe. Viņa uzskata, ka zemāku nodokļa likmju piemērošana labvēlīgi ietekmē ražošanas pieaugumu un nodokļu ieņēmumus, kas arī pierādījās praksē, kad UIN likme Latvijā pakāpeniski samazinājās no 29% 1996. gadā līdz 25% 2001. gadā, 22% 2002. gadā, 19% 2003. gadā un 15% 2004. gadā, bet tā rezultātā ieņēmumi no UIN palielinājās. Kaut arī UIN nominālās likmes samazinājās, periodā no 2004. gada līdz 2008. gadam šī nodokļa īpatsvars budžeta ieņēmumos pieauga [105].

K. Ketners un M. Pētersone uzskata, ka gadījumos, kad uzņēmumi pārvirza līdzekļus uz investīcijām, tiem UIN nomaksa ir jāatceļ [44]. Ī. Vītola un A. Soopa atzīmē, ka mikro, mazo un vidējo uzņēmumu atbalstam ir jābūt atspoguļotam likumā par UIN. Viņi uzskata, ka Latvijas uzņēmumu dividendēs nesadalāmā peļņa, tāpat kā Igaunijā, nav jāapliek ar nodokli, tas veicinās Latvijas tautsaimniecības turpmāku attīstību un straujāku tuvošanos vidējam ES attīstības līmenim [123].

2.2. Nodokļu sloga lielums Latvijā

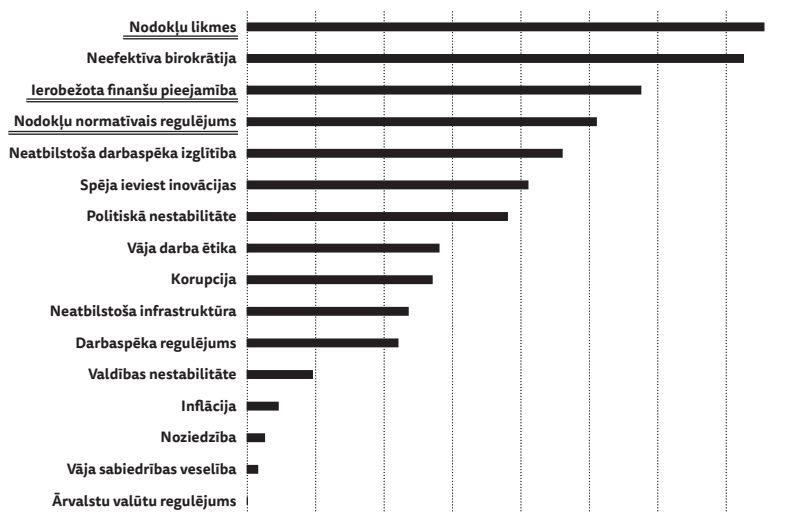
Ī. Vītola un citi pētnieki konstatē, ka neatkarīgi no UIN likmju samazinājuma (no 2002. līdz 2004. gadam) kopējais nodokļu slogs Latvijas uzņēmumiem ir augsts [122]. Arī Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes vadītājs U. Rutkaste uzskata, ka nodokļu slogs Latvijā ir augsts, kaut arī iekasēto nodokļu apjoms ir starp zemākajiem ES. Pēc viņa domām, turpmāka nodokļu paaugstināšana bremzēs ekonomikas izaugsmi un pasliktinās konkurētspēju. Arī darbaspēka nodokļu slogs ir nesamērīgi augsts un nākotnē būtu mazināms [96]. Arī K. Kleina un R. Praiss atzīmē, ka darbaspēka nodokļu slogs ir pietiekami augsts, vidēji 50% no izpeļņas pret 40% Eiropas Savienībā. Arī viņi uzskata, ka darbaspēka nodokļu slogs Latvijā ir jāsamazina. Augstie darbaspēka nodokļi Latvijā būtiski kavē strādājošo skaita pieaugumu vai, gluži pretēji, stimulē uzņēmēju iesaistišanos neformālajā ekonomikas sektorā [47]. V. Dombrovskis atzīmē, ka darbaspēka nodokļu slogs, kas tiek aprēķināts pēc OECD metodes, Latvijā ir augstāks nekā Igaunijā.

Pēc viņa domām, pat daži procenti var izšķirt uzņēmēja konkurētspēju un to, vai viņš savu produkciju spēs pārdot, vai nē. V. Dombrovskis uzskata, ka augstie darbaspēka nodokļi Latvijā, pirmām kārtām, ir problēma nozarēm, kuru konkurētspēja balstīta uz cilvēkkapitālu, nevis iekārtām un ierīcēm. Latvijas nodokļu sistēma ir maksimāli labvēlīga lielajiem ražošanas uzņēmumiem, jo darbaspēka izmaksas veido salīdzinoši nelielu kopējo izmaksu daļu. Pavisam cita situācija ir nozarēs, kur cilvēkkapitāla izmaksas ir lielākas, un tās ir – informāciju tehnoloģijas, augstākā izglītība un zinātne, profesionālie un finanšu pakalpojumi. Augsti darbaspēka nodokļi neļauj šīm nozarēm attīstīties, bet šo profesiju speciālistiem liek skatīties uz darba iespējām ārzemēs [14].

Pēc K. Kleinas un R. Praisa datiem, kas ir atspoguļoti *OECD* darba dokumentā “Nodokļu apmēra ietekme uz darba motivāciju”, mērot septiņu ballu sistēmā, Latvija sasniedz vien 3,3 punktu atzīmi, tajā pašā laikā Igaunijā 4,3, kas ir ievērojami labāk nekā Latvijā [47].

Autora viedoklis: zemākas darbaspēka izmaksas Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju vēl jo vairāk paaugstina Igaunijas uzņēmumu konkurētspēju, ņemot vērā to, ka visi Igaunijas uzņēmumi, sākot ar 2000. gadu, uzņēmuma nodokli maksā nevis no nopelnītā peļņas apjoma, bet gan tikai no dividendēs sadalāmās peļņas. Tas nozīmē, ka tādā gadījumā, ja konkrēts Igaunijas uzņēmums vispār nesadala peļņu dividendēs, uzņēmuma ienākuma nodokļa likme ir vienāda ar nulli. Salīdzinājumā ar Latviju tas vēl vairāk paaugstina Igaunijas uzņēmumu konkurētspēju iekšējā un starptautiskajā tirgū. Pēc V. Kažes un R. Škapara domām, nodokļu sloga lielums ir viens no tiem faktoriem, kas nosaka uzņēmumu reģistrācijas vietas izvēli. Viņi norāda, ka ES teritorijā uzņēmumu pārceļšana no valsts uz valsti ir kļuvusi vieglāka. Tātad Latvijas uzņēmēji var izvēlēties uzņēmuma reģistrēšanas valsti vai pārvietot savus uzņēmumus uz valstīm ar zemāku nodokļu slogu un labvēlīgāku nodokļu režīmu (piemēram, uz Igauniju) [43]. Ikgadējā ziņojumā *The Global Competitiveness Report 2015–2016* starp faktoriem, kas kavē uzņēmējdarbības attīstību Latvijā, visnegatīvākā ietekme ierādīta augstajam nodokļu sloga līmenim, bet nodokļu normu regulējums ir pēc lieluma ceturtais negatīvais faktors (sk. 2. att.).

2. ATTĒLS

Būtiskākie faktori, kas kavē uzņēmējdarbības attīstību Latvijā

Avots: *The Global Competitiveness Report 2015-2016*, 230. lpp.

2.3. Latvijas nodokļu politika

Ī. Vītola u.c. pētnieki uzskata, ka Latvijas nodokļu politika nav stabila, bet gan ir impulsīva. *OECD* pārskatā ir atzīmēta nepieciešamība samazināt Latvijas nodokļu likumdošanas sarežģītību [122]. U. Rutkaste atzīmē, ka ir jāuzlabo nodokļu sistēmas pārskatāmība un stabilitāte, nemainot nodokļu likmes vismaz viena vēlēšanu cikla ietvaros [96]. Pēc K. Kleinas un R. Praisa datiem, kas ir iekļauti *OECD* iesniegtajā darba dokumentā “Nodokļu apmēra ietekme uz motivāciju investēt”, Latvija septiņu ballu skalā ir ieguvusi 3,8 punktus, bet Igaunija 4,9 punktus. Šis fakts liecina, ka Igaunijas nodokļu politika ir uzņēmējdarbībai un investēšanai draudzīgāka [47]. T. Putniņš un A. Sauka atzīmē, ka pēc aptauju datiem, iecietība pret nodokļu nemaksāšanu Latvijā ir iesakņojusies pamatīgāk nekā Igaunijā un Lietuvā. Viņi uzskata, ka Latvijas

uzņēmumi ir neapmierinātāki ar nodokļu sistēmu un valdību, un tas ir augstas neformālās aktivitātes faktors [92].

Pēc A. Vanaga domām, nodokļu politika ir jāveido, ņemot vērā esošo situāciju uzņēmumu nodokļu nomaksas jautājumā. Viņš uzskata, ka valstī ar lielāku noslieci uz izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, tādās nodokļu grupās kā UIN un PVN, nodokļu bāzei ir jābūt mazākai, nekā valstīs, kurās šī nosliece ir mazāka [121]. Pēc Pasaules Bankas ekspertu viedokļa, Latvijai ir iespēja paaugstināt nodokļu ieņēmumus, taču, lai to izdarītu, ir jāveic būtiskas izmaiņas nodokļu sistēmā, tostarp jāpaplašina nodokļu bāze [67].

2.4. Nodokļu politikas, nodokļu sloga un ekonomiskās attīstības mijiedarbība Latvijā

Ī. Vitola u.c. pauž domu, ka efektīva nodokļu politika var būt viens no ekonomikas attīstības dzinējspēkiem un var nodrošināt stabilu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi. Viņi uzskata, ka pats galvenais un svarīgākais nodokļu ieņēmumu palielinājuma avots ir ievērojams nacionālās ražošanas apjoma pieaugums. Pēc viņu domām, tikai paaugstinot nacionālo ražošanu, var sasniegt būtisku nodokļu bāzes paplašināšanos. Tāpat viņi uzskata, ka, lai paaugstinātu nacionālās ekonomikas efektivitāti, ir jāizveido vienkārši, saprotami un neitrāli nodokļi. *OECD Economic Surveys: LATVIA* ir minēts, ka Latvijā netiek veikti pētījumi, kas ļautu iegūt dziļāku analīzi par likumdošanas un politisko priekšlikumu īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa iedarbību, kas izraisa būtiskas ekonomiskas un sociālas sekas. Pārskatā ir atzīmēts, ka šādu pētījumu esamība Latvijā ļaus padziļināti analizēt likumdošanas un politiskos priekšlikumus, kam ir būtiskas ekonomiskas un sociālas sekas [85].

K. Viljamss un I. Horodnika konstatē, ka ēnu ekonomikas apjoms Baltijas valstīs, tostarp arī Latvijā, ir lielā mērā atkarīgs no nodokļu maksātāju nodokļu maksāšanas morāles. Viņi uzskata, ka, lai varētu paaugstināt maksāšanas morāles līmeni, ir jāpaaugstina uztica-

mība valdībai un jāmaina formālo institūciju darbība. Pētnieki pauž domu, ka ēnu ekonomikas līmenis Baltijas valstīs lielākoties būs atkarīgs no tā, vai ēnu ekonomikas līmeni valdības uzlūkos kā zemākas nodokļu maksāšanas morāles rezultātu un sāks izvērtēt politiskus pasākumus šīs morāles uzlabošanai, neaprobežojoties tikai ar ēnu ekonomikas dalībnieku sodīšanu [125].

2.5. Otrās nodaļas galvenie secinājumi

Šajā nodaļā izskatījām pētnieku viedokļus jautājumos, kas skar uzņēmumu ienākumu aplikšanu ar nodokli, nodokļu sloga lielumu, nodokļu politiku un tās mijiedarbību ar nodokļu slogu un Latvijas ekonomisko attīstību.

Latvijas UIN, nodokļu sloga un nodokļu politikas pētījumu pārskata rezultātā var secināt, ka:

1. Latvijā spēkā esošajam UIN ir virkne trūkumu, tostarp tam nav būtiskas ietekmes uz investīciju stimulēšanu un Latvijas ekonomikas ilgtermiņa attīstību.
2. Kopējais nodokļu slogs Latvijas uzņēmumiem ir augsts, un tā turpmāka paaugstināšana bremzēs ekonomisko izaugsmi un samazinās Latvijas uzņēmumu konkurētspēju.
3. Darbaspēka nodokļu slogs ir nesamērīgi augsts un nākotnē būtu mazināms.
4. Augstie darbaspēka nodokļi Latvijā būtiski kavē strādājošo skaita pieaugumu vai, gluži pretēji, stimulē uzņēmēju iesaistīšanos neformālajā ekonomikas sektorā un veicina profesionāla darbaspēka aizplūšanu uz ārzemēm.
5. Latvijas nodokļu politika nav stabila, tā ir impulsīva.
6. Latvijas uzņēmumi ir lielākā mērā neapmierināti ar pastāvošo nodokļu sistēmu un valdības nostāju, ja salīdzinām ar Igauniju, un šis faktors ietekmē augsto ēnu ekonomikas līmeni valstī.
7. Latvijā netiek veikti pētījumi, lai iegūtu padziļinātu analīzi par likumdošanas un politisko priekšlikumu īstermiņa, vidēja ter-

miņa un ilgtermiņa iedarbību, kas izraisa būtiskas ekonomiskās un sociālās sekas.

8. Lai Latvijā samazinātu ēnu ekonomiku un paaugstinātu nodokļu maksātāju nodokļu maksāšanas morāli, ir jāpaaugstina uzticamība valdībai un jāveic izmaiņas formālo institūciju darbībā.
9. Lai paaugstinātu Latvijas ekonomikas efektivitāti, ir jāizveido vienkārši, saprotami un neitrāli nodokļi.
10. **Efektīvas nodokļu politikas izstrāde un ieviešana var būtiski paplašināt nodokļu bāzi, kļūt par Latvijas ekonomikas dzinējspēku un nodrošināt stabilu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi.**
11. Latvijā pastāv iespēja paplašināt UIN apliekamo bāzi, kas ļauj samazināt nominālo UIN likmi bez negatīva fiskālā efekta.
12. **Dividendēs nesadalāmo Latvijas uzņēmumu peļņu nevajadzētu aplikt ar UIN, tāpat kā tas ir Igaunijā.**

3. Literatūras apskats par UIN reformas rezultātiem Igaunijā

3.1. Uzņēmumu ienākumu nodokļa piemērošanas galvenās atšķirības Latvijā un Igaunijā

Kopš 2000. gada Igaunijā ir ieviests jauns uzņēmumu ienākumu nodokļa režīms, proti, ar nodokļiem netiek aplikta visa uzņēmuma nopelnītā peļņa. A. Hazaks atzīmē, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā nodokļu saistības, kas skar UIN, nav atceltas pilnībā, bet gan līdz brīdim, kad tiek uzsākta peļņas sadale dividendēs. Viņš norāda, ka šāds UIN aplikšanas princips Igaunijā tiek attiecināts ne tikai uz aktīvajām (piemēram, tirdzniecības), bet arī uz pasīvajām (piemēram, procentu, autoratlīdzības) operācijām. Kapitāla pieaugums no aktīvu pārdošanas arī netiek aplikts ar nodokli [31]. OECD³ atzīmē, ka, saskaņā ar Igaunijas nodokļu kodeksu, peļņu nevar sadalīt dividendēs, ja veidojas iepriekšējo gadu zaudējumu uzkrājums. M. Funke un H. Strulik atzīmē, ka UIN sistēma, kas Igaunijā darbojās līdz 2000. gadam, lielā mērā līdzinājās šobrīd Latvijā esošajai UIN sistēmai, proti, uzņēmumi ienākuma nodokli maksā par visu iegūto peļņu [27]. L. Lehis u.c. pētnieki norāda, ka 2000. g. nodokļu reformas rezultātā Igaunijā uzņēmumi nodokli maksā nevis par visu peļņu, bet tikai par to daļu, kas ir sadalāma dividendēs, savukārt ar UIN nomaksu saistīto atbrīvojumu, izņēmumu un citu atvieglojumu skaits ir ievērojami samazinājies [64].

3 OECD (2009). Top Barriers and Drivers to SME Internationalisation. Report by the OECD Working Party on SMEs and Entrepreneurship, OECD. Pieejams: <https://www.OECD.org/cfe/smes/43357832.pdf> (sk. 31.08.2016)

Latvijā UIN aprēķinos ir piemērojams ievērojams skaits nodokļa nomaksas atvieglojumu, izņēmumu un atbrīvojumu [103].

3.2. Igaunijas 2000. gada uzņēmumu ienākumu nodokļa reformas mērķis un būtība

J. Masso u.c. pētnieki norāda, ka UIN reformas rezultātā kopš 2000. gada Igaunijas uzņēmumiem nodokli piemēro tikai tad, kad peļņu uzņēmumu akcionāriem izmaksā dividendžu veidā, bet nesadalītā peļņa netiek aplikta ar nodokli [74]. Šādu likumu pieņēma 1999. gada 15. decembrī, un tas stājās spēkā 2000. gada 1. janvārī. M. Funke uzskata, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma, pirmām kārtām, stimulēs investīciju pieaugumu [26]. J. Masso u.c. veica Igaunijas politiku aptauju, kas parādīja, ka tieši investīciju apjoma pieaugums, jaunu darba vietu izveide un uzņēmējdarbības vides uzlabošana bija galvenie 2000. gada Igaunijas nodokļu reformas mērķi [76]. Pēc K. Stēra domām, Igaunija īstenoja UIN reformu ar mērķi piesaistīt investīcijas, atbalstīt uzņēmējus un paaugstināt nodarbinātības līmeni. Viņš atzīmē, ka galvenais efekts, ko cerēja sagaidīt no Igaunijas UIN izmaiņu piemērošanas, bija uzņēmējiem uzlabota piekļuve kapitālam [106].

3.3. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz uzņēmumiem

SAISTĪBAS UN NAUDAS LĪDZEKĻI

Pēc K. Stēra domām, 2000. gadā ieviestā nodokļu sistēma uzlaboja likviditāti un samazināja parādu finansējuma apjomu Igaunijas uzņēmumos [106]. A. Hazaks uzskata, ka pazemināta nesadalītās peļņas nodokļu likme samazina pieprasījumu pēc ārējā finansējuma, jo uzņēmumiem mazinās nepieciešamība finansēt nodokļu izmaksas [31]. J. Masso un citu pētnieku pētījuma rezultāti parādīja, ka pēc

2000. gada UIN reformas saistību apjoms kopējos uzņēmumu aktīvos samazinājās aptuveni par 7 procentpunktiem. Ražošanas uzņēmumos, kā arī nelielos uzņēmumos, kuros strādā līdz 50 darbinieki, šis efekts izpaudās par aptuveni 1 procentpunktu spēcīgāk. Trešajā gadā pēc reformas ieviešanas, naudas līdzekļu un to ekvivalentu daļa uzņēmumu aktīvos palielinājās par 2–3 procentpunktiem, un šis efekts bija gandrīz divas reizes augstāks uzņēmumos, kuros strādāja mazāk nekā 10 darbinieki. Uzņēmumu grupā ar darbinieku skaitu līdz 50 cilvēkiem nodokļu reformas ietekme uz likviditātes rādītājiem bija aptuveni divas reizes lielāka nekā lielajos uzņēmumos [74]. Z. Briksiova u.c. konstatē, ka nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumiem ir uzlabojusies piekļuve finansējumam [6]. J. Masso u.c. atzīmē, ka kredītu īpatsvars aktīvu kopsummā ir ievērojami samazinājies tikai lielajiem uzņēmumiem, bet ne mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Lielajiem uzņēmumiem, kur strādā 250 vai vairāk cilvēku, kredītu īpatsvars aktīvos samazinājās par 7,2 procentpunktiem, bet mazajiem un vidējiem uzņēmumiem par 5,2 procentpunktiem.

Pētnieki tāpat atzīmē, ka līdz 1999. gadam parāda finansējumu īpatsvars Igaunijā bija salīdzinoši stabils, bet kopš 2000. gada tas jūtami samazinājās, kaut gan tajā pašā periodā Latvijas un Lietuvas uzņēmumos saistību īpatsvars pieauga, bet pašu kapitāla īpatsvars samazinājās. Līdz 2006. gadam Latvijas un Lietuvas uzņēmumu likviditātes rādītāji bija attiecīgi 6% un 3%. Igaunijā uzņēmumu likviditāte paaugstinājās no 6,6% 1999. gadā līdz 7,6% 2000. gadā un 10,9% 2006. gadā. J. Masso u.c. pieļauj, ka, tieši pateicoties 2000. gada nodokļu reformai, Igaunijas uzņēmumi ir spējuši veiksmīgāk pārvarēt 2008.–2009. gada ekonomisko krīzi nekā Latvijas un Lietuvas uzņēmēji. Līdz ar to augstāki likviditātes rādītāji un zemāki aizņēmumu rādītāji Igaunijas uzņēmumiem kļuva par svarīgu izdzīvošanas faktoru krīzes periodā [74]. Pēc K. Pērfildas un B. Rozenberga sniegtajiem datiem, kavēto kredītu īpatsvars privātsektorā Igaunijā 2009. gadā salīdzinājumā ar 2008. gadu pieauga no 1,9% līdz 5,2%. Tajā pašā laikā kavēto kredītu skaits Latvijā pieauga no 3,6% līdz 16,4%, bet Lietuvā no 4,6% līdz 19,4% [91].

PEĻŅAS SADALE UN UZŅĒMUMU KAPITĀLA STRUKTŪRA

J. Masso un citi pētnieki norāda, ka UIN piemērošanas režīma izmaiņu dēļ uzņēmumos samazinājās stimuls izmaksāt dividendes. Viņi konstatē, ka nesadalītās peļņas īpatsvars un kapitāla rezerves Igaunijas uzņēmumos ir pieaugušas vidēji par 11 procentpunktiem. Šis efekts ir spēcīgāk izpaudies mikrouzņēmumos (12%), mazajos uzņēmumos (9,3%) un vidējos uzņēmumos (9%). Nesadalītās peļņas īpatsvars lielajos uzņēmumos, kur strādā vairāk nekā 250 darbinieki, samazinājās par 1,7% [74]. J. Masso un J. Merikula atzīmē, ka 2000. gada reformas rezultātā uzņēmumu pašu kapitāla attiecība pret kopējo aktīvu apjomu (finansiālās neatkarības koeficients) palielinājās vidēji par 8,1 procentpunktu, taču lielajos uzņēmumos šāds efekts netika konstatēts [73]. J. Masso u.c. norāda, ka 2000. gada reforma būtiski mainīja uzņēmumu kapitāla struktūru [75].

INVESTĪCIJAS

Pēc K. Stēra domām, Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir veicinājusi investīciju kāpumu [106]. Arī L. Lehis u.c. norāda, ka 2000. gada nodokļu reforma ir sekmējusi investīciju palielināšanos [64]. Savukārt J. Masso u.c. uzskata, ka 2000. gada nodokļu reforma ir pietiekami stipri ietekmējusi uzņēmumu investīciju līmeni, bet šis efekts ir izpaudies spēcīgāk uzņēmumos, kuri darbojas pakalpojumu sfērā, kā arī mazajos uzņēmumos [74]. J. Masso un J. Merikula konstatē, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā investīciju līmenis Igaunijas uzņēmumos četrus gadus laikā pēc reformas ieviešanas ir pieaudzis vidēji par 20 procentpunktiem [73]. J. Masso u.c. atzīmē, ka Igaunijas nodokļu reformas rezultātā investīciju pieaugums uzņēmumu kapitālā ir pacēlies par 20 procentpunktiem augstāk nekā Latvijā un Lietuvā [74]. Raidlers un Partneri norāda, ka, izmantojot unikālu pieeju uzņēmumu ienākuma nodoklim, kā rezultātā nodokļa nomaksa tiek piemērota tikai peļņas sadales brīdī, Igaunija ir palielinājusi uzņēmumu ienesīgumu un sekmējusi atbalstu investīcijām [94].

DARBA RAŽĪGUMS UN RAŽOŠANAS PIEAUGUMS

Pēc K. Stēra domām, Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir paaugstinājusi darbaspēka ražīgumu uzņēmumu līmenī [106]. J. Masso u.c. ir izpētījuši, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reformai ir statistiski būtiska ietekme uz darba ražīgumu (darba ražīgums tika aprēķināts kā neto apgrozījums uz vienu darbinieku). Viņi konstatēja, ka četru gadu periodā pēc nodokļu reformas ieviešanas darba ražīguma pieauguma temps palielinājies vidēji par 8,3 procentpunktiem. Visspēcīgākais efekts bija vērojams apstrādes rūpniecībā un uzņēmumos, kur strādā mazāk par 10 cilvēkiem [74]. Pēc J. Masso u.c. datiem, četru gadu laikā pēc reformas ieviešanas ražošanas pieauguma tempi ir palielinājušies par 8 procentpunktiem salīdzinājumā ar Latviju un Lietuvu [75]. J. Masso u.c. uzskata, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana visstraujāk ietekmēs uzņēmumu kapitāla struktūru un dividendžu izmaksu apjomu, tajā pašā laikā investīcijas un ražošanu šī ietekme varētu skart ilgākā laika posmā [74].

3.4. 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz Igaunijas uzņēmumu darbības efektivitāti un konkurētspēju

J. Masso un J. Merikula uzskata, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā uzņēmumos ir samazinājusies ražošanas pašizmaksa, jo ir samazinājušās aģentu izmaksas un tēriņi parāda finansējumam, paaugstinājusies uzņēmumu efektivitāte un attiecīgi arī to konkurētspēja. Viņi konstatē, ka visspēcīgāk reforma ir ietekmējusi uzņēmumu kapitāla uzkrājumus, akcionāru finansējuma paaugstināšanos un uzņēmumu parādu samazināšanos [73]. J. Masso u.c. ir secinājuši, ka Igaunijas UIN reforma ir sekmējusi finansējuma pieejamību uzņēmumiem, ražošanas tehnoloģiju modernizāciju, ražošanas pieaugumu un ātrāku pāreju uz augstu ieņēmumu līmeņa ekonomiku [74]. J. Masso un J. Merikula atzīmē, ka līdz ar 2000. gadā Igaunijā realizēto UIN reformu ir izmainījusies visu patērētāju, ražotāju un investoru ekonomiskā uz-

vedība. Pēc viņu datiem, nodokļu likmes samazināšana bieži vien ir arī labklājības līmeņa paaugstināšanās rādītājs, jo zemākas nodokļu likmes veicina ekonomiskās darbības aktivizēšanos. Viņi uzskata, ka nodokļu režīma izmaiņām Igaunijā ir ne vien tieša ietekme uz finansēm, bet arī dažādi netiešie efekti.

Zinātnieki konstatē, ka attīstības valstis tiecas palielināt to resursu apjomu, kas tiek virzīts uz investīcijām, jo uzņēmumi saskaras ar kredītu ierobežojumiem. Pēc viņu domām, nulles likmes piemērošana uzņēmuma nesadalāmajai peļņai ir pietiekami lietderīgs nodokļu politikas īstenošanas veids [73]. *Tax Foundation* atzīmē, ka Igaunijas prakse ir savā veidā unikāla, jo tamlīdzīgu politiku nepiemēro nevienā Eiropas valstī. Nodokļu fonds, kas ir neatkarīga nodokļu politikas izpētes organizācija ASV, 2015. gadā otro reizi pēc kārtas Igaunijas nodokļu sistēmu ierindo otrajā vietā starp visām *OECD* valstīm. "Svarīgākā un konkurētspējīgākā Igaunijas nodokļu sistēmas iezīme ir uzņēmuma nodokļu sistēma" [113].

3.5. Cēloņi 2000. gada nodokļu reformas ietekmes atšķirībām uz Igaunijas mazajiem un lielajiem uzņēmumiem

J. Masso u.c. atzīmē, ka vislielāko vispārējo efektu no nodokļu reformas izjuta nelielie uzņēmumi un ka papildu līdzekļi, kas uzņēmumos parādījās 2000. gada reformas rezultātā, mazo uzņēmumu uzvedību tirgū ietekmēja būtiskāk nekā lielo uzņēmumu uzvedību [74]. T. Mickēvičs u.c. atzīmē, ka līdz 2000. gada nodokļu reformas ieviešanai Igaunijā mazajiem uzņēmumiem bija grūtāk piekļūt ārējam finansējumam nekā lielajiem uzņēmumiem, tādējādi mazie uzņēmumi bija vairāk atkarīgi no iekšējā finansējuma. Tieši šī iemesla dēļ papildu naudas līdzekļu parādīšanās mazos uzņēmumos ietekmēja lielākā mērā nekā lielos [78]. J. Masso u.c. konstatē, ka nodokļu reforma ir atstājusi spēcīgāku ietekmi uz mazajiem uzņēmumiem, jo tiem bija daudz nozīmīgākas likviditātes problēmas nekā lielajiem uzņēmumiem [75].

3.6. Igaunijas uzņēmumu un uzņēmēju reakcija uz izmaiņu ieviešanu UIN piemērošanā

L. Lehis u.c. konstatē, ka 2000. gadā Igaunijā ieviestā UIN sistēma ir vienkārša, caurskatāma un saprotamāka nodokļu maksātājiem arī tāpēc, ka tajā ir mazāk izņēmumu. Viņi norāda, ka salīdzinājumā ar tradicionālajām UIN piemērošanas sistēmām 2000. gadā Igaunijā ieviesto sistēmu nodokļu maksātājiem ir vieglāk ievērot, bet nodokļu administrācijai vieglāk pārbaudīt [64]. P. Dikinsons uzskata, ka Igaunija ir spilgts nodokļu piemērošanas vienkāršuma piemērs, un tāpēc mazās, vidējās, tostarp arī ārvalstu uzņēmējdarbības aktivitāte valstī pieaug [11]. L. Lehis u.c. ir aprēķinājuši, ka administratīvais slogs un attiecīgi arī nodokļu administrēšanas izdevumi, ieviešot jauno UIN aplikšanas sistēmu, ir samazinājušies [64]. Kā liecina P. Reiljana un K. Ojas dati [95], kā arī virkne citu avotu, kas ir atspoguļoti J. Masso u.c. pētījumā [76], Igaunijas biznesa sociācija ir apmierināta ar esošo uzņēmuma ienākumu nodokļa režīmu.

3.7. 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz nodokļu ieņēmumu apjomu un ēnu ekonomikas līmeņa samazinājumu Igaunijā

L. Lehis u.c. atzīst, ka 2000. gada nodokļu reforma ir mazinājusi uzņēmumu motivāciju slēpt ieņēmumus [64]. D. Hinsts uzskata, ka uzņēmuma nodokļa reformas rezultātā, palielinoties ar nodokli apliekamo ienākumu apjomam, Igaunijā ir palielinājies nodokļu ieņēmumu apjoms [34]. P. Dikinsons atzīmē, ka Igaunijas nodokļu vide kopumā un tās galvenie aspekti ir labvēlīgi mazo un vidējo uzņēmumu attīstībai. Pēc viņa domām, Igaunija kļūst par spilgtu piemēru nodokļu sistēmas vienkāršumam un tajā pašā laikā tā ir perspektīva un stimulējoša vide mazās un vidējās uzņēmējdarbības aktivitāšu pieaugumam [11].

3.8. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekme uz valsts ekonomiku

Savā pētījumā J. Masso u.c. atzīmē, ka 2000. gada peļņas nodokļa reforma Igaunijā ir novedusi pie UIN efektīvās likmes divkāršas samazināšanās. Tomēr par spīti uzņēmumu ienākumu nodokļa efektīvās likmes divkāršajam samazinājumam pētnieki konstatē, ka 2000. gada nodokļu reforma ir nodrošinājusi spēcīgu pozitīvo ekonomisko efektu. Pēc viņu domām, visjūtamākos efektus reforma ir devusi, nevis samazinot nodokļu slogu uzņēmumiem, bet gan pārceļot nodokļu piemērošanu no uzņēmuma saņemtās peļņas uz dividendēs sadalāmo peļņu. J. Masso u.c. pētīja ieviestās nodokļu reformas ekonomiskos efektus laika posmā no 2000. līdz 2003. gadam, kā arī līdz 2008. gadam, un secināja, ka reformas ietekme ilgākajā periodā ir gandrīz tāda pati, kā abos īsajos, taču ilgajā periodā reformas efekts ir izpaudies nedaudz spēcīgāk [74]. M. Funke un H. Struliks tāpat konstatē, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā uzlabo investīciju gaisotni un ļoti labvēlīgi izpaužas ilgtermiņa perspektīvā [27].

M. Funke un H. Struliks Igaunijas nodokļu režīma pārmaiņu rezultātu analizē izmantoja kopējā līdzsvara modeli, kas apraksta visu valsts ekonomiku makroekonomiskajos apstākļos. Šajā modeli ietilpst visi būtiskākie ekonomikas rādītāji: kopējais ražošanas apjoms, patēriņš, investīcijas un uzņēmumu ienākuma nodokļa likmes. **Pēc viņu domām, pārmaiņas UIN nomaksas sistēmā izraisa ķēdes reakciju visā Igaunijas ekonomikā, kas ilgs, līdz tiks sasniegts jauns labklājības līmenis.** Viņi ir izpētījuši, ka saistībā ar UIN reformu pamatfondi Igaunijā palielinājās par 9–10%, bet kopējā ražošanas apjoma pieaugums sastādīja 4%. Pētnieki uzskata, ka Igaunijā ieviestā nodokļu reforma ir izraisījusi pāreju no patēriņa uz investīcijām, jo patēriņa īpatsvars ekonomikā ir samazinājies apmēram par 1,5%. Tomēr ilgspējīga patēriņa līmenis valstī ir pieaudzis par 1,5%, un tas ir sabiedrības labklājības uzlabošanās rādītājs. Viņi norāda, ka spēcīgais pozitīvais efekts, kas izpaužas labklājības līmeņa celšanā un ekonomikas izaugsmes palielināšanā, ir svarīgs 2000. gada nodokļu reformas rezultāts [27].

J. Masso un J. Merikula ir veikuši neoklasiskās izaugsmes standartmodelim atbilstošu analīzi. Rezultāti rāda, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana ir spēcīgi ietekmējusi uzņēmumu kapitāla noturību, kas paaugstinājusies par aptuveni 10%, un ražošanas apjomu, kas ir palielinājies par 4%, tomēr, ņemot vērā parādu finansējuma efektus un ar to saistītos aģentu izdevumus, 2000. g. nodokļu reformai Igaunijā ir bijusi vēl lielāka ietekme. Viņi konstatēja, ka reforma ir ietekmējusi uzņēmumu finanses un ir panāktas pozitīvas pārmaiņas uzņēmumu kapitālā un ražošanas apjomos, bet patēriņš ir pieaudzis par aptuveni 3–4% [73].

M. Funkes [26] un M. Funkes un H. Strulika [27] pētījumi rāda, ka 2000. gada nodokļu reforma ir izraisījusi kapitāla uzkrājuma palielināšanos un IKP pieaugumu uz vienu iedzīvotāju.

K. Stēhrs atzīmē, ka pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā ir reģistrēts zemāks bezdarba līmenis un zemāki emigrācijas tempi nekā Latvijā un Lietuvā. Tiesa, pēc viņa domām, šiem notikumiem var arī nebūt tieša saikne ar 2000. gada ienākumu nodokļa reformu [106].

3.9. Trešās nodaļas galvenie secinājumi

Izpētot Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētījumus, var secināt, ka nodokļu reformas rezultātā ir notikušas šādas pārmaiņas:

1. UIN maksājums tika pārcelts no saņemtās peļņas uz sadalāmo peļņu (šāds UIN režīms tiek piemērots visa veida uzņēmumiem), bet atbrīvojumu, izņēmumu un citu atvieglojumu skaits, veicot uzņēmuma ienākuma nodokļa nomaksu, būtiski saruka.
2. **Reformas mērķis bija stimulēt investīciju pieaugumu. Divi citi nodokļu reformas svarīgākie mērķi bija uzņēmējdarbības veicināšana un jaunu darba vietu izveide.**
3. Jaunā UIN sistēma būtiski uzlaboja uzņēmumu kapitāla struktūru, likviditāti un samazināja parāda finansējuma apjomu uzņēmumos, un tas kļuva par būtisku Igaunijas uzņēmumu izdzīvošanas faktoru 2008.–2009. gada finanšu krīzes periodā. Pašu

- kapitāla attiecība pret kopējo aktīvu apjomu mikro, mazajos un vidējos uzņēmumos (finanšu neatkarības koeficients) UIN atlik-tā maksājuma rezultātā pieauga vidēji par 8,1 procentpunktu.
4. Nesadalītās peļņas un rezerves kapitāla īpatsvars Igaunijas uz-ņēmumos pieauga vidēji par 11 procentpunktiem.
 5. Dividendēs sadalāmās peļņas īpatsvars visvairāk samazinājās mikrouzņēmumiem (12%), mazajiem uzņēmumiem (9,3%) un vidējiem uzņēmumiem (9,0%). Nesadalītās peļņas īpatsvars lie-lajiem uzņēmumiem samazinājās par 1,7 procentiem.
 6. Četru gadu laikā, kopš reformas ieviešanas, investīciju līmenis Igaunijas uzņēmumos pieauga vidēji par 20 procentpunktiem, bet investīciju pieaugums uzņēmumu kapitālā bija pakāpies par 20 procentpunktiem augstāk nekā Latvijas uzņēmumos.
 7. Četru gadu laikā pēc reformas ieviešanas Igaunijas uzņēmumu darba ražīguma temps bija pieaudzis vidēji par 8,3 procentpunk-tiem. Četru gadu laikā pēc reformas ieviešanas darba ražīgums Igaunijā bija pakāpies vidēji par 8 procentpunktiem salīdzināju-mā ar Latviju.
 8. Igaunijas uzņēmumos samazinājās ražošanas pašizmaksa, jo mazinājās aģentizmaksas un izmaksas, kas saistītas ar parāda fi-nansējumu, t. i., pieauga uzņēmumu efektivitāte un attiecīgi arī konkurētspēja.
 9. UIN reforma veicināja kredīterobežojumu atvieglošanu, ražoša-nas tehnoloģiju modernizāciju, ražošanas pieaugumu un uzņē-mumu ātrāku pāreju uz augsta ieņēmumu līmeņa ekonomiku.
 10. Mazo uzņēmumu likviditātes problēmu dēļ nodokļu refor-ma Igaunijā vairāk ietekmēja mazos uzņēmumus salīdzinājumā ar lielajiem uzņēmumiem.
 11. Pēc 2000. gada UIN reformas Igaunijā tika konstatēts zemāks bezdarba līmenis un zemāki iedzīvotāju emigrācijas tempi nekā Latvijā.
 12. Igaunijā 2000. gadā ieviestā UIN sistēma ir vienkārša, caurska-tāma un saprotamāka nodokļu maksātājiem, tostarp arī tāpēc, ka jaunajā nodokļu sistēmā ir mazāk izņēmumu.

13. Salīdzinājumā ar tradicionālajām UIN sistēmām, Igaunijā 2000. gadā ieviesto sistēmu vieglāk ievērot gan nodokļu maksātājiem, gan arī nodokļu administrētājiem. Tāpēc administratīvais slogs un attiecīgi arī administrēšanas izdevumi jaunajā nodokļu sistēmā ir samazinājušies.
14. **Igaunija ir spilgts piemērs nodokļu aplikšanas vienkāršumam; tā ir perspektīva un stimulējoša vide mazās un vidējās uzņēmējdarbības aktivitātes paaugstināšanai.**
15. Igaunijas uzņēmējdarbības vides dalībnieki ir apmierināti ar 2000. gadā ieviesto UIN piemērošanas sistēmu.
16. Reforma ir mazinājusi Igaunijas uzņēmumu motivāciju slēpt peļņu.
17. **UIN reformas rezultāts ir nodokļu ieņēmumu pieaugums valsts budžetā, kas panākts, palielinoties ar nodokli apliekamo ieņēmumu apjomam.**
18. **2000. gada UIN reformas efektus Igaunija sasniedza, pirmām kārtām, tāpēc, ka pārcēla nodokļa nomaksu no saņemtās peļņas uz dividendēs sadalāmo peļņu.**
19. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekmei piemīt ilglaicīgs efekts. Īsākā laika periodā (līdz 2003. gadam) un ilgākā laika periodā (līdz 2008. gadam) reformas izraisīto efektu spēks bija apmēram vienāds, tomēr ilgākā laika periodā tas bija nedaudz spēcīgāks.
20. **UIN reforma izraisīja pāreju no patēriņa uz investīcijām, veicināja ekonomikas izaugsmi un kopējā labklājības līmeņa celšanos.**
21. **Pārmaiņas UIN nomaksas sistēmā izraisīja ķēdes reakciju (aktivitātes) visā Igaunijas ekonomikā, kas ilgs, līdz tiks sasniegts jauns labklājības līmenis.**
22. Nodokļu fonds, kas ir neatkarīga nodokļu politikas izpētes organizācija ASV, 2015. gadā otro reizi pēc kārtas Igaunijas nodokļu sistēmu ierindoja otrajā vietā starp visām OECD valstīm. "Svarīgākā un konkurētspējīgākā Igaunijas nodokļu sistēmas iezīme ir uzņēmuma nodokļu sistēma" [113].

4. Metodoloģija un pētījuma dati

Šajā nodaļā ir aprakstīta metodoloģija, kas izmantota, veicot IKP un Latvijas budžeta ienākumu iespējamā pieauguma aprēķinu gadījumā, ja Latvijā tiktu ieviests UIN atliktais maksājums. Tāpat ir atspoguļota arī informācija par datu ieguves avotiem, aprēķinos izmantotajiem iz-
ejošajiem datiem un principiem, kas izmantoti iespējamo IKP papildu
pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu aprēķināšanai at-
liktā UIN ieviešanas rezultātā Latvijā.

4.1. Pētījuma struktūra

Lai secinātu, vai UIN nomaksas atlikšana līdz uzņēmumu peļņas sada-
lei ir būtisks Latvijas ekonomikas attīstības faktors, tika veikts:

1. Literatūras apskats par kopējā nodokļu sloga un UIN ietekmi uz valsts budžeta ieņēmumiem, investīcijām un ekonomiku (1. nodaļa).
2. Literatūras apskats par UIN, nodokļu slogu un nodokļu politiku Latvijā (2. nodaļa).
3. Literatūras apskats par 2000. gada UIN reformu Igaunijā (3. nodaļa).
4. Tika identificētas izmaiņas, kas parādījās Igaunijas uzņēmumu darbības rādītājos pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas, salīdzinot ar iepriekšējo periodu (no 1996. līdz 1999. gadam), kā arī ar tiem pašiem rādītājiem Latvijā (5. nodaļa).
5. Tika noteiktas izmaiņas makrolīmenī, kas notika pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā, salīdzinot ar iepriekšējo periodu (no 1996. līdz 1999. gadam), kā arī salīdzinot ar tiem pašiem rādītājiem Latvijā (6. nodaļa).
6. Aplūkoto zinātnisko pētījumu pārskata rezultāti tika salīdzināti

ar pašu pētījumā iegūtajiem datiem un secinājumiem par Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekmi mikro un makro līmenī (5. un 6. nodaļa).

7. Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, veikts iespējamā Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmumu aprēķins gadījumā, ja Latvijā tiktu ieviesta UIN piemērošanas sistēma, kad ar nodokli apliek nevis visu saņemto peļņu, bet tikai dividendēs sadalāmo peļņas daļu.
8. Iespējamā fiskālā efekta un IKP pieauguma aprēķins UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā izstrādāts diviem scenārijiem – ja UIN atliktais maksājums tiek piemērots mikro, mazajiem, vidējiem un lielajiem uzņēmumiem un ja lielajiem uzņēmumiem tas netiek piemērots. (Aprēķinos tika izmantoti 2014. gada rādītāji. Prognozes rādītāju diskontēšana netika veikta, lai nesarežģītu aprēķinus un prognozējamiem rādītājiem nebūtu jāpiemēro papildu korekcijas koeficienti.)
9. Izmantojot alternatīvo metodi, veikts kontrolvērtējums rezultātiem, kas iegūti, nosakot iespējamo Latvijas IKP papildu pieaugumu.

4.2. Pētījuma periods un informācijas avotu simetriskums

Veicot datu analīzi, autors vadījās pēc šādiem principiem:

1. Lai salīdzinātu rādītājus mikro un makro līmenī pirms un pēc 2000. gada reformas ieviešanas Igaunijā, tika izmantoti dati, sākot no 1996. gada. Tam ir trīs galvenie iemesli. Pirmkārt, pirmajos gados pēc neatkarības atgūšanas Igaunijā un Latvijā 1991. gadā, vēl nebija pietiekami formalizētu un strukturētu objektīvai salīdzināšanai izmantojamu datu. Otrkārt, pirmie gadi pēc neatkarības atjaunošanas Igaunijā un Latvijā praktiski sakrita ar tirgus ekonomikas veidošanos, tāpēc gan tendences, gan arī pirmo neatkarības gadu rādītāji Igaunijā un Latvijā

var būtiski atšķirties no turpmāko gadu rādītājiem. Šī iemesla dēļ salīdzināšanai nav izmantots laika periods no 1992. līdz 1995. gadam. Trešais iemesls tam, kāpēc 2000. gada nodokļu reformas rezultāti nav salīdzināti ar 1999. gada rādītājiem, bet gan ar rādītājiem par periodu no 1996. līdz 1999. gadam, bija uzdevums rādītāju salīdzināšanā izvairīties no iespējamās vidējo un ilgtermiņa tendenču deformēšanas, kas varētu rasties viena vienīga 1999. gada robežās. Tā kā daži Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieki datu analīzei ir izmantojuši četrgadus ciklus, arī šajā pētījumā salīdzināšanai izmantots četrgadus cikls un pētījuma periods iesākts no 1996. gada.

2. Tajos gadījumos, kad Uzņēmumu reģistrā, Statistikas pārvaldē vai citās organizācijās nepieciešamās informācijas par pārskata periodiem nebija, ir izmantoti dati par maksimāli pieejamo laika periodu. Līdz ar to dažos gadījumos salīdzināšanas periods sākas nevis no 1996. gada, bet no 1999. vai 2000. gada, bet sadaļā "Igaunijas un Latvijas uzņēmumu dividendžu politika un investīciju potenciāls" tikai no 2004. gada. Tā kā ne visi uzņēmumi ir nodevuši atskaites par 2015. gadu, analīzes periods vairumam rādītāju noslēdzas nevis ar 2015., bet gan ar 2014. gadu.
3. Izmantojot jebkurus informācijas avotus par pētījumā aplūkoto rādītāju vienā valstī (piemēram, Igaunijas Uzņēmumu reģistra datus), izmantoti analogiski (simetriski) informācijas avoti arī otrā valstī (tātad Latvijas Uzņēmumu reģistra dati).
4. Gadījumos, kad analizējamie rādītāji Igaunijā un Latvijā analogiskos (simetriskos) informācijas avotos nebija pieejami, izmantoti avoti, kuros pētījumam nepieciešamie dati bija atrodami.
5. Igaunijas CSP sadaļā "Kopējie nodokļu ieņēmumi" ir uzskaitītas sociālās iemaksas, bet Latvijas CSP sadaļā "Kopējie nodokļu ieņēmumi" sociālo iemaksu rādītāji neietilpst, tāpēc, lai veiktu korektu Igaunijas un Latvijas nodokļu ieņēmumu salīdzinājumu, Latvijas CSP sadaļas "Kopējie nodokļu ieņēmumi (ODA)" datiem tika pieskaitītas "Neto sociālās iemaksas (D61)".

4.3. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmumu aprēķina metodika

UIN atliktā maksājuma izraisītie summārie fiskālie efekti ir aprēķināti 10 gadu laika periodam. Aprēķins tika veidots kā to pozitīvo efektu, kurus izraisījusi UIN maksājuma atlikšana līdz peļņas sadales brīdim, summa, atskaitot iespējamās pilnībā nesaņemtos budžeta ieņēmumus dažos pirmajos gados pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas (UIN efektīvās likmes samazinājuma rezultātā). UIN atliktā maksājuma ieviešanas izraisītie efekti tika izvērtēti kā IKP papildu pieaugums un Latvijas budžeta papildu ieņēmums gan atsevišķi pa gadiem, gan arī kā to summārais efekts. IKP papildu pieaugums un Latvijas budžeta papildu ieņēmums tika izvērtēti salīdzinājumā ar 2014. gada rādītājiem. Veicot Latvijas IKP pieauguma prognozes aprēķinu, tika pieņemts, ka attiecība starp budžeta ieņēmumu daļu un Latvijas IKP saglabāsies nemainīga, tāpēc piemērojām budžeta ieņēmumu daļas un Latvijas IKP attiecību 2014. gadā (0,2989).

1. tabulā ir parādīta Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmuma prognožu aprēķina vispārējā loģiskā struktūra.

1. TABULA

Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmuma prognožu aprēķina loģiskā struktūra

Nr.	Aprēķina loģiskā struktūra
1	Prognoze UIN papildu ieņēmumiem Latvijas budžetā pirmajos piecos gados tika aprēķināta proporcionāli izmaiņām, kas notikušas UIN ieņēmumos Igaunijas budžetā pirmajos piecos gados pēc nodokļu reformas ieviešanas.
2	Prognozējamie UIN papildu ieņēmumi Latvijas budžetā no sestā līdz desmitajam gadam tika aprēķināti proporcionāli ikgadējā kopējā papildu neto apgrozījuma pieauguma tempam Latvijas uzņēmumos.
3	Ikgadējais kopējais papildu neto apgrozījuma pieauguma temps Latvijas uzņēmumos tika noteikts kā starpība starp kopējā neto apgrozījuma pieaugumu Igaunijas un Latvijas uzņēmumos laikposmā no 2011. līdz 2014. gadam. Prognozes konservatīvuma nodrošināšanai tika izmantots samazinājuma koeficients 0,85.

1. TABULAS TURPINĀJUMS

Nr.	Aprēķina loģiskā struktūra
4	Iespējamās UIN papildu ieņēmumu apjoma izmaiņas Latvijas budžetā tika aprēķinātas kā starpība starp prognozējamiem UIN ieņēmumiem budžetā un UIN ieņēmumiem 2014. gada budžetā.
5	Papildu darba vietu skaits tika aprēķināts, pamatojoties uz vidējo darbinieku skaitu vienā uzņēmumā 2014. gadā (6 darbinieki) un prognozēto uzņēmumu skaitliskā pieauguma tempu. Aprēķinot papildu darba vietu skaitu, tika pieņemts, ka bezdarba līmenis nenokritīsies zem 5%.
6	Sociālā budžeta ekonomija bezdarbnieku skaita samazināšanās rezultātā tika aprēķināta kā bezdarbnieku pabalstu izmaksu samazinājums, bezdarbniekiem iekārtojoties darbā.
7	Papildu ieņēmumi budžetā no jaunu darba vietu radīšanas tika aprēķināti kā ieņēmumi no iedzīvotāju ienākuma nodokļa un darba ņēmēju un uzņēmumu nomaksātās sociālās apdrošināšanas iemaksas. Darba samaksas pieauguma temps privātajā sektorā tika aprēķināts kā vidējais rādītājs laika posmā no 2011. līdz 2015. gadam (5,12%). Aprēķinos tika izmatota vidējā bruto darba alga privātajā sektorā 2015. gadā.
8	Papildieņēmumi budžetā no PVN, kas saistīti ar patēriņa izdevumu pieaugumu, tika aprēķināti kā nomaksātā PVN apjoms no 85% papildu nodarbināto darbinieku neto algas.
9	Papildieņēmumi budžetā no PVN, kas saistīti ar Latvijas uzņēmumu neto apgrozījuma palielināšanos, tika aprēķināti proporcionāli ikgadējā uzņēmumu neto apgrozījuma pieauguma tempa prognozei. Aprēķinos tika izmantots Latvijas budžetā nomaksātā PVN apjoms 2014. gadā.
10	Pozitīvais ekonomiskais efekts no ikgadējā ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanās tika aprēķināts 0,18% apmērā no Latvijas IKP 2014. gada rādītāja.
11	Budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums tika aprēķināts kā papildu nodokļu ieņēmumu summa budžetā no visiem iepriekš minētajiem faktoriem.
12	IKP papildu pieaugums tika aprēķināts, vadoties pēc budžeta ieņēmumu daļas un Latvijas IKP lieluma attiecības 2014. gadā (0,2989).
13	Ikgadējā vidējā IKP papildu pieauguma tempa rādītāja aprēķināšanai tika izmantota vidējā ģeometriskā vērtība.

Lai izvērtētu ikgadējo prognozējamo uzņēmumu ienākuma nodokļa apmēru Latvijā UIN atliktā maksājuma gadījumā, par bāzi izmantots 2014. gadā Latvijas budžetā iemaksātais apjoms. Pirmajos piecos gados UIN tempa izmaiņas Latvijā tika aprēķinātas, pamatojoties uz Igaunijas

UIN nomaksas tempu izmaiņām pirmajos piecos gados pēc reformas ieviešanas (no 2000. līdz 2004. gadam). Piecu gadu periods izvēlēts tāpēc, ka nodokļu reformas rezultātā pirmajos trijos gados tika novērota būtiska UIN ieņēmumu samazināšanās Igaunijas budžetā. 2003. gadā UIN ieņēmumu apjoms budžetā pārsniedza 1999. gada rādītājus, taču, lai izpētītu UIN pieauguma tendenču stabilitāti Igaunijas budžetā, tika izskatīts periods, kurā pirmsreformas līmenis ir pārsniegts nevis vienā, bet divos gados.

Lai aprēķinātu UIN ieņēmumu apjoma izmaiņas Latvijas budžetā, izmantoti dati par pirmajiem pieciem gadiem pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā, un tam ir divi pamatoti iemesli. Pirmkārt, UIN ieņēmumi periodā no 2000. līdz 2004. gadam liecina, ka Igaunijā UIN nodokļu ieņēmumi pieauga par 54,3%, bet Latvijā par 49,8%. Otrkārt, UIN ieņēmumu pieaugums Latvijā bija zemāks, kaut arī pārskata periodā UIN nodokļu likme tika samazināta no 29% uz 15%, bet Igaunijā tā saglabājās 26% līmenī.

Iespējamā UIN ieņēmumu izmaiņu summa Latvijas budžetā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas tika aprēķināta kā starpība starp prognozējamiem UIN ieņēmumiem budžetā un UIN ieņēmumiem valsts budžetā 2014. gadā.

Lai aprēķinātu prognozi UIN ieņēmumu izmaiņām Latvijā no sestā līdz desmitajam gadam, tika pieņemts, ka UIN ieņēmumi pieaugs proporcionāli neto apgrozījuma pieaugumam.

Autors uzskata, ka prognozes aprēķins UIN ieņēmumiem budžetā ir ļoti konservatīvs, kā minimums, triju iemeslu dēļ. Pirmkārt, UIN atliktā maksājuma rezultātā Latvijā būs jāatceļ ievērojams skaits pabalstu (kā tas notika nodokļu reformas laikā Igaunijā). Tas ļaus paplašināt nodokļu bāzi un līdz ar to attiecīgi palielināt UIN ieņēmumus. Otrkārt, UIN atliktā maksājuma rezultātā uzņēmumi iegūs papildu finanšu resursus, un tas ļaus iepriekš zaudējumus nesošajiem uzņēmumiem darboties rentabli un attiecīgi papildināt UIN maksātāju sarakstu (pēc veiktajiem aprēķiniem, kuros izmantoti *Lursoft* dati, 2014. gadā rentabla uzņēmumu īpatsvars bija tikai 25,9%). Treškārt, tā uzņēmumu daļa, kas iepriekš daļēji vai pilnībā darbojās neformālajā sektorā, for-

malizēs savu darbību un papildinās UIN maksātāju skaitu.

Aprēķinos nav ņemta vērā iespējamā budžeta ieņēmumu samazināšanās gadījumā, ja uzņēmumi samazinātu dividenžu izmaksu apjomu. Pēc autora domām, ieviešot UIN atlikto maksājumu, dividendēs sadalāmās peļņas apjoms samazināsies pakāpeniski, taču, palielinoties peļnīt spējīgo uzņēmumu, kā arī to uzņēmumu, kuri izies no darbošanās ēnu ekonomikā, skaitam, nodokļu ieņēmumu apjoms no dividendēm valsts budžetā nesamazināsies.

Aprēķinot nodokļu papildu ieņēmumu pieaugumu valsts budžetā un Latvijas IKP papildu pieaugumu, ņemtas vērā izmaiņas vairākos rādītājos, un tie ir:

1. uzņēmuma skaita pieaugums;
2. uzņēmumu neto apgrozījuma pieaugums;
3. darba vietu skaita pieaugums, un tā rezultātā valsts budžeta ieņēmumu palielināšanās no:
 - sociālā budžeta sloga mazināšanās, samazinoties bezdarbnieku pabalstu izmaksu apjomam;
 - iedzīvotāju ienākuma nodokļa;
 - sociālās apdrošināšanas iemaksas, ko maksā darbinieks un darba devējs;
 - PVN, ko maksā uzņēmumi;
 - papildu PVN apjoma iedzīvotāju pirktspējas pieauguma rezultātā;
4. ēnu ekonomikas līmeņa samazinājums.

Aprēķinot ikgadējos mainīgos bezdarbnieku pabalstu izmaksu, papildu ienākuma nodokļa nomaksu (no iedzīvotājiem), sociālās apdrošināšanas iemaksas un PVN rādītājus, izmantots rādītāju proporcionālā pieauguma (vai samazinājuma) princips laika periodā no pirmā līdz desmitajam gadam.

Sociālā budžeta sloga samazināšanās darba vietu skaita pieauguma rezultātā un tā izraisītā bezdarbnieku pabalstu izmaksu skaita samazināšanās tika aprēķināta, pamatojoties uz 2015. gadā no Latvijas budžeta izmaksāto bezdarbnieku pabalstu lieluma un bezdarbnieku skaita.

Papildu iedzīvotāju ienākuma nodoklis un sociālās apdrošināšanas iemaksas no darbiniekiem un uzņēmumiem tika aprēķināts kā budžeta ieņēmumi no algu izmaksas papildu darba vietās, kas radušās UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā. Ikgadējā vidējā bruto alga mēnesī tika aprēķināta pēc Latvijas CSP datiem, ņemot vērā ikgadējo vidējo bruto algas pieaugumu.

Papildu PVN apjoms, ko nomaksās uzņēmumi, ieviešot UIN atlikto maksājumu, tika aprēķināts, balstoties uz 2014. gadā valsts budžetā nomaksāto PVN apjomu (atskaitot PVN no uzņēmumiem ar valsts un municipālo līdzdalību). PVN pieauguma vērtības aprēķinos tika izmantots neto apgrozījuma pieauguma koeficients.

Lai aprēķinātu PVN pieaugumu, kas radīsies Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma pieauguma rezultātā, ieviešot UIN atlikto maksājumu tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, ir izmantota šāda metodika: šo uzņēmumu nomaksātā PVN summa tika aprēķināta proporcionāli to īpatsvaram kopējā aplūkojamo uzņēmumu neto apgrozījumā. Mikro, mazo un vidējo uzņēmumu neto apgrozījuma īpatsvars kopējā aplūkojamo uzņēmumu neto apgrozījumā ir 73, 31 procents.

Darbinieku papildu patēriņa izdevumu apjoms tika aprēķināts kā starpība starp algu un darbinieku uzkrājumu apjomu. Balstoties uz aprēķināto iedzīvotāju patēriņa izdevumu apjomu, tika aprēķināts papildu PVN apjoms, ko iegūs valsts.

Lai pastiprinātu izteiktās prognozes konservatīvu, veicot fiskālā efekta un IKP papildu pieauguma aprēķinu, netika ņemti vērā virkne faktoru, kas pozitīvi ietekmē mikro un makro ekonomiskos rādītājus un paaugstina Latvijas biznesa vides pievilcīgumu to skaitā:

1. nodokļu administrēšanas vienkāršošana un palētināšana uzņēmumiem;
2. nodokļu administrēšanas vienkāršošana un palētināšana valsts ieņēmumu dienestam;
3. finanšu sektora kreditēšanas un citu pakalpojumu klientu bāzes paplašināšana;
4. valsts un municipālo uzņēmumu klientu skaita palielināšana.

4.4. Izvērtējuma korektums UIN atliktā maksājuma ieviešanas iespējai Latvijā, balstoties uz atliktā maksājuma ieviešanas rezultātiem Igaunijā

Var rasties jautājums, vai ir korekti, balstoties uz Igaunijas uzņēmumu un Igaunijas valsts makro līmeņa rādītāju izmaiņām, izdarīt secinājumus par iespējamām izmaiņām Latvijas uzņēmumu un valsts makro līmeņa rādītājos, ieviešot UIN atlikto maksājumu Latvijā. Pēc J. Masso u.c. domām, Latviju var salīdzināt ar Igauniju, jo abām ir līdzīgs vēsturiskais fons, līdzīgi institucionālie karkasi, naudas sistēmas, analogiski tirdzniecības modeļi, ģeogrāfiskais tuvums un analogiska lieluma ekonomika [74]. Autors piekrīt J. Masso u.c., ka Latviju, tāpat kā Igauniju, ietekmēja Krievijas ekonomiskā krīze 1999. gadā, ka tās abas piedzīvoja strauju izaugsmi laikā no 2001. līdz 2007. gadam un abas būtiski cieta no pasaules finanšu krīzes 2008. un 2009. gadā.

Pēc J. Masso u.c. domām, Latvijas un Igaunijas nodokļu sistēmas ir arī līdzīgas. Viņi atzīmē, ka periodā no 1996. līdz 2003. gadam (četri gadi pirms un četri gadi pēc Igaunijas nodokļu reformas ieviešanas), atskaitot izmaiņas UIN sistēmā, Igaunijas nodokļu sistēma bija pietiekami stabila. Pētnieki uzskata par maz ticamu, ka dažas nebūtiskas izmaiņas Igaunijas nodokļu sistēmā var ietekmēt viņu veiktās 2000. gada nodokļu reformas analīzes ticamību [74]. Veicot J. Masso u.c. sniegto argumentu analīzi, autors piekrīt kā argumentiem, tā arī secinājumiem. Šo argumentu un secinājumu papildu pamatojums sniegts 7.3. sadaļā.

Autors tāpat uzskata, ka tās atšķirības, kas pastāv nodokļu politikā (un nodokļu slogā) Igaunijā un Latvijā, ļauj izdarīt korektus secinājumus par UIN atliktā maksājuma ieviešanas lietderīgumu Latvijā.

4.5. Dati

Pētījumā analizēti visu Latvijas komercuzņēmumu bilances rādītāji un peļņas/zaudējumu rādītāji atskaites laika periodā no 1996. līdz

2014. gadam. Tika izskatīti dati par šādām juridiskām uzņēmējdarbības formām – sabiedrība ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrība, pilnsabiedrība, komanditsabiedrība. Apstrādāti un sagrupēti 40 miljoni vienību. Informācija pēc iegūtajiem datiem tika sagrupēta atbilstoši Eiropas klasifikācijai četrās uzņēmumu grupās: mikro, mazie, vidējie un lielie (klasifikācija attēlota 2. tabulā).

2. TABULA

Uzņēmumu veidi pēc ES definīcijas

Uzņēmumu veids	Darbinieku skaits	Apgrozījums, milj. eiro	vai	Bilances kopsumma, milj. eiro
Mikro	< 10	≤ 2		≤ 2
Mazie	< 50	≤ 10		≤ 10
Vidējie	< 250	≤ 50		≤ 43
Lielie	virs 250	virs 50		virs 43

Avots: palīgmateriāls uzņēmuma statusa noteikšanai, atsaucoties uz Komisijas (EK) regulu Nr. 800/2008 (2008. gada 6. augusts).

Pētījumā netika izskatītas un netika iekļautas šādas institūcijas:

- finanšu sektora iestādes;
- valsts un pašvaldību budžeta iestādes;
- uzņēmumi, kuros vismaz viena kapitāldaļa pieder valstij vai pašvaldībai;
- fondi;
- nodibinājumi;
- biedrības;
- pašnodarbinātas fiziskās personas;
- individuālie uzņēmumi;
- zemnieku un zvejnieku saimniecības;
- individuālie komersanti.

No pētījuma ir izslēgti tie finanšu sektora uzņēmumi, kas atbilst NACE2 kodiem:

- finanšu pakalpojumu darbības, izņemot apdrošināšanu un pensiju uzkrāšanu (NACE 2. – 64);
- apdrošināšana, pārapsedrošināšana un pensiju uzkrāšana, izņemot obligāto sociālo apdrošināšanu (NACE 2. – 65);
- finanšu pakalpojumu un apdrošināšanas darbības papildinošas darbības (NACE 2. – 66).

Pētījumā izskatāmo rādītāju analīzei tika izmantoti dati no šādiem avotiem: *Statistical Central Bureau of Estonia*, Latvijas Centrālā statistikas pārvalde, *Centre of Registers and Information Systems of Estonia*, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs, *Eesti Pank*, Latvijas Banka, *Lursoft* un *Eurostat*.

Veicot Igaunijas un Latvijas uzņēmumu datu salīdzinošo analīzi, tika izmantoti dati par visu Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējiem rādītājiem. Analizējot visus, bet ne izvēles kārtā ņemtus datus, autors ir vairākkārt paaugstinājis iegūto rezultātu ticamību, gan iegūstot datus par Latvijas uzņēmumu darbības rādītājiem, gan arī salīdzinot Igaunijas un Latvijas uzņēmumu rādītājus.

Analizējot kopējo pašu kapitālu, pašu kapitāla lielumu uz vienu uzņēmumu, finanšu neatkarības koeficientu, uzņēmumu skaitu un blīvumu, kopējo neto apgrozījumu, dividenžu politiku un investīciju potenciālu Igaunijas un Latvijas uzņēmumos, tika izskatīti tikai ekonomiski aktīvie uzņēmumi (uzņēmumi, kas iesniedz ikgadējās atskaites). Analīzei nepieciešamie dati ņemti no *Centre of Registers and Information Systems of Estonia*, Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra un *Lursoft* (Latvija).

Analizējot Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējo peļņu un rentabilitāti, tika ņemti vērā visi uzņēmumi, kas iekļauti *Statistical Central Bureau of Estonia* un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzēs.

Analizējot reģistrēto un likvidēto uzņēmumu skaitu Igaunijā un Latvijā (sabiedrības ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrības, komanditsabiedrības un pilnsabiedrības), izmantoti *Centre of Registers*

and Information Systems of Estonia un Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra dati.

Prognoze fiskālajam efektam, ko izraisīs UIN atliktā maksājuma ieviešana četrām uzņēmumu grupām (mikro, mazajiem, vidējiem un lielajiem) Latvijā, balstīta uz Latvijas Valsts ieņēmumu dienesta (VID), Centrālās statistikas pārvaldes (CSB), Latvijas Finanšu un Kapitāla tirgus komisijas (FKTK), *Lursoft*, Latvijas Labklājības ministrijas un Valsts Nodarbinātības aģentūras datiem. Lai precizētu finanšu sektora datu pareizību, tika izmantoti Komerčbanku asociācijas, Apdrošināšanas sabiedrību asociācijas un Nebanku kredītdevēju asociācijas dati. Dati par budžetā faktiski nomaksāto UIN tika aprēķināti, izmantojot *Lursoft* uzņēmumu datu bāzi.

Sākotnējie dati, kas tika izmantoti, veicot Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta papildu ieņēmumu prognožu aprēķinus.

1. Pētījumā aplūkoti mikro, mazie, vidējie un lielie Latvijas uzņēmumi 2014. gadā nodrošināja valsts budžetā UIN ieņēmumus 298 miljonu eiro apmērā. Dati par 2014. gada UIN budžeta ieņēmumu sadalījumu uzņēmumu grupās ir attēloti 2. tabulā. Ja no pārskatā iekļauto uzņēmumu grupām izslēdz lielos uzņēmumus, 2014. gadā mikro, mazo un vidējo uzņēmumu nomaksātā UIN summa ir 223,6 miljoni eiro.
2. Vidējais darbinieku skaits pētījumā iekļautajos uzņēmumos ir 6 cilvēki (pēc *Lursoft* 2014. gada datiem – 5,9 cilvēki). Vidējais darbinieku skaita rādītājs uzņēmumos tika aprēķināts, balstoties uz *Lursoft* datiem, kā kopējā darbinieku skaita attiecība pret uzņēmumu skaitu, kuri bija iesnieguši uzņēmuma gada atskaiti par 2014. gadu.
3. Latvijā aktīvi darbojošos uzņēmumu (mikro, mazo, vidējo un lielo) aprēķinātais skaits 2014. gadā bija 102 210 uzņēmumi, bet bez lielajiem uzņēmumiem, šis skaits ir – 102 008 uzņēmumi [72].
4. Aprēķinot iespējamās Latvijas uzņēmumu pieauguma tempus, autors izvēlējās posmu no 2011. līdz 2014. gadam vairāku

apsvērumu dēļ. Pirmkārt, šis periods precīzāk nekā iepriekšējie atspoguļo pašreizējo (reālo) makroekonomisko situāciju, jo neietver ne ekonomikas pārkaršanas, ne krīzes posmus, kas ietekmē neto apgrozījuma lielumu Igaunijas un Latvijas uzņēmumos. Otrkārt, uzņēmumu blīvums Igaunijā 2014. gadā bija augsts (87,7 uzņēmumi uz tūkstoš iedzīvotājiem), taču, pieaugot uzņēmumu blīvumam, mazinās turpmāko pieauguma tempu uzturēšanas potenciāls. Latvijas uzņēmumu blīvums 2014. gadā bija 52,9, tāpēc tam ir jūtams izaugsmes potenciāls, tas ir, Latvijā uzņēmējdarbības attīstībai labvēlīgos apstākļos ir potenciāls ne tikai uzņēmumu kvalitatīvai izaugsmei, bet arī nozīmīgam kvantitatīvam pieaugumam.

5. Autors uzskata, ka Latvijas uzņēmumu ikgadējā neto apgrozījuma papildu pieaugums, ieviešot UIN atlikto maksājumu, sastādīs 6,46 procentus. Šis viedoklis tiek pamatots ar faktu, ka četru gadu laikā (no 2011. līdz 2014. gadam) vidējais kopējais Igaunijas uzņēmumu gada neto apgrozījums pieauga par 7,6% (aprēķināts kā vidējā ģeometriskā vērtība) salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumiem. Kaut arī Latvijas uzņēmumiem ir liels skaitliskā pieauguma potenciāls (salīdzinājumā ar Igauniju), tika izmantota konservatīvā pieeja un pieņemts, ka vidējais ikgadējais Latvijas uzņēmumu neto apgrozījuma pieaugums sastādīs 85% no kopējā Igaunijas uzņēmumu neto apgrozījuma pieauguma.
6. Aprēķinot budžeta papildu ieņēmumus no pieaugušā iedzīvotāju patēriņa ieņēmumu un nodarbinātības pieauguma (kā nodokļu reformas efektu) rezultātā, šo ieņēmumu lielums tika samazināts par 15%, izrietot no tā, ka attīstītajās valstīs uzkrājumos, kā likums, tiek novirzīti ne vairāk kā 15% no ieņēmumiem [20].
7. Vidējais ikgadējais algas lielums tika aprēķināts, balstoties uz datiem par vidējās ikgadējās bruto algas pieaugumu ekonomikas privātajā sektorā laika periodā no 2011. līdz 2015. gadam, kas vidēji bija 5,12%, bet vidējā bruto alga mēnesī 2015. gadā privātajā sektorā bija 799 eiro [56].

- Algu pieauguma tempu saglabāšanās efekts rodas no tā, ka, ieguvuši papildu finanšu resursus attīstībai UIN atlikto maksājuma rezultātā, uzņēmumi iegūs iespēju paaugstināt darbiniekiem darba algas un pieņemt jaunus darbiniekus, tajā skaitā augsti kvalificētus nozares speciālistus (un nomaksāt visus nodokļus no šīm izmaksām).
8. Aprēķinot iespējamo ietaupījumu bezdarba līmeņa samazināšanās dēļ, autors balstījās uz Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes 2015. gada datiem. Bezdarba līmenis Latvijā minētajā gadā bija 10% [54]. Bezdarbnieku skaits vecumā no 15 līdz 64 gadiem Latvijā sastādīja 96,5 tūkstošus cilvēku [56].
 9. Aprēķinos tika pieņemts, ka bezdarba līmenis nenokritis zemāk par 5% un ka minētais faktors (uzņēmumu pieprasījumam atbilstoša darbaspēka neesība) būs ierobežojošs papildu darba vietu izveidei, kuras varētu parādīties UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā.
 10. Lai aprēķinātu darba tirgū papildu iesaistāmā darbaspēka skaita pieaugumu, izmantots Latvijas uzņēmumu skaita pieauguma rādītājs 4,5 procenti. Pētījumā pieņemtie ikgadējie Latvijas uzņēmumu skaita pieauguma tempi tika aprēķināti kā divas trešdaļas (66,67 procenti) no Igaunijas uzņēmumu skaita vidējā gada pieauguma tempa laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam, kas sasniedza 6,7 procentus (aprēķināti kā vidējā ģeometriskā vērtība).
 11. Pēc veiktajiem aprēķiniem, darbā papildus iekārtoto skaits desmitajā gadā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas būs 48 250 cilvēki.
 12. Lai aprēķinātu iespējamās Latvijas budžeta ekonomijas rādītājus bezdarba līmeņa samazināšanās rezultātā, pamatā izmantota kopējā 2015. gadā no Latvijas budžeta izmaksātā bezdarbnieka pabalstu summa 102 105 330 eiro apjomā [62].
 13. Aprēķini Latvijas budžeta papildu ieņēmumam no darbinieku ienākuma nodokļa un sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas prognozējami, darba tirgū iesaistoties papildu 48 250 darbi-

niekiem, kā arī no budžeta līdzekļu ietaupījuma, samazinoties bezdarba līmenim UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā, veikti proporcionāli visiem desmit prognozes gadiem.

14. Aprēķināts iespējamais Latvijas budžeta ieņēmumu pieaugums no papildu PVN maksājumiem, ko UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā, palielinoties neto apgrozījumam, ģenerēs jaun dibinātie un jau esošie uzņēmumi. Par izejošo rādītāju izmantots Latvijas budžetā 2014. gadā nomaksātais PVN apjoms, kas sastādīja 1 779,9 miljonus eiro [120]. Ir ņemts vērā arī tas, ka uzņēmumu īpatsvars, kuru pamatkapitālā ir valsts vai pašvaldības kapitāls, sastāda 10% no nomaksātā PVN, kā arī to, ka operācijas finanšu sektorā ar PVN netiek apliktas.
15. Vadoties gan pēc pētījuma gaitā iegūtajiem, gan S. Djankova u.c. pētnieku [12] datiem, autors uzskata, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana, izmantojot konservatīvo prognozi, izraisīs papildu ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanos par 0,18% no IKP gadā vai par 1,8% desmit gadu laikā (detalizēti parādīts 1.6. un 6.3. sadaļā).
16. Aprēķiniem piemērotas 2016. gada 1. janvārī spēkā esošās nodokļu likmes (UIN – 15%, dividenžu nodoklis – 10%, iedzīvotāju ienākuma nodoklis – 23%, sociālās apdrošināšanas iemaksas, ko maksā darba ņēmējs – 10,5%, sociālās apdrošināšanas iemaksas, ko maksā darba devējs – 23,59%, PVN – 21%).
17. Aprēķinot fiskālos efektus, kas var rasties, ja UIN atlikto maksājumu neievieš visām uzņēmumu grupām, bet tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, uz *Lursoft* datu pamata tika noteikts, kādu ieguldījumu, nomaksājot UIN, valsts budžetā ienesīs katra no uzņēmumu grupām – mikro, mazie un vidējie uzņēmumi. Dati par Latvijas budžetā ienākušajiem mikro, mazo un vidējo uzņēmumu UIN maksājumiem (neskaitot valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī finanšu sektora uzņēmumu maksājumus) ir attēloti 3. tabulā.

3. TABULA

Uzņēmumu ienākuma nodoklis, ko Latvijas mikro, mazie, vidējie un lielie uzņēmumi ir nomaksājuši 2014. gadā

Uzņēmumu grupas	Nomaksātā UIN apjoms (eiro)	Nomaksātā UIN īpatsvars (%)
Mikro	67 655 334	22,7
Mazie	79 919 868	26,8
Vidējie	75 983 881	25,5
Lielie	74 486 795	25,0
Visas uzņēmumu grupas	298 045 879	100,0

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Lursoft [72] datiem.

5. Igaunijas un Latvijas uzņēmējdarbības aktivitātes un uzņēmumu rādītāju salīdzinājums

Šajā nodaļā izskatīti un salīdzināti uzņēmumu kumulatīvā pašu kapitāla un vidējā uzņēmuma pašu kapitāla rādītāji, uzņēmumu finansālās neatkarības koeficienti, uzņēmumu skaita izmaiņas, uzņēmumu blīvuma rādītāji, uzņēmumu kopējie un vidējie neto apgrozījumi, uzņēmumu peļņa un rentabilitāte, kā arī dividendžu politika un investīciju potenciāls Latvijas un Igaunijas uzņēmumos.

5.1. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā pašu kapitāla salīdzinājums

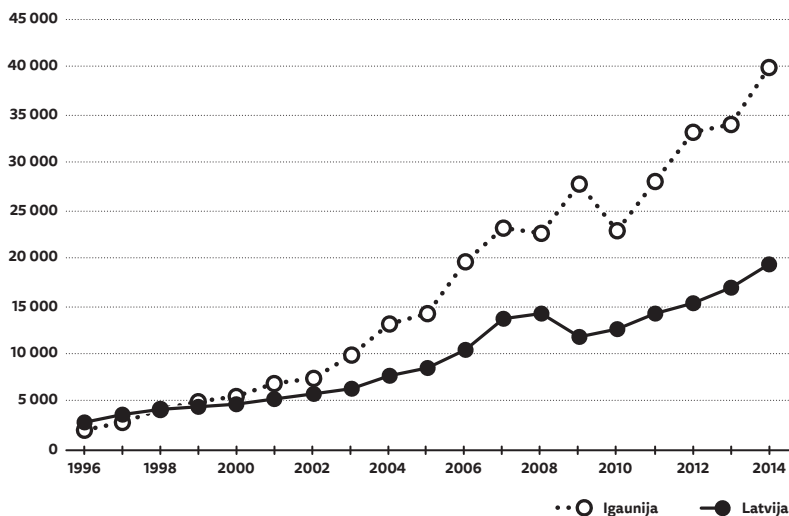
Pašu kapitāls ir pamats, uz kura tiek veidota uzņēmējdarbība. Tas sastāv no pamatkapitāla un nesadalītās uzņēmuma peļņas (dažos gadījumos arī kapitāla rezervēm). No pašu kapitāla rādītājiem lielākoties ir atkarīgs uzņēmumu neto apgrozījuma lielums, iespēja iziet ārējos tirgos un finanšu stabilitāte. 3. attēlā ir parādītas kopējā pašu kapitāla apjoma izmaiņas Igaunijas un Latvijas uzņēmumos, sākot no 1996. gada.

1999. gadā kopējā pašu kapitāla apjoms Igaunijas uzņēmumos sastādīja 4 miljardus 869 miljonus eiro, kas ir par 485 miljoniem jeb 11,7% vairāk nekā Latvijas uzņēmumu kopējais pašu kapitāls. Pēc Igaunijas nodokļu reformas pirmā darbības gada atšķirības pieauga līdz 925 miljoniem eiro, sasniedzot 19,6% (dati par Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējo pašu kapitālu laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam ir atspoguļoti 1. pielikumā). Piecpadsmit gadu laikā kopš Igaunijas nodokļu reformas ieviešanas (no 2000. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 31. decembrim)

ši atšķirība pieauga līdz 20 miljardiem 833 miljoniem eiro un pārsniedza Latvijas uzņēmumu kopējo pašu kapitālu jau par 108% (2,08 reizes). Ikgadējais Igaunijas uzņēmumu kopējā kapitāla pieaugums laikā no 2000. līdz 2014. gadam bija par 4,7 procentpunktiem gadā augstāks salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumu kopējā kapitāla pieaugumu⁴.

3. ATTĒLS

Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā pašu kapitāla salīdzinājums periodā no 1996. līdz 2014. gadam (milj. eiro)

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Latvijas Lursoft [72] datiem.

Kopējā uzņēmumu pašu kapitāla pieaugums konkrētajā valstī var veidoties, pirmkārt, no esošo uzņēmumu pašu kapitāla palielinājuma, otrkārt, no uzņēmumu skaitliskā pieauguma, kuru veido uzņēmumi, kas ģenerē ievērojamu peļņu. Pastāv arī trešais būtiskais faktors, pateicoties kuram, Igaunijas uzņēmumu kopējais pašu kapitāls pieauga ievērojami straujāk nekā Latvijas uzņēmumu kopējais pašu kapitāls. Šis faktors ir peļņas daļa, kas tiek sadalīta dividendēs. J. Masso u.c. atzīmē,

4 Ikgadējais kopējais kapitāla pieaugums tika aprēķināts kā vidējā ģeometriskā vērtība.

ka 2000. gadā Igaunijā īstenotās UIN reformas rezultātā uzņēmumiem mazinājās stimuls izmaksāt dividendes. Viņi konstatēja, ka nesadalītās peļņas un rezervju apjoms Igaunijas uzņēmumu kapitālā pieauga vidēji par 11 procentpunktiem. Šie dati liecina, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas valdība deva uzņēmumiem signālu un ekonomisko stimulu reinvestēšanai uzņēmumu attīstībā, kā rezultātā kopējais Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāls sāka krasi pieaugt, salīdzinot ar Latvijas uzņēmumu kopējo pašu kapitālu [74]. Pēc autora domām, Igaunijas valdības lēmums par uzņēmumu peļņas nodokļu sistēmas mainīšanu bija ne tikai ekonomisks stimuls, bet lielā mērā arī psiholoģisks instruments, kas turpmāk (pēc 2000. gada) noteica ekonomisko aģentu uzvedību Igaunijā. J. Masso un J. Merikula tāpat atzīmē, ka līdz ar 2000. gada nodokļu reformas ieviešanu Igaunijā mainījās visu ražotāju un investoru ekonomiskā uzvedība [73]. M. Funke un H. Struliks konstatē, ka Igaunijā ieviestā nodokļu reforma ir izraisījusi pāreju no patēriņa uz investīcijām [27]. Pēc J. Masso u.c. domām, būtiskie reformas efekti tika sasniegti, pateicoties tam, ka notika pāreja no nodokļa piemērošanas saņemtajai peļņai uz tā piemērošanu dividendēs sadalāmajai peļņas daļai [74]. Kā redzams pēc pētījumā atspoguļotajiem datiem, par Igaunijas uzņēmumu investīciju avotu bija kļuvis ļoti nozīmīgs pašu kapitāla pieaugums, kas Igaunijā notika 2000. gada nodokļu reformas rezultātā.

Izskatot notikušās kopējā pašu kapitāla lieluma izmaiņas Igaunijas un Latvijas uzņēmumos, var secināt, ka:

1. 1999. gadā Igaunijas uzņēmumu kopējā pašu kapitāla summa par 485 miljoniem eiro jeb 11,7% pārsniedza Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla summu. Piecpadsmit gadu laikā kopš nodokļu reformas Igaunijā (tātad 2014. gada 31. decembrī) šī starpība pieauga līdz 20 miljardiem 833 miljoniem eiro un pārsniedza Latvijas uzņēmumu kopējo kapitālu par 108% (2,08 reizes). **Igaunijas uzņēmumu kopējā kapitāla ikgadējais pieaugums laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam bija par 4,7 procentpunktiem gadā lielāks nekā Latvijas uzņēmumu kopējā kapitāla pieaugums.**

- 2. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultātā uzņēmumi saņēma Igaunijas valdības signālu un uzņēmumu attīstību veicinošu ekonomisko stimulu.**
3. Igaunijas valdības lēmums par uzņēmumu peļņas nodokļu sistēmas mainīšanu bija ne tikai ekonomisks stimuls, bet lielā mērā arī psiholoģisks instruments, kas turpmākajos gados (pēc 2000. gada) noteica ekonomisko aģentu uzvedību Igaunijā.

5.2. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla lieluma salīdzinājums

Ņemot vērā to, ka pašu kapitāla apjoms ir svarīgs biznesa attīstības, gan arī uzņēmumu stabilitātes rādītājs, tika izskatīti pašu kapitāla pieauguma tempi Igaunijas un Latvijas uzņēmumos, veicot pārrēķinu uz vienu vidējo uzņēmumu. Dati par pašu kapitālu uz vienu vidējo Latvijas un Igaunijas uzņēmumu ir sniegti 2. pielikumā.

Pēc pārskata datiem, kas apkopoti 4. tabulā, ir redzams, ka pašu kapitāla vidējais pieauguma temps vidējā Igaunijas uzņēmumā laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam sastādīja 1,7%, kas ir daudzkārt zemāks nekā jebkuros turpmākajos pārskata periodos. Laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam vidējie pašu kapitāla pieauguma tempi Igaunijas uzņēmumos sastādīja 0,6% gadā, taču laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam – 5,3% gadā. Tajos pašos laika periodos Latvijā šis pieaugums sastādīja –0,3 un 1,8% gadā⁵. Pašu kapitāla pieauguma tempi vidējā Igaunijas uzņēmumā laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam 2,9 reizes pārsniedza pašu kapitāla pieaugumu vidējā Latvijas uzņēmumā.

Var konstatēt, ka vidējā Igaunijas uzņēmuma gada vidējie pašu kapitāla pieauguma tempi pēc 2000. gada reformas ieviešanas ir pieauguši 8,8 reizes. Piecpadsmit gadu laikā kopš nodokļu reformas ieviešanas vidējā Igaunijas uzņēmuma pašu kapitāla pieauguma tempi ir saglabā-

5 Ikgadējais pašu kapitāla pieaugums tika aprēķināts kā vidējā ģeometriskā vērtība.

jušies augsti gan attiecībā pret pašu kapitāla pieauguma tempu pirms nodokļu reformas ieviešanas, gan arī attiecībā pret Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla pieaugumu.

4. TABULA

Pašu kapitāla pieaugums uz vienu uzņēmuma vienību Igaunijā un Latvijā (%)

	Igaunija	Latvija
Pieaugums līdz nodokļu reformas ieviešanai Igaunijā (1996–1999)	1,7	-1,0
Pieaugums pirmajos 5 gados (2000–2004)	61,6	24,1
Pieaugums nākamajos 5 gados (2005–2009)	35,7	-6,9*
Pieaugums trešajā piecu gadu periodā (2010–2014)	31,8	12,6
Pieaugums 15 gados (2000–2014)	117,8	33,3

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Lursoft [72] datiem.

* Tā kā Latvijā kopš 2010. gada ir ieviests dividenžu nodoklis (10% apmērā), Latvijas uzņēmumi 2008. un 2009. gadā dividendēs izmaksāja summu, kas pārsniedz 2005. līdz 2009. gada perioda peļņu saistībā ar iepriekšējos gados nesadalīto peļņu.

Dažu vidējo Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla pieauguma tempu samazināšanos, kas tika novērota laikposmos no 2005. līdz 2009. gadam un no 2010. līdz 2014. gadam, var pamatot nevis ar reformas efekta samazināšanos uz uzņēmumu pašu kapitālu, bet gan ar to, ka tajā laikā pieauga jaunreģistrēto jeb jaunu uzņēmumu skaits, kam darbības sākuma stadijā būtiska peļņa objektīvi nav iespējama (laika periodā no 2000. līdz 2004. gadam Igaunijā ekonomiski aktīvo uzņēmumu skaits pieauga par 15 755 uzņēmumiem, no 2005. līdz 2009. gadam par 24 338, bet no 2010. līdz 2014. gadam par 28 551 uzņēmumu).

Kā redzams 4. attēlā, 1996. gadā vidējā Igaunijas uzņēmuma pašu kapitāla rādītājs par 12% pārsniedza vidējā Latvijas uzņēmuma pašu

kapitāla rādītāju. Pēc pirmā reformas gada rezultātiem šī starpība palielinājās līdz 17,1% un 2014. gadā sastādīja 342,7 tūkst. eiro, pārsniedzot Latvijas vidējā uzņēmuma pašu kapitāla apjomu par 91,4%.

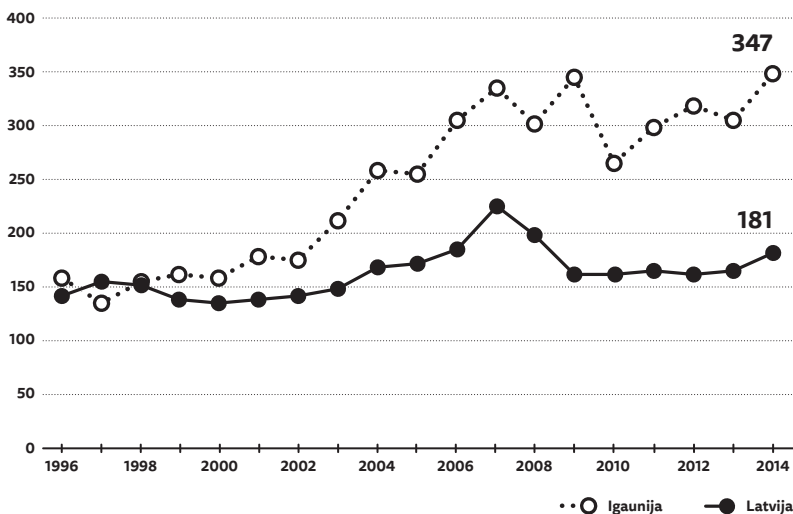
J. Masso u.c. uzskata, ka 2000. gada nodokļu reforma ir būtiski izmainījusi uzņēmumu kapitāla struktūru [75].

Izskatot vidējā Latvijas un Igaunijas uzņēmuma pašu kapitāla apjoma izmaiņas, var secināt, ka:

1. Būtiskās atšķirības par labu Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla apjoma rādītājiem ļoti lielā mērā ir efekts, ko izraisījusi Igaunijā 2000. gadā ieviestā nodokļu reforma.
2. Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla straujie pieauguma tempi ir saglabājušies 15 gadu garumā kopš nodokļu reformas ieviešanas.

4. ATTĒLS

Izmaiņas vidējā pašu kapitālā uz vienu uzņēmumu Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (tūkst. eiro)

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Lursoft [72] datiem.

5.3. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā peļņa un vidējā rentabilitāte

IGAUNIJAS UN LATVIJAS UZŅĒMUMU RENTABILITĀTES SALĪDZINĀJUMS

Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieki atzīmē, ka viens no trim galvenajiem Igaunijas nodokļu reformas mērķiem, līdztekus investīciju apjoma pieaugumam un jaunu darba vietu izveidei, bija atbalsts uzņēmējdarbībai [76, 106]. Vispārzināms, ka uzņēmējdarbības mērķis ir peļņas gūšana, bet viens no galvenajiem uzņēmuma darbības efektivitātes rādītājiem ir rentabilitāte. Tāpat ir zināms, ka uzņēmumi, īpaši mikro, mazie un vidējie, attīstās pamatā uz iekšējo finanšu avotu rēķina, jo tiem ir visai ierobežota piekļuve ārējam finansējumam. Ārējā finansējuma saņemšana un tā apjoms ir lielā mērā atkarīgi no tā, vai uzņēmums ir ienesīgs (un cik ienesīgs)⁶. Proti, izveidojas tāds kā apburtais loks, kad, ja peļņas apjoms nav pietiekami liels un rentabilitāte ir zema, uzņēmumiem, kuri tiecas attīstīties, šādu iespēju tomēr nav, jo piekļuve finanšu resursiem ir ierobežota. Šāda situācija ir sevišķi raksturīga uzņēmumiem, kas atrodas valstīs ar nepietiekami attīstītiem kapitāla tirgiem, pie tādām varam pieskaitīt gan Igauniju, gan Latviju. Pēc Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieku uzskatiem, pēc reformas ieviešanas uzņēmumu peļņa būtiski palielinājās. Raidlers un Partneri ir konstatējuši, ka nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumos ir palielinājies ienesīgums [94]. J. Masso un J. Merikula atzīmē, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā uzņēmumos saruka ražoša-

6 Ši tēze neattiecas uz ar riska kapitālu finansētiem uzņēmumiem, bet ar riska kapitālu finansēto Latvijas uzņēmumu daļa 2013.–2014. gadā nepārsniedza 0,5% no kopējā Latvijas uzņēmumu finansējuma apjoma (A. Prohorovs, I. Beizitere, 2015). Savukārt ar riska kapitāla fondu un biznesa eņģeļu finansēto Latvijas uzņēmumu skaits nepārsniedz 0,1% gadā no kopējā Latvijas uzņēmumu skaita (Prohorovs, A., Beizitere, I., 2015). Trends, sources and volumes of financing of micro enterprises in Latvia. In: Journal Procedia – Social and Behavioral Sciences, Volume 213, pp. 404–410, ISSN 1877-0428, Elsevier. Pieejams: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815059133> (sk. 17.12.2016.).

nas pašizmaksa, jo samazinājās aģentu un parādu finansējuma izmaksas, t.i., paaugstinājās uzņēmumu darbības efektivitātes rādītāji [73]. Kā jau minējām, pēc Z. Briksiovas u.c. datiem, 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumiem palielinājās piekļuve ārējam finansējumam [6]. Tātad, salīdzinot dažādu pētījumu rezultātus par 2000. gada nodokļu reformu Igaunijā, varam secināt, ka UIN atliktā maksājuma rezultātā zināmā mērā ticis pārrauts šis apburtais loks, kad mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, no vienas puses, nebija pietiekami daudz finanšu resursu attīstībai, bet, no otras puses, bija objektīvi grūti piesaistīt finansējumu no ārējiem avotiem.

Lai izvērtētu, kā Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir ietekmējusi uzņēmumu peļņas apjomu un rentabilitāti, tika salīdzināti peļņas rādītāji un aprēķināti ikgadējie vidējie uzņēmumu rentabilitātes rādītāji Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (9. pielikums). 5. tabulā ir dots Latvijas un Igaunijas uzņēmumu ikgadējās vidējās peļņas un rentabilitātes salīdzinājums pirms un pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas četrus gadu periodos (bet no 2012. līdz 2014. gadam – trīs gados) un par piecpadsmit gadu periodu pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā.

Iegūtie rezultāti liecina, ka kopējā peļņa Igaunijas un Latvijas uzņēmumos pirms nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā gandrīz neatšķīrās, bet vidējā rentabilitāte Igaunijas uzņēmumos laikā no 1996. līdz 1999. gadam bija vidēji par 0,1 procentpunktu zemāka nekā Latvijas uzņēmumos.

Igaunijas uzņēmumu vidējā rentabilitāte periodā no 1996. līdz 1999. gadam sastādīja 0,9%, bet Latvijas uzņēmumu rentabilitāte tajā pašā periodā bija nedaudz augstāka – 1 procents. Pirmajā četrpadsmit gadu periodā kopš Igaunijas nodokļu reformas ieviešanas (no 2000. līdz 2003. g.) Igaunijas uzņēmumu rentabilitāte pieauga 6,2 reizes un sastādīja 5,6 procentus. Turpmākajos periodos, izņemot krīzes un pēckrīzes laiku (no 2008. līdz 2011. g.), Igaunijas uzņēmumu vidējā rentabilitāte paaugstinājās vēl vairāk un 15 gados (no 2000. līdz 2014. g.) kopš reformas ieviešanas gada Igaunijā vidēji sasniedza 6,4%. Tajā pašā piecpadsmit gadu periodā (no 2000. līdz 2014. g.) Latvijas uzņēmumu

5. TABULA

Igaunijas un Latvijas uzņēmumu peļņas un rentabilitātes rādītāji laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam

Laika periods, gadi	Kopējā vidējā ikgadējā peļņa, milj. eiro		Vidējais Igaunijas uzņēmumu gada peļņas pārsvars pār Latvijas uzņēmumu peļņu, reizes		Vidējā rentabilitāte (kopējās peļņas attiecība pret kopējo neto apgrozījumu), %		Igaunijas uzņēmumu gada vidējās rentabilitātes rādītāja pārsvars pār Latvijas uzņēmumu gada vidējās rentabilitātes rādītāju, reizes
	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	
1996-1999	103,7	102,5	0,02	0,9	1,0	0,9	
2000-2003	1089,6	315,5	3,45	5,6	1,9	2,95	
2004-2007	3125,5	1609,7	1,94	8,9	4,5	1,98	
2008-2011	1742	142,5	12,2	4,3	0,3	14,33	
2012-2014	3539,9	1276,7	2,77	6,8	2,4	2,83	
2000-2014	2289	806,7	2,84	6,4	2,3	2,78	

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [107] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [57] datiem.

vidējā rentabilitāte sastādīja 2,3 procentus. Salīdzinot Igaunijas un Latvijas rentabilitātes rādītājus pirms un pēc nodokļu reformas ieviešanas, varam konstatēt, ka laika periodā pēc Igaunijas nodokļu reformas ieviešanas vidējais rentabilitātes rādītājs Igaunijas uzņēmumos jebkurā no izskatītajiem laika periodiem bija būtiski augstāks nekā Latvijas uzņēmumos. Igaunijas uzņēmumu gada vidējās rentabilitātes pārsvars salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumiem šajā piecpadsmit gadu periodā ir 2,78 reizes. Igaunijas uzņēmumu gada vidējais rentabilitātes rādītājs piecpadsmit gados kopš nodokļu reformas ir palielinājies 7,1 reizi, bet Latvijas uzņēmumu – 2,3 reizes.

Iepriekš jau minēts, ka saskaņā ar J. Masso u.c. datiem, Igaunijas nodokļu reformas efektiem piemīt ilgtermiņa raksturs un tie nepājinās, bet, tieši pretēji, nedaudz pastiprinās (pēc 2008. gada datiem) [74]. Salīdzinot Igaunijas uzņēmumu vidējos rentabilitātes rādītājus laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam, varam secināt, **ka nodokļu reforma ir spēcīgi ietekmējusi Igaunijas uzņēmumu rentabilitāti 15 gadu garumā un gadu gaitā šis efekts ir nedaudz pastiprinājies.** To, ka Igaunijas uzņēmumu vidējie rentabilitātes rādītāji laika periodā no 2004. līdz 2007. gadam (salīdzinājumā ar citiem aplūkotajiem laika periodiem) ir augstāki, var izskaidrot ar zināmu Igaunijas ekonomikas pārkaršanu. Arī Latvijas uzņēmumu vidējo rentabilitātes pieaugumu laikā no 2004. līdz 2007. gadam var izskaidrot ar Latvijas ekonomikas pārkaršanu šajā periodā, tomēr ir jāatzīmē, ka 2004. gadā Latvijā būtiski (no 19% uz 15%), samazinājās UIN likme, tāpēc zināmu Latvijas uzņēmumu vidējā rentabilitātes rādītāja pieaugumu šajā laika periodā (no 2004. līdz 2007. gadam) var izskaidrot ne tikai ar tuvojošos ekonomikas pārkaršanu, bet arī ar UIN likmes samazināšanās faktoru. J. Masso u.c. atzīmē, ka, tieši pateicoties 2000. gada reformai, Igaunijas uzņēmumi spēja pārvarēt 2008. un 2009. gada ekonomisko krīzi daudz veiksmīgāk nekā Latvijas (un Lietuvas) uzņēmumi [74]. Šajā sakarībā jo sevišķi interesants ir Igaunijas un Latvijas uzņēmumu vidējās rentabilitātes salīdzinājums krīzes un pēckrīzes periodā (no 2008. līdz 2011. g.). Šajā periodā Igaunijas uzņēmumu rentabilitāte bija 14,3 reizes augstāka nekā Latvijas uzņēmumu rentabilitāte!

Veiktā pētījuma rezultāti pierāda, ka Igaunijas nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumu rīcībā atlikusi papildu peļņa (detalizēti aprakstīts 5.5. sadaļā) ļāva Igaunijas uzņēmumiem strādāt ar ievērojami augstākiem rādītājiem, salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumiem. Ja laikā no 2008. līdz 2011. gadam Igaunijas uzņēmumu vidējais rentabilitātes rādītājs salīdzinājumā ar vidējiem rādītājiem piecpadsmit gadu periodā (no 2000. līdz 2014. gadam) samazinājās 1,5 reizes, tad Latvijas uzņēmumu vidējais rentabilitātes rādītājs tajā pašā periodā samazinājās 7,7 reizes! Sniegtie dati pārlicinoši pierāda ne tikai to, ka **Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā ir noticis ļoti augsts Igaunijas uzņēmumu rentabilitātes rādītāja kāpums, bet arī to, ka Igaunijas uzņēmumi (atšķirībā no Latvijas uzņēmumiem) nodokļu reformas rezultātā spēja ģenerēt nozīmīgu peļņu pat nelabvēlīgos ekonomiskos apstākļos.** Uz pētījumā veikto aprēķinu pamata var konstatēt, ka **2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā ir ievērojami pieaugusi Igaunijas uzņēmumu konkurētspēja.** Pie šāda slēdziena savā pētījumā nonākuši arī J. Masso un J. Merikula [73].

Uzrādītie dati liecina, ka galvenais iemesls tik ievērojamam rentabilitātes pieaugumam Igaunijas uzņēmumos ir tas, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijā uzņēmumiem parādījās papildu finanšu līdzekļi (galvenokārt pašu kapitāla veidā). Uzkrājot un reinvestējot šos papildu finanšu līdzekļus, ko Igaunijas uzņēmumi ieguva pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas un efektīvās UIN likmes samazināšanas visiem Igaunijas uzņēmumiem, Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla apjoms turpināja augt. Igaunijas uzņēmumu kopējā kapitāla pieauguma tempi laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam bija par 4,7 procentpunktiem augstāki salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumu kopējā kapitāla pieauguma tempiem. Papildu pašu kapitāla parādīšanās ļāva Igaunijas uzņēmumiem palielināt finansiālo stabilitāti, ieguldīt attīstībā un, visbeidzot, arī paaugstināt savu konkurētspēju un ienesīgumu.

Autors uzskata, ka, izņemot Igaunijas 2000. gada nodokļu reformu, Latvijā un Igaunijā nebija būtisku atšķirību, kas varētu ietekmēt Igaunijas un Latvijas uzņēmumu darbības salīdzināmo rādītāju korektu-

mu. Tādu pašu viedokli pauž J. Masso u.c. [74]. Tādā gadījumā var ne tikai vienkārši konstatēt, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumos ir noticis ļoti liels rentabilitātes pieaugums, bet arī noteikt Igaunijas nodokļu reformas ietekmes (efekta) īpatsvaru Igaunijas uzņēmumu rentabilitātes rādītāja pieaugumā. No teiktā izriet, ka Igaunijas uzņēmumu rentabilitātes rādītāja pieaugumam piecpadsmit gadu periodā ir jābūt tādām pašām kā Latvijas uzņēmumos, t.i., 1,3 procentpunktus lielam. Igaunijā pēc nodokļu reformas ieviešanas vidējais Igaunijas uzņēmumu rentabilitātes pieaugums sastādīja 5,5 procentpunktus. Attiecīgi rentabilitātes rādītāju pieauguma starpību Igaunijas un Latvijas uzņēmumos 4,2 procentpunktu apjomā varam uzskatīt par Igaunijas uzņēmumu rentabilitātes rādītāja pieaugumu, kas Igaunijā radies 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā.

Līdz ar to varam secināt, ka 2000. gada nodokļu reformas iespējama ietekmes lielums uz Igaunijas uzņēmumu vidējo rentabilitāti laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam sastādīja 76,4% no kopējā Igaunijas uzņēmumu vidējās rentabilitātes pieauguma.

IGAUNIJAS UZŅĒMUMU AUGSTĀKAS KOPEJĀS PEIŅNAS UN RENTABILITĀTES IEMESLI

Kopējās peļņas un rentabilitātes rādītāju atšķirības Igaunijas un Latvijas uzņēmumos zināmā mērā varētu izskaidrot ar dažādām tautsaimniecības struktūras atšķirībām Igaunijā un Latvijā. Tomēr J. Masso u.c. norāda, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā ir veicinājusi ātrāku pāreju uz augsta ienākuma līmeņa ekonomiku [74]. Autors uzskata, ka ir divi galvenie faktori, kas nodrošināja kopējās peļņas un rentabilitātes būtisku paaugstināšanos Igaunijas uzņēmumos pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas. Pirmkārt, 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā ievērojami palielinājās pašu kapitāla īpatsvars pasīvajos uzņēmumos (detalizēti atspoguļots 5.1., 5.2. un 5.4. sadaļā). Kā redzams 5.5. sadaļā, nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumiem ne tikai samazinājās kredītu apkalpošanas izdevumi un pieauga iespējas piekļūt ārējam finansējumam, bet, pirmām kārtām, parādījās papildu

resursi jauna veida produkcijas izstrādes finansēšanai, jaunu tehnoloģiju un inovāciju ieviešanai, kā arī noieta tirgus paplašināšanai. Tas tad arī ļāva attiecīgi palielināt izlaides apjomus un pāriet uz augstāka ieņēmumu līmeņa produkcijas izlaidi.

Igaunijas uzņēmumu kopējās peļņas un rentabilitātes pieaugumam pēc 2000. gada nodokļu reformas ir vēl kāds (neformāls) aspekts. Iepriekšējās sadaļās ir parādīts, ka gan augsts nodokļu slogs, gan nestabila nodokļu politika var novest pie nodokļu maksāšanas morāles pazemināšanās (vai nepaaugstināšanās) un ēnu ekonomikas līmeņa celšanās. Šādai versijai par labu liecina fakts, ka faktiskie UIN maksātāji Latvijā ir tikai 26 454 uzņēmumi un tie sastāda 25,9% no visiem uzņēmumiem, kas 2014. gadā iesniedza ikgadējās atskaites [71]. Kā jau minēts, L. Lehis u.c. atzīmē, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir mazinājusi uzņēmumu motivāciju slēpt peļņu [64]. D. Hinsts atzīmē, ka Igaunijā UIN reformas rezultāts bija – nodokļu ieņēmumu palielināšanās, ko izraisīja ar nodokli apliekamo ienākumu apjoma pieaugums [34].

Vadoties pēc iegūtiem rezultātiem, var izdarīt šādus secinājumus.

1. Gada vidējais rentabilitātes rādītājs piecpadsmit gados, sākot ar nodokļu reformas ieviešanas gadu, Igaunijas uzņēmumos palielinājās 7,1 reizi, bet Latvijā – 2,3 reizes.
2. **Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas iespējamais ietekmes apjoms uz Igaunijas uzņēmumu vidējo rentabilitāti sastādīja 76,4% no kopējā Igaunijas uzņēmumu vidējās rentabilitātes pieauguma laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam.**
3. Igaunijas uzņēmumi (atšķirībā no Latvijas uzņēmumiem) 2000. gada nodokļu reformas rezultātā izrādījās spējīgi ģenerēt būtisku peļņu nelabvēlīgos makroekonomiskos apstākļos.
4. **Igaunijas uzņēmumu kopējā gada vidējā peļņa laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam 2,84 reizes (par 1 miljardu 482 miljoniem eiro gadā) pārsniedza Latvijas uzņēmumu kopējo gada vidējo peļņu.**
5. Tikai 25,9% no visiem Latvijas uzņēmumiem, kuri 2014. gadā iesniedza ikgadējās atskaites, ir UIN maksātāji. Tas nozīmē, ka 74,1% Latvijas uzņēmumu 2014. gadā strādāja praktiski bez peļņas.

5.4. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients

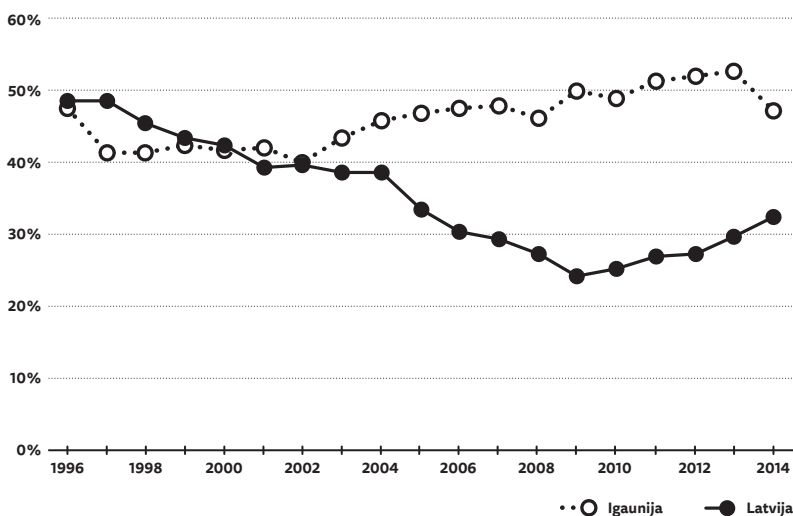
Uzņēmumu pretestību nelabvēlīgiem apstākļiem līdz ar pašu kapitāla lielumu (un dažādiem citiem faktoriem) lielā mērā nosaka finanšu neatkarības koeficienta rādītājs. 1999. gadā, t.i., pirms Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas, Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients sastādīja 42,5%, bet Latvijas uzņēmumu rādītājs – 43,6%, proti, bija par 1,1 procentpunktu augstāks nekā Igaunijas uzņēmumos. Laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients samazinājās par 5 procentpunktiem. Tajā pašā periodā Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients samazinājās par 5,1 procentpunktu. Turpmākajos četros gados (no 2000. līdz 2003. gadam) pēc nodokļu reformas ieviešanas finanšu neatkarības koeficients Igaunijas uzņēmumos pieauga līdz 43,5%, t.i., palielinājās par 1 procentpunktu salīdzinājumā ar 1999. gada rādītāju. Tajā pašā laika periodā Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients turpināja samazināties un sastādīja 38,8%, samazinoties šajā periodā par 4,8 procentpunktiem salīdzinājumā ar 1999. gada rādītāju. Turpmākajos četros gados (no 2004. līdz 2007. gadam) finanšu neatkarības koeficienta pozitīvā dinamika Igaunijas uzņēmumos pastiprinājās, paaugstinoties par 4,3 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2003. gadu. Latvijas uzņēmumos turpinājās finanšu neatkarības koeficienta negatīvā tendence. Tas samazinājās par 9,4 procentpunktiem un sastādīja 29,4 procentus. Laikā no 2008. līdz 2011. gadam, kaut arī tie bija krīzes un pēckrīzes gadi, Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients turpināja pieaugt! Šajā periodā tas pieauga vēl par 3,5 procentpunktiem, t.i., sasniedzot 51,3 procentus. Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients tajā pašā laika periodā samazinājās vēl par 2,4 procentpunktiem un sastādīja 27 procentus. Dati par ikgadējiem Igaunijas un Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta rādītājiem ir atspoguļoti 3. pielikumā un 5. attēlā.

Zināms Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta pieaugums tika novērots, sākot ar 2009. gadu, ko var izskaidrot ar Latvijas

banku pāreju uz konservatīvāku kredītpolitiku, nevis ar Latvijas uzņēmumu ienesīguma un pašu kapitāla pieaugumu. Tā kā mazinājās piekļuve kredītresursiem, daudzi Latvijas uzņēmumi bija spiesti būtiski samazināt aktīvu apjomu un investīciju aktivitātes, nereti arī restrukturizēt biznesu.

5. ATTĒLS

Igaunijas un Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients periodā no 1996. līdz 2014. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Lursoft [72] datiem.

Autora secinājumu lielā mērā apstiprina K. Pērfildas un K. Rozenberga sniegtie dati [91], kas norāda, ka kavēto kredītmaksājumu īpatsvars Igaunijas privātsektorā 2009. gadā pieauga no 1,9 līdz 5,2% salīdzinājumā ar 2008. gadu. Savukārt tajā pašā periodā kavēto kredītmaksājumu īpatsvars Latvijā pieauga no 3,6 līdz 16,4 procentiem. Turpmākajos divos gados (2012. un 2013. gadā) Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients pieauga vēl par 1,3 procentpunktiem, bet 2014. gadā samazinājās līdz 47,1 procentpunktam. Šādu kritumu var izskaidrot ar to, ka 2014. gadā (salīdzinājumā ar 2013. gadu) Igaunijas uzņēmumu

mu pašu kapitāla pieaugums bija 18%, bet pasīvu pieaugums – 32%, un tas liecina, ka nepieciešamības gadījumā Igaunijas uzņēmumiem ir iespēja būtiski paaugstināt piesaistītā finansējuma apjomu. 2014. gadā salīdzinājumā ar 2013. gadu Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients pieauga par 2,7 procentpunktiem un sastādīja 32,4 procentpunktus. Tomēr Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta pieauguma iemesls bija pretējs, – pašu kapitālam pieaugot par 13%, pasīvu kopsomma palielinājās vien par 3,5 procentiem. Tas var nozīmēt, ka Latvijas uzņēmumiem ir ierobežota pieeja ārējiem finansēšanas avotiem.

Piecpadsmit gadu laikā, kopš nodokļu reforma ieviešanas (no 2000. gada), finanšu neatkarības koeficients Igaunijas uzņēmumos pieauga par 10,8 procentiem. Tajā pašā laika periodā Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients samazinājās par 25,7 procentiem. 2014. gada beigās Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients pārsniedza Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficientu par 45,4%, kaut gan 1999. gadā Latvijas uzņēmumiem šis rādītājs bija par 2,6% augstāks. S. Saksonova uzskata, ka finanšu neatkarības koeficients nedrīkst būt zemāks par 40%, citādi, mainoties ekonomiskajai situācijai, var būt apdraudēta uzņēmuma finanšu neatkarība [98]. **Finanšu neatkarības koeficients Latvijas uzņēmumos ir būtiski zemāks par ieteicamo rādītāju, kas norāda uz Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla nepietiekamību, kā rezultātā palielinās maksātne-spējas risks, kā arī samazinās uzņēmumu dzīves cikla vidējais ilgums.**

Tā kā 5.1. un 5.2. sadaļā ir izskatīta pašu kapitāla dinamika Latvijas un Igaunijas uzņēmumos, tad, salīdzinot pašu kapitāla rādītāju ar finanšu neatkarības koeficienta rādītāju, redzam, ka Igaunijas uzņēmumi pēc 2000. gada nodokļu reformas turpināja audzēt pašu kapitāla daļu, izmantojot to arī kā vienu no finansēšanas avotiem citu starpā.

Salīdzinot laika periodu, kurā Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta negatīvā virzība apstājās un kļuva pozitīva, ir jāatzīmē, ka abos gadījumos šis laika periods sakrīt ar Igaunijas nodokļu reformas ieviešanas laiku (2000. gads). Igaunijas uzņēmumu finanšu

neatkarības koeficienta būtiska pieauguma neesamību pirmajos gados pēc nodokļu reformas ieviešanas var izskaidrot ar to, ka Igaunijas uzņēmumiem bija nepieciešami daži gadi, lai būtiski izmainītu dividendžu politiku un attiecīgi mainītu kapitāla struktūru. Kā jau iepriekš parādīts, Latvijas uzņēmumos, pretēji Igaunijas uzņēmumiem, finanšu neatkarības koeficienta samazinājuma tendence salīdzinājumā ar laika periodu no 1996. līdz 1999. gadam turpinājās.

Būtiska finanšu neatkarības koeficienta samazinājuma rezultātā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (kā arī salīdzinot ar Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficientu) Latvijas uzņēmumos:

- ir būtiski zemāks finanšu stabilitātes līmenis;
- tie ir spiesti nest ievērojami lielāku kredītslogu (pie kreditresursu pieejamības nosacījuma);
- saistībā ar kredīta procentu izmaksu ir augstāka produkcijas un pakalpojumu pašizmaksa;
- ir mazāk iespēju piesaistīt papildu finanšu resursus;
- ir zemāka konkurētspēja;
- ir zemāks izaugsmes potenciāls.

Iegūtie dati korelējas ar J. Masso un J. Merikulas datiem. Viņi atzīmē, ka Igaunijas 2000. nodokļu reformas rezultātā uzņēmumos samazinājās ražošanas pašizmaksa, jo samazinājās aģentu izmaksas un izmaksas, kas saistītas ar parāda finansējumu, t.i., paaugstinājās efektivitāte un attiecīgi arī uzņēmumu konkurētspēja. Masso un Merikula konstatē, ka nodokļu reformas ieviešana visspēcīgāk ietekmējusi uzņēmumu kapitāla uzkrājumu, akcionāru finansējuma palielinājumu un uzņēmumu parādu samazinājumu [73]. J. Masso u.c. ir nonākuši pie secinājuma, ka UIN reforma Igaunijā veicināja uzņēmumu kredītu ierobežojumu atvieglojumus, ražošanas procesa tehnoloģisko modernizāciju, produktivitātes celšanos un ātrāku pāreju uz augsta līmeņa ienākumu ekonomiku [74]. J. Masso un J. Merikula uzskata, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunija ir panākusi pozitīvas izmaiņas uzņēmumu kapitālā [73]. Autors piekrist J. Masso u.c. secinājumiem, ka, tieši pateicoties 2000. gada nodokļu reformai, Igaunijas uzņēmumi 2008.

un 2009. gada ekonomisko krīzi pārvarēja veiksmīgāk nekā Latvijas uzņēmumi [74]. J. Masso un J. Merikula atzīmē, ka 2000. gada reformas rezultātā nesadalītās peļņas un uzņēmumu rezervju apjoma attiecība pret aktīvu kopējo apjomu Igaunijas mazajos un vidējos uzņēmumos pieauga vidēji par 8,1 procentpunktu [73].

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, var secināt, ka:

1. **Igaunijā 2000. gadā ieviestais UIN atliktais maksājums līdz peļņas sadalīšanai dividendēs ir pozitīvi ietekmējis Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta rādītāja pieaugumu.**
2. Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficienta rādītājs 2014. gadā bija 1,45 reizes zemāks par Igaunijas uzņēmumu rādītāju, kaut gan līdz 2000. gada nodokļu reformas ieviešanai Igaunijā Latvijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficients bija nedaudz augstāks par Igaunijas uzņēmumu finanšu neatkarības koeficientu.
3. **Finanšu neatkarības koeficienta lielums Latvijas uzņēmumos ir būtiski zemāks par rekomendēto (drošo) vērtību, kas liecina par Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla nepietiekamību** un attiecīgi arī paaugstinātu maksātnespējas iestāšanās risku, kā arī par ierobežotu iespēju attīstīties uz pašu finanšu resursu rēķina un piesaistīt ārējos finansēšanas avotus.

5.5. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu dividenžu politika un investīciju potenciāls

Lai novērtētu, kā Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir ietekmējusi Igaunijas uzņēmumu investīciju iespējas, šajā sadaļā aplūkoti dati par dividenžu lielumu Latvijas uzņēmumos, kā arī izmaiņas Igaunijas uzņēmumu dividenžu politikā pēc nodokļu reformas ieviešanas. Tāpat ir aplūkots, kā Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir ietekmējusi Igaunijas uzņēmumu investīciju potenciāla un valsts IKP izmaiņas.

DIVIDENDES UN DIVIDENŽU POLITIKA

Autors neatrada pētījumus, kuros būtu informācija par to, kāda daļa no Igaunijas un Latvijas uzņēmumu peļņas tiek novirzīta sadalīšanai dividendēs. Biržu uzņēmumi aizņem ļoti nebūtisku daļu no kopējā uzņēmumu skaita jebkurā valstī, tajā skaitā arī Igaunijā un Latvijā, un zināmā mērā darbojas pēc citiem dividenžu izmaksas kritērijiem nekā uzņēmumi, kuru akcijas biržā nekotējas. Šī iemesla dēļ dati par peļņas daļu, ko biržas uzņēmumi izmaksā dividenžu veidā, nevar kalpot par orientieri šim pētījumam. Lai iegūtu precīzus datus par neto peļņā ietilpstošo dividenžu daļu, tika aprēķināta vidējā dividendēs izmaksājamā neto peļņas daļa visiem Latvijas uzņēmumiem (izņemot valsts, municipālā un finanšu sektora uzņēmumiem) laika periodā no 2004. līdz 2014. gadam, sadalot šos uzņēmumus grupās – mikro, mazos, vidējos un lielajos (sk. 6. tabulu). Dividenžu īpatsvars uzņēmumu peļņā tika aprēķināts, pamatojoties uz Lursoft datiem par visiem (100%) Latvijā reģistrētajiem uzņēmumiem, kā izmaksāto dividenžu summārā lieluma attiecība pret neto peļņas summāro lielumu, ko saņēmušas pētījumā aplūkotās uzņēmumu grupas [71]. Aprēķinot Latvijas uzņēmumu peļņā ietilpstošo dividenžu daļu, nerentablie uzņēmumi netika uzskaitīti, proti, tie nesamazināja summāro peļņu, ko uzņēmumi bija guvuši pārskata periodā. Vidējais dividenžu īpatsvars, ko Latvijas uzņēmumos izmaksāja laika periodā no 2004. līdz 2014. gadam sastādīja 32,8% no neto peļņas.

Iegūtie dati uzrāda loģisku dividendēs sadalāmās neto peļņas daļas proporciju atbilstoši uzņēmuma lielumam. Piemēram, lielie uzņēmumi izmaksā dividendes, kuru īpatsvars neto peļņā ir divas reizes lielāks nekā mikrouzņēmumiem, bet tikai par 2,4 procentpunktiem augstāks nekā vidējiem uzņēmumiem un par 4,3 procentpunktiem augstāks nekā mazajiem uzņēmumiem. Iegūtie dati liecina, ka, **jo mazāks ir uzņēmums, jo mazāku neto peļņas daļu tas sadala dividendēs.**

Acīmredzot viens no faktoriem, kas ietekmē Latvijas uzņēmumu dividendēs sadalāmās peļņas daļu, ir 2010. gadā pieņemtais dividenžu nodoklis 10% apmērā. Igaunijā, atsaucoties uz *Sorainen* datiem, fisis-

ko personu ienākumus no dividendēm neapliek ar dividenžu nodokli [104]. Vidējais Latvijas uzņēmumos izmaksāto dividenžu apjoms periodā no 2004. līdz 2009. gadam sastādīja 39,8% no neto peļņas, taču laika periodā no 2010. līdz 2014. gadam tas sastādīja vien 26,6% no neto peļņas, proti, samazinājās par 13,2 procentpunktiem jeb 1,5 reizes. Tik būtisku izmaksāto dividenžu apjoma samazināšanos Latvijas uzņēmumos periodā no 2010. līdz 2014. gadam zināmā mērā var izskaidrot ar finanšu resursu trūkumu vai dividenžu neformālās izmaksāšanas pastiprināšanos. Tomēr jebkurā gadījumā dividendēs sadalāmā neto peļņas apjoma samazināšanās ir jāuzlūko kā uzņēmumu tieksme uz attīstību, arī kā uzņēmumu finanšu noturības un investīciju potenciāla pieauguma faktori.

6. TABULA

Dividenžu īpatsvara novērtējums Latvijas uzņēmumu neto peļņā laika periodā no 2004. līdz 2014. gadam

Uzņēmumi	Kopējā neto peļņa, eiro	Izmaksātās dividendes, eiro	Dividenžu daļa neto peļņā, %
Mikro	6 792 446 179	1 375 412 106	20,2
Mazie	5 968 297 331	2 176 038 552	36,5
Vidējie	5 088 703 879	1 952 841 496	38,4
Lielie	4 388 978 901	1 789 736 710	40,8
Kopā	22 238 426 290	7 294 028 864	32,8

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Lursoft [72] datiem.

Atsaucoties uz A. Hazaka sniegtajiem datiem, līdz 2000. gada nodokļu reformas ieviešanai Igaunijas uzņēmumos dividendēs sadalāmajai peļņas daļai piemita tendence pieaugt, taču pēc tam, kad UIN pārnesa no visas saņemtās peļņas uz dividendēs sadalāmo peļņas daļu, šī tendence ieguva stabilu pretējo virzību [32]. Pēc J. Masso u.c. datiem, četru gadu laikā pēc Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas sadalāmās

peļņas daļa samazinājās visās Igaunijas uzņēmumu grupās. Šie dati liecina, ka šis samazinājums mikrouzņēmumos sastādīja 12 procentpunktus, mazajos uzņēmumos 9,3 procentpunktus, vidējos 9 procentpunktus, bet lielajos – 1,7 procentpunktus. Pēc viņu datiem, vidēji (visās uzņēmumu grupās) dividendēs sadalāmā peļņas daļa samazinājās par 11 procentpunktiem [74].

Lai varētu izvērtēt finanšu resursu papildapjomu, kas paliek Igaunijas uzņēmumu rīcībā dividenžu politikas izmaiņu rezultātā, tika veikts aprēķins, kas balstīts uz šādiem datiem. Igaunijas Centrālā statistikas biroja [107] dati rāda, ka kopējā visu Igaunijas uzņēmumu peļņa 2013. gadā sastādīja 3 miljardus 720 miljonus eiro, bet 2014. gadā 3 miljardus 316 miljonus eiro. Pētījuma gaitā izdarītie secinājumi, kā arī J.Masso u.c. pētnieku secinājumi liecina par to, ka 2000. gada nodokļu reformas efektiem Igaunijā ir ilgtermiņa raksturs un ar laiku tie nedaudz pastiprinās [74]. Šī iemesla dēļ pētījumā piemēroti J. Masso u.c. dati par dividendēs sadalāmās uzņēmumu peļņas daļas samazināšanos Igaunijā par 11 procentpunktiem pēc 2000. gada nodokļu reformas. Iegūtie dati rāda, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumi nesadalīja dividendēs, bet gan atstāja uzņēmuma attīstībai vai papildu rezervju izveidei 409 miljonus eiro 2013. gadā un 365 miljonus eiro 2014. gadā.

INVESTĪCIJU POTENCIĀLA PIEAUGUMS UN IGAUNIJAS UZŅĒMUMU INVESTĪCIJU IETEKME UZ IGAUNIJAS IKP

Piemērā aplūkosim, kā un cik lielā mērā ir pieaudzis finanšu resursu apjoms tiem Igaunijas uzņēmumiem, kuru gada peļņa līdz nodokļu nomaksai sastāda 100 tūkstošus eiro. Lai veiktu aprēķinu salīdzinājumu, pieņemsim, ka arī līdz 2000. gada nodokļu reformai UIN gada likme Igaunijā sastādīja nevis 26, bet 20%, kā tas ir šobrīd (kopš 2015. gada). Nodokļu sistēmā, kas darbojās līdz 2000. gada reformai, uzņēmums būtu maksājis 20 tūkstošus UIN veidā un no neto peļņas, kas atlikusi pēc UIN nomaksas, izmaksātu dividendēs, pieņemsim, 45%, kas sastādītu 36 tūkstošus eiro jeb 36% no kopējās peļņas. Tātad uzņēmuma attīstībai paliktu 44 tūkstoši eiro jeb 44% no gūtās peļņas. Pēc 2000. gada no-

dokļu reformas Igaunijā ar UIN sāka aplikt sadalāmo peļņu. Tā rezultātā, kā norāda J. Masso u.c., uzņēmumos notika dividenžu politikas maiņa, un dividendēs izmaksājamā summa samazinājās par 11 procentpunktiem [74]. Līdz ar to aplūkotajā piemērā minētie 36% no peļņas, ko uzņēmumi agrāk izmaksāja dividendēs, samazinājās līdz 25% un sastādīja 25 tūkstošus eiro, bet nomaksātā ienākuma nodokļa apmērs, piemērojot jauno nodokļu sistēmu, šim uzņēmumam sastādīja 5 tūkstošus eiro. Rezultātā uzņēmuma attīstībai palika 70 tūkstoši eiro jeb par 59% vairāk nekā pirms reformas ieviešanas. No papildu 26 tūkstošiem, kas palika uzņēmumu rīcībā, 11 tūkstoši eiro veidojās no dividenžu izmaksas samazinājuma, bet 15 tūkstoši no UIN maksājuma atlikšanas līdz peļņas sadales brīdim. Ja uzņēmums agrāk bija sadalījis dividendēs nevis 45, bet gan 50% no neto peļņas, tad 2000. gada nodokļu reformas rezultātā uzņēmuma attīstībai palika par 63% vairāk nadudas līdzekļu nekā līdz nodokļu reformas ieviešanai.

Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā 2013. un 2014. gadā ikgadējie atliktie nodokļu maksājumi (faktiski, Igaunijas valdības bezprocentu kredīts Igaunijas uzņēmumiem) sastādīja aptuveni 400 miljonus eiro. Turklāt Igaunijas uzņēmumi ieguva vēl nedaudz mazāk par 400 miljoniem eiro gadā, īstenojot pārmaiņas dividenžu politikā pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas. Tātad gan 2013., gan arī 2014. gadā Igaunijas uzņēmumu attīstībai palika papildu 800 miljoni eiro. Dividendēs nesadalītās peļņas daļas pieauguma un UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā būtiski pieauga Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāls (detalizēti parādīts 5.1. sadaļā), kas ievērojami palielināja Igaunijas uzņēmumu iespējas piesaistīt finanšu resursus no ārējiem avotiem. Z. Briksiova u.c. arī uzskata, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumiem palielinājās piekļuve ārējam finansējumam [6]. Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla palielinājums par aptuveni 800 miljoniem eiro gadā nepieciešamības gadījumā ļautu palielināt Igaunijas uzņēmumu investīciju jaudu par vismaz tikpat lielu summu uz uzņēmumu investīciju līdzfinansējuma rēķina no citiem ārējiem finanšu avotiem (ierastā banku investīciju prakse projektu finansēšanā paredz kredītu 50–70% apjomā no finansējamā projekta summas). Līdz

ar to nodokļu reformas rezultātā tikai 2013. un 2014. gadā vien Igaunijas uzņēmumu papildu investīciju jauda pēc autora aprēķiniem pieauga līdz 1,6–2,6 miljardiem eiro gadā. A. Hazaka uzrādītie dati liecina, ka pēc 2000. gada nodokļu reformas Igaunijas uzņēmumi neizmanto visus to rīcībā atlikušos investīciju naudas līdzekļus, bet daļu no tiem izlieto uzņēmuma finanšu rādītāju uzlabošanai un rezervju veidošanai, tajā skaitā arī turpmākajām investīcijām [32].

Pieņemsim, ka tikai puse no finanšu papildresursiem, kas parādījās Igaunijas uzņēmumos 2000. gada nodokļu reformas rezultātā, proti, 400 miljoni eiro, tajā pašā gadā tiek novirzīti investīcijās, bet ārējais finansējums investīcijām netiek piesaistīts. Kā parādīts 1.5. sadaļā, divu eiro investīcija nodrošina IKP papildu pieaugumu par aptuveni vienu eiro. No tā izriet, ka pat tik konservatīva aprēķina gadījumā, pārnesot UIN piemērošanu no saņemtās peļņas uz dividendēs sadalāmo peļņas daļu, Igaunijas uzņēmumu papildu investīciju rezultātā gan 2013., gan arī 2014. gadā IKP minimālais papildu pieaugums Igaunijā sastāda aptuveni 1% gadā. Tomēr ārpus ieguldījumiem pamatlīdzekļos un nemateriālajos aktīvos (kas atspoguļojas uzņēmumu bilancēs), uzņēmumi iegulda arī cilvēkkapitālā, investē jaunu produktu izstrādē, tirgus izpētē vai jaunu tirgu iekarošanā (visas šīs izmaksas neatspoguļojas uzņēmumu gada bilancēs kā investīcijas). Uzņēmumi tāpat uzkrāj finanšu līdzekļus investīcijām nākamajos periodos. Turklāt vairumā gadījumos apjoma ziņā būtiskās investīcijās tiek iesaistīts līdzfinansējums no ārējiem avotiem. Tāpēc autors uzskata, ka 2000. gada nodokļu reformas ikgadējais efekts uz IKP pieaugumu (un atbilstoši arī budžeta ieņēmumiem) Igaunijā sastāda ievērojami lielāku vērtību par 1% gadā.

Pamatojoties uz šajā pētījuma nodaļā izklāstīto informāciju un iegūtajiem rezultātiem, var izdarīt šādus secinājumus:

1. Neto peļņas daļa, ko Latvijas uzņēmumi sadalīja dividendēs laika periodā no 2004. līdz 2014. gadam, sastādīja 32,8 procentus.
2. Jo mazāks ir uzņēmums, jo mazāku neto peļņas daļu (Latvijā) tas sadala dividendēs.
3. **Igaunija 2000. gadā, pārnesot UIN no saņemtās peļņas uz dividendēs sadalāmo peļņas daļu, mainīja Igaunijas uz-**

ņēmumu dividenžu politiku, ekonomiski un psiholoģiski stimulēja uzņēmumu neto peļņas sadalāmās daļas samazināšanu, kā rezultātā uzņēmumu rīcībā palikušo finanšu līdzekļu apjoms palielinājās par aptuveni 60 procentiem.

4. 2000. gada nodokļu reformas un attiecīgi ieviesto dividenžu politikas izmaiņu rezultātā Igaunijas uzņēmumi 2013. gadā dividendēs nesadalīja, bet gan rezervēja attīstībai papildu 409 miljonus eiro, bet 2014. gadā – papildu 365 miljonus eiro.
5. **UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā Igaunijas uzņēmumos gan 2013., gan arī 2014. gadā attīstībai papildus palika apmēram 800 miljoni eiro pašu kapitāla.**
6. Igaunijas 2000. gada reformas rezultātā izmainot UIN nomaksas sistēmu, 2013. un 2014. gadā papildu investīciju jauda Igaunijas uzņēmumos pieauga par 1,6 līdz 2,6 miljardiem eiro gadā.

5.6. Uzņēmumu skaits Igaunijā un Latvijā

Šajā sadaļā ir izskatīts Igaunijā un Latvijā aktīvi strādājošo uzņēmumu un reģistrēto uzņēmumu skaits, kā arī salīdzināts Latvijā reģistrēto un likvidēto uzņēmumu skaits.

AKTĪVI STRĀDĀJOŠO UZŅĒMUMU SKAITS

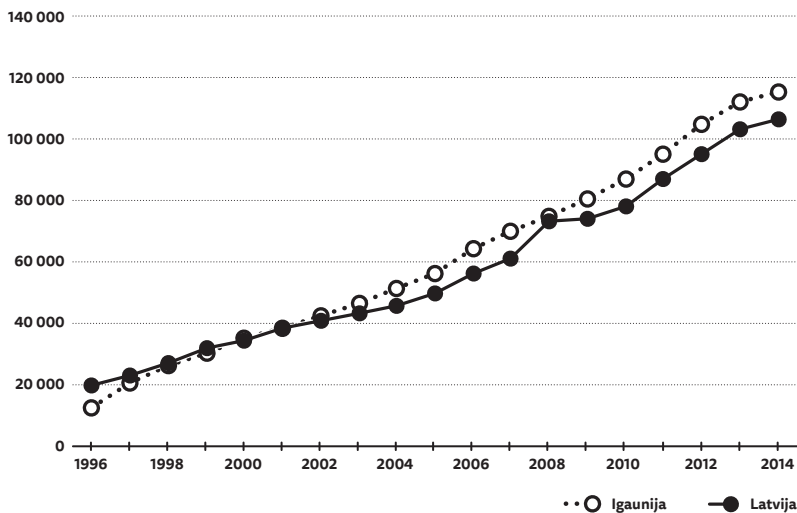
Igaunijā 1996. gadā bija 12 500 aktīvi strādājoši uzņēmumi (uzņēmumi, kas iesniedza ikgadējās atskaites). Latvijā 1996. gadā bija 19 970 aktīvi strādājoši uzņēmumi, kas ir par 3,4% vai 7 470 aktīvi strādājošiem uzņēmumiem vairāk nekā Igaunijā. Dati par Igaunijā un Latvijā aktīvi strādājošo uzņēmumu skaitu ir atspoguļoti 4. pielikumā. Aktīvi strādājošo uzņēmumu skaita izmaiņu dinamika Igaunijā un Latvijā ir atspoguļota 6. attēlā.

1999. gadā Igaunijā bija 30 391 aktīvi strādājošs uzņēmums jeb par 3,7% mazāk uzņēmumu nekā Latvijā. 1999. gadā Latvijā bija 31 554 aktīvi strādājoši uzņēmumi. 2014. gadā aktīvi strādājošo uzņēmumu skaits

Igaunijā sasniedza 115 410 un par 8,8% (9 353 uzņēmumiem) pārsniedza aktīvi strādājošo uzņēmumu skaitu Latvijā. Igaunijā aktīvo uzņēmumu skaita vidējais ikgadējais pieaugums periodā no 2000. līdz 2014. gadam sasniedza 5 668 uzņēmumus. Latvijā tajā pašā laika posmā aktīvo uzņēmumu skaita vidējais ikgadējais pieaugums sasniedza 4 967 uzņēmumus. Tas nozīmē, ka Igaunijā periodā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas aktīvo uzņēmumu skaita ikgadējais pieaugums bija par 14,1% (par 701 uzņēmumu) lielāks nekā Latvijā.

6. ATTĒLS

Aktīvi strādājošo uzņēmumu skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā no 1996. līdz 2014. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Lursoft [72] datiem.

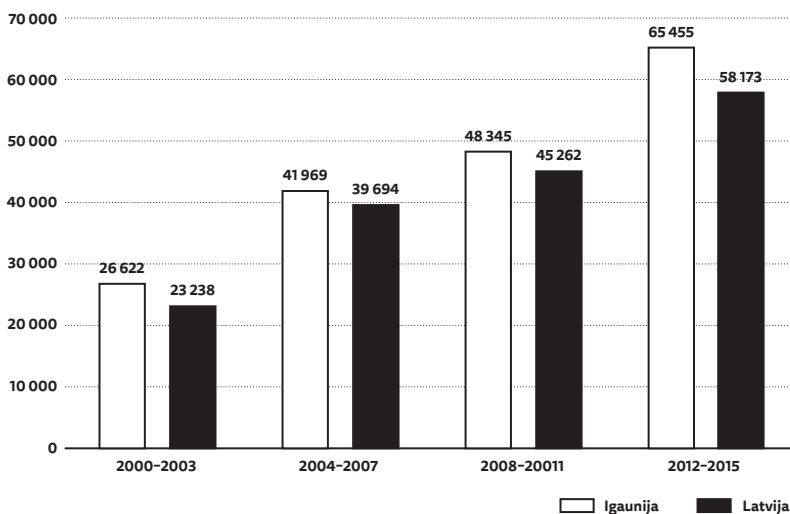
Gan skaitliskajā izvērtējumā, gan aktīvi strādājošo uzņēmumu skaita pieauguma tempu izvērtējumā ir jāņem vērā, ka Igaunijā iedzīvotāju skaits ir 1,52 reizes mazāks (2014. gadā) nekā Latvijā. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu blīvuma rādītāju izmaiņas detalizēti izskatītas 5.8. sadaļā.

IGAUNIJĀ UN LATVIJĀ REĢISTRĒTO UZŅĒMUMU SKAITS

Laika periodā no 2000. gada līdz 2015. gadam Igaunijā tika reģistrēts 182 391 uzņēmums, bet Latvijā 166 457 uzņēmumi (uzskaitītas tikai sabiedrības ar ierobežotu atbildību, akciju sabiedrības, komanditsabiedrības un pilsabiedrības). 7. attēlā ir parādīts minēto uzņēmumu grupu reģistrācijas pieaugums Igaunijā un Latvijā 16 gadu laikā kopš nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā, sadalot to četru gadu periodos. Dalījums tika izmantots, lai izslēgtu iespējamās ikgadējās reģistrēto uzņēmumu svārstības. Kā redzams 7. attēlā, katrā no pārskatā iekļautajiem četru gadu periodiem Igaunijā reģistrēto uzņēmumu skaits ir pārsniedzis Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaitu.

7. ATTĒLS

Igaunijas un Latvijas uzņēmumu reģistrācijas rādītāji laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8] un Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra [63] datiem.

Igaunijas uzņēmumu reģistrācijas rādītāju pārākums (salīdzinājumā ar Latviju) bija sevišķi izteikts pirmajos četros gados pēc nodokļu refor-

mas ieviešanas un sastādīja 3 294 uzņēmumus (pārsniegums sastādīja 14,1%), bet periodā no 2012. līdz 2015. gadam 7 282 uzņēmumus (pārsniegums sastādīja 12,5%).

Reģistrēto uzņēmumu skaitu līdz ar citiem faktoriem ietekmē arī uzņēmumu reģistrēšanas atvieglojumu daudzums un "spēks". Lai stimulētu mazos uzņēmumus un uzņēmējdarbības aktivitāšu pieaugumu, Latvijā 2010. gadā tika ieviestas divas speciālās normas. Pirmā norma – atvieglojots un vienkāršots nodokļa režīms (MUN) mikrouzņēmumiem un citām uzņēmējdarbības formām, kurās darbinieku skaits nav lielāks par 5 cilvēkiem un gada neto apgrozījums nepārsniedz 100 tūkstošus eiro (Mikrouzņēmumu nodokļa likums [80]). Otrā norma – iespēja reģistrēt uzņēmumu ar pamatkapitālu 1 lats (1,42 eiro), tā sauktā mazkapitāla SIA [29]. Līdz 2010. gadam minimālais kapitāls, reģistrējot uzņēmumu Latvijā, bija 2 800 eiro. Pēc audita un uzņēmējdarbības konsultāciju uzņēmuma *Grant Thornton Baltic* datiem, Igaunijā kopš 2011. gada fiziskajām personām bija ieviesta iespēja reģistrēt uzņēmumus, veicot iemaksu pamatkapitālā nevis uzreiz, bet vēlākā termiņā. Šāda uzņēmuma statūtos ir jābūt noteiktam konkrētam termiņam, kad statūtkapitāls ir jāiemaksā ne mazāk kā 2 500 eiro apjomā [18]). Kamēr statūtkapitāls nav pilnā apjomā samaksāts, šādu uzņēmumu īpašniekiem nav tiesību sadalīt dividendes, un viņi ir personīgi atbildīgi par šādu uzņēmumu saistībām.

Salīdzinot Igaunijā un Latvijā ieviesto atvieglojumu "spēku", kas vērsts uz uzņēmējdarbības aktivitātes un uzņēmumu skaita pieaugumu, atzīmēsim, ka jauno uzņēmumu reģistrācijas atvieglojumi, kurus piedāvāja Latvijas valdība, bija plašāki un "spēcīgāki". Acīmredzot tieši šī iemesla dēļ Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaits laika posmā no 2010. līdz 2015. gadam ļoti būtiski pieauga. Latvijā reģistrēto uzņēmumu īpatsvars ar pamatkapitālu 1,42 eiro laika periodā no 2010. līdz 2015. gadam sastādīja 62,3%. Faktiski tas nozīmē, ka 62,3% uzņēmumu, kas bija reģistrēti šajā laika periodā, uzsāka darbu bez pašu kapitāla. Acīmredzams ir arī tas, ka kapitāla nepietiekamības dēļ lielākais vairums šādu uzņēmumu ir lemti vai nu ātrai nāvei, vai ļoti lēnai attīstībai. Pierādījumi šādam secinājumam ir izklāstīti nākamajā sadaļā "Latvijā reģistrēto un likvidēto uzņēmumu skaita salīdzinājums".

Šajā pašā laika periodā (no 2010. līdz 2015. gadam) Latvijā reģistrētie mikro uzņēmumi, kas izmanto speciālo nodokļu aplikšanas režīmu (MUN), būdami sabiedrības ar ierobežotu atbildību, sastādīja 36 992 uzņēmumus (dati par nodokļu atvieglojumus izmantojošu mikrouzņēmumu ikgadēju reģistrēšanu un likvidēšanu ir saņemti no LR Valsts ieņēmumu dienesta). Šādu uzņēmumu skaits minētajā periodā sastādīja 42,5% no kopējā Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaita.

Lai veiktu objektīvāku Igaunijā un Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaita salīdzinājumu laika periodā no 2012. līdz 2015. gadam, no kopējā uzņēmumu skaita tika atskaitīti uzņēmumi, kas Latvijā šajā periodā reģistrēti ar nodokļu atvieglojumu režīmu, jo Igaunijā nepastāv analogisks nodokļu atvieglojuma režīms. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu skaita salīdzinājums, atskaitot Latvijas mikrouzņēmumus ar nodokļu atvieglojumu režīmu, nodrošinās lielāku datu salīdzināmības simetrisks. Neuzskaitot uzņēmumus ar speciālo nodokļu aplikšanas režīmu, bet kuriem ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību statuss, Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaits periodā no 2012. līdz 2015. gadam sastādītu nevis 58 173, bet gan 33 760. Tas ir gandrīz divreiz mazāks nekā Igaunijā tajā pašā laika periodā, kā arī daudz mazāks nekā uzņēmumu skaits, kas Latvijā tika reģistrēts periodos no 2004. līdz 2007. gadam un no 2008. līdz 2011. gadam. **Parādītie dati par uzņēmumu reģistrācijas un struktūras rādītājiem Latvijā liecina ne tikai par uzņēmējdarbības aktivitātes samazināšanos, bet arī par būtisku intereses kritumu par uzņēmējdarbību Latvijā.** Iepriekš minētie dati liecina par nestabilu nodokļu politiku un augstu nodokļu slogu mazajam biznesam, kā arī par nepietiekami efektīvām uzņēmējdarbības stimulēšanas metodēm Latvijā.

Kā jau iepriekš parādīts, **pat daudz stiprākās normas jaunu uzņēmumu reģistrēšanas stimulēšanai Latvijā nevainagojās ar Igaunijā un Latvijā reģistrējamo uzņēmumu skaita starpības sarukumu.** Turklāt, ne tikai absolūtais, bet arī relatīvais Igaunijā reģistrēto uzņēmumu skaits attiecībā pret iepriekšējo četru gadu periodu, kā arī salīdzinājumā ar Latviju, pieauga līdz daudz nozīmīgākam lielumam. Varam pieņemt, ka Igaunijā reģistrēto uzņēmumu skaita atšķirība ar

Latviju būtu vēl lielāka, ja reģistrēšanas atvieglojumu skaits un “spēks” Igaunijā un Latvijā būtu simetriski. Rezultātā varam secināt, ka **tāda nodokļu režīma ieviešana Igaunijā, kurā tiek piedāvāts UIN atliktais maksājums līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim, sešpadsmit gadu periodā nodrošina ļoti spēcīgu pozitīvo efektu jaunu uzņēmumu reģistrācijā.**

LATVIJĀ REĢISTRĒTO UN LIKVIDĒTO UZŅĒMUMU SKAITA SALĪDZINĀJUMS

Lai arī cik daudz jaunu uzņēmumu tiktu izveidots, ir svarīgi, kāda daļa no šiem uzņēmumiem būs dzīvotspējīga. Zināmā mērā atbildi uz šo jautājumu var sniegt izveidoto un likvidēto uzņēmumu attiecības rādītājs. Frāze “zināmā mērā” izmantota ar nodomu, jo uzņēmums var nebūt likvidēts, bet atrasties neaktīvā režīmā, būt tuvu neaktīvam režīmam vai uzturēt ļoti zemus attīstības tempus un efektivitātes rādītājus. Pat ar augstiem attīstības tempiem un efektivitātes rādītājiem uzņēmumam var izrādīties īss dzīves cikls kaut vai zemas pašu kapitāla rādītāja un/vai finanšu neatkarības koeficienta vērtības dēļ. Kā norādīts 5.2 un 5.4. sadaļā, Igaunijas uzņēmumiem pašu kapitāla un finanšu neatkarības koeficienta vērtības rādītāji ir daudz augstāki nekā Latvijas uzņēmumiem. Ikviens no iepriekš minētajiem faktoriem vai iemesliem nedod uzņēmumiem iespējas realizēt savu potenciālu, kas savukārt neļauj sasniegt gaidāmo ekonomisko efektu makrolīmenī.

Aplūkosim atšķirības starp ikgadējiem uzņēmumu reģistrācijas un likvidācijas skaita rādītājiem Latvijā (8. attēls un 5. pielikums). Lai vienkāršotu terminoloģiju, atšķirības starp uzņēmumu ikgadējiem reģistrācijas un likvidācijas skaita rādītājiem sauksim par *neto reģistrāciju*.

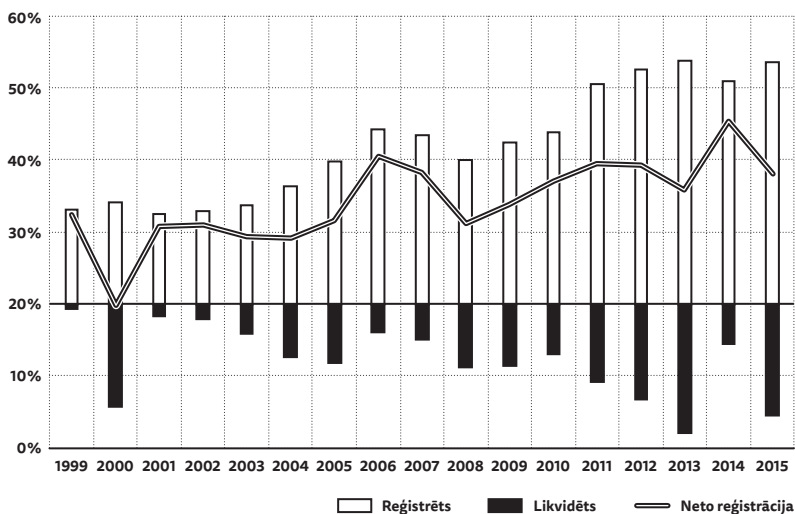
Ir loģiski, ka, pieaugot ekonomikas izaugsmes dinamikai, jo sevišķi ekonomikā, kas tiek klasificēta kā “iedzišanas” (*catch-up*) tipa ekonomika, kurai var pieskaitīt arī Latviju, neto reģistrācijas rādītājam ir jāpieaug.

Nelielu uzņēmumu neto reģistrācijas rādītāja pieaugumu periodā no 2002. līdz 2005. gadam kaut kādā mērā var pamatot ar ekonomi-

kas izaugsmes tendencēm, kas bija vērojamas šajā laika periodā, kā arī ar UIN likmes samazinājumu no 25% uz 15% posmā no 2002. līdz 2004. gadam. Strauju uzņēmumu neto reģistrācijas rādītāja pieaugumu 2006. gadā izprovocēja Latvijas ekonomikas pārkaršana un banku savstarpējā cīņa par uzņēmumu finansējuma tirgus daļu. Krass uzņēmumu neto reģistrācijas rādītāja kritums periodā no 2007. līdz 2010. gadam parādīja, ka Latvijas uzņēmumiem zems finanšu noturības līmenis ir nepietiekama pašu kapitāla apjoma un zema finanšu neatkarības koeficienta rezultātā. Straujo uzņēmumu neto reģistrācijas rādītāja pieaugumu 2011. gadā var pamatot ar Latvijas valdības pieņemto lēmumu par speciālajiem nosacījumiem, kas samazina prasības pret uzņēmumu statūtkapitāla lielumu, un ieviesto speciālo nodokļu režīmu (MUN), ko var izmantot uzņēmumi, kuros strādā ne vairāk kā 5 darbinieki un kuru neto apgrozījums nepārsniedz 100 tūkstošus eiro gadā.

8. ATTĒLS

Latvijā reģistrēto un likvidēto uzņēmumu (SIA, AS, KS un PS) skaits laika periodā no 1999. līdz 2015. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra [63] datiem.

Par spīti stingrākajām normām, ko 2010. gadā Latvijas valdība pieņēma, lai palielinātu reģistrēto uzņēmumu skaitu (salīdzinājumā ar Igaunijas valdību), sākot ar 2012. gadu, Latvijā neto reģistrāciju skaits sāka ikgadēji samazināties, bet 2015. gadā salīdzinājumā ar 2012. gadu tas bija samazinājies vairāk nekā divas reizes! Turklāt 2015. gadā Latvijā neto reģistrāciju skaita rādītāja vērtība tikai nedaudz pārsniedza analoģo rādītāju periodā no 1999. līdz 2001. gadam.

Mazkapitāla SIA atbilst visiem iepriekš pastāvošajiem uzņēmējdarbības nosacījumiem, izņemot pamatkapitāla apjomu. Loģiski pieņemt, ka uzņēmumus ar statūtkapitālu 1,42 eiro reģistrēja personas, kas nevarēja vai negribēja iemaksāt uzņēmuma kapitālā 2 800 eiro. Acīmredzot arī 2 800 eiro ir ļoti maza naudas summa, lai uzsāktu veiksmīgu uzņēmējdarbību. Turklāt ar ļoti mazu pamatkapitālu (bet mazkapitāla SIA gadījumā bez pašu kapitāla), ir daudz sarežģītāk piesaistīt ārējo finansējumu. Līdz ar to, ka finansējuma trūkums ir viena no galvenajām mazā biznesa problēmām (sk. 1.6. sadaļu), izredzes uz veiksmīgu uzņēmējdarbību un ilgtermiņa dzīves ciklu uzņēmumiem ar pamatkapitālu 1,42 eiro jau sākotnēji ir krietni mazākas nekā uzņēmumiem ar 2 800 eiro lielu statūtkapitālu. Autors viedokli apstiprina dati par mazkapitāla SIA reģistrāciju un likvidāciju. Uz 01.07.2015. Latvijā bija reģistrētas 56 224 mazkapitāla SIA. No tām uz 01.07.2015. bija likvidētas, atradās likvidācijas vai maksātnespējas procesā 25 904 jeb 46,1% mazkapitāla SIA [71]. Pēc autora datiem, būtiska daļa no darbību turpinošām 30 320 mazkapitāla SIA arī izjūt fiskālas grūtības; tās neveic aktīvas darbības vai arī tām nav izaugsmes perspektīvas.

Tika izanalizēti arī 2016. gada augustā no Latvijas VID saņemtie dati par reģistrēto un likvidēto speciālā nodokļu režīma mikrouzņēmumu (MUN) skaita izmaiņām. Pēc stāvokļa uz 2015. gada 31. decembri 71 023 pašnodarbinātie, individuālie komersanti, saimnieciskas darbības veicēji un mikrouzņēmumi ieguva MUN statusu. No šī skaita mikrouzņēmumu daļa veidoja 52,1% (36 992 mikrouzņēmumi). Tas ļāva konstatēt, ka no diviem pasākumiem Latvijā, ko valdība bija paredzējusi jaunu uzņēmumu (mazkapitāla SIA un MUN) reģistrēšanas stimulēšanai, mikrouzņēmumiem ar īpašo nodokļa režīmu (MUN) dzīvotspēja

izrādījās ievērojami augstāka. No 36 992 mikrouzņēmumiem ar speciālo nodokļu režīmu, kas reģistrēti periodā no 2010. līdz 2015. gadam, tikai 3,3% pārtrauca darbību likvidācijas vai maksātnespējas dēļ. Pozitīvais faktors ir tas, ka 22,4% no mikrouzņēmumiem, kas darbojās speciālajā nodokļu režīmā (MUN), zaudējot atviegloto nodokļu statusu, tomēr nepārtrauca uzņēmējdarbību, bet pārgāja parastajā nodokļu režīmā. Šis fakts liecina par to, ka 22,4% mikrouzņēmumu, kuri darbības sākuma etapā kā nodokļu atvieglojumu izmantoja MUN režīmu, kas nodrošināja iespēju radīt potenciālu turpmākai attīstībai un pāreju uz standarta nodokļu režīmu. Tāpat tas apliecina faktu, ka uzņēmējdarbības sākumposmā uzņēmumiem ļoti svarīga ir piekļuve finanšu resursiem un ka ar nodokļu atlikšanu un atvieglojumiem var pietiekami efektīvi risināt finanšu deficīta un mazā biznesa problēmu.

Autors aprēķināja, ka laika periodā no 2010. līdz 2015. gadam ieskaitot, “mirstības” rādītājs mikrouzņēmumiem, kuri izmantoja speciālo nodokļu režīmu, bija par 14% zemāks nekā mazkapitāla SIA (ar pamatkapitālu 1,42 eiro) un apmēram 9 reizes zemāks nekā kopējais Latvijas uzņēmumu rādītājs. Šie dati liecina par to, ka Latvijas uzņēmumu “mirstības” un dzīves cikla ilguma rādītāji ir ļoti atkarīgi no nodokļu sloga lieluma.

Atspoguļotie dati liecina par to, ka Latvijā ir ne tikai samazinājusies interese par uzņēmējdarbības uzsākšanu, bet arī ļoti zems uzņēmējdarbības izdzīvošanas rādītājs un attiecīgi arī uzņēmumu dzīves cikla ilgumus. Galvenie iemesli, kāpēc periodā no 2012. līdz 2015. gadam Latvijas uzņēmumu neto reģistrācijas rādītājs krasi saruka un gandrīz atgriezās 1999. līdz 2001. gada līmenī, varētu būt gan vairākas neefektīvas Latvijas uzņēmumu atbalsta normas, gan arī nelabvēlīgs nodokļu režīms un pārlietu liels nodokļu slogs. A. Rutkovska arī uzskata, ka nodokļu politika ir viens no vairākiem faktoriem, kas ietekmē uzņēmumu demogrāfiju [97].

Pētījuma rezultāti parāda, ka **spēcīgu negatīvo ietekmi uz Latvijas uzņēmumu neto reģistrācijas rādītāju ir atstājusi abu minēto faktoru – nelabvēlīga nodokļu režīma un pārāk liela nodokļu sloga – kombinācija.** Tā rezultātā Latvijas uzņēmumiem nepietiek finan-

šu resursu turpmākai attīstībai, bet daudzos gadījumos pat nepietiek līdzekļu, lai nomaksātu visus nodokļus, no kuriem daļa ir avansa maksājumi, tādējādi attiecīgi samazinot uzņēmumu apgrozāmos līdzekļus, kas paliek uzņēmumu rīcībā. Šī iemesla dēļ Latvijas uzņēmumi daudzos gadījumos nespēj konkurēt, piemēram, ar Igaunijas uzņēmumiem, kuru pārvaldībā, pateicoties labvēlīgākam nodokļu režimam, paliek vairāk finanšu resursu. Šo secinājumu apliecina dati, kas detalizēti aplūkoti 5.3. un 6.3. nodaļā. Šādu secinājumu apstiprina arī Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras mazo uzņēmēju aptauja. Rezultātā daļa Latvijas uzņēmumu daļēji vai pilnā apmērā izvēlas aiziet ēnu ekonomikā, bet daļa savu darbību vispār pārtrauc.

Viens no trim galvenajiem iemesliem, kāpēc Igaunijā 2000. gadā tika veikta nodokļu reforma, bija atbalsts uzņēmējdarbībai. Salīdzinot uzņēmumu neto reģistrācijas rādītājus Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam (ieskaitot), redzam, ka neto reģistrācijas rādītājs Igaunijā (115 155 uzņēmumi) šajā periodā bija par 5,3% augstāks nekā Latvijā (109 361 uzņēmums). Neto reģistrāciju atšķirība 5,3% apmērā var nešķīst ievērojama, taču ir jāņem vērā, ka Igaunijā iedzīvotāju skaits ir 1,52 reizes mazāks nekā Latvijā [22]. Šie dati liecina, ka Igaunijā UIN atliktā maksājuma ieviešana ir labvēlīgi ietekmējusi uzņēmējdarbību.

Izskatot aktīvi strādājošo un reģistrēto uzņēmumu skaitliskos rādītājus Igaunijā un Latvijā, kā arī uzņēmumu neto reģistrācijas rādītājus, var secināt:

1. **UIN atliktā maksājuma ieviešanai Igaunijā sešpadsmit gadu laikā ir bijis ļoti spēcīgs pozitīvais efekts ne tikai uz aktīvi strādājošo uzņēmumu skaita pieaugumu, bet arī uz jaunreģistrēto uzņēmumu skaitlisko pieaugumu.**
2. Pat pastiprinātie jaunu uzņēmumu reģistrēšanas stimulācijas nosacījumi, ko Latvijā ieviesa 2010. gadā, nepanāca jauno uzņēmumu reģistrēšanas skaita un tempa atšķirību mazināšanos starp Igauniju un Latviju. No 2012. līdz 2015. gadam Igaunijā bija reģistrēts par 12,5% vairāk uzņēmumu nekā Latvijā. Ja neskaita sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kas darbojas MUN režīmā, Latvijā 2012.–2015. gadā reģistrēto uzņēmumu skaits

nesastādītu 58 173, bet gan 33 760. Tas ir gandrīz divas reizes mazāks nekā Igaunijā tajā pašā laika periodā un daudz mazāks nekā uzņēmumu skaits, kas Latvijā bija reģistrēts 2004.–2007. un 2008.–2011. gadā.

3. **Dati par jaunu uzņēmumu un neto uzņēmumu reģistrācijas skaitu un pieauguma tempiem, kā arī par reģistrēto uzņēmumu statūtkapitāla lielumu liecina ne tikai par palēninājumu, bet arī par ļoti būtisku intereses mazināšanos par uzņēmējdarbības veikšanu Latvijā.**
4. Uzņēmumu dzīves cikla ilguma un “mirstības” rādītāji Latvijā ir ļoti atkarīgi no nodokļu sloga lieluma (sevišķi mazajā biznesā) un no labvēlīga nodokļu režīma pastāvēšanas.

5.7. Uzņēmumu blīvums Igaunijā un Latvijā

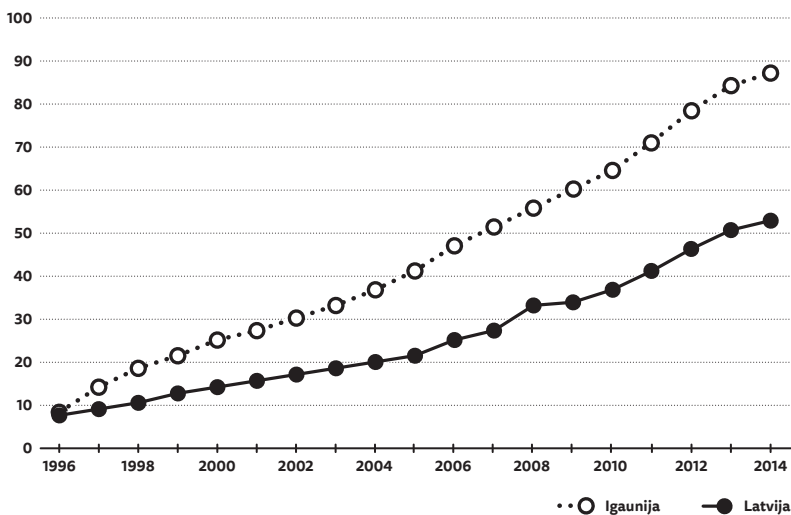
2014. gadā Igaunijā iedzīvotāju skaits bija 1,52 reizes mazāks nekā Latvijā. Šī iemesla dēļ, salīdzinot uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni abās valstīs, uzņēmumu skaita rādītājs uz tūkstoš iedzīvotājiem (uzņēmumu blīvums) objektīvāk atspoguļo uzņēmējdarbības aktivitātes līmeni. Turklāt svarīgs ir ne tikai vienkārši reģistrēto uzņēmumu skaits, bet aktīvo uzņēmumu skaits, tāpēc Igaunijas un Latvijas uzņēmumu blīvuma salīdzināšanai izmantojam aktīvi darbojošos uzņēmumu skaitu (uzņēmumi, kuri iesniedz ikgadējās finanšu atskaites). Aktīvi darbojošos uzņēmumu blīvums Igaunijā un Latvijā periodā no 1996. līdz 2014. gadam ir parādīts 9. attēlā un 6. pielikumā.

Kā redzams 9. attēlā, 1996. gadā aktīvi darbojošos uzņēmumu blīvums Igaunijā un Latvijā atšķīrās mazāk nekā par vienu uzņēmumu. 1999. gada beigās uzņēmumu blīvuma rādītājs Igaunijā bija par 8,9 uzņēmumiem (uz tūkstoš iedzīvotājiem) lielāks nekā Latvijā. Kopš 2000. gada, kad Igaunijā sāka darboties UIN atliktais maksājums, atšķirības starp Igaunijas un Latvijas rādītājiem pakāpeniski pieauga, 2014. gada beigās sastādot jau gandrīz 35 uzņēmumus uz tūkstoš iedzīvotājiem.

Acīmredzot, jo augstāks ir uzņēmumu blīvuma rādītājs, jo grūtāk (pie citiem vienādiem nosacījumiem) uzturēt blīvuma rādītāja pieauguma tempu. No tā izriet, ka, lai turpinātu uzturēt būtisku uzņēmumu blīvuma rādītāja pieaugumu, ir nepieciešami labvēlīgi un pievilcīgi uzņēmējdarbības aktivitātes nosacījumi. Pētījuma ietvaros tas attiecas uz Igauniju, kur uzņēmumu blīvuma rādītājs 2010. gadā bija 1,76 reizes augstāks nekā Latvijā. Tika salīdzinātas ikgadējās Igaunijas un Latvijas uzņēmumu blīvuma rādītāju izmaiņas periodā no 2011. līdz 2014. gadam (7. tabula).

9. ATTĒLS

Aktīvi darbojošos uzņēmumu blīvums Igaunijā un Latvijā no 1996. līdz 2014. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8], Lursoft [72] un Eurostat [22] datiem.

2010. gadā uzņēmumu blīvuma rādītājs Igaunijā sastādīja 65,15 uzņēmumus, bet Latvijā 36,87 uzņēmumus (starpība ir 28,3 uzņēmumi uz tūkstoš iedzīvotājiem). 5.7. sadaļā jau norādīts, ka 2010. gadā Latvijā ieviesa jaunu uzņēmumu reģistrēšanu stimulējošus pasākumus, un tie

bija spēcīgāki nekā pasākumi, kurus ieviesa Igaunijā jaunu uzņēmumu reģistrēšanas stimulēšanai 2011. gadā. Tāpat 5.7. sadaļā norādīts, ka Latvijā reģistrēto uzņēmumu skaits, kuru pamatkapitāls ir 1,42 eiro, laika periodā no 2010. līdz 2015. gadam sastādīja 62,3% no kopējā reģistrēto uzņēmumu skaita. Uzņēmumu skaits ar speciālo nodokļu statusu (MUN) sastādīja 42% no kopēja šajā laika periodā reģistrēto uzņēmumu skaita. Latvijā MUN statusu ieguva daļa no jaunizveidotajiem uzņēmumiem ar kapitālu 1,42 eiro). Par spīti 2010. gadā noteiktajiem Latvijas valdības pasākumiem jaunu uzņēmumu skaita pieauguma un uzņēmējdarbības aktivitātes stimulēšanai, katrā 2010. gadam sekojošā gadā uzņēmumu blīvuma rādītājs Igaunijā pieauga straujāk nekā Latvijā. 2014. gada beigās uzņēmumu blīvuma rādītājs Igaunijā sasniedza 87,7, bet Latvijā – 53 uzņēmumus. Kopš Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas uzņēmumu blīvuma rādītāju atšķirības Igaunijā un Latvijā ir palielinājušās 3,9 reizes un 2014. gadā sastādīja jau 34,7 uzņēmumus uz tūkstoš iedzīvotājiem. No iepriekš minētā var secināt, ka **Igaunijā pastāv kāds faktors vai faktori, kas nodrošina īpašu Igaunijas pievilcīgumu uzņēmējdarbībai.**

7. TABULA

Aktīvo uzņēmumu blīvuma rādītāja pieaugums Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu

Gads	Aktīvi darbojošos uzņēmumu blīvuma pieaugums (uzņēmumu skaits uz tūkstoš iedzīvotājiem)	
	Igaunija	Latvija
2011	6,2	4,9
2012	7,7	4,6
2013	5,7	4,5
2014	2,9	2,1

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8], Lursoft [72] un Eurostat [22] datiem.

2014. gada Igaunijas un Latvijas rādītāji tika salīdzināti arī *Doing business* ranžējumā [13]. *Doing business 2014* reitingā atšķirības starp Igaunijas un Latvijas pozīcijām ir ļoti nebūtiskas (attiecīgi 85. un 87. vieta), t.i., šis indikators neatklāj būtiskas atšķirības uzņēmējdarbības vides pievilcīgumā Igaunijā un Latvijā. (Jebkuri indeksa rādītāji nevar dot pietiekami precīzu novērtējumu, jo vienmēr var būt atšķirīgi viedokļi par ranžējumā iekļauto rādītāju uzskaitījumu un svarīgumu).

Global Competitiveness Report 2013-2014 reitingā Igaunija ieņem 32. vietu, bet Latvija – 52. Tas nozīmē, ka *Global Competitiveness Report 2013-2014* rādītāji atspoguļo pietiekami būtiskas atšķirības uzņēmējdarbības vidē pastāvošajos nosacījumos Igaunijā un Latvijā. *Global Competitiveness Report 2013-2014* reitingā, norādot faktoros, kuri traucē uzņēmējdarbības vides attīstību Latvijā, nodokļu sloga līmenis ir atzīmēts kā otrais, bet nodokļu regulējums – kā ceturtais nozīmīgākais faktors. *Global Competitiveness Report 2013-2014* Igaunijas nodokļu slogs starp faktoriem, kas traucē uzņēmējdarbības attīstību, ir ieņēmis trešo vietu, bet nodokļu regulējums ir vienpadsmitais nozīmīgākais faktors. Pēc Igaunijas un Latvijas *Global Competitiveness Report 2013-2014* reitinga rādītāju salīdzinājuma var izdarīt secinājumu, ka **uzņēmējdarbības attīstību Latvijā (salīdzinājumā ar Igauniju) visvairāk bremzē nodokļu regulējums un nodokļu likmes.**

Pamatojoties uz datiem, kas iegūti, salīdzinot uzņēmumu blīvuma rādītājus Igaunijā un Latvijā, un Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieku viedokļiem par reformas ietekmi uz uzņēmējdarbības sekmēšanu [76, 106], kā arī *Global Competitiveness Report 2013-2014* un arī pētījumu datiem, kas minēti 1.1., 1.2., 1.4., 1.5., 1.6., 1.7. sadaļā un 2. un 3. nodaļā, var secināt, ka uzņēmumu blīvuma rādītāja pieauguma tempu Igaunijā ļoti lielā mērā ir noteikusi Igaunijas biznesa vides pievilcīguma palielināšanās pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas. Tātad no Igaunijas piemēra redzam, ka **nodokļu regulējums un nodokļu likmes ir galvenais vai viens no galvenajiem faktoriem, kas nodrošina ievērojami augstāku uzņēmumu blīvuma rādītāju un attiecīgi arī uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāju Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju.**

Pēc autora aprēķiniem, Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā iegūtais iespējamais uzņēmumu blīvuma pieaugums sastādīja ne mazāk kā 39% no šī rādītāja kopējā pieauguma.

Pētījuma 1.1., 1.2., 1.4., un 1.5. sadaļā, kā arī 2. un 3. nodaļā ir parādīts, ka nodokļu lielums, nodokļu atvieglojumi un nodokļu režīms ļoti būtiski ietekmē uzņēmējdarbības aktivitāti, kā arī valsts izvēli ārvalstu tiešajām investīcijām.

Izejot no tā, kā arī no monogrāfijā norādītajiem datiem par uzņēmumu blīvuma rādītājiem Igaunijā un Latvijā, var izdarīt šādus secinājumus:

1. 1999. gada beigās aktīvi strādājošo uzņēmumu blīvuma rādītājs Igaunijā bija par 8,9 uzņēmumiem uz tūkstoš iedzīvotājiem lielāks nekā Latvijā, taču 2014. gada beigās aktīvi strādājošo uzņēmumu blīvums uz tūkstoš iedzīvotājiem Igaunijā kļuva gandrīz par 35 uzņēmumiem lielāks nekā Latvijā.
2. **UIN atliktā maksājuma ieviešana un nodokļu sloga lielums ir galvenais vai viens no galvenajiem faktoriem, kas Igaunijā nodrošina ievērojami augstāku uzņēmumu blīvuma rādītāju un attiecīgi arī uzņēmējdarbības aktivitātes rādītāju salīdzinājumā ar Latviju.**
3. **2000. gada nodokļu reformas iespējama ietekme (efekts) uz uzņēmumu blīvuma rādītāja palielināšanos sastāda ne mazāk kā 39% no šī rādītāja kopējā pieauguma.**

5.8. Uzņēmumu kopējais neto apgrozījums Igaunijā un Latvijā

5.1., 5.2., 5.4., 5.6. un 5.7. sadaļā aplūkoti rādītāji nesniedz priekšstatu par Igaunijas un Latvijas uzņēmumu darbības apjomiem. Ekonomiskās aktivitātes rādītājus var raksturot uzņēmumu kopējais neto apgrozījums konkrētajā valstī. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma salīdzinājums ļauj novērtēt, cik liela ir uzņēmējdarbības aktivitāte, ekonomiskā aktivitāte valstī kopumā un arī aprēķinos

uz vienu iedzīvotāju. Pētījumā izmantota šāda loģika: pie pārējiem vienlīdzīgiem nosacījumiem, augstāks uzņēmumu neto apgrozījuma lieluma rādītājs raksturo lielāku uzņēmējdarbības un ekonomisko aktivitāti valstī un nodrošina augstāku IKP, lielākus nodokļu ieņēmumus valsts budžetā, kā arī var pozitīvi ietekmēt citus ekonomiskos indikatorus (piemēram, bezdarba līmeni).

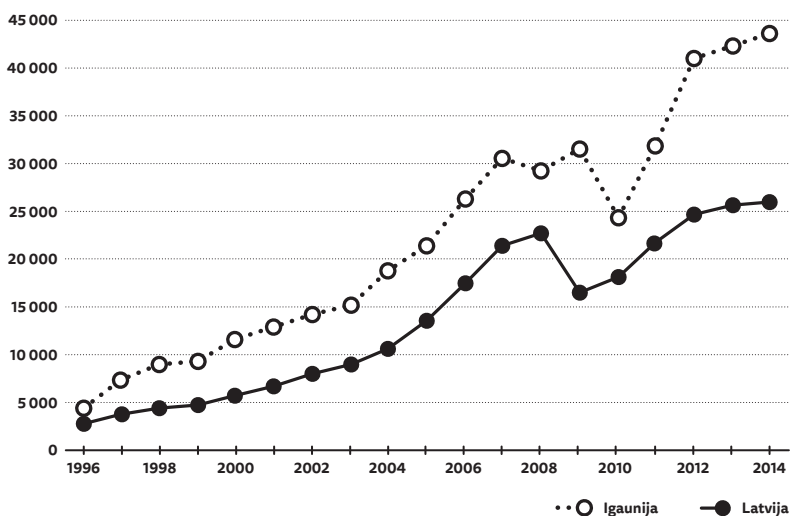
Tāpēc tika salīdzināts Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums (7. pielikums). Aprēķini parādīja, ka Igaunijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums 2014. gadā bija par 5,54 miljardiem eiro jeb par 10,7% lielāks nekā Latvijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums (1999. gadā atšķirība starp Igaunijas un Latvijas uzņēmumu neto apgrozījumu bija 1,4 miljardi eiro). Šādas Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma atšķirības varētu šķīst mazsvarīgas, taču, ņemot vērā to, ka iedzīvotāju skaits Igaunijā 2014. gadā bija 1,52 reizes mazāks nekā Latvijā, šī starpība, pēc autora domām, ir ļoti nozīmīga.

Lai salīdzinātu Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma relatīvā lieluma izmaiņas, tika aprēķinātas Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma rādītāja izmaiņas uz vienu iedzīvotāju (10. attēls, 8. pielikums). 1999. gadā Igaunijas uzņēmumu kopējais gada neto apgrozījums, aprēķinot uz vienu valsts iedzīvotāju, bija par 4 532 eiro lielāks nekā analogais rādītājs Latvijā. 2014. gadā Igaunijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījuma rādītājs, aprēķinot uz vienu iedzīvotāju, sastādīja 43 618 eiro, bet analogais rādītājs Latvijā – 25 906 eiro. Attiecīgi 2014. gadā neto apgrozījums uz vienu iedzīvotāju Igaunijā bija par 68,4% lielāks nekā Latvijā. Tas nozīmē, ka piecpadsmit gadu laikā, kopš Igaunijā ieviesa UIN atlikto maksājumu, atšķirības kopējā uzņēmumu neto apgrozījumā uz vienu valsts iedzīvotāju Igaunijā un Latvijā palielinājās no 4 532 eiro līdz 17 712 eiro jeb 3,9 reizes. Šie dati var apliecināt nodokļa piemērošanas pārņemšanas (no uzņēmuma saņemtās peļņas uz sadalāmo peļņu) būtisko ietekmi uz uzņēmuma darbības finanšu rādītājiem, darbaspēka ražīguma pieaugumu un/vai augstas pievienotās vērtības produkcijas apjoma pieaugumu. J. Masso u.c. tāpat atzīst, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā ir atstājusi lielu ietekmi uz darbaspēka ražīgumu un augstas pievienotās vērtības

produkcijas apjoma palielināšanos tirgū [75]. Pēc autora aprēķiniem, darba ražīgums, rēķinot uz vienu strādājošo, 1999. gadā Igaunijā bija par 10,4 tūkstošiem lielāks nekā Latvijā. 2014. gadā šī starpība sastādīja 27,3 tūkstošus eiro, tas ir, bija palielinājusies par 16,9 tūkstošiem eiro, kopš Igaunijā ieviests UIN atliktais maksājums⁷.

10. ATTĒLS

Uzņēmumu kopējais neto apgrozījums uz vienu iedzīvotāju Igaunijā un Latvijā periodā no 1996. līdz 2014. gadam

Avots: autora izstrāde, izmantojot Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmu centra [8], Lursoft [72] un Eurostat [22] datus.

Tika aprēķināts arī vidējais neto apgrozījums uz vienu aktīvi strādājošo uzņēmumu Igaunijā un Latvijā. Aprēķins parādīja, ka 2014. gadā vidējais neto apgrozījums aktīvi strādājošajiem uzņēmumiem Igaunijā sastādīja 497,3 tūkstošus eiro, bet aktīvi strādājošiem uzņēmumiem Latvijā – 488,9 tūkstošus eiro. Nebūtiskā atšķirība starp Igaunijas un

7 Darba ražīguma aprēķinā informācijas simetriskuma nodrošināšanai tika izmantota tā pati darba ražīguma aprēķina metodika, kas lietota J. Masso u.c. [75] aprēķinos. Darba ražīgums tika aprēķināts kā uzņēmuma kopējā neto apgrozījuma attiecība pret uzņēmuma kopējo darbinieku skaitu.

Latvijas uzņēmumu vidējā neto apgrozījuma lielumu (Igaunijas uzņēmumu neto apgrozījums bija par 1,7% lielāks, kad 2014. gadā aktīvi strādājošo uzņēmumu skaits Igaunijā bija par 8,8% lielāks), ļauj secināt, ka **Igaunijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma apjoms tiek panākts, tieši pateicoties tam, ka Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju absolūtais un relatīvais aktīvi strādājošo uzņēmumu skaits ir lielāks.**

Izpētot izmaiņas, kas skārušas Igaunijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma rādītāju un Igaunijas uzņēmumu neto apgrozījuma rādītāju uz vienu iedzīvotāju, var atzīmēt, ka būtiska šo rādītāju atšķirības palielināšanās Igaunijā un Latvijā parādījās pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas Igaunijā.

K. Stērs norāda, ka viens no trim galvenajiem mērķiem, ieviešot Igaunijā UIN atlikto maksājumu, bija atbalsts uzņēmējdarbībai [106]. J. Masso u.c. ir veikuši Igaunijas politiku aptauju, kas parādīja, ka tieši uzņēmējdarbības atbalsts bija Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas galvenais mērķis [76].

Par labvēlīga nodokļu režīma pozitīvo ietekmi uz uzņēmējdarbības vidi liecina virkne pētījumu, tajā skaitā Ē. Engena un Dž. Skinera [17], V. Aivadžana un L. Būta [1], R. Boldvina un P. Krugmana [4], M. Pjatovska un M. Jarmuzeka [89], L. Lehis u.c. [64], H. Hauzinhas un L. Lāvena [36], S. Djankova u.c. [12], P. Dikinsoņa [11] pētījumi.

Autors uzskata, ka viens no galvenajiem ekonomiskās un uzņēmējdarbības aktivitātes izvērtējuma rādītājiem valstī un arī uzņēmējdarbības atbalsta efektivitātes rādītājiem ir valsts uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma pieaugums.

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem par kopējā neto apgrozījuma, kā arī neto apgrozījuma uz vienu iedzīvotāju pieaugumu Igaunijā un Latvijā, var secināt, ka, ieviešot UIN atlikto maksājumu, Igaunijas valdība ir sniegusi būtisku atbalstu gan uzņēmumu darbībai, gan uzņēmējdarbības aktivitātes palielināšanai, kas arī bija viens no trim Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas mērķiem.

Izskatījuši uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma rādītājus Igaunijā un Latvijā, varam secināt, ka:

1. Igaunijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums 2014. gadā bija par 5,54 miljardiem eiro jeb par 10,7% lielāks nekā Latvijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums (1999. gadā uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma atšķirības Igaunijā un Latvijā sastādīja 1,4 miljardus eiro).
2. **Lielāks uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma apjoms Igaunijā (salīdzinājumā ar Latviju) tiek panākts, pateicoties lielākam aktīvi strādājošo uzņēmumu absolūtajam un relatīvajam (uzņēmumu skaits uz tūkstoš iedzīvotājiem) skaitam.**
3. Piecpadsmit gadu laikā kopš Igaunijā ir ieviesta nodokļu reforma, kas nosaka UIN atlikšanu līdz uzņēmumu peļņas sadalei, atšķirības Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījumā uz vienu iedzīvotāju ir pieaugušas no 4 532 eiro līdz 17 712 eiro jeb 3,9 reizes. **2014. gadā uzņēmumu neto apgrozījums uz vienu iedzīvotāju Igaunijā sasniedza 43 618 eiro un bija par 68,4% procentiem lielāks nekā Latvijā.**
4. Darba ražīgums, rēķinot uz vienu strādājošo, 1999. gadā Igaunijā bija par 10,4 tūkstošiem eiro lielāks nekā Latvijā. 2014. gadā šī starpība sastādīja 27,3 tūkstošus eiro, tas ir, palielinājās par 16,9 tūkstošiem eiro, kopš Igaunijā ieviesa UIN atlikto maksājumu.

5.9. Piektās nodaļas galvenie secinājumi

Piektajā nodaļā ir veikts Igaunijas un Latvijas uzņēmumu rādītāju salīdzinājums laika periodā no 1996. līdz 2014. (2015.) gadam.

Autors konstatēja, ka Igaunijas pāreja no uzņēmuma peļņas aplikšanas ar nodokli uz dividendēs sadalāmās peļņas daļas aplikšanu ar nodokli ir ļoti būtiski pozitīvi ietekmējusi uzņēmumu pašu kapitāla pieauguma tempu straujo kāpumu, ievērojamu uzņēmumu peļņas pieaugumu, uzņēmumu rentabilitātes un finanšu stabilitātes rādītāju, kā arī investīciju potenciāla pieaugumu, un līdz ar to arī Igaunijas uzņēmumu konkurētspējas palielināšanos.

Uzņēmumu darbību stimulējošās 2000. gada Igaunijas nodokļu reformas rezultātā, kurai sekoja arī dividenžu politikas nomaiņa, Igaunijas uzņēmumi būtiski samazināja dividendēs sadalāmo peļņas daļu. Piemēram, Igaunijas uzņēmumi dividendēs nesadalīja, bet rezervēja savai turpmākai attīstībai papildu 409 miljonus eiro 2013. gadā un 365 miljonus eiro 2014. gadā.

UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā pieauga Igaunijas uzņēmumu investīciju jauda. Pēc autora aprēķiniem, ne tikai 2013. gadā, bet arī 2014. gadā Igaunijas uzņēmumu investīciju jauda papildus palielinājās par 1,6–2,6 miljardiem eiro gadā.

Piecpadsmit gadu laikā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas Igaunijā atšķirības Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījumā uz vienu valsts iedzīvotāju pieauga no 4 532 eiro līdz 17 712 eiro jeb 3,9 reizes (par labu Igaunijai). Tas var liecināt par UIN pārņemšanas (no saņemtās peļņa uz sadalāmo peļņas daļu) būtisko ietekmi uz darbaspēka ražīguma un augstas pievienotās vērtības produkcijas īpatsvara pieaugumu. Secinājumu par Igaunijā ieviestās UIN reformas nozīmīgo ietekmi uz darba ražīguma pieaugumu apstiprina autora veiktie aprēķini, kas rāda, ka darba ražīgums, rēķinot uz vienu strādājošo, 1999. gadā Igaunijā bija par 10,4 tūkstošiem eiro lielāks nekā Latvijā. 2014. gadā šī starpība sasniedza 27,3 tūkstošus eiro, proti, kopš UIN atliktā maksājuma ieviešanas Igaunijā palielinājusies par 16,9 tūkstošiem eiro.

Tāpat dati ļauj secināt, ka absolūtais, un jo īpaši, relatīvais (uzņēmumu skaits uz tūkstoš iedzīvotājiem) darbojošos uzņēmumu skaits Igaunijā ir ievērojami lielāks nekā Latvijā.

Ieviešot Igaunijā UIN atlikto maksājumu, tika nodrošināts augsts uzņēmējdarbības aktivitātes līmenis, kas turpinās jau sešpadsmit gadus kopš 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas brīža Igaunijā. No 2012. līdz 2015. gadam Igaunijā bija reģistrēts par 12,5% vairāk uzņēmumu nekā Latvijā. **Ja neskaita sabiedrības ar ierobežotu atbildību, kas darbojas MUN režīmā, Latvijā 2012.–2015. gadā reģistrēto uzņēmumu skaits nesastādītu 58173, bet gan 33760. Tas ir gandrīz divas reizes mazāks nekā Igaunijā tajā pašā laika periodā un daudz mazāks nekā uzņēmumu skaits, kas Latvijā bija reģistrēts 2004.–**

2007. un 2008.–2011. gadā. Autora iegūtie dati par jaunu uzņēmumu reģistrāciju skaitu un tempiem, uzņēmumu neto reģistrēšanu, kā arī Latvijā reģistrēto uzņēmumu statūtkapitāla lielumu liecina ne tikai par lejupslīdi, bet arī par ļoti būtisku intereses mazināšanos par uzņēmējdarbības veikšanu Latvijā.

Autors konstatēja, ka Igaunijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums 2014. gadā bija par 5,54 miljardiem eiro jeb 10,7% lielāks nekā Latvijas uzņēmumu kopējais neto apgrozījums (1999. gadā starpība starp Igaunijas un Latvijas uzņēmumu kopējo neto apgrozījumu bija 1,4 miljardi). Varam secināt, ka Igaunijā pirmām kārtām tieši aktīvi darbošos uzņēmumu skaita pieaugums (t.i., augsta līmeņa uzņēmējdarbības aktivitāte) ir nodrošinājis Igaunijas uzņēmumu neto apgrozījuma galveno pieaugumu.

Bez tam tika secināts, ka šīs pozitīvās pārmaiņas uzņēmumu līmenī ir notikušas, pateicoties tam, ka UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā Igaunijas uzņēmumu rīcībā palika ievērojami vairāk finanšu līdzekļu, kas ļoti pozitīvi ietekmēja kā uzņēmumu darbības rādītājus, tā arī to finansiālās ilgtspējas rādītājus.

Visu aplūkoto Igaunijas uzņēmumu rādītāju pozitīvo pārmaiņu sakritība laika ziņā ar UIN atliktā maksājuma ieviešanu valstī, kā arī šo rādītāju salīdzināšana ar analogiskiem Latvijas uzņēmumu rādītājiem tajā pašā laika periodā, ļauj secināt, ka ekonomiskās aktivitātes pieauguma pozitīvo pārmaiņu galvenais iemesls uzņēmumu līmenī bija UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā. Arī J. Masso u.c. uzskata, ka nozīmīgie reformas efekti ir panākti, galvenokārt, pārceļot nodokļa piemērošanu no uzņēmuma gūtās peļņas uz sadalāmo (dividendēs) peļņas daļu [74].

Var uzskatīt, ka 2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumi saņēma Igaunijas valdības ekonomisku stimulu, kas sekmēja investīcijas un uzņēmumu attīstību. Igaunijas valdības lēmums par UIN atliktā maksājuma ieviešanu lielā mērā izrādījās ne tikai ekonomisks stimulants, bet arī psiholoģisks instruments, kas laika periodā pēc 1999. gada noteica ekonomisko aģentu uzvedību Igaunijā.

Izejot no iepriekš minētajiem datiem, var secināt, ka augstāki uzņē-

mumu darbības un saimnieciskās aktivitātes rādītāji Igaunijā (salīdzinājumā ar Latviju) ir parādījušies, galvenokārt, pateicoties UIN atliktā maksājuma ieviešanas pozitīvajai ietekmei uz uzņēmumu darbības rādītājiem un uzņēmējdarbības aktivitāti Igaunijā. (Aprēķins iespējamo UIN atliktā maksājuma ieviešanas izraisīto efektu uz Igaunijas uzņēmumu darbības rādītājiem ir parādīts 7.3. sadaļā.)

Detalizētāki secinājumi par katru no aplūkotajiem jautājumiem ir sniegti katras 5. nodaļas sadaļas beigās.

6. Nodokļu ieņēmumu apjoma, ārvalstu tiešo investīciju apjoma un dažu makroekonomisko rādītāju salīdzinājums Igaunijā un Latvijā

Sestajā nodaļā tiek izskatīts, kā pēc 1999. gada ir uzlabojošies Igaunijas uzņēmumu darbības finanšu rādītāji (tostarp arī salīdzinājumā ar Latvijas rādītājiem) un kā 2000. gada Igaunijas nodokļu reforma ir ietekmējusi UIN ieņēmumus un nodokļu ieņēmumu apjomu Igaunijas budžetā kopumā. Aplūkosim arī uzkrāto tiešo ārvalstu investīciju, ēnu ekonomikas lieluma, bezdarba līmeņa, kā arī Igaunijas un Latvijas iedzīvotāju skaita rādītāju izmaiņas.

6.1. UIN ieņēmumi Igaunijas un Latvijas budžetā

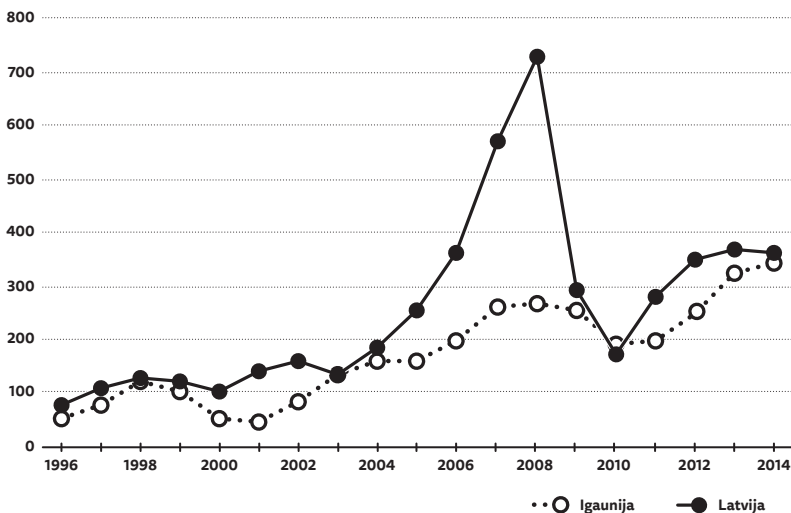
UIN ieņēmumu apjoms Igaunijas un Latvijas budžetā 1999. gadā bija gandrīz vienāds. Pēc 2000. gada Igaunijas nodokļu reformas UIN ieņēmumu apjoms budžetā salīdzinājumā ar 1999. gada ieņēmumiem samazinājās, taču jau 2003. gadā tas pārsniedza 1999. gada rādītājus par 32%, bet turpmākajos gados būtiski pārsniedza arī 2003. gada rādītājus. Un tas notika, neraugoties uz to, ka Igaunijā UIN efektīvā likme 2000. gada nodokļu reformas rezultātā bija samazinājusies 2 reizes [74]. UIN ieņēmumi Igaunijas un Latvijas budžetā laika periodā no 1999. līdz 2014. gadam ir parādīti 11. attēlā, bet dati apkopoti 10. pielikumā.

Salīdzinot UIN ieņēmumu rādītājus Igaunijas un Latvijas budžetā, ir jāatzīmē, ka Igaunijas budžeta ieņēmumos nav novērotas tik kra-

sas pārmaiņas kā Latvijā. UIN ieņēmumi Latvijas budžetā bija daudz lielāki laika periodā no 2005. līdz 2008. gadam, t.i., uzņēmējdarbībai labvēlīgajā periodā, ko dažkārt mēdz saukt arī par Latvijas ekonomikas pārkaršanas periodu. Pārējos posmos (2003. un 2004. g. un no 2009. līdz 2014. g.) UIN ieņēmumu līmenis Igaunijas un Latvijas budžetā bija gandrīz vienāds.

11. ATTĒLS

UIN ieņēmumi Igaunijā un Latvijā periodā no 1999. līdz 2014. gadam (milj. eiro)

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [108] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [58] datiem.

Ekonomiskās lejupslīdes laikā UIN ieņēmumu svārstības Igaunijas budžetā bija ļoti maznozīmīgas salīdzinājumā ar UIN ieņēmumu apjoma svārstībām Latvijas budžetā. UIN iemaksas Latvijas budžetā 2009. gadā sastādīja 40,2% no 2008. gada līmeņa (samazinājās 2,49 reizes). 2014. gadā UIN ieņēmumi Latvijas budžetā sasniedza tikai 50% no 2008. gada līmeņa. Igaunijā, tāpat kā Latvijā, vislielākais UIN ieņēmumu apjoms pirmskrīzes periodā bija 2008. gadā. UIN ieņēmumi Igaunijas budžetā 2009. gadā sastādīja 96,2% attiecībā pret

2008. gada rādītāju, bet jau 2013. gadā pārsniedza 2008. gada rādītāju par 22,6 procentiem. UIN ieņēmumu pieaugums Igaunijas budžetā 2014. gadā attiecībā pret 2008. gada rādītāju sastādīja 29,4 procentus. **Ievērojamās UIN ieņēmumu svārstības Latvijas budžetā (200–350 miljoni eiro vai 3–5% no budžeta ieņēmumu daļas) nesniedz iespēju kvalitatīvi prognozēt un pildīt valsts budžetu, noved pie “nogriešanas” un budžeta “caurumu lāpīšanas” politikas.** Autors uzskata, ka daudz mazākās svārstības, kas ir vērojamas UIN ieņēmumos Igaunijas budžetā finanšu un ekonomiskās krīzes laikā, kā arī īsāks UIN ieņēmumu atjaunošanās periods (salīdzinājumā ar Latviju), ir vieni no Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pozitīvajiem efektiem. Autora viedoklis ir balstīts uz 5. nodaļā konstatētajiem faktiem, ka Igaunijas uzņēmumiem ir daudz lielāki pašu kapitāla, finanšu neatkarības koeficienta un rentabilitātes rādītāji nekā Latvijas uzņēmumiem. Daudz lielāka uzskaitīto rādītāju vērtība Igaunijas uzņēmumiem nodrošina nepieciešamo “drošības rezervi”, kā rezultātā neto apgrozījuma, peļņas, darbinieku skaita sarūkuma, kā arī uzņēmumu darbības pārtraukšanas un pārejas ēnu ekonomikā rādītāji Igaunijā ir daudz mazāki nekā Latvijā. Tajā pašā laikā tieši šie rādītāji nodrošina nodokļu ieņēmumu pamatmasu Igaunijas un Latvijas budžetā. (Latvijā faktiski nomaksāto PVN, UIN, IIN un sociālās apdrošināšanas iemaksu īpatsvars 2014. un 2015. gadā sastādīja vairāk nekā 81% no nodokļu ieņēmumiem).

2002., 2003. un 2004. gadā Latvijā UIN likme trijos etapos samazinājās no 25 uz 15 procentiem. Interesanti atzīmēt, ka pirmajā UIN likmes samazinājuma gadā UIN ieņēmumi budžetā pieauga par 17,4 procentiem. Trešajā nodokļu likmes samazinājuma gadā, t.i., 2004. gadā, nodokļu likmei sasniedzot 15% atzīmi, UIN nodokļu ieņēmumu palielinājums budžetā sastādīja 32,2% salīdzinājumā ar 2001. gadu. Visos turpmākajos gados, izņemot pirmo pēckrīzes gadu (2010. g.), UIN ieņēmumi Latvijas budžetā būtiski pārsniedza 2004. gadā sasniegtos rādītājus. Nodokļu ieņēmumu kopējā apjoma pieaugums Latvijas budžetā šajā īsajā laika periodā (no 2002. līdz 2004. g.) sastādīja vēl lielāku vērtību – 42,9% un turpmākajos gados turpināja ievērojami pārsniegt 2004. gada rādītājus. Laika periodu no 2002. līdz 2004. gadam nevar

pieskaitīt ekonomikas pārkaršanas periodam. Turklāt nav zināmi kādi citi faktori, kas būtu varējuši būtiski ietekmēt UIN ieņēmumu un kopējo nodokļu ieņēmumu pieaugumu Latvijas budžetā laika periodā no 2002. līdz 2004. gadam, izņemot tikai ieriekš minēto UIN nodokļa likmes samazināšanu. Pētījumā uzrādītie dati liecina, ka UIN likmes samazinājums Latvijā no 25 līdz 15% 2004. gadā noveda pie būtiska nodokļu ieņēmumu apjoma pieauguma Latvijas budžetā.

Pēc J. Masso u.c. viedokļa, 2000. gada nodokļu reformai lielu pozitīvo ietekmi nodrošināja nevis divreiz samazinātā efektīvā nodokļu likme, bet gan tas, ka tika ieviesta laikā neierobežota UIN maksājuma atlikšana peļņas daļai, kas netiek sadalīta dividendēs [74]. Acīmredzot, izvērtējot zemo nodokļu likmju efektivitāti, Igaunijas valdība turpināja secīgu UIN samazināšanas politiku. Tādējādi 2005. gadā Igaunijā UIN likme tika samazināta no 26% līdz 24% un tās secīga samazināšana turpinājās. Rezultātā 2015. gadā UIN likme Igaunijā sastādīja 20 procentus. Pētījumā sniegtie dati liecina, **ka tieši divu faktoru (efektīvās nodokļa likmes samazināšana un nodokļa nomaksas atlikšana līdz peļņas sadales brīdim) kombinācija izraisīja ievērojamu un ilgstošu nodokļu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budžetā kā no UIN, tā arī no citiem nodokļiem.**

A. Lafers nodokļu ieņēmumu pieaugumu nodokļu likmes samazinājuma gadījumā skaidro ar to, ka nodokļu slogs ir bijis pārāk liels [50]. Ja aplūkojam nodokļu ieņēmumu apjoma palielināšanās faktoros Igaunijā Lafera liknes kontekstā, tad fakts, ka UIN un citu nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijas budžetā ir ilgtermiņā būtiski palielinājies, liecina par to, ka Igaunijas uzņēmumiem nodokļu slogs ir bijis pārāk liels, ierobežojis to attīstību un efektivitāti. Tādu pašu efektu autors konstatēja, kad 2004. gadā UIN nodokļu likme tika samazināta Latvijā.

Veiktie aprēķini parādīja, ka gadījumā, ja dividendēs tiek sadalīti 30 (vai 40)% no uzņēmuma iegūtās peļņas, Igaunijas uzņēmumu rīcībā paliek 94 (vai 92)% no peļņas, bet Latvijas uzņēmumu rīcībā – 85 procenti. Tas nozīmē, ka, kaut arī UIN likme Igaunijā ir 20%, reāli tā ir 2,1 reizi zemāka nekā Latvijā, pat neņemot vērā Latvijas dividendžu nodokli un UIN avansa maksājumus. Jāņem vērā arī fakts, ka pēc

2000. gada nodokļu reformas Igaunijas uzņēmumiem vairs nav jāveic UIN avansa maksājumi. Toties Latvijas uzņēmumiem, kuri strādā ar peļņu, UIN avansa maksājumi samazina to rīcībā paliekošo peļņu vēl par 15 procentpunktiem. (Igaunijas un Latvijas uzņēmumu rīcībā paliekošo finanšu resursu lieluma salīdzinājums, iekļaujot dividendžu nodokli un UIN avansa maksājumus, ir parādīts 6.3. sadaļā.)

1.1. , 1.3., 1.4. un 6.1. sadaļā, kā arī 2., 3. un 5. nodaļā ir parādīts, ka, lai palielinātu nodokļu ieņēmumu apjomu valstu budžetā, ir nepieciešams tāds nodokļu likmes lielums un tāds nodokļu piemērošanas režīms, kas nodrošina vislielāko nodokļu maksātāju skaitu.

Balstoties uz 6.1. sadaļā konstatētajiem faktiem, izriet vairāki secinājumi.

1. Ja nodokļu slogs ir pietiekami augsts, samazinātas nodokļu likmes var nodrošināt lielāku nodokļu ieņēmumu apjomu budžetā.
2. **2000. gadā Igaunijā veiktā UIN maksājumu režīma pārcelšana no saņemtās peļņas uz sadalāmo peļņas daļu divas reizes samazināja UIN efektīvo likmi un nodrošināja būtisku ilgtermiņa ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budžetā gan no UIN, gan arī no citiem nodokļiem.**
3. UIN ieņēmumu lielums Igaunijas un Latvijas budžetā ir praktiski vienāds (neskaitot 2005. līdz 2008. gadu – ekonomikas pārkaršanas periodu Latvijā) par spīti tam, ka UIN nodokļu likme Igaunijā faktiski ir 2,1 reizi zemāka nekā Latvijā.
4. UIN aplikšanas sistēma, kas darbojas Igaunijā kopš 2000. gada nodokļu reformas, nodrošina vienmērīgus un prognozējamus ieņēmumus Igaunijas budžetā, ietverot arī ekonomiskās krīzes periodus.
5. 2004. gadā Latvijā realizētais UIN likmes samazinājums līdz 15% Latvijas budžetā ienesa būtisku nodokļu ieņēmumu pieaugumu no UIN maksājumiem.
6. **2000. gada nodokļu reformas rezultātā Igaunijā ieviestā sistēma uzņēmumu ienākumu aplikšanai ar nodokli bija izdevīga ne tikai Igaunijas uzņēmumiem, bet arī budžetam, kaut arī UIN efektīvā likme Igaunijā ir zemāka nekā Latvijā un**

ar nodokli tiek aplikta nevis uzņēmumu saņemta, bet tikai dividendēs sadalāmā peļņas daļa. Līdz ar to **šobrīd spēkā esošā Igaunijas UIN sistēma ir daudz efektīvāka nekā UIN sistēma, kas šobrīd pastāv Latvijā.**

7. **Latvijas uzņēmumiem ir pārāk liels nodokļu slogs, kas ierobežo to attīstību un efektivitāti, kā arī samazina nodokļu ieņēmumu apjomu Latvijas budžetā.**

6.2. Nodokļu ieņēmumu kopējais apjoms Igaunijā un Latvijā

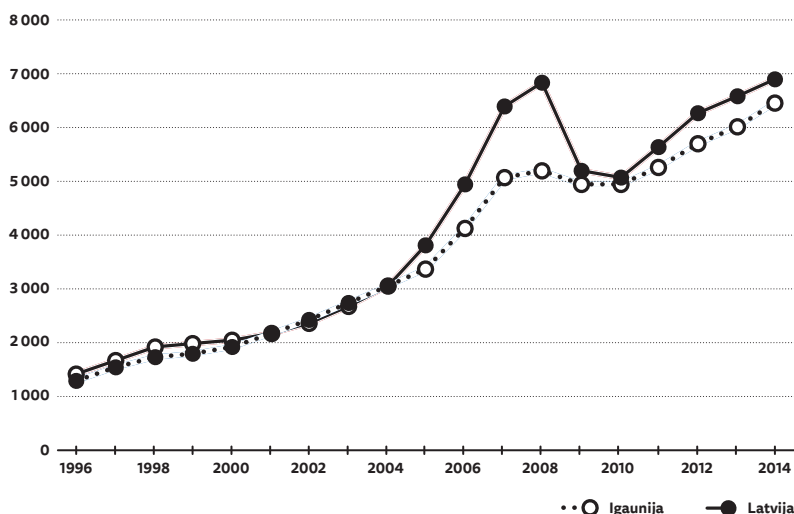
No fiskālā efekta viedokļa, iepriekšējā sadaļā atspoguļotie secinājumi attiecībā uz Igaunijas UIN nodokļu sistēmas ietekmi var likties nepietiekami pārliecinoši. Acīmredzami, ka, no budžetā ienākošo nodokļu iemaksu apjoma pozīcijām, ieņēmumu apjoms no katra konkrēta nodokļu veida nav tik svarīgs, bet svarīgs ir tas, kā nodokļu reforma ietekmē kopējo nodokļu ieņēmumu apjomu. Šī iemesla dēļ šajā sadaļā tiek izskatīti, kādi ir kopējie nodokļu ieņēmumi Igaunijas un Latvijas budžetā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam. Dati par kopējiem nodokļu ieņēmumu apjomiem Igaunijas un Latvijas budžetā ir apkopoti 11. pielikumā. Kopējo nodokļu ieņēmumu izmaiņas Igaunijas un Latvijas budžetos laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam ir attēlotas 12. attēlā.

Trīs gadu periodā (no 1996. līdz 1999. gadam), līdz Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ieviešanai, nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijā pieauga par 40,7% (507 miljoniem eiro), bet Latvijā tajā pašā laika periodā – par 42,5% (586 miljoniem eiro). Jau pirmajā gadā pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā kopējā nodokļu ieņēmumu apjoma pieaugums sastādīja 9,6% (169 miljonus eiro). Tajā pašā laikā Latvijā 2000. gadā nodokļu ieņēmumu pieaugums sastādīja 2,8% (54 miljonus eiro). Pirmajos trijos gados (no 2000. līdz 2003. gadam) pēc nodokļu reformas ieviešanas kopējais budžeta nodokļu ieņēmumu pieaugums Igaunijā salīdzinājumā ar analogisko 1999. gada rādītāju sastādīja 38,7% (678 miljonus eiro). Tajā pašā laika periodā Latvijā

budžeta nodokļu ieņēmumu pieaugums sastādīja 19,7% (388 miljonus eiro), tātad par 19 procentpunktiem (par 290 miljoniem eiro) mazāk nekā Igaunijā. Nodokļu ieņēmumu lielumu starpība Igaunijas un Latvijas budžetā 1999. gada beigās sastādīja 12,1% par labu Latvijai, bet līdz 2014. gada beigām šī starpība saruka līdz 6,6 procentiem.

12. ATTĒLS

Kopējais nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijā un Latvijā no 1996. līdz 2014. gadam (milj. eiro)

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [108] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [58] datiem.

Ja aplūkojam nodokļu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas un Latvijas budžetā uz vienu valsts iedzīvotāju laika periodā no 2000. gada līdz 2014. gadam, tad Igaunijas nodokļu aplikšanas sistēmas efektivitāte kļūst vēl acīmredzamāka. Aprēķinos uz vienu valsts iedzīvotāju kopējo nodokļu ieņēmumu apjoma pieaugums laika periodā no 2000. gada līdz 2014. gadam Latvijā sastādīja 2 618 eiro, bet Igaunijā – 3 631 eiro jeb par 38,7% vairāk nekā Latvijā.

Protams, varētu pieņemt, ka, izņemot 2000. gada nodokļu reformu, eksistē arī citi faktori, kas ietekmē straujākos nodokļu ieņēmumu

pieauguma tempus Igaunijas budžetā salīdzinājumā ar Latviju. Tādā gadījumā šo faktoru ietekmei būtu jāsakrīt ar izskatāmajiem laika periodiem. Pēc autora un J. Masso u.c. datiem, pētījumā aplūkotajā laika periodā Latvijā un Igaunijā nebija citu faktoru, kas būtu varējuši būtiski ietekmēt izskatītos rādītājus aplūkoto datu salīdzinājuma ko-
rektuma kontekstā [74].

Aplūkosim arī, kā mainās ieņēmumu apjoms Igaunijas un Latvijas budžetā krīzes periodā. Gan Igaunijā, gan Latvijā 2008. gads iezīmē-
jās kā gads, kurā valsts budžetā iegūti vislielākie nodokļu ieņēmumi. Kopējie nodokļu ieņēmumi Igaunijas budžetā 2009. gadā salīdzināju-
mā ar 2008. gadu samazinājās par 4,5%, bet 2010. gadā salīdzinājumā
ar 2009. gadu samazinājās par 1,0%, taču jau nākamajā 2011. gadā,
proti, trešajā pēckrīzes gadā, nodokļu ieņēmumi par 1,3% pārsnie-
dza 2008. gada līmeni. Nodokļu ieņēmumu apjoma samazināšanās
Latvijas budžetā 2009. gadā sastādīja 24,1%, bet 2010. gadā samazinā-
jās vēl par 3 procentiem. 2008. gada nodokļu ieņēmumu līmenis Lat-
vijas budžetā tika sasniegts tikai 2014. gadā, t.i., sestajā pēckrīzes gadā,
pārsniedzot 2008. gada līmeni tikai par 0,8 procentiem. Minētie fak-
ti apliecina, ka Igaunijas uzņēmumi, kā budžeta nodokļu ieņēmumu
avoti, ir stabilāki nekā Latvijas uzņēmumi, tostarp arī krīzes periodos.
Šādu secinājumu apstiprina kā šī pētījuma rezultāti, kas konstatēti 5.2.
un 5.4. sadaļā, tā arī D. Hinsta [34], K. Pērfildas un K. Rozenberga [91],
kā arī J. Masso u.c. [74] pētījumi.

A. Lafers atzīmē, ka nodokļu likmju ekonomiskais efekts uz nodok-
ļu ieņēmumiem valsts budžetā ir tas, ka zemākas nodokļu likmes atstāj
pozitīvu ietekmi uz saražotās produkcijas daudzumu, nodarbinātību
un ražošanu, tādējādi pozitīvi ietekmē nodokļu bāzes palielināšanos
(detalizēti parādīts 1.1. sadaļā) [50].

Norādītie fakti par nodokļu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budže-
tā liecina, ka Igaunijas valdība, ieviešot nodokļu reformu 2000. gadā
un samazinot UIN likmes vērtību turpmākajos gados, lielā mērā vadī-
jusies pēc argumentiem, kas iekļauti A. Lafera pētījumā, un rezultātā,
veidojot nodokļu politiku, izvēlējusies nevis aritmētisko, bet gan eko-
nomisko efektu. Par to liecina arī Igaunijas politiku aptaujas rezultāti,

kas parādīja, ka tieši investīciju apjoma pieaugums, jaunu darba vietu izveidošana un atbalsts uzņēmējdarbībai bija svarīgākie 2000. gada nodokļu reformas mērķi [74]. Viņi atzīmē, ka 2000. gadā Igaunijā ieviestā nodokļu reforma ir nodrošinājusi spēcīgu pozitīvo ekonomisko efektu. Turklāt tas ir noticis, neraugoties uz to, ka 2000. gada reformas rezultātā UIN efektīvā likme Igaunijā, atsaucoties uz J. Masso u.c. datiem, samazinājās divas reizes [74]. Vēl jo vairāk, Igaunijas valdība ne tikai samazināja nodokļu slogu, bet arī piedāvāja uzņēmējiem kompromisu, kura būtība nosaka, ka gadījumā, ja tiek sadalīta lielākā peļņas daļa, bet uzņēmumam turpmākai attīstībai paliek mazāk līdzekļu, faktiski nomaksājamās UIN likmes lielums pieaug. Vārdu sakot, Igaunijā nomaksājamās UIN likmes lielums var sastādīt 0%, ja uzņēmums peļņu nesadala, bet tas var sastādīt arī 20%, ja tiek sadalīta visa saņemtā peļņa. Tātad būtībā **UIN likmes lielums Igaunijā, sākot ar 2000. gadu, ir regresīvs un samazinās atkarīgi no uzņēmumu tieksmes attīstīties. Tas ir izdevīgi ne tikai uz attīstību orientētiem uzņēmumiem, bet arī visai Igaunijas ekonomikai kopumā.**

No teiktā var konstatēt, ka **Igaunijas valdībai ir izdevies pietiekami pareizi noteikt tādu nodokļu slogu, kas, atbilstoši A. Lafera liknei (sk. 1. att.), atrodas intervālā, kas uzņēmumiem ļauj saglabāt pietiekami daudz finanšu resursu turpmākai attīstībai, taču tajā pašā laikā nodrošina arī nodokļu ieņēmumu pieaugumu budžetā.**

Dž. Keinss uzskata, ka nav citas iespējas sabalansēt budžetu, kā tikai paaugstinot nacionālo ieņēmumu apjomu. Uzņēmumi ir tie, kas veido nacionālā ienākuma pamatu. Tāpēc tiem, citu faktoru starpā, ir nepieciešama optimāla, bet vēl labāk – stimulējoša nodokļu politika, nevis maksimāls nodokļu slogs [45].

Arī monogrāfijā izskatītajos pētījumos tāpat ir atzīmēta nodokļu sloga samazinājuma pozitīvā ietekme uz nodokļu ieņēmumu pieaugumu [1, 4, 11, 12, 17, 36, 39, 50, 64, 89].

Kā jau minēts, realizējot Igaunijas 2000. gada nodokļu reformu, notika ne tikai nodokļu likmes samazināšana, bet arī izmaiņas nomaksas režīmā (ieviests līdz uzņēmumu peļņas sadalei atliktais UIN maksājums). Pēc J. Masso u.c. domām, būtiskie reformas efekti tika sasniegti

ti, pirmkārt, mainot UIN režīmu no piemērošanas saņemtajai peļņai uz sadalāmo peļņas daļu [74]. Arī autors uzskata, ka Igaunijas nodokļu reformas panākumus lielā mērā nodrošināja pāreja no saņemtās peļņas aplikšanas ar nodokli uz (dividendēs) sadalāmo peļņas daļu. Tomēr tieši mērenu nodokļu likmju un uzņēmumu attīstību un investīcijas stimulējošas nodokļu politikas kombinācija (apvienojums) ir tā, kas pozitīvi ietekmējusi kopējo nodokļu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budžetā.

Citiem vārdiem, izvēloties lietpratīgu un ekonomiski pamatotu nodokļu politiku un efektīvus tās realizēšanas instrumentus, Igaunija ir ieguvusi būtisku pozitīvo efektu ne tikai uzņēmumu un uzņēmējdarbības aktivitātes pieauguma ziņā, bet spējusi arī ievērojami palielināt nodokļu maksājumu pieaugumu valsts budžetā.

Balstoties uz datiem, kas ir apkopoti 1., 3. un 5. nodaļā un 6.1. un 6.2. sadaļā, var izdarīt vairākus secinājumus.

1. **Pozitīvas nodokļu ieņēmumu rādītāju izmaiņas Igaunijas budžetā laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam, kā arī nebūtiska nodokļu ieņēmumu apjoma samazināšanās ekonomiski nelabvēlīgajos periodos, lielā mērā ir Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultāts.**
2. **Tieši mērenu nodokļu likmju un investīcijas stimulējošas nodokļu politikas apvienojums pozitīvi ietekmē ne vien uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāti, bet arī kopējo nodokļu ieņēmumu pieaugumu valsts budžetā.**
3. **Igaunijas valdībai ir izdevies pareizi noteikt tādu nodokļu slogu, kas ļauj uzņēmumiem saglabāt pietiekami daudz finanšu resursu turpmākai attīstībai, tajā pašā laikā nodrošinot ieņēmumu apjoma pieaugumu budžetā.**
4. **Laika periodā no 2000. līdz 2014. gadam, un jo sevišķi krīzes laikā, Igaunijas uzņēmumi, kā nodokļu ieņēmumu avots, bija daudz stabilāki par Latvijas uzņēmumiem.**
5. **UIN lielums Igaunijā, sākot ar 2000. gadu, ir regresīvs un samazinās atkarīgi no uzņēmumu tieksmes attīstīties, kas ir izdevīgi kā uz attīstību orientētiem uzņēmumiem, tā arī visai Igaunijas ekonomikai kopumā.**

6.3. Igaunijas un Latvijas uzņēmumu iesaistes līmenis ēnu ekonomikā

Nodokļu ieņēmumu apjoms valsts budžetā lielā mērā ir atkarīgs no ēnu ekonomikas apjoma. J. Vanniski atzīmē, ka pie zemām nodokļu likmēm, turpinot tās paaugstināt, rodas tādi blakusefekti kā ēnu ekonomikas apjoma pieaugums [124]. A. Lafers uzskata, ka nodokļu likmju paaugstināšana izraisa negatīvu ekonomisko efektu ar nodokļiem aplikto ienākumu kriminalizācijas dēļ [50]. P. Djankovs u.c., izpētot 85 valstu datus, sniedz apstiprinājumu tam, ka augstākas UIN likmes korelē ar augstāku ēnu ekonomikas līmeni. Viņi konstatē, ka uzņēmumu peļņas nodokļa likmes paaugstināšana par 10 procentpunktiem jau pirmajā gadā paaugstina neformālās ekonomikas līmeni gandrīz par 2 procentpunktiem [12]. S. Džonsons u.c. [40], S. Deiviss un M. Henreksons [9], F. Šneiders [101], R. La Porta un A. Šleifers [49] uzskata, ka augstas nodokļu likmes ir nozīmīgs iemesls uzņēmumu lēmumam strādāt neoficiāli. M. Pjatkovskis un M. Jarmuzeks norāda, ka valstis, kas samazina ienākuma nodokļa likmi, nesamazina nodokļu ieņēmumus budžetā, bet, gluži pretēji, samazina ēnu ekonomikas apjomu; tātad uzņēmumi neizvairās no nodokļu maksāšanas [89]. H Hauzinja un L. Lāvens norāda, ka pieņemamas (uzņēmumiem) nodokļu likmes var nodrošināt privātā biznesa formalizāciju [36]. S. Djankovs u.c. atzīst, ka ēnu ekonomikas līmeni nodokļu sloga lielums ietekmē būtiskāk nekā nodokļu administrēšana [12]. No iepriekš minētā isā pārskata varam secināt, ka pētnieki ir vienisprātis, ka ēnu ekonomikas līmenis lielā mērā ir atkarīgs no nodokļu sloga.

Līdztekus apkopotajiem pētnieku viedokļiem par zemāka nodokļu sloga pozitīvo ietekmi uz ēnu ekonomikas līmeņa pazemināšanos, Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieki arī atzīmē reformas pozitīvo ietekmi uz ēnu ekonomikas līmeņa pazemināšanos valstī. L. Lehis u.c. konstatē, ka 2000. gada Igaunijas nodokļu reforma ir mazinājusi uzņēmumu motivāciju slēpt peļņu [64]. D. Hinsts atzīmē, ka Igaunijas UIN reformas rezultātā, pieaugot ar nodokli apliekamajai bāzei, pieauga arī nodokļu ieņēmumu apjoms [34]. P. Dikinsons piezi-

mē, ka Igaunijas nodokļu vide un tās galvenie aspekti kopumā ir labvēlīgi visiem Igaunijas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Pēc viņa domām, Igaunija ir spilgts piemērs nodokļu sistēmas vienkāršībai; tā ir perspektīva un stimulējoša vide, kas sekmē mazā un vidējā biznesa aktivitāti [11].

Pēc T. Putniņa un A. Saukas datiem, uzņēmumu iesaistes līmenis ēnu ekonomikā Latvijā ir ievērojami augstāks nekā Igaunijā [93]. Izpētīsim, kāda daļa no gada peļņas paliek Igaunijas un Latvijas uzņēmumu rīcībā pēc UIN nomaksas. Tieši šis faktors var būtiski ietekmēt to, ka Latvijas uzņēmumi ēnu ekonomikā iesaistās vairāk nekā Igaunijas uzņēmumi. Tāpēc salīdzināsim trīs variantus, kuri atšķiras pēc dividendēs izmaksātā uzņēmumu peļņas apjoma 15, 30 un 50% apmērā (8. tabula). Astotajā tabulā papildus UIN nomaksas aprēķiniem Igaunijā un Latvijā ir parādītas uzņēmumu īpašnieku izmaksas nodokļos par ienākumiem no dividendēm un Latvijas uzņēmumu apgrozāmā kapitāla samazināšanās UIN avansa maksājumu nomaksas rezultātā. No ekonomikas viedokļa, UIN avansa maksājumi ir valsts budžeta piepiedu bezprocentu aizdevumi apstākļos, kad lielākajai daļai Latvijas uzņēmumu piekļuve ārējam finansējumam ir ierobežota. Pēc *Sorainen* datiem, Igaunijā dividenžu ienākumi fiziskajām personām – Igaunijas rezidentiem, netiek aplikti ar nodokli, nepastāv arī UIN avansa maksājumi [104]. (Nodokļa likme par ienākumiem no dividendēm fiziskajām personām Latvijā ir 10 procenti. UIN nodokļa likme Latvijā ir 15 procenti. Kopš 2015. gada UIN nodokļa likme Igaunijā ir 20%, taču šis nodoklis jāmaksā tikai no dividendēs sadalāmās peļņas daļas.)

Kā jau norādīts iepriekš, Igaunijā 2000. gada nodokļu reformas rezultātā ar ienākuma nodokli tiek aplikta tikai uzņēmumu peļņas sadalāmā daļa. Latvijā UIN lielums nav atkarīgs no dividendēs sadalāmās peļņas daļas. Salīdzināsim datus par gada peļņas daļu, kas paliek uzņēmumu rīcībā Igaunijā un Latvijā. Veiktais salīdzinājums parāda, ka, pirmkārt, Igaunijas uzņēmumu rīcībā (salīdzinājumā ar Latvijas uzņēmumiem), izmaksājot dividendes 15, 30 un 50% apmērā no iegūtās peļņas, paliek attiecīgi 1,20, 1,23 un 1,33 reizes vairāk naudas līdzekļu (ieskaitot arī izmaksātās dividendes). Otrkārt, pēc UIN, dividenžu no-

dokļu un UIN avansa maksājumu nomaksas finanšu resursu daļa, kas no gūtās peļņas paliek Latvijas uzņēmēju rīcībā, vidēji samazinās par 18% (Igaunijas uzņēmumos par 6%). Jāatzīmē, ka darbaspēka izmaksas Latvijā ir par dažiem procentpunktiem augstākas nekā Igaunijā [14].

8. TABULA

Uzņēmumu rīcībā paliekošā naudas līdzekļu daļa pēc UIN, UIN avansa maksājumu⁸ un nodokļa par ienākumu no dividendēm (% no saņemtās peļņas) nomaksa Igaunijā un Latvijā (%)

Dividendēs sadalāmās peļņas daļa	Nomaksājama UIN		Nodoklis par ienākumu no dividendēm		UIN avansa maksājumi		Uzņēmumu gūtajā peļņā ietilpstošā nodokļu maksājumu daļa	
	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija
50	10	15	0	5	0	15	10	20
30	6	15	0	3	0	15	6	18
15	3	15	0	1,5	0	15	3	16,5

Avots: autora izstrāde, pamatojoties uz datiem par vispārējiem nodokļu aplikšanas principiem Igaunijā [104] un Latvijā (Likums par uzņēmumu ienākuma nodokli [69] un Likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli [70]).

Autors uzskata, ka ir divi iemesli tam, kāpēc Latvijas uzņēmumu rīcībā paliekošā gadā iegūtās peļņas daļa var ietekmēt apstākli, ka Latvijā ir augstāks ēnu ekonomikas līmenis nekā Igaunijā. Pirmais iemesls varētu būt tas, ka daži Latvijas uzņēmēji uzskata, ka, gūstot peļņu un samaksājot 18% no ienākumiem UIN, dividendžu nodokļa un UIN avansa maksājumus, uzņēmumiem nepietiks līdzekļu attīstībai un oficiālai dividendžu izmaksai. Aplūkosim to piemērā. Tipiskākais izmaksāto divi-

8 Aprēķinos nav iekļautas MK noteikumu Nr. 981 "Noteikumi par UIN taksācijas perioda deklarāciju un avansa maksājumu aprēķinu" avansa maksājuma aprēķināšanā izmanto patēriņa cenu pārmaiņas pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu (Ministru kabineta noteikumi Nr. 981, 2011).

denžu lielums Latvijas uzņēmumos ir 30% no gūtās peļņas (detalizētāk parādīts 5.5. sadaļā) un, samaksājot UIN, UIN avansa maksājumu, dividendžu nodokli un izmaksājot dividendes, Latvijas uzņēmumu rīcībā paliek tikai 52% no gūtās peļņas, turpretī Igaunijas uzņēmumu rīcībā – 64 procenti. Latvijas uzņēmumu rīcībā paliekošo finanšu resursu niecīgais daudzums nenodrošina pietiekamus līdzekļus uzņēmumu attīstībai, un tas ir viens no faktoriem, kas pazemina nodokļu maksāšanas morāli. Šāda situācija ir īpaši aktuāla mazajos uzņēmumos un bieži vien arī vidējos uzņēmumos, kuru īpašnieki reāli strādā uzņēmumā, bet šiem uzņēmumiem nav finansiālu iespēju aprēķināt viņiem augstu (tirgus līmeņa) darba algu, jo mazajiem un vidējiem uzņēmumiem daudzos gadījumos tas ir nerentabli. Līdz ar to šīs kategorijas uzņēmumi necenšas uzrādīt peļņu galvenokārt ekonomisku (uzņēmumam) iemeslu dēļ. Otrs iemesls, kas negatīvi ietekmē ēnu ekonomikas līmeni Latvijas uzņēmumos, varētu būt zemāks Latvijas uzņēmēju nodokļu maksāšanas morāles līmenis (salīdzinājumā ar Igaunijas uzņēmējiem). Kā jau parādīts šīs nodaļas sākumā un arī 1.1., 1.8., 2.3. un 3.6. sadaļā, ēnu ekonomikas līmenis ir atkarīgs ne tikai no nodokļu likmes lieluma, nodokļu režīma un nodokļu politikas, bet arī no tā, vai uzņēmēji atzīst pastāvošo nodokļu politiku, kā arī no valsts nodokļu politikas stabilitātes, no tā, kā uzņēmēji vērtē valsts pārvaldes efektivitāti dažādās jomās, un vairākiem citiem faktoriem, kas nav tieši saistīti ar uzņēmumu finansiālo situāciju. Pēc autora domām, abi minētie iemesli lielā mērā ietekmē ēnu ekonomikas apjomus Latvijā. Lai to apstiprinātu, salīdzināsim datus par ēnu ekonomikas līmeni Igaunijā un Latvijā. Laika posmā no 2011. līdz 2015. gadam vidējais ēnu ekonomikas līmenis Latvijā bija par 7,6 procentpunktiem augstāks nekā Igaunijā [93]. Krīzes periodā un pirmajos pēckrīzes gados (2009. un 2010. gadā), kad daudzi uzņēmumi optimizēja savus izdevumus, vidējā ēnu ekonomikas līmeņa starpība Igaunijā un Latvijā bija 17,5 procentpunkti [93]. Tas nozīmē, ka vismaz 9,9 no 17,5 procentpunktiem jeb ne mazāk kā 57% no Latvijas un Igaunijas uzņēmumu ēnu ekonomikas līmeņa starpības ir izskaidrojami ar finanšu līdzekļu nepietiekamību Latvijas uzņēmumos 2009. un 2010. gadā. Turpmākajā posmā, no 2011. līdz 2015. gadam, vidējā ēnu

ekonomikas līmeņa starpība Igaunijas un Latvijas uzņēmumos ir 7,6 procentpunkti salīdzinoši labvēlīgā makroekonomiskajā situācijā, un tas, pēc autora domām, ir izskaidrojams ar abu minēto iemeslu kombināciju. Šie iemesli ir Latvijas uzņēmumu rīcībā palikušo brīvo finanšu resursu (pēc nodokļiem) nepietiekamība un zemāks Latvijas uzņēmēju nodokļu maksāšanas morāles līmenis. Jāatzīmē, ka nodokļu maksāšanas morāles līmenis lielā mērā ir atkarīgs ne tikai no nodokļu politikas stabilitātes un labvēlīga nodokļu nomaksas režīma, bet arī no kopējā nodokļu sloga līmeņa, kas vai nu atstāj, vai neatstāj uzņēmējiem finanšu resursus attīstībai pietiekamā apjomā. Zināma daļa Latvijas uzņēmēju saprot, ka līdz ar augstu nodokļu slogu izzūd uzņēmējdarbības mērķis, kura būtība (saskaņā ar Latvijas Republikas Komerclikumu) ir peļņas gūšana. Šī iemesla dēļ noteikta daļa Latvijas uzņēmēju pazemina savas prasības attiecībā uz nodokļu maksāšanas morāles līmeni, lai uzņēmums spētu izdzīvot un, iespējams, kaut kādā mērā arī attīstīties. Pētījuma gaitā, veicot Igaunijas un Latvijas uzņēmumu finanšu rādītāju salīdzinājumu, var nonākt tieši pie šāda secinājuma. No tā izriet, ka pirmais iemesls augstākam ēnu ekonomikas līmenim uzņēmumos – uzņēmumu rīcībā paliekošo brīvo finanšu resursu (pēc nodokļu nomaksas) nepietiekamība – ir galvenais cēlonis vai faktors, kas ievērojami ietekmē uzņēmēju nodokļu maksāšanas morāles līmeņa krišanos. Izejot no T. Putniņa un A. Saukas datiem par vidējā uzņēmumu ēnu ekonomikas līmeņa atšķirībām Igaunijā un Latvijā laika posmā no 2011. līdz 2015. gadam, Latvijas uzņēmumu ēnu ekonomikas līmeņa pazemināšana līdz uzņēmumu ēnu ekonomikas līmenim Igaunijā varētu nodrošināt Latvijas budžetā vairāk nekā 500 miljonu eiro nodokļu papildu ieņēmumu gadā [93].

Lai apstiprinātu secinājumus par savstarpējo saikni, kas pastāv starp nodokļu ieņēmumiem budžetā un pietiekamiem finanšu resursiem uzņēmumā, minēsim dažus piemērus. Kā jau norādīts 6.1. un 6.2. sadaļā, nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijas budžetā (gan no UIN, gan arī no visiem cita veida nodokļiem) laika periodā no 2009. līdz 2010. gadam Igaunijā samazinājās daudzkārt lēnāk nekā Latvijā. 2009. un 2010. gadā nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijas budžetā samazi-

nājās par 5,5% jeb par 286 miljoniem eiro, bet tajā pašā laika periodā Latvijas budžetā kopējais nodokļu ieņēmumu apjoms samazinājās par 26,5% jeb par 1 miljardu 806 miljoniem eiro. Tātad nodokļu ieņēmumu apjoma kritums Latvijas budžetā bija 6,3 reizes lielāks nekā Igaunijā. Kā jau norādīts 5.2. un 5.4. sadaļā, 2000. gada reformas rezultātā Igaunijas uzņēmumos ir jūtami paaugstinājušies pašu kapitāla rādītāji un finanšu neatkarības koeficients. Tas ļauj Igaunijas uzņēmumiem ievērojami mazākā mērā iekļauties ēnu ekonomikā, lai mazinātu nodokļu maksājumu apjomu un saglabātu biznesu pat krīzes periodā. Tā rezultātā, pat ļoti nelabvēlīgā makroekonomiskajā situācijā, kas turpinājās vairākus gadus, nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijas budžetā samazinājās 6,3 reizes mazāk nekā nodokļu ieņēmumu apjoms Latvijā.

Ēnu ekonomikas līmeni būtiski ietekmē arī tas, cik lielā mērā uzņēmumi un uzņēmēji ir apmierināti ar nodokļu režīmu un nodokļu slogu. Pēc P. Reiljanas un K. Ojas [95], kā arī daudzu citu autoru datiem, kas minēti J. Masso u.c. pētījumā [76], Igaunijas biznesa vides dalībnieki ir apmierināti ar pastāvošo UIN piemērošanas režīmu.

U. Rutkaste parāda, ka gadījumā, ja neaplūkojam vidējo nodokļu slogu, kas Latvijā ir vidējā Eiropas līmenī, bet gan nodokļu slogu, kas tiek piemērots konkrētiem Latvijas uzņēmumiem – reāliem nodokļu maksātājiem, tad nodokļu sloga apjoms ir viens no augstākajiem Eiropā. Viņš atzīmē, ka turpmāks nodokļu sloga pieaugums var izraisīt situāciju, kad virkne uzņēmumu pāriet ēnu ekonomikā, kas savukārt noved pie nodokļu ieņēmumu samazināšanās budžetā [96].

Atšķirībā no biznesa sociācijas Igaunijā, biznesa vides dalībnieki Latvijā nav apmierināti ar nodokļu režīmu un nodokļu sloga līmeni, kā arī ar to, ka valdība nepilda iepriekš pieņemtos un apstiprinātos plānus jautājumā, kas skar darbaspēka nodokļu samazinājumu [82]. Turklāt par spīti Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Darba devēju konfederācijas (LDDK), citu uzņēmējdarbības organizāciju un konkrētu uzņēmumu protestiem Latvijā neprognozēti un ļoti īsā laika periodā tiek ieviesti jauni nodokļi. Piemēram, 2015. gada beigās negaidīti tika ieviests "solidaritātes nodoklis". Arī šis nodoklis paaugstināja gan kopējos uzņēmumu nodokļu maksājumus, gan arī augsti

kvalificēta darbaspēka uzturēšanas izdevumus.

Latvijas finanšu ministre Dana Reizniece-Ozola ir atzinusi, ka “solidaritātes nodokļa” ieviešana mazināja uzņēmēju uzticību valstij [65]. Kā liecina Igaunijas pieredze, lai samazinātu ēnu ekonomikas līmeni, ir svarīgi nodrošināt ne tikai mērenu nodokļu likmju lielumu un efektīvu nodokļu režīmu, bet arī panākt valdības un uzņēmēju vienprātību nodokļu politikas jautājumos.

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, var secināt, ka:

1. **Samazinātais nodokļu slogs Igaunijas uzņēmumiem un 2000. gada nodokļu reforma ir tiešā un netiešā veidā būtiski ietekmējuši ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanos Igaunijā.**
2. Zemāks nodokļu slogs, kā arī pēc 2000. gada Igaunijā pastāvošais uzņēmumu ienākumu nodokļa režīms finanšu un ekonomiskās krīzes periodā un vispārējas makroekonomiskās nestabilitātes situācijā palīdz samazināt Igaunijas uzņēmumu aizplūšanu ēnu ekonomikā un daudzkārt mazina nodokļu ieņēmumu zudumus valsts budžetā salīdzinājumā ar Latviju.
3. **Veicot dividenžu izmaksas 15, 30 un 50% apmērā no gūtās peļņas apjoma, Igaunijas uzņēmumos pēc UIN nomaksas paliek attiecīgi 1,20, 1,23 un 1,33 reizes vairāk brīvo finanšu resursu nekā Latvijas uzņēmumos (ieskaitot UIN avansa maksājumus un nodokļus par ienākumiem no dividendēm).**
4. Papildu ieņēmumi Latvijas budžetā, kas rastos, samazinot Latvijas uzņēmumu ēnu ekonomikas līmeni līdz Igaunijas uzņēmumu līmenim, var sastādīt vairāk nekā 500 miljonus eiro gadā. Šādus rādītājus var sasniegt ar nosacījumu, ka Latvijas uzņēmumiem ir pietiekami finanšu resursi un pakāpeniski paaugstinās Latvijas uzņēmēju nodokļu maksāšanas morāle (panākot uzņēmējdarbības organizāciju un Latvijas valdības vienprātību jautājumos par stabilu fiskālo politiku, ieviešot mērena lieluma nodokļu slogu, ieskaitot darbaspēka nodokļus, un labvēlīgu nodokļu režīmu).

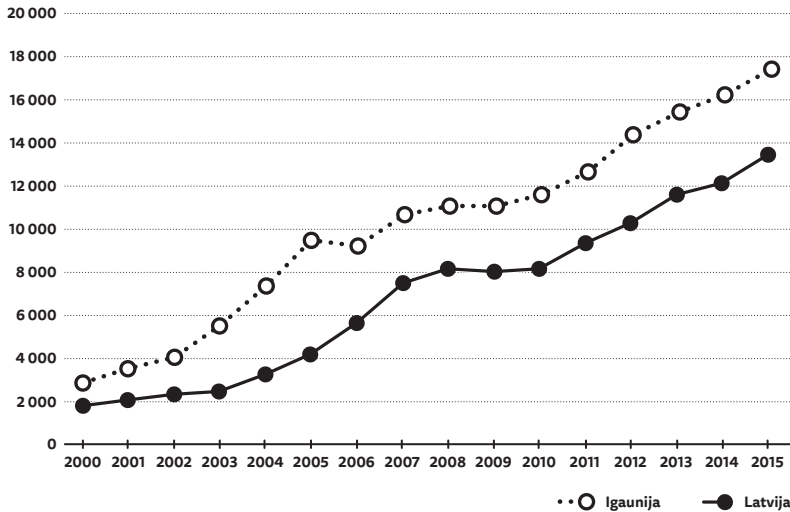
6.4. Ārvalstu tiešās investīcijas Igaunijā un Latvijā

Šajā sadaļā tiek izskatīts, kā 2000. gada Igaunijas nodokļu reforma ir ietekmējusi ārvalstu tiešo investīciju piesaisti, un salīdzināsim šos datus ar ārvalstu investīciju piesaistes datiem Latvijā.

Uzņēmumi var veidoties un paplašināt savu darbību gan uz vietējā kapitāla, gan arī tiešo ārvalstu investīciju rēķina. Ārvalstu tiešo investīciju pieplūdumu/aizplūdumu var izraisīt arī esošo uzņēmumu īpašnieku maiņa vai uzņēmumu pamatkapitāla palielināšana/samazināšana. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma dinamika Igaunijā un Latvijā periodā no 2000. līdz 2015. gadam ir attēlota 13. attēlā. Dati par ārvalstu tiešo investīciju apjomu Igaunijā un Latvijā no 2000. līdz 2015. gadam ir apopoti 12. pielikumā. 2000. gadā uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms Igaunijā sastādīja 2 miljardus 843 miljonus eiro, bet Latvijā 1 miljardu 817,5 miljonus eiro. Uz 2015. gada 31. decembri uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms Igaunijā sastādīja 17 miljardus 372,7 miljonus eiro, bet Latvijā 13 miljardus 363,6 miljonus eiro. Ja 2000. gadā Igaunijas ārvalstu tiešo investīciju uzkrājums bija par 1 miljardu 25 miljoniem eiro lielāks nekā Latvijā, tad 2015. gadā šā starpība sastādīja jau 4 miljardus 9 miljonus eiro.

No tā izriet, ka piecpadsmit gadu periodā no 2001. līdz 2015. gadam Igaunija ir nodrošinājusi par 3 miljardiem eiro jeb gandrīz par 26% lielāku ārvalstu tiešo investīciju uzkrājuma pieaugumu nekā Latvija. Tā kā Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju ir būtiski mazāks iedzīvotāju skaits, tika aprēķināts ārvalstu tiešo investīciju pieaugums uz vienu iedzīvotāju. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieaugums uz vienu iedzīvotāju laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam Igaunijā sastādīja 11,2 tūkst. eiro, bet Latvijā 5,9 tūkst. eiro. Tātad ārvalstu tiešo investīciju pieaugums uz vienu iedzīvotāju Igaunijā piecpadsmit gadu periodā bija par 90% lielāks nekā Latvijā. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju rādītāja pieaugums uz vienu iedzīvotāju vēl uzskatāmāk norāda uz Igaunijas tiešo investīciju vides lielāku pievilcīgumu nekā Latvijas laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam.

13. ATTĒLS

Uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas (ĀTI) Igaunijā un Latvijā periodā no 2000. līdz 2015. gadam (milj. eiro)

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Latvijas Bankas [52] un Eesti Pank [16] datiem.

Kā laika periodā uzreiz pēc reformas, tā arī turpmākajos gados 2000. gada Igaunijas nodokļu reformas pētnieki aplūko gan nodokļu reformas sagaidāmo (nākamajā periodā), gan faktisko ietekmi uz investīciju pieaugumu. M. Funke uzskata, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā, pirmkārt, stimulēs investīciju pieaugumu [26]. M. Funke un H Struliks [27] atzīmē, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā uzlabo investīciju klimatu un ir pietiekami labvēlīga ilgtermiņa perspektīvā. J. Masso u.c. ir veikuši Igaunijas politiku aptauju, kas parāda, ka investīciju apjoma pieaugums ir bijis viens no trim galvenajiem 2000. gada Igaunijas reformas mērķiem [76]. Arī L. Lehis u.c. norāda, ka 2000. gada reforma ir veicinājusi investīciju pieaugumu [64]. Pēc K. Stēra domām, Igaunija ir veikusi reformu uzņēmumu ienākumu aplikšanā ar nodokli ar mērķi piesaistīt investīcijas [106]. J. Masso u.c. uzskata, ka visstraujāk nodokļu reformas rezultāti ietekmēs uzņēmumu kapitāla struktūru un dividenžu izmaksu samazināšanos, tajā pašā

laikā nodokļu reformas ietekme uz investīciju pieaugumu var prasīt nedaudz vairāk laika. Salīdzinājuši nodokļu reformas efektu laika periodos no 2000. gada līdz 2002. un 2008. gadam, viņi secināja, ka nodokļu reformas ietekme laikā no 2000. līdz 2003. gadam un turpmākajā posmā, līdz 2008. gadam, ir bijusi aptuveni vienāda abos periodos, bet garākajā periodā reformas efekts ir nedaudz izteiktāks [74].

Pētījuma rezultāti apliecina, ka arī laika periodā no 2009. līdz 2015. gadam ārvalstu tiešo investīciju pieauguma tempi Igaunijā ir saglabājuši pozitīvu dinamiku. Vidējais ārvalstu tiešo investīciju gada apjoms Igaunijā šajā periodā sastādīja 896 miljonus eiro gadā (Latvijā tajā pašā periodā – 748 miljonus eiro). Šāds ārvalstu tiešo investīciju vidējais ikgadējais pieaugums Igaunijā laika posmā no 2009. līdz 2015. gadam ir aptuveni līdzvērtīgs ārvalstu tiešo investīciju apjomam laika periodā no 2001. līdz 2003. gadam (903 miljoni eiro gadā). Nedaudz augstāki ir ārvalstu tiešo investīciju vidējie gada pieauguma tempi laika periodā no 2004. līdz 2008. gadam (1 miljards 109 miljoni eiro gadā), ko zināmā mērā varētu argumentēt ar Igaunijas iestāšanos Eiropas Savienībā un augstiem ekonomikas izaugsmes tempiem šajā laika periodā. Šo pieņēmumu apstiprina arī tas, ka šajā laika periodā uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju gada vidējais pieaugums Latvijā sastādīja aptuveni 1 miljardu 121 miljonu eiro, kas ir nedaudz vairāk par analogisko Igaunijas rādītāju.

Papildinājumā diviem minētajiem ārvalstu tiešo investīciju uzkrājuma faktoriem Igaunijā un Latvijā laikā no 2004. līdz 2008. gadam jāatzīmē, ka no 2004. gada Latvijā būtiski samazinājās UIN likme, kas sasniedza 15% atzīmi. Šajā laikā Latvijā vēl nebija ieviests dividenžu ienākuma nodoklis, tāpēc likmes samazinājums Latvijas UIN maksātājiem efektīvās nodokļu likmes atšķirību Igaunijā un Latvijā padarīja mazāk jūtamu. Latvija, tāpat kā Igaunija, iestājās Eiropas Savienībā 2004. gadā. Turpmākajos gados Igaunijai bija raksturīgi strauji ekonomiskās izaugsmes tempi, un Latvijai pat vēl straujāki. Vidējais gada IKP pieauguma temps šajā laika periodā Igaunijā bija ļoti augsts un sastādīja 13,7%, bet Latvijā 18,4%⁹, kas ir 1,34 reizes augstāks nekā Igaunijā

9 Gada vidējais IKP pieauguma temps tika aprēķināts kā vidējā ģeometriskā vērtība.

[24]. Tādējādi tieši ar samazināto nodokļu slogu Latvijā varam izskaidrot to, kāpēc tikai periodā no 2004. līdz 2008. gadam uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoma pieaugums Latvijā bija nedaudz lielāks nekā Igaunijā. Turpmākajos gados (sākot ar 2005. gadu) uzņēmuma ienākumu nodokļa likme Igaunijā tika samazināta par 6 procentpunktiem, kaut arī ar šo nodokli tika aplikta tikai dividendēs sadalāmā peļņas daļa. Savukārt Latvijā, tieši pretēji, 2010. gadā nodokļu slogu paaugstināja, ieviešot dividenžu ienākuma nodokli.

Pētnieki, kas izskatīja nodokļu likmju lieluma ietekmi uz ārvalstu tiešo investīciju apjomu, tāpat norāda uz nodokļu likmju lieluma un ārvalstu tiešo investīciju piesaistes apjomu korelāciju. R. Boldvins un P. Krugmans uzskata, ka gadījumā, ja visi pārējie nosacījumi ir vienādi, uzņēmumi izvēlēsies uzņēmējdarbības valsti atkarībā no tā, kurā ir zemākas nodokļu likmes [4]. Pēc P. Dinksona domām, nodokļu likmes lielums ir viens no pirmajiem mazu un vidēju uzņēmumu vadītāju jautājumiem, kad ārzemju vai vietējie uzņēmēji izskata darba iespējas konkrētā tirgū [11]. Šancs u.c., izskatot faktoros, kuri ietekmē uzņēmumu, filiāļu un meitas uzņēmumu dislocēšanas valsti, uzskata, ka Vācijas transnacionālās kompānijas izvietojas filiālēs valstīs, kuras piedāvā izdevīgas nodokļu likmes, tajā skaitā arī ienākuma un dividenžu nodokli, kā arī citus nodokļu atvieglojumus [100]. R. Boldvins un P. Krugmans, veicot 25 pētījumu analīzi, kurā tika aplūkots nodokļu likmju efekts uz ārvalstu tiešo investīciju piesaisti, secināja, ka nodokļu likmju pieaugums par 1% samazina ārvalstu tiešo investīciju apjomu aptuveni par 3,3 procentiem [4]. M. Pjatrovskis un M. Jarmuzeks (2008) konstatē, ka nodokļu lielumam var būt svarīgāka loma, piesaistot ārvalstu tiešās investīcijas jaunākajām ES dalībvalstīm [89].

Aplūkosim, kā Igaunijā un Latvijā izmainījās uzkrāto tiešo ārvalstu investīciju rādītāji finanšu krīzes periodā un tai sekojošajā posmā līdz 2015. gadam. Igaunijā 2009. un 2010. gadā – otrajā krīzes un pirmajā pēckrīzes gadā – vidējais ārvalstu tiešo investīciju pieaugums sastādīja 269 miljonus eiro (Latvijā tajā pašā laika periodā 29 – miljonus eiro), bet jau laikposmā no 2011. līdz 2015. gadam vidējais ārvalstu tiešo investīciju pieauguma temps Igaunijā sastādīja 1 miljardu 146 miljonus eiro

(Latvijā 1 miljardu 37 miljonus eiro), pārsniedzot vidējo ārvalstu tiešo investīciju pieauguma rādītāju laika periodā no 2004. līdz 2008. gadam par 3,3%. Atzīmēsim, ka 2009. un 2010. gadā uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms Igaunijā bija 9 reizes lielāks nekā Latvijā. Šis fakts liecina par to, ka nestabilā makroekonomiskā situācijā ārvalstu investoriem šķita daudz pievilcīgāk investēt Igaunijā nekā Latvijā. Salīdzinot uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma izmaiņas Igaunijā 15 gadu laikā, varam secināt, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekmei uz ārvalstu tiešo investīciju apjomu ir bijusi ilgstoša un pozitīva ietekme. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma apjoms Igaunijā laika posmā no 2011. gada līdz 2015. gadam sastādīja 3,3% salīdzinājumā ar periodu no 2004. līdz 2008. gadam un 31,1% salīdzinājumā ar periodu no 2000. līdz 2003. gadam.

Vislielākās atšķirības uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma tempos Igaunijā un Latvijā bija vērojamas pirmajos gados pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā (no 2001. līdz 2003. gadam). Šajā laika periodā vidējais uzkrāto ārvalstu investīciju gada pieaugums Latvijā sastādīja 235 miljonus eiro, bet Igaunijā 903 miljonus eiro, tātad bija 3,8 reizes lielāks. Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms trijos gados Latvijā pieauga par 38,8%, bet Igaunijā par 95,3%. Pēc autora un arī Masso u.c. [74] uzskatiem, šajā laika periodā Latvijas un Igaunijas makroekonomiskajos faktoros, nodokļu sistēmā vai citos faktoros nebija nekādu būtisku atšķirību (izņemot Igaunijas 2000. gada reforma), kas varētu jūtami ietekmēt ārvalstu tiešo investīciju uzkrājuma pieaugumu.

No iepriekš minētā varam secināt, ka uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju būtiskie pieauguma tempi un apjomi Igaunijā lielā mērā ir 2000. gadā ieviestā UIN atliktā maksājuma rezultāts.

Acīmredzot Igaunijas ārvalstu tiešo investīciju pieauguma tempus ir ietekmējusi ne tikai 2000. gada reforma. Autors tā uzskata kaut vai tā iemesla dēļ, ka pārskata periodā (no 2001. līdz 2015. gadam) ārvalstu tiešo investīciju pieaugums Latvijā sastāda vairāk nekā 11,5 miljardus eiro. Periodā no 2001. līdz 2015. gadam uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieaugums Igaunijā sastāda 14 miljardus 529 miljonus eiro. Igaunijas un Latvijas uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjomu star-

pību, kas ir 3 miljardi eiro par labu Igaunijai, var uzskatīt par efektu, kas ir panākts Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultātā. Tātad varam arī uzskatīt, ka Igaunijas 2000. gada reformas izraisītais efekts ir nodrošinājis ne mazāk kā 20% no uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma.

Līdz ar to var sagaidīt, ka gadījumā, ja Latvija pāriet no visas iegūtās peļņas aplikšanas ar nodokli uz sadalāmās peļņas daļas aplikšanu, turklāt ar nosacījumu, ka nodokļu slogs Latvijas uzņēmumiem būtiski neatšķiras no nodokļu sloga apjoma Igaunijā, ikgadējais uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms var palielināties ne mazāk kā par 200 miljoniem eiro.

No iepriekš izklāstītā var secināt, ka:

1. **Nozīmīgie uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma tempi Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju un to apjoma palielināšanās, kas būtiski pārsniedz uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjomu pieaugumu Latvijā, lielā mērā ir Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultāts.**
2. Nodokļu sloga lielums būtiski ietekmē uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju piesaisti un apjomu.
3. Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas efektam uz ārvalstu tiešajām investīcijām ir ilgtermiņa raksturs (15 gadi 2015. gada beigās).
4. Sarežģītā makroekonomiskā situācijā Igaunijas ekonomika ir izrādījusies daudz pievilcīgāka ārvalstu investīcijām. Pēckrīzes periodā (2009. un 2010. g.) uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieaugums Igaunijas ekonomikā bija 9,3 reizes lielāks nekā Latvijā.
5. Igaunijas 2000. gada reformas izraisītais efekts ir nodrošinājis ne mazāk kā 20% no uzkrāto ārējo tiešo investīciju pieauguma.
6. Gadījumā, ja Latvija pārietu no visas iegūtās peļņas aplikšanas ar nodokli uz dividendēs sadalāmās peļņas daļas aplikšanu ar nodokli, turklāt ar nosacījumu, ka uzņēmumu nodokļu sloga apjoms būtiski neatšķiras no Igaunijas uzņēmumu nodokļu sloga apjoma, ikgadējais uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieaugums var sasniegt ne mazāk kā 200 miljonus eiro.

6.5. Bezdarba līmenis Igaunijā un Latvijā

Šajā sadaļā izskatīsim, kā pēc 2000. gada nodokļu reformas Igaunijā mainījās bezdarba līmenis, kā arī salīdzināsim šos datus ar bezdarba līmeni Latvijā.

J. Masso u.c. ir veikuši Igaunijas politiku aptauju, kas parādīja, ka jaunu darba vietu izveide bija viens no galvenajiem Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas mērķiem [76]. L. Lehis u.c. konstatē, ka nodokļu maksājumu atlikšana ir veicinājusi nodarbinātību [64]. Arī K. Stērs atzīmē, ka viens no Igaunijas 2000. gada UIN reformas mērķiem bija nodarbinātības līmeņa celšana. Viņš atzīst, ka pēc nodokļu reformas ieviešanas Igaunijā tika konstatēts zemāks bezdarba līmenis nekā tas bija Latvijā (un arī Lietuvā) [106].

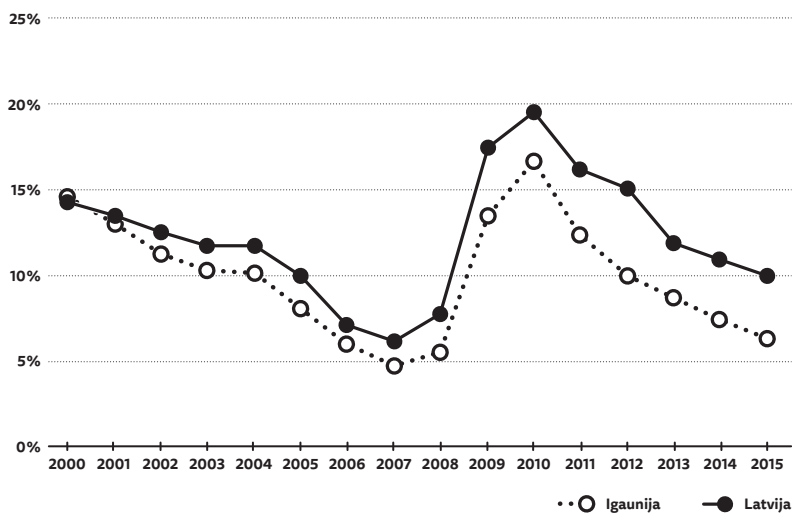
Lai izvērtētu Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas iespējamo ietekmi uz izmaiņām nodarbinātības līmenī, tika salīdzināti bezdarba līmeņa rādītāji Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam. Bezdarba līmeņa rādītāji Igaunijā un Latvijā ir aplūkoti 14. attēlā. Dati par bezdarba līmeni Igaunijā un Latvijā periodā no 2000. līdz 2015. gadam ir apkopoti 13. pielikumā.

Eurostat dati liecina, ka 2000. gadā (1999. gada dati *Eurostat* datubāzē nav atspoguļoti) bezdarba līmenis Igaunijā sastādīja 14,6% un par 0,3 procentpunktiem pārsniedza bezdarba līmeni Latvijā, taču jau visos turpmākajos gados, sākot no 2001. gada, bezdarba līmenis Igaunijā bija mazāks nekā Latvijā. Bezdarba līmeņa samazināšanās Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju pakāpeniski pieauga, un 2005. gadā starpība sasniedza 2 procentpunktus. Latvijas ekonomikas pārkaršanas periodā 2006. un 2007. gadā Igaunijas un Latvijas bezdarba līmeņu starpība saruka līdz attiecīgi 1,1 un 1,5 procentpunktiem, taču finanšu krīzes periodā 2008. gadā tā atkal palielinājās un sasniedza 2,2 procentpunktus, bet 2009. gadā – 4 procentpunktus. Posmā no 2001. līdz 2008. gadam vidējais bezdarba līmenis Igaunijā bija par 1,4 procentpunktiem zemāks nekā Latvijā. 2009. un 2010. gadā, kas Latvijas un Igaunijas ekonomikā iezīmējās kā visnelabvēlīgākie gadi, bezdarba līmenis Igaunijā un Latvijā bija attiecīgi par 4 un 2,8 procentpunktiem zemāks. Laika periodā

no 2009. līdz 2015. gadam vidējais gada bezdarba līmenis Igaunijā bija par 3,7 procentpunktiem zemāks nekā Latvijā (ikgadējā bezdarba līmeņa starpība atradās diapazonā no 2,8 līdz 5 procentpunktiem). Pēdējo gadu laikā (no 2011. līdz 2015. gadam) vidējais bezdarba līmenis Igaunijā bija 1,43 reizes zemāks nekā Latvijā. Piecpadsmit gadu laikā kopš 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas vidējais bezdarba līmenis Igaunijā ir bijis par 2,5 procentpunktiem zemāks nekā Latvijā. 2015. gadā bezdarba līmenis Igaunijā bija 1,6 reizes zemāks nekā Latvijā.

14. ATTĒLS

Bezdarba līmenis Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Eurostat [23] datiem.

Autora izstrādātais bezdarba līmeņa salīdzinājums Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam parāda, ka pēc nodokļu reformas ieviešanas 2000. gadā līdz pat 2015. gadam (ieskaitot) bezdarba līmeņa mazināšanās tempi Igaunijā ir bijuši ievērojami lielāki nekā Latvijā. Iegūtie rezultāti korelē ar K. Stēra secinājumiem par to, ka pēc

2000. gada nodokļu reformas īstenošanas bezdarba līmenis Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju ir būtiski samazinājies [106].

Salīdzinājumā ar 2000. un 2001. gada vidējiem rādītājiem (pirmajā un otrajā gadā pēc nodokļu reformas ieviešanas) 2014. un 2015. gadā bezdarba līmenis Igaunijā bija samazinājies 2,03 reizes (līdz attiecīgi 7,4 un 6,2%), kaut gan bezdarba līmenis Latvijā tajā pašā periodā samazinājās tikai 1,34 reizes (līdz attiecīgi 10,8 un 9,9%).

Šajā sadaļā izpētījuši bezdarba līmeņa izmaiņas Igaunijā 15 gadu periodā kopš 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas, kā arī salīdzinājuši iegūtos datus ar citās pētījuma sadaļās sniegtajiem datiem un secinājumiem, varam konstatēt, ka:

1. piecpadsmit gadu laikā kopš 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas bezdarba līmenis Igaunijā ir samazinājies 2,03 reizes (lai gan bezdarba līmeņa rādītāji Latvijā un Igaunijā bija praktiski vienādi), tajā pašā laika periodā bezdarba līmenis Latvijā ir samazinājies tikai 1,34 reizes);
2. 2015. gadā bezdarba līmenis Igaunijā sasniedza 6,2%, kas ir otrais zemākais rādītājs Centrālās un Austrumeiropas valstīs (pēc Čehijas Republikas) un sestais zemākais rādītājs ES valstu starpā [23];
3. finanšu krīzes un pēckrīzes periodā (no 2008. līdz 2011. gadam) bezdarba līmeņa pieauguma tempi Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju bija lēnāki; bezdarba līmenis bija zemāks un bezdarba līmeņa samazināšanās (pēckrīzes periodā) notika straujākā tempā;
4. bezdarba līmeņa samazināšanās Igaunijā pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas sakrīt ar laiku, kad palielinājās Igaunijas uzņēmumu rīcībā paliekošie finanšu resursi un uzlabojās citi Igaunijas uzņēmumu finanšu rādītāji, kā arī uzņēmējdarbības aktivitātes un uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma rādītāji.

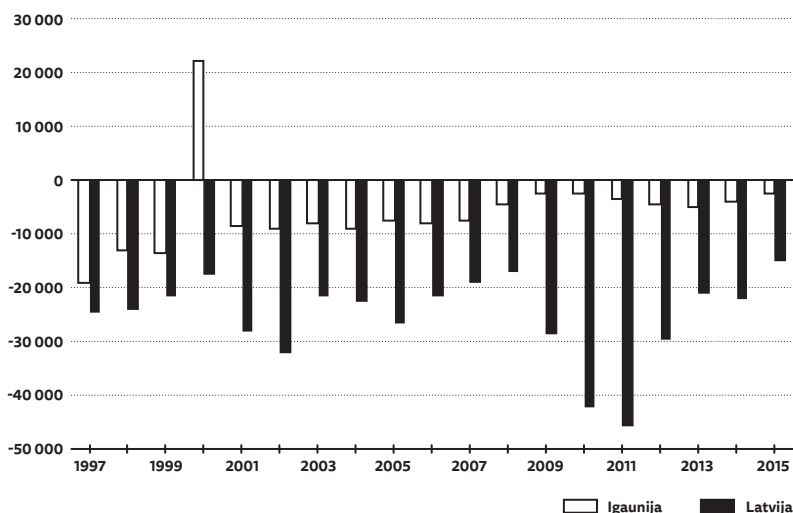
Šie dati ļauj secināt, **ka 2000. gada nodokļu reformai Igaunijā bija ļoti nozīmīga ietekme, tā ļāva ievērojami samazināt un rezultātā sasniegt pietiekami zemu bezdarba līmeni Igaunijā.**

6.6. Iedzīvotāju skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā

Ar mērķi izpētīt iespējamo Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekmi uz iedzīvotāju skaitu, šajā sadaļā salīdzināsim Igaunijas un Latvijas iedzīvotāju skaita rādītājus pirms un pēc nodokļu reformas ieviešanas.

15. ATTĒLS

Ikgadējās iedzīvotāju skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2015. gadam

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Eurostat [22] datiem.

Statistiskas dati liecina, ka iedzīvotāju skaita samazināšanās kā Igaunijā, tā Latvijā ir reģistrēta katru gadu, sākot no pētāmā perioda sākuma (1996. gada) līdz pat 2015. gadam. Izņēmums bija 2000. gads, kad iedzīvotāju skaits Igaunijā pieauga par 22 013 cilvēkiem, toties Latvijā 2000. gadā iedzīvotāju skaita samazināšanās pret 1999. gadu sastādīja 0,7 procentus. Igaunijas un Latvijas iedzīvotāju skaita ikgadējās izmaiņas laikā no 2000. līdz 2015. gadam ir atspoguļotas 14. pielikumā un 15. attēlā. Laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam ieskaitot, Igaunijā ie-

dzīvotāju skaits saruka par 3,2% (aptuveni par 1,1% gadā), bet tajā pašā periodā Latvijā par 2,8% (aptuveni par 0,9% gadā). Tātad iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam Igaunijā bija lielāki nekā Latvijā. Autora apkopotie dati liecina, ka pretēji 1996.–1999. gada tendencēm, sākot ar 2000. gadu, ikgadējais iedzīvotāju skaita samazinājuma temps Igaunijā bija lēnāks nekā Latvijā. Pievērsīsim uzmanību faktam, ka tieši 2000. gads bija pirmais, kad Igaunijā sāka darboties jaunā UIN sistēma.

Sākot ar 2000. gadu, Igaunijas iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi līdz 2008. gadam pamazām saruka no 0,6–0,7% līdz 0,3% gadā (līdz pat 2,7 tūkstošiem cilvēku). No 2000. līdz 2015. gadam ieskaitot, vidējie ikgadējie iedzīvotāju skaita samazinājuma rādītāji Igaunijā sastādīja 0,3 procentpunktus gadā. Tajā pašā laika periodā vidējie ikgadējie Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājuma tempi pieauga no 0,9 līdz 1,2% gadā.

No 2000. līdz 2008. gadam ieskaitot, ikgadējā iedzīvotāju skaita samazināšanās Latvijā sastādīja aptuveni 1%, proti, gandrīz neatšķīrās no iedzīvotāju skaita samazinājuma rādītāja Latvijā laika periodā no 1996. līdz 1999. gadam (0,9%). Laika periodā no 2009. līdz 2015. gadam ikgadējie Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi pieauga vidēji par 1,4%, bet Igaunijas iedzīvotāju skaita samazināšanās temps bija jau 4,7 reizes lēnāks nekā Latvijā. Viszemākie iedzīvotāju skaita samazināšanās rādītāji Latvijā bija ekonomikas pārkaršanas periodā (no 2006. līdz 2008. gadam), bet visaugstākie – pēckrīzes periodā (no 2009. līdz 2011. gadam), kad bezdarba līmenis bija sevišķi augsts, bet daudzi uzņēmumi samazināja darba algas un neizmaksāja papildatlīdzības. Ir jāatzīmē, ka tieši pēckrīzes periodā (no 2009. līdz 2011. gadam) Igaunijas iedzīvotāju skaita samazinājuma rādītāji, pretēji Latvijas rādītājiem, bija viszemākie. Visstraujākie Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi sakrīt ar laiku, kad Latvijas uzņēmumos tika novērots lēns pašu kapitāla pieaugums (4. attēls) un pasliktinājās jaunizveidoto uzņēmumu un likvidēto uzņēmumu savstarpējā attiecība (8. attēls).

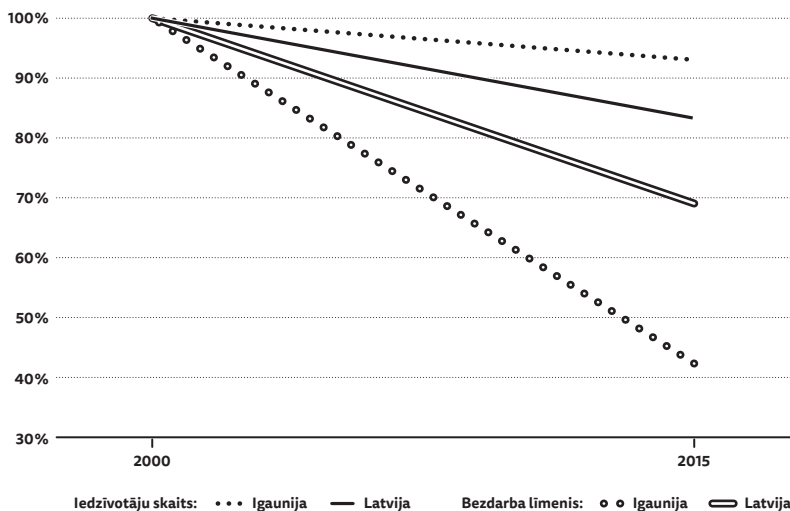
Kā liecina Starptautiskā Valūtas fonda dati, pēc sociālistiskās iekārtas sabrukuma Austrumeiropu pameta 5,5% no reģiona kopējā iedzīvotāju skaita [66]. SVF atzīmē, ka liela daļa migrantu ir kvalificēti

darbinieki, tāpēc valstu iedzīvotāju skaita izmaiņas var būt lielā mērā savstarpēji saistītas ar bezdarba līmeni un darbinieku ieņēmumu un izdevumu līmeņa attiecību. Pēc SVF datiem, darbaspēka aizplūšana samazina IKP uz vienu iedzīvotāju atkarībā no migranta vecuma un prasmēm, bet deformēta nodarbināto un nenodarbināto cilvēku proporcija noved pie fiskālā sloga palielināšanās [66]. Masveida migrācija no 1995. līdz 2012. gadam samazināja reģiona IKP pieaugumu par 7 procentpunktiem [66]. Pamatojoties uz iepriekš minētajiem SVF datiem [66], varam aprēķināt, ka migrācijas izraisītais vidējais IKP pieauguma samazinājums Austrumeiropas valstīs sastāda aptuveni 0,4 procentpunktus gadā. Pēc autora aprēķiniem, migrācijas līmenis Latvijā pārsniedz vidējo migrācijas līmeni Austrumeiropas valstīs aptuveni 2,5 reizes. **No tā izriet, ka migrācijas rezultātā neiegūtā IKP pieaugums Latvijā sastāda aptuveni vienu procentpunktu gadā.** Intas Mieriņas u.c. pētījums, kura laikā tika aptaujāti vairāk nekā 14 tūkstoši migrantu no Latvijas, parāda, ka viens no iemesliem, kāpēc migranti nevēlas atgriezties Latvijā, ir nespēja atrast pieņemamu darbu un slikti nosacījumi uzņēmējdarbības attīstībai [79].

Paskatīsimies, kā Igaunijas iedzīvotāju skaits ir mainījies kontekstā ar bezdarba līmeņa izmaiņām un salīdzināsim šos datus ar analogiskiem rādītājiem Latvijā. Pirmajā Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas darbības gadā iedzīvotāju skaita samazināšanās temps un bezdarba līmenis Igaunijā bija nedaudz augstāks nekā Latvijā (attiecīgi par 0,1 procentpunktu un 0,3 procentpunktiem). Labākas uzskatāmības nolūkā pieņemsim, ka 2000. gada nodokļu reformas sākuma posmā aplūkojamie dati Igaunijā un Latvijā bija vienādi un sastādīja 100 procentus. 2015. gada beigās bezdarba līmenis Igaunijā sastādīja 42,5%, bet Latvijā 69,2% no 2000. gada rādītājiem.

Tajā pašā laika periodā Igaunijas iedzīvotāju skaita samazinājums sastādīja aptuveni 6%, bet Latvijas iedzīvotāju skaita samazinājums – aptuveni 17%. Kā redzams 16. attēlā, straujāki bezdarba līmeņa sarukuma tempi Igaunijā un būtiski zemāks bezdarba līmenis salīdzinājumā ar Latviju korelē ar ievērojami lēnākiem iedzīvotāju skaita samazināšanās tempiem.

16. ATTĒLS

Bezdarba līmeņa un iedzīvotāju skaita salīdzinājums Igaunijā un Latvijā 2000. un 2015. gadā

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Eurostat [22] datiem.

Atspoguļotie dati liecina, ka iedzīvotāju skaita samazināšanās (Igaunijā un Latvijā) ir lielā mērā atkarīga no bezdarba līmeņa un ka zemāks bezdarba līmenis pozitīvi ietekmē iedzīvotāju skaitu.

Izpētot iedzīvotāju skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā, autors noteica iedzīvotāju skaita izmaiņu un bezdarba līmeņa savstarpējo saikni Igaunijā un Latvijā, bet 6.5. sadaļā nonāca pie secinājuma, ka 2000. gada nodokļu reformai ir bijusi būtiska ietekme gan uz bezdarba līmeņa samazināšanos, gan arī uz pietiekami zema bezdarba līmeņa sasniegšanu Igaunijā. Tāpat konstatēja, ka straujāki iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi Latvijā laika ziņā sakrīt ar zema Latvijas uzņēmumu pašu kapitāla pieauguma tempiem un jaunizveidoto un likvidēto uzņēmumu proporcijas pasliktināšanos. Noskaidrojām, ka lēnāka iedzīvotāju skaita samazināšanās laika ziņā sakrīt ar uzņēmējdarbības aktivitātes pieaugumu un finanšu resursu pieaugumu Igaunijas uzņēmumos, kā arī uzkrāto ārvalstu investīciju palielināša-

nos gan salīdzinājumā ar laika periodu līdz Igaunijas 2000. gada nodokļu reformai, gan salīdzinājumā ar iepriekš minētajiem rādītājiem Latvijā laika posmā no 2000. līdz 2015. gadam.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, varam secināt, ka ievērojami lēnākie iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju lielākoties ir Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultāts.

6.6. sadaļā apkopotie dati ļauj izdarīt secinājumus.

1. Igaunijā un Latvijā iedzīvotāju skaita izmaiņas (samazināšanās) un bezdarba līmenis ir savstarpēji saistīti.
2. Igaunijas iedzīvotāju skaita izmaiņu līmenis (samazinājums) aptuveni atbilst vidējam darbaspēka aizplūšanas rādītāja tempam Austrumeiropā, taču, ņemot vērā dzimstības un mirstības rādītājus, iedzīvotāju migrācijas līmenis Igaunijā ir zemāks nekā Austrumeiropas valstīs.
3. 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas rezultātā Igaunijā iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam kļuva par 0,9 procentpunktiem lēnāki nekā iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi Latvijā, kaut arī laika periodā no 1997. līdz 1999. gadam iedzīvotāju skaita samazinājums Igaunijā bija par 0,1 procentpunktu lielāks nekā Latvijā.
4. Ikgadējais IKP pieauguma sarukums, iedzīvotājiem aizplūstot no Latvijas, sastāda aptuveni 1,0 procentpunktu, bet gadījumā, ja tiek sasniegts Igaunijas iedzīvotāju aizplūšanas rādītāju līmenis, tas var samazināties līdz 0,2–0,3 procentpunktiem.

6.7. Sestās nodaļas galvenie secinājumi

Sestajā nodaļā esam izskatījuši, kā Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir ietekmējusi UIN ieņēmumu lielumu, kā arī visu nodokļu ieņēmumu apjomu Igaunijas budžetā. Esam arī izvērtējuši Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas ietekmi uz ēnu ekonomikas, ārējo tiešo investīciju, bezdarba līmeņa un iedzīvotāju skaita izmaiņām Igaunijā. Iegūtie dati liecina par sakritību laikā, kad sāka parādīties būtiskas

pozitīvas tendences un pārmaiņas mūsu izskatītajos rādītājos un kad Igaunija pārgāja no visas uzņēmumu saņemtās peļņas aplikšanas ar nodokli uz sadalāmās daļas aplikšanu ar nodokli. Igaunijas un Latvijas rādītāju salīdzinājums, ko autors veicis sestajā nodaļā, rāda, ka pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas Igaunijā visi šajā nodaļā aplūkotie rādītāji ir uzrādījuši daudz labāku dinamiku nekā Latvijā.

Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas pētnieki atzīmē nodokļu reformas izraisīto tiešo un netiešo ekonomisko efektu plašo spektru. J. Masso u.c. konstatē, ka 2000. gada nodokļu reforma Igaunijā ir nodrošinājusi spēcīgu un pozitīvu ekonomisko efektu [74]. Pēc M. Funkes un H. Strulika domām, izmaiņas UIN nomaksas kārtībā izraisīja ķēdes reakciju visā Igaunijas ekonomikā [27]. J. Masso un J. Merikula atzīmē, ka, izņemot tiešo finanšu efektu, ko devusi ieviestā reforma, pastāv arī dažādi netiešie efekti [73]. Šajā nodaļā atspoguļotie dati liecina, ka pozitīvie efekti, kas Igaunijā tika sasniegti, pateicoties 2000. gada nodokļu reformai, nodrošina spēcīgi izteiktu pozitīvu makrolīmeņa ietekmi. Autors konstatēja arī iepriekš minēto tendenču un efektu darbības ilglaicīgumu, kā arī pakāpenisku 2000. gada nodokļu reformas efektu pieaugumu Igaunijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam.

Autors atzina, ka UIN lielums Igaunijā, sākot ar 2000. gadu, ir regresīvs un samazinās atbilstoši tam, kā palielinās uzņēmumu investīcijas pašu attīstībā. Tas ir izdevīgi ne tikai uz attīstību orientētiem uzņēmumiem, bet arī visai Igaunijas ekonomikai kopumā.

Iegūtie dati liecina, ka zemāks nodokļu slogs Igaunijas uzņēmumiem kopumā un it sevišķi 2000. gada nodokļu reforma ir būtiski ietekmējusi ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanos valstī tiešā un netiešā veidā. Veiktā pētījuma rezultāti apliecina, ka Igaunijas uzņēmumu apmierinātība ar pastāvošo nodokļu režīmu, līdzās optimālam nodokļu slogam un nodokļu instrumentiem, kas stimulē visu uzņēmumu attīstību, lielā mērā ir iemesls zemākam ēnu ekonomikas līmenim Igaunijā salīdzinājumā ar Latviju.

Autors atzīst, ka ievērojamie uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma tempi Igaunijā un to pieauguma apjomi, kas būtiski pārsniedz

uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju pieauguma apjomus Latvijā, lielā mērā ir Igaunijas 2000. gada nodokļu reformas rezultāts. Igaunijā UIN atliktā maksājuma ieviešana ir nodrošinājusi ĀTI pieaugumu ne mazāk kā 20% apjomā.

Pētījumā iegūtie dati liecina, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir būtiski ietekmējusi bezdarba līmeņa samazināšanos, kā arī pietiekami zema bezdarba līmeņa sasniegšanu valstī. Tāpat var pieņemt, ka Igaunijas 2000. gada nodokļu reforma ir būtiski ietekmējusi iedzīvotāju skaita samazināšanās tempu krasu palēnināšanos (vairāk nekā trīs reizes) Igaunijā.

Autors konstatēja, ka izmaiņas, kas Igaunijā veiktas UIN nomaksas režīmā 2000. gadā, ir novedušas pie būtiska un ilglaicīga nodokļu ieņēmumu pieauguma valsts budžetā kā no UIN, tā arī no cita veida nodokļiem. Bez tam autors parāda, ka UIN aplikšanas sistēma, kas Igaunijā pastāv pēc 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas, nodrošina vienmērīgākus un prognozējamākus ieņēmumus Igaunijas budžetā (salīdzinājumā ar Latviju).

Pamatojoties uz pētījumā iegūtajiem datiem, uzskatu, ka tieši mēreno nodokļu likmju un investīcijas stimulējošās nodokļu politikas kombinācija, kuras rezultātā Igaunijas uzņēmumiem saglabājas pietiekami daudz līdzekļu turpmākai attīstībai, atstāj pozitīvu ietekmi uz uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāti.

Veiktā pētījuma rezultāti liecina, ka šobrīd Igaunijā pastāvošā UIN sistēma, nodokļu sistēma kopumā un nodokļu politika ir daudz efektīvāka nekā Latvijā.

Iegūtie dati par to, ka Latvijas uzņēmumiem ir pārāk liels nodokļu slogs, kas ierobežo uzņēmumu aktivitāti un darbības efektivitāti, kā arī mazina nodokļu ieņēmumu apjomu Latvijas budžetā, korelē ar Latvijas un ārzemju pētnieku secinājumiem, kas aplūkoti monogrāfijas 1. un 2. nodaļā. To apliecina arī pētījuma rezultāti, kas atspoguļoti monogrāfijas 5. nodaļā.

Detalizētāki secinājumi par katru no izskatītajiem jautājumiem ir doti katras 6. nodaļas sadaļas beigās.

7. Prognoze Latvijas IKP papildu pieaugumam un budžeta papildu ieņēmumiem UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā

Šajā nodaļā autors sniedz savu prognozi Latvijas budžeta un IKP papildu pieaugumam, Latvijā ieviešot līdz uzņēmumu peļņas sadalei UIN atlikto maksājumu. Tāpat arī pamato iemeslus, kāpēc ir mērķtiecīgi izmantot atlikto UIN maksājumu ne tikai mikro, mazajiem un vidējiem, bet arī lielajiem uzņēmumiem. Aplūkoti arī galvenie iemesli IKP papildu pieaugumam un nodokļu papildu ieņēmumiem valsts budžetā, ieviešot atlikto UIN maksājumu.

7.1. Latvijas budžeta papildu ieņēmumu prognozes rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā

Atbilstoši pētījuma metodoloģijā sniegtajiem aprēķinu algoritmiem, statistikas datiem un pētījumu gaitā iegūtajiem datiem, autors izstrādājis Latvijas budžeta papildu ieņēmumu prognozi gadījumam, ja tiktu ieviests UIN atliktais maksājums. Prognoze ir izstrādāta diviem scenārijiem. Pirmais scenārijs paredz UIN atliktā maksājuma ieviešanu mikro, mazajiem, vidējiem un lielajiem uzņēmumiem. Otrais scenārijs paredz UIN atliktā maksājuma ieviešanu tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Apkopotie Latvijas budžeta papildu ieņēmumu prognozes rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā ir atspoguļoti 9. tabulā. Aprēķinu rezultāti nodokļu papildu ieņēmumiem budžetā, Latvijā ieviešot UIN atlikto maksājumu, ir atspoguļoti 15. (pirmais scenārijs) un 16. (otrais scenārijs) pielikumā. Prognozējamie rādī-

tāji nodokļu papildu ieņēmumiem Latvijas budžetā UIN atliktā maksājuma rezultātā ir aprēķināti katram gadam atsevišķi, kā arī augošā secībā laika periodam no pirmā līdz desmitajam gadam.

9. TABULA

Nodokļu papildu ieņēmumu pieaugums budžetā gadījumā, ja Latvijā tiktu ieviests UIN atliktais maksājums (milj. eiro)

Gads	Mikro, mazie, vidējie un lielie uzņēmumi		Mikro, mazie un vidējie uzņēmumi	
	Ikgadējais budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums	Budžeta ieņēmumu daļas summārais pieaugums	Ikgadējais budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums	Budžeta ieņēmumu daļas summārais pieaugums
1. gads	10,27	10,27	18,26	18,26
2. gads	146,87	157,14	132,07	150,33
3. gads	416	573,14	346,16	496,49
4. gads	726,42	1 299,56	592,17	1 088,66
5. gads	960,39	2 259,95	781,83	1 870,49
6. gads	1 161,64	3 421,59	948,03	2 818,52
7. gads	1 369,46	4 791,04	1 120,32	3 938,85
8. gads	1 584,31	6 375,35	1 299,14	5 237,99
9. gads	1 806,70	8 182,05	1 484,95	6 722,93
10. gads	2 037,15	10 219,20	1 678,24	8 401,17

Avots: autora aprēķini.

Pētījuma rezultāti rāda, ka gadījumā, ja Latvijā tiks ieviests atliktais UIN maksājums, radīsies spēcīgi pozitīvie efekti, kas ietekmēs kopējo nodokļu ieņēmumu pieaugumu budžetā. Jau pēc pirmā UIN atliktā maksājuma darbības gada ikgadējie papildu ieņēmumi Latvijas budžetā sastādīs no 10 līdz 18 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija). Trešajā gadā nodokļu papildu ieņēmumi sastādīs no 346 līdz 416 miljo-

niem eiro, piektajā no 781 līdz 960 miljoniem eiro, bet desmitajā gadā no 1 678 līdz 2 037 miljoniem eiro.

Abu aprēķināto scenāriju atšķirība ir tā, ka pirmajā gadā kopš UIN atliktā maksājuma ieviešanas vislielāko fiskālo efektu nodrošina otrais scenārijs, kad UIN atliktā maksājuma ieviešana lielos uzņēmumos neskar. Atšķirības nodokļu papildu ieņēmumu apjomā pēc otrā scenārija sastādīs 8 miljonus eiro, bet, jau sākot ar otro gadu, lielāku fiskālo efektu sāks nodrošināt pirmais scenārijs, kas paredz UIN atliktā maksājuma piemērošanu arī lielajiem uzņēmumiem (par 14,8 miljoniem eiro vairāk salīdzinājumā ar otro scenāriju). Trešajā gadā atšķirība budžeta papildu ieņēmumos pēc pirmā scenārija ar lielo uzņēmumu līdzdalību (salīdzinājumā ar scenāriju, kurā lieli uzņēmumi nepiedalās) palielināsies par 70 miljoniem eiro, ceturtajā gadā par 134 miljoniem eiro, piektajā par 179 miljoniem eiro. Desmitajā nodokļu reformas gadā scenārijs ar lielo uzņēmumu līdzdalību Latvijas budžetā ienesīs papildu 359 miljonus eiro salīdzinājumā ar scenāriju, kurā lielo uzņēmumu dalība nav paredzēta. Desmit gadu laikā kopš UIN atliktā maksājuma ieviešanas Latvijā, šo maksājumu attiecinot ne tikai uz mikro, mazajiem un vidējiem, bet arī lielajiem uzņēmumiem, Latvijas budžets saņems par 1 miljardu 818 miljoniem eiro (vai par 21,6%) vairāk nekā realizējot scenāriju bez lielo uzņēmumu dalības. UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā iegūto Latvijas budžeta papildu ieņēmumu apjoma izmaiņu salīdzinājums katrā no diviem aplūkotajiem scenārijiem ir attēlots 17. attēlā.

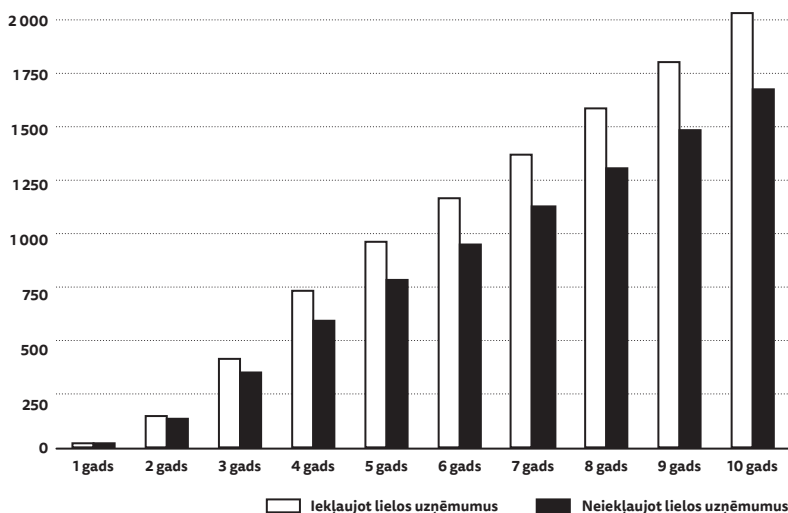
Pirmais scenārijs (UIN atliktā maksājuma ieviešana, piemērojot to arī lielajiem uzņēmumiem) 10 gadu periodā ne tikai nodrošina nodokļu papildu ieņēmumus 1 miljarda 818 miljonu eiro apmērā, bet tam ir arī virkne priekšrocību, kurām pamatojums sniegts 7.4. sadaļā.

Ceturtajā nodaļā "Metodoloģija un pētījuma dati" norādīts, ka aprēķini IKP papildu pieaugumam un nodokļu papildu ieņēmumiem budžetā, ieviešot Latvijā UIN atlikto maksājumu, veikti, izmantojot konservatīvo pieeju. Fakti, kas apliecina aprēķinu konservatīvu, ir sniegti 8.1. sadaļā. Pamatojoties uz aprēķinātās IKP papildu pieauguma un nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozes conserva-

tīvo variantu UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā, un arī uz pētījuma gaitā iegūtajiem datiem, autors uzskata, ka nodokļu ieņēmumu faktiskā vērtība ievērojami pārsniegs aprēķinātajā prognozē sniegto, un jo sevišķi pirmajos gados pēc atliktā UIN maksājuma ieviešanas.

17. ATTĒLS

Budžeta papildu ieņēmumu apjoma salīdzinājums pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas Latvijā, nodokļa piemērošanu attiecīnot un neattiecinot uz lielajiem uzņēmumiem (milj. eiro)

Avots: autora aprēķini.

Šādam secinājumam ir trīs argumenti. Pirmkārt, aprēķinos virkne sekundāru faktoru, kas ir uzskaitīti sadaļā par pētījuma metodoloģiju un kas arī pozitīvi ietekmēs nodokļu papildu ieņēmumu apjoma pieaugumu Latvijas budžetā. Otrkārt, ir veikta kopējā nodokļu ieņēmumu pieauguma rādītāju salīdzinājums Igaunijas un Latvijas budžetā trīs gadu periodā pēc atliktā UIN maksājuma ieviešanas Igaunijā. Kopējais nodokļu ieņēmumu pieaugums Igaunijā pirmajos trīs gados pēc nodokļu reformas ieviešanas sastādīja 38,7%, bet Latvijā tajā pašā laika periodā – 19,7%. Tātad starpība starp Igaunijas un Latvijas no-

dokļu ieņēmumu apjomu sastādīja 19 procentpunktus. **Tieši šo lielumu (19 procentpunktus) arī var uzskatīt par efektu, ko atliktā UIN maksājuma ieviešana ir izraisījusi Igaunijas budžetā pirmajos trijos gados.** Kā jau norādīts, gan pēc autora, gan J. Masso u.c. domām [74], 2000. gada Igaunijas nodokļu reformas rezultātu analīzes kontekstā Igaunijas un Latvijas salīdzinājums ir korekts. Tādā gadījumā var secināt, ka **Igaunijā atliktā UIN maksājuma ieviešana ir nodrošinājusi nodokļu papildu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budžetā aptuveni 50% apmērā.**

Izstrādājot nodokļu papildu ieņēmumu prognozes aprēķinus Latvijas budžetā pirmajiem trim gadiem pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas atbilstoši pirmajam scenārijam (iekļaujot lielos uzņēmumus), autors aprēķinājis, ka nodokļu papildu ieņēmumu pieaugums Latvijā sastādīs 8,1 procentu. Tas ir 2,34 reizes mazāk nekā kopējā nodokļu papildu ieņēmumu apjoma pieauguma vērtība, kas sasniegta Igaunijā UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā pirmajos trijos gados pēc nodokļu reformas ieviešanas.

Izstrādājot nodokļu papildu ieņēmumu prognozes Latvijas budžetā pirmajiem trim gadiem pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas atbilstoši otrajam scenārijam (neiekļaujot lielos uzņēmumus), ir aprēķināts, ka nodokļu papildu ieņēmumu pieaugums Latvijā sastādīs 7,0 procentus. Tas ir 2,7 reizes mazāk nekā nodokļu papildu ieņēmumu kopējā apjoma pieauguma vērtība, kas Igaunijā UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā sasniegta pirmajos trijos gados pēc reformas.

Kaut arī Igaunijā trīs gadu laikā kopš 2000. gada nodokļu reformas ieviešanas UIN ieņēmumi bija mazāki nekā 1999. gadā, kopējais nodokļu ieņēmumu apjoms budžetā pirmajā, otrajā un trešajā gadā pēc reformas ieviešanas pieauga attiecīgi par 9,6%, 11,4% un 17,6% (vidēji trīs gadu periodā par 12,9%). Detalizētāka informācija par kopējā nodokļu ieņēmumu apjoma izmaiņām Igaunijā 2000. gada nodokļu reformas rezultātā ir atrodamā 6.2. sadaļā, bet par izmaiņām UIN ieņēmumu apjomā – 6.1. sadaļā.

Treškārt, Latvija jau bija ieguvusi UIN likmes būtiska samazinājuma pieredzi periodā no 2002. līdz 2004. gadam, kad UIN likme

tika samazināta par 40% (par desmit procentpunktiem). Autors ir veicis UIN likmes samazināšanas fiskālā efekta analīzi Latvijā. Salīdzinājumā ar 2001. gadu, kad UIN likme bija 25%, 2004. gadā UIN ieņēmumi budžetā pieauga par 32,3%. Trijos gados (no 2002. līdz 2004. gadam), kad Latvijā tika realizēta UIN likmes samazināšana, kopējie budžeta ieņēmumi pieauga par 47,6 procentiem. Kad 2004. gadā UIN likmi samazināja no 19% uz 15%, turpmākajos trijos gados tika novēroti visstraujākie UIN, kā arī visu nodokļu ieņēmuma pieauguma tempi kopumā.

Iepriekš minētie papildu argumenti apliecina Latvijas budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognožu konservatīvu atliktā UIN maksājuma gadījumā.

Vēlreiz jāuzsver, ka šeit nav aplūkots budžeta ieņēmumu pieaugums, bet gan tikai papildu ienākumi Latvijas budžetā no nodokļu ieņēmumiem atliktā UIN maksājuma ieviešanas rezultātā.

Izpētot atliktā UIN maksājuma ieviešanas ietekmi uz Latvijas budžeta ieņēmumu papildu pieaugumu, autors ir secinājis:

1. Pirmajos trijos gados kopš nodokļu reformas ieviešanas UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā nodrošināja papildu nodokļu ieņēmumu pieaugumu Igaunijas budžetā aptuveni 50% apmērā.
2. Turpmākajos trijos gados pēc UIN likmes samazināšanas no 25% uz 15% Latvijā laika posmā no 2002. līdz 2004. gadam tika novēroti visstraujākie kā UIN, tā arī visu nodokļu ieņēmumu pieauguma tempi kopumā.
3. **UIN atliktā maksājuma ieviešanai Latvijā būs ilgtermiņa efekts attiecībā uz nodokļu papildu ieņēmumiem valsts budžetā.** Pēc pirmā UIN atliktā maksājuma ieviešanas gada ikgadējie nodokļu papildu ieņēmumi budžetā sasniegs no 10 līdz 18 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija). Trešajā gadā ikgadējie nodokļu papildu ieņēmumi sasniegs no 346 līdz 416 miljoniem eiro, piektajā gadā – no 781 līdz 960 miljoniem eiro, bet desmitajā gadā no 1 678 līdz 2 037 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija).
4. **Scenārijs, kas paredz UIN atliktā maksājuma piemērošanu arī lielajiem uzņēmumiem, 10 gadu periodā nodrošinās**

nodokļu papildu ieņēmumus 1 miljarda 818 miljonu eiro apmērā, turklāt tam ir arī virkne citu priekšrocību salīdzinājumā ar scenāriju, kas neparedz UIN atliktā maksājuma piemērošanu lielajiem uzņēmumiem.

7.2. Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā

Atbilstoši šī pētījuma metodoloģijā norādītajiem aprēķinu algoritmiem, statistikas datiem, kā arī pētījumu gaitā iegūtajiem datiem, tika izstrādātas Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes aprēķinu gadījumam, ja Latvijā tiktu ieviests līdz uzņēmuma peļņas sadalei atliktais UIN maksājums. Autors ir aprēķinājis Latvijas IKP papildu pieauguma prognozi diviem scenārijiem. Pirmais scenārijs – ieviešot atlikto UIN maksājumu un piemērojot to mikro, mazajiem, vidējiem un lielajiem uzņēmumiem. Otrais scenārijs – ieviešot atlikto UIN maksājumu tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Prognozētie Latvijas IKP papildu pieauguma rezultāti UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā ir parādīti 10. tabulā. IKP papildu pieauguma prognozes aprēķini UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā ir aplūkojami 15. (pirmais scenārijs) un 16. (otrais scenārijs) pielikumā. Prognozētie IKP papildu pieauguma rādītāji Latvijā UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā ir aprēķināti gan katram gadam atsevišķi, gan arī visam desmit gadu periodam secīgi no pirmā līdz desmitajam gadam, ieskaitot.

Pētījuma rezultāti liecina, ka ieviešot atlikto UIN maksājumu, tiek panākts spēcīgs pozitīvais efekts uz Latvijas IKP papildu pieauguma tempu palielināšanos. Pēc aprēķinātās prognozes, gada vidējais Latvijas IKP papildu pieaugums desmit gadu periodā pēc atliktā UIN maksājuma ieviešanas pirmā scenārija gadījumā (kad UIN atliktais maksājums tiek piemērots arī lielajiem uzņēmumiem) sastādīs 2,57%, Bet otrā scenārija gadījumā – 2,16 procentus. Desmitajā gadā Latvijā gada IKP

papildu pieaugums atliktā UIN maksājuma ieviešanas rezultātā pirmā scenārija gadījumā (iekļaujot lielos uzņēmumus) sastādīs 28,90% (6,8 miljardus eiro), bet otrā scenārija gadījumā (neiekļaujot lielos uzņēmumus) – 23,81% (5,6 miljardus eiro). Jāatzīmē, ka Igaunijā UIN atliktais maksājums tika piemērots visām uzņēmumu grupām. Jādomā, ka tieši vēlēšanās panākt spēcīgāku efektu bija par iemeslu tam, ka Igaunijā UIN atliktais maksājums tika piemērots visām uzņēmumu grupām. Lai gan, kā jau minējām, scenārijam, kurā UIN atliktais maksājums tiek piemērots arī lielajiem uzņēmumiem, ir vēl virkne priekšrocību, kuras tiks izskaidrotas 7.4. sadaļā.

10. TABULA

Latvijas IKP papildu pieauguma prognoze UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā (milj. eiro)

Gads	Mikro, mazie, vidējie un lielie uzņēmumi		Mikro, mazie un vidējie uzņēmumi	
	Ikgadējais IKP papildu pieaugums	IKP summārais pieaugums	Ikgadējais IKP papildu pieaugums	IKP summārais pieaugums
1. gads	34,37	34,37	61,07	61,07
2. gads	491,29	525,65	441,78	502,85
3. gads	1 391,53	1917,18	1 157,94	1 660,79
4. gads	2 429,91	4 347,09	1 980,83	3 641,62
5. gads	3 212,57	7 559,65	2 615,28	6 256,90
6. gads	3 885,75	11 445,40	3 171,23	9 428,12
7. gads	4 580,91	16 026,31	3 747,55	13 175,67
8. gads	5 299,60	21 325,91	4 345,69	17 521,36
9. gads	6 043,50	27 369,42	4 967,23	22 488,59
10. gads	6 814,39	34 183,81	5 613,82	28 102,41

Avots: autora aprēķini.

Iepriekšējās nodaļās jau tika norādīts, ka Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes aprēķinos UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā

ir izmantots konservatīvā aprēķina variants. Fakti, kas apliecina aprēķinu konservatīvu, ir apkopoti 8.1. sadaļā. Šīs sadaļas noslēgumā vēlreiz jāuzsver, ka ir veikti prognozes aprēķini nevis Latvijas IKP pieaugumam, bet gan Latvijas IKP papildu pieaugumam atliktā UIN maksājuma ieviešanas rezultātā.

Izstrādātais Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes aprēķins gadījumam, ja Latvijā tiktu ieviests atliktais UIN maksājums, ļauj secināt, ka:

1. **UIN atliktā maksājuma ieviešana Latvijā ļoti būtiski ietekmēs Latvijas ekonomikas attīstību un izaugsmi. UIN atliktā maksājuma rezultātā gada vidējais IKP papildu pieaugums Latvijā sastādīs no 2,16 līdz 2,57% (atkarībā no tā, vai UIN atliktais maksājums tiks piemērots lielajiem uzņēmumiem).**
2. **UIN atliktā maksājuma ieviešanas ietekmei uz Latvijas IKP papildu pieaugumu būs ilgtermiņa raksturs.**

7.3. Iemesli Latvijas IKP papildu pieaugumam un budžeta papildu ieņēmumiem, ieviešot UIN atlikto maksājumu

7.1. un 7.2. sadaļā ir sniegta prognoze nodokļu papildu ieņēmumiem Latvijas budžetā un IKP papildu pieaugumam gadījumā, ja Latvijā tiek ieviests UIN atliktais maksājums.

7.1. sadaļā autori parādījuši arī to, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā pirmajos trijos pēcreformas gados nodrošināja nodokļu ieņēmumu pieaugumu budžetā aptuveni 50% apmērā.

Iepriekšējās pētījuma sadaļās autors parādīja, ka pozitīvie efekti, ko izraisīja UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā, turpinās jau 15 gadus un nepavājinās, bet dažos gadījumos pat nedaudz pastiprinās.

Ir aprēķināts UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā gūstamais iespējamais efekts uz uzņēmumu darbības izmaiņām, uzkrātajām ārvalstu tiešajām investīcijām un bezdarba līmeni Igaunijā (11. tabula).

Iespējamo efektu lielums, kas panākts uzņēmumu darbības, tiešo ārvalstu investīciju un bezdarba līmeņa rādītājos, ieviešot UIN atlikto maksājumu Igaunijā, ir aprēķināts šādi. Pirmkārt, tika aprēķināta rādītāju pieauguma vērtību starpība Igaunijā un Latvijā aplūkotajos laika periodos. Otrkārt, aprēķināta rādītāju pieauguma vērtības starpības attiecība Igaunijā un Latvijā pret rādītāju pieauguma vērtību Igaunijā pirms un pēc 2000. gada nodokļu reformas. Darba ražīgums Igaunijā un Latvijā tika aprēķināts kā kopējā neto apgrozījuma attiecība pret darba ņēmēju kopskaitu vecumā no 15 līdz 64 gadiem.

11. TABULA

UIN atliktā maksājuma ieviešanas ietekmes īpatsvars dažādu uzņēmumu darbības, uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju un bezdarba līmeņa rādītāju pārmaiņās Igaunijā no 1999. (2000.) līdz 2014. (2015.) gadam

Nr.	Rādītājs	Minimālais ietekmes īpatsvars, %
1.	Kopējais pašu kapitāls	57,8
2.	Vidējais pašu kapitāls vienā uzņēmumā	77,3
3.	Kopējais uzņēmumu aktīvu pieaugums	33,1
4.	Uzņēmumu blīvums	39,3
5.	Kopējais aktīvi strādājošo uzņēmumu neto apgrozījums	9,3
6.	Neto apgrozījums uz vienu iedzīvotāju	38,4
7.	Darba ražīgums	33,2
8.	Igaunijas uzņēmumu rentabilitāte	73,0
9.	Uzkrātās ārvalstu tiešās investīcijas	20,5
10.	Bezdarba līmenis	47,6

Avots: autora izstrāde.

Aprēķinātie iespējamās UIN atliktā maksājuma ieviešanas ietekmes efekta lielumi Igaunijā salīdzinājumā ar 11. tabulā aplūkotajiem rā-

dītājiem var nedaudz (pēc autora domām, nenozīmīgi) novirzīties, palielinoties vai samazinoties. Šādas iespējamās novirzes tiek pieļautas tāpēc, ka nav iespējams apgalvot, ka aplūkoto rādītāju pieauguma atšķirības (izmaiņas) Igaunijā ir radušās simts procentīgi UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā. Izmaiņas 11. tabulā aplūkotajos rādītājos Igaunijā un Latvijā varētu rasties dažu citu faktoru ietekmē (tiem nav obligāti jābūt vienādiem Latvijā un Igaunijā), kā arī vienādu faktoru atšķirīga samēra ietekmē. Tajā pašā laikā J. Masso u.c. (2011) sniedz argumentus, uz kuru pamata secina, ka rādītāju lieluma atšķirību salīdzināšana Igaunijā un Latvijā ir objektīva metode, lai noteiktu UIN atliktā maksājuma ieviešanas efektu lielumu Igaunijā (detalizētāk parādīts 4.4. sadaļā) [74]. Izanalizējot J. Masso u.c. argumentus, nākas piekrist gan šiem argumentiem, gan secinājumiem. Turklāt, ir vairāki argumenti, kas liecina par labu rādītāju izmaiņu salīdzināšanas korektumam Igaunijā pirms un pēc nodokļu reformas, un šo izmaiņu salīdzināšanai ar analogisku rādītāju izmaiņām Latvijā. Pirmkārt, analizējot kopš 2000. gada (kad sākās UIN reforma Igaunijā) notiekošās 11. tabulā aplūkoto rādītāju izmaiņas, ir noteikta šo rādītāju būtisko izmaiņu sākšanās laika sakritība. Otrkārt, ir noskaidrots, ka praktiski visiem aplūkotajiem Igaunijas rādītājiem tieši kopš UIN atliktā maksājuma ieviešanas gada ir ievērojami pieaugusi vērtība (vai rādītāju pieauguma temps) attiecībā pret analogisku rādītāju izmaiņām Latvijā. Treškārt, nodokļu politikas un nodokļu sloga ietekmes pētījumu rezultātu pārskata dati liecina par ļoti būtisku nodokļu politikas un nodokļu sloga ietekmi uz aplūkotajiem rādītājiem.

Jāatzīmē, ka 11. tabulā iekļautie dati nav pētījuma galvenais mērķis un nav izmantoti, lai aprēķinātu papildu nodokļu ieņēmumu un IKP papildu pieauguma prognozi Latvijā. Tomēr dati, kas atspoguļoti 11. tabulā, var būt izejas punkts zinātniskām diskusijām, kā arī aplūkoto rādītāju aprēķiniem ar citām metodēm. Turklāt veiktais aprēķins dod priekšstatu par to, kuri no galvenajiem rādītājiem un kādas to aptuvenās vērtības var izraisīt izmaiņas aplūkotajos rādītājos, kā arī kādi faktori var izraisīt straujāku ekonomisko izaugsmi un ienākumu palielināšanos budžetā UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā Latvijā.

Aplūkosim, kādā veidā izmaiņas iepriekš minētajos rādītājos ietekmē valsts ekonomisko izaugsmi.

Viens no “makroekonomikas multiplikatora” koncepcijas pamatlicējiem R. Kāns atzīmē, ka jebkuri jauni izdevumi vai investīcijas pēc primārā efekta secīgi nodrošina sekundāro, terciāro utt. efektu, tostarp arī citos mijiedarbības virzienos [31]. J. Masso un J. Merikula konstatē, ka izņemot primāro efektu, kas tika panākts, veicot nodokļu režīma pārmaiņas Igaunijā, pastāv arī netiešie efekti [73]. P. Samuelsons atzīmē, ka viņa piedāvātais multiplikatora-akceleratora modelis, kas pazīstams arī kā Hansena-Samuelsona modelis, aptver arī investīciju paātrinājuma teoriju. Pēc viņa domām, pieaugot reālo investīciju apjomam, pieaug IKP (akcelerācijas princips) [99]. M. Funke un H. Strulik uzskata, ka atliktā UIN maksājuma ieviešana ir izraisījusi ķēdes reakciju visā Igaunijas ekonomikā, kas pastāvēs līdz brīdim, kad tiks sasniegts jauns labklājības līmenis [27].

Autors uzskata, ka, ieviešot UIN atlikto maksājumu, augsti rādītāji IKP un budžeta papildu ieņēmumos no nodokļiem rodas šādu ekonomisko reakciju, efektu un cēloņsakarību rezultātā.

1. UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā ļoti būtiski pieaug finanšu resursi, kas paliek uzņēmumu rīcībā.
2. Ievērojami pieaugot pašu kapitāla apjomam un uzņēmumu rīcībā paliekošajiem finanšu resursiem, paaugstinās uzņēmumu aktivitāte un efektivitāte, kā arī palielinās uzņēmumu iespējas piekļūt ārējam finansējumam.
3. Mērenu nodokļu likmju, stabilas nodokļu politikas un investīcijas stimulējošas nodokļu politikas ieviešanas rezultātā valstī paaugstinās uzņēmējdarbības vides pievilcīguma līmenis, kas izraisa iekšzemes un ārvalstu investīciju pieplūdi, kā arī rezidentu (fizisko un juridisko personu) kapitāla aizplūšanas mazināšanos.
4. Esošo uzņēmumu darbības paplašināšanās, kā arī uzņēmējdarbības un investīciju aktivitātes pieaugums (jaunu uzņēmumu izveide un papildu investīcijas esošajos uzņēmumos) noved pie IKP un virknes citu makroekonomisko rādītāju pieauguma.

5. **Papildu ieņēmumu pieaugums budžetā ir sekundārais efekts, kas ir atkarīgs no uzņēmumu kvantitatīvās un kvalitatīvās izaugsmes, kā arī no uzņēmumu un fizisko personu investīciju aktivitātes (uzņēmumu kapitālā).** Tieši uzņēmumu kvalitatīvās un kvantitatīvās izaugsmes paātrināšanās nodrošina ievērojamu nodokļu ieņēmumu pieaugumu budžetā. (Paātrināta uzņēmumu kvalitatīvā un kvantitatīvā izaugsme ir iespējama ar nosacījumu, ka pastāv stabila un investīcijas stimulējoša nodokļu politika un mērens nodokļu slogs, kas atbilst valsts pievilcīguma līmenim investīciju jomā.) Arī papildu fiskālais efekts pieaug tāpēc, ka, samazinot nodokļu slogu, ieviešot investīcijas stimulējošu nodokļu režīmu un realizējot stabilu nodokļu politiku, paaugstinās nodokļu maksāšanas morāles līmenis, un tā rezultātā būtiski samazinās ēnu ekonomikas līmenis.
6. Nodokļu papildu ieņēmumi valsts budžetā ļauj valstij papildus investēt infrastruktūras objektu veidošanā un uzlabošanā. Tas pozitīvi ietekmē uzņēmējdarbības aktivitāti un valsts pievilcīgumu uzņēmējdarbības veikšanai. Budžeta papildu ieņēmumu rezultātā rodas iespēja palielināt sociālās sfēras finansējumu un tādējādi paaugstināt cilvēkkapitāla kvalitāti un nodarbinātības līmeni, kas savukārt izraisa turpmāku privāto investīciju pieaugumu.

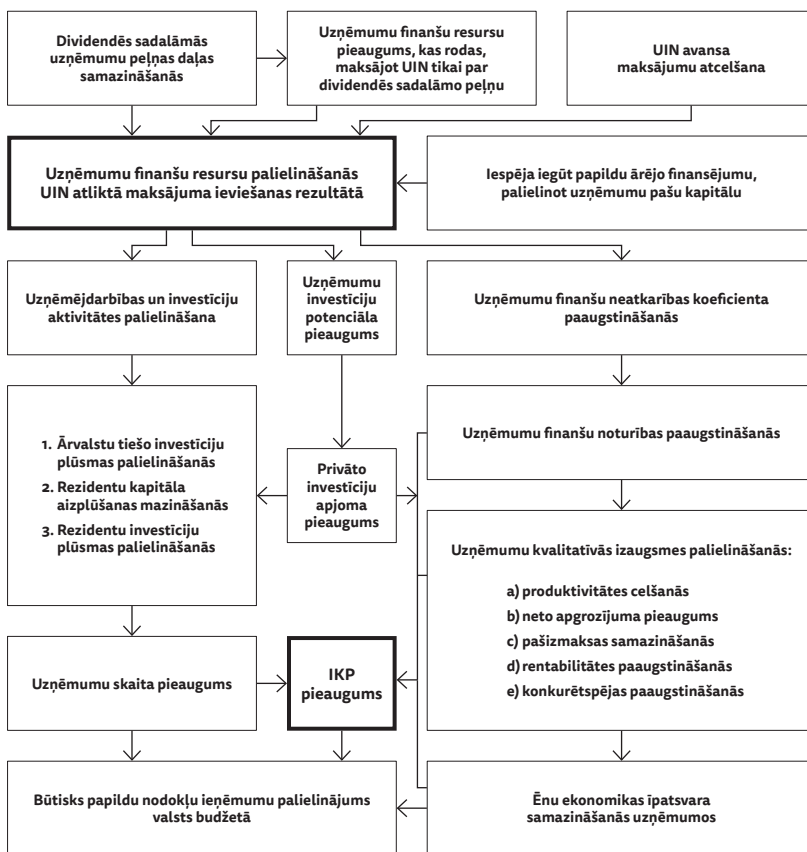
Uzskatāmības nolūkā tika izveidota grafiska shēma, kas parāda ekonomiskās reakcijas un efektus, kas rodas UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā (18. att.). Shēmā ir attēlota iepriekš minēto reakciju un efektu secība un cēloņseku sakarības, kuru rezultātā veidojas ķēdes reakcija, kas nodrošina tik būtiskus uzņēmumu darbības rezultātu, kā arī IKP papildu pieauguma un valsts budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma rādītājus.

Pētījumā parādītās ekonomiskās reakcijas un efekti cikliski atkārtojas un ekonomiskie efekti attiecīgi pieaug, jo katrs jaunais cikls sākas arvien augstākā līmenī. Citiem vārdiem, ekonomiskā izaugsme notiek, nevis izejot no pirmā cikla beigu efekta vērtības, bet gan no katra turp-

mākā cikla beigu efekta vērtības (līdzīgi kā salikto procentu gadījumā). Tātad, ekonomiskā izaugsme notiek saskaņā ar investīciju multiplikatora efektu, ko jau 1936. gadā ir pamatojis Dž. Keinss [45].

18. ATTĒLS

UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā radušies ekonomiskie efekti

Avots: autora izstrāde.

Autors uzskata, ka multiplikatora-akceleratora efektu papildus pastiprina kumulatīvais efekts, kas rodas iepriekš norādīto ekonomisko reakciju un efektu savstarpējā mijiedarbībā.

Šajā sadaļā iekļautās ekonomiskās reakcijas, efekti un cēloņseku saikarības uzrāda iemeslus tik būtiskam finanšu un ekonomisko rādītāju papildu pieaugumam mikro un makro līmenī UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā.

Balstoties uz šīs sadaļas datiem un rādītājiem, autors veicis šādus secinājumus.

1. **Tieši uzņēmumu kvalitatīvā un kvantitatīvā izaugsme noved pie IKP papildu pieauguma un nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma budžetā (ar nosacījumu, ka pastāv stabila un investīcijas stimulējoša nodokļu politika un mērens nodokļu slogs, kas atbilst valsts pievilcīguma līmenim investīciju jomā).**
2. **Papildu ieņēmumu pieaugums no nodokļu iemaksām budžetā ir sekundārais efekts, kas ir atkarīgs no uzņēmumu kvalitatīvās un kvantitatīvās izaugsmes, kā arī no uzņēmumu un fizisko personu investīciju aktivitātes uzņēmumu kapitālā.**

7.4. Izvērtējums UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumam Latvijas lielajos uzņēmumos

Pēc autora domām, vienīgais relatīvais trūkums scenārijam, kurā UIN atliktais maksājums tiks piemērots ne tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, bet arī lielajiem uzņēmumiem, ir iespējamība, ka nodokļu papildu ieņēmumu apjoms Latvijas budžetā pirmajā UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadā pēc šī scenārija būs par astoņiem miljoniem eiro mazāks. Zināmā mērā tas pat nav trūkums, bet iespējama papildu 8 miljonu neiegūšana valsts budžetā, kas atmaksāsies (atgriezīsies budžetā) jau otrajā gadā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas. Kā jau parādīts 7.1. sadaļā, šis scenārijs, pēc kura UIN atliktais maksājums tiek piemērots lielajiem uzņēmumiem, desmit gadu periodā nodrošinās nodokļu papildu ieņēmumus 1 miljarda 818 miljonu

eiro apmērā. Tas nozīmē, ka ikgadējais ieguvums (papildu ieņēmumi) Latvijas budžetā UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā atbilstoši pirmajam scenārijam sastādīs 181 miljonu eiro. Skaidrs, ka, no vidēja termiņa un ilgtermiņa ekonomiskās efektivitātes viedokļa, izvēle par labu scenārijam, kas paredz UIN atliktā maksājuma piemērošanu lielajiem uzņēmumiem, ir acīm redzama. (Par šādiem projektu atmaksāšanās termiņiem un kapitāla atdevi sapņo vairums uzņēmēju). Līdzās ekonomiskā efekta apjomam vidējā un ilgtermiņa perspektīvā ir vēl virkne argumentu, kas apstiprina to, ka UIN atliktā maksājuma piemērošana lielajiem uzņēmumiem ir mērķtiecīga un pareiza.

Pirmkārt, kā autors parādījis pētījumā, 2000. gada nodokļu reformas efekts Igaunijā turpinās jau 15 gadus un nezaudē spēku. Šis fakts liecina par to, ka, izvēloties pirmo no piedāvātajiem scenārijiem (piemērojot UIN atlikto maksājumu arī lielajiem uzņēmumiem), Latvijā arī pirmajai UIN atliktā maksājuma ieviešanas desmitgadei sekojošajā laika periodā būs nodrošināti augstāki IKP papildu pieauguma tempi un nodokļu papildu ieņēmumi budžetā.

Otrkārt, arī lielajiem Latvijas uzņēmumiem ir jāpaaugstina konkurētspēja gan salīdzinājumā ar Igaunijas uzņēmumiem, gan arī Eiropas un pasaules tirgos. Nodokļu sloga līmeņa pazemināšanās un uzņēmumu rīcībā paliekošo finanšu resursu palielināšanās Latvijas lielajos uzņēmumos samazinās ražošanas izmaksas, paaugstinās to finansiālo stabilitāti, kā arī nodrošinās tiem līdzvērtīgus apstākļus konkurencē ar Igaunijas uzņēmumiem. Tas būs būtisks Latvijas uzņēmumu konkurētspējas faktors gan Baltijas valstu starpā, gan arī globālā mērogā.

Treškārt, lielo uzņēmumu neieklāšana UIN atliktā maksājuma piemērošanā sarežģīs nodokļu administrēšanu, kas būs atšķirīga dažādām uzņēmumu grupām.

Ceturtkārt, 30,7% no Latvijas lielajiem uzņēmumiem ir nerentabli. Nerentablo lielo uzņēmumu īpatsvars Latvijā ir tikai par 8,2 procentpunktiem zemāks nekā Latvijas vidējo nerentablo uzņēmumu īpatsvars, kas liecina par finanšu resursu deficītu un zemu finanšu stabilitāti, kā arī nepietiekamu Latvijas lielo uzņēmumu investīciju potenciālu. Inesīgo uzņēmumu īpatsvara, nomaksātā UIN apjoma uz

vienu ienesīgo uzņēmumu, gada atskaites nodevušo uzņēmumu skaita un atsevišķi mikro, vidējo un lielo Latvijas uzņēmumu nomaksātā UIN apjoma salīdzinošie rādītāji 2014. gadā ir attēloti 12. tabulā.

12. TABULA

UIN nomaksas rādītāji un ienesīgo uzņēmumu īpatsvars Latvijā 2014. gadā

Uzņēmumu grupa	Nomaksātais UIN, eiro	Gada pārskatu iesniegušo uzņēmumu skaits	Ienesīgo uzņēmumu īpatsvars, %	Vidējais nomaksātā UIN lielums uz vienu ienesīgo uzņēmumu, eiro
Mikro	67 655 334	92 030	22,9	3 203
Mazie	79 919 868	8 498	50,5	18 625
Vidējie	75 983 881	1 480	61,1	83 960
Lielie	74 486 795	202	69,3	532 048

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Lursoft [72] datiem.

Piektkārt, lielo uzņēmumu neiekļaušana, ieviešot UIN atlikto maksājumu, radīs nevienlīdzību starp dažādu uzņēmumu grupām. Pasaules Bankas ekspertu vērtējumā [67] atzīmēts, ka nodokļu piemērošana Latvijas uzņēmumu ienākumiem ir apgrūtināta, tādējādi deformējot nodokļu sistēmu un radot nevienlīdzību.

Sestkārt, analizējot to, cik lielu UIN daļu Latvijas budžetā ienes katra no aplūkotajām uzņēmumu grupām, izrādījās, ka lielie uzņēmumi ienes tikai 25% no pētījumā izskatīto uzņēmumu UIN maksājumiem. Latvijas mikro, mazo, vidējo un lielo uzņēmumu nomaksātā UIN īpatsvars ir atspoguļots 19. attēlā.

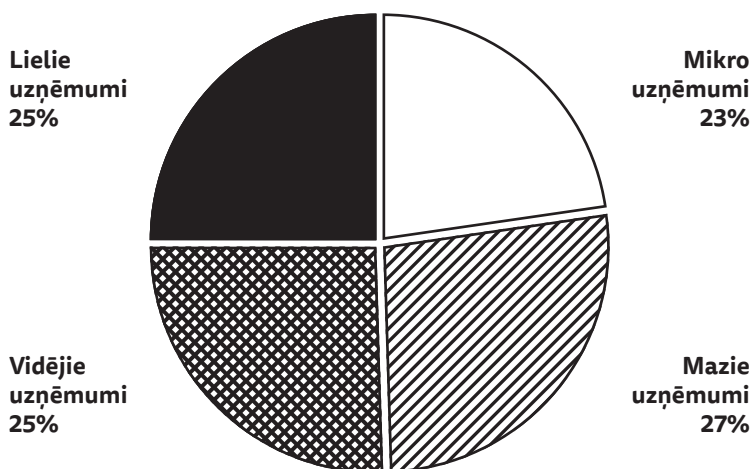
Septītkārt, lielo uzņēmumu iekļaušana UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā Latvijā nodrošinās lielo uzņēmumu īpašnieku un TOP menedžmenta apmierinātību ar nodokļu politiku. Tas savukārt pozitīvi ietekmēs nodokļu maksāšanas morāli un tādējādi samazinās

ēnu ekonomikas līmeni, kā arī mazinās iespējamību, ka lielie uzņēmumi daļēji vai pilnībā pāriet citā nodokļu jurisdikcijā.

Astotkārt, ieviešot UIN atlikto maksājumu lielajiem uzņēmumiem, tiks nodrošināts no citām valstīm uz Latviju pārcelto uzņēmumu skaita papildu pieaugums.

19. ATTĒLS

Latvijas mikro, mazo, vidējo un lielo uzņēmumu budžetā nomaksātā UIN īpatsvars 2014. gadā

Avots: autora izstrāde, baltoties uz Lursoft [72] datiem.

UIN atliktā maksājuma ieviešana, neiekļaujot lielos uzņēmumus, var rosināt lielo uzņēmumu decentralizāciju un sadalīšanos mazākos uzņēmumos, lai tādējādi piemērotu UIN atlikto maksājumu. Esošajiem vidējiem uzņēmumiem, kas pēc Eiropas klasifikācijas rādītājiem tuvojas lielo uzņēmumu grupai, nebūs stimula pāriešanai lielo uzņēmumu grupā.

Izpētot lietderīguma iemeslus UIN atliktā maksājuma piemērošanai lielajiem Latvijas uzņēmumiem, varam secināt, ka, **ieviešot Latvijā UIN atlikto maksājumu, ir lietderīgi to piemērot visām uzņēmumu grupām, ieskaitot lielos uzņēmumus.**

7.5. Septītās nodaļas galvenie secinājumi

Septītajā nodaļā ir aplūkoti aprēķinātās IKP papildu pieauguma un Latvijas budžeta papildu ieņēmumu pieauguma prognozes rezultāti gadījumā, ja Latvijā tiek ieviests atliktais UIN maksājums.

Autors uzskata, ka, ieviešot Latvijā UIN atlikto maksājumu, veidosies spēcīgi ekonomiskie efekti, kas pozitīvi ietekmēs gan IKP papildu pieaugumu, gan arī nodokļu papildu ieņēmumu palielināšanos budžetā. Atbilstoši pētījuma prognozēm pēc pirmā gada, kad Latvijā būs ieviests atliktais UIN maksājums, ikgadējie nodokļu papildu ieņēmumi budžetā sastādīs 10–18 miljonus eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija). Trešajā gadā ikgadējie nodokļu papildu ieņēmumi sastādīs 346–416 miljonus eiro, piektajā gadā 781–960 miljonus eiro, bet desmitajā gadā no 1 miljarda 678 miljoniem līdz 2 miljardiem 37 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija).

Aprēķini parāda, ka IKP gada vidējais papildu pieaugums Latvijā desmit gadu laikā pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas atbilstoši pirmajam scenārijam (iekļaujot lielos uzņēmumus) sastādīs 2,57%, bet atbilstoši otrajam scenārijam (neiekļaujot lielos uzņēmumus) – 2,16%.

Autors uzskata, ka, lai iegūtu maksimāli daudz pozitīvo efektu no UIN atliktā maksājuma ieviešanas Latvijā, kā arī citu iemeslu dēļ, kas sīkāk aprakstīti pētījuma 7.4. sadaļā, ir mērķtiecīgi piemērot UIN atlikto maksājumu visām uzņēmumu grupām, ieskaitot lielos uzņēmumus.

7.3. sadaļā, izskatot ekonomisko reakciju un efektu secību un savstarpējo mijiedarbību, kas notiek, ieviešot UIN atlikto maksājumu, tika atklāts, ka tik ievērojama ekonomiskā izaugsme mikro un makro līmeņos veidojas cikliski atkārtujošās ķēdes reakcijas rezultātā, kad aktivizējas visa ekonomika un mijiedarbojas ekonomiskās reakcijas un efekti.

Autors arī secināja, ka **budžeta papildu ienākumu pieaugums no nodokļu ieņēmumiem ir nevis primārais, bet gan sekundārais efekts, kas ir atkarīgs no uzņēmumu kvalitatīvās un kvantitatīvās izaugsmes, kā arī no uzņēmumu un fizisko personu investīciju aktivitātes** (investīcijām konkrētu uzņēmumu kapitālā). **Tieši uzņē-**

mumu kvalitatīvā un kvantitatīvā izaugsme noved pie nodokļu ieņēmumu pieauguma budžetā. Savukārt ievērojama uzņēmumu kvalitatīvā un kvantitatīvā izaugsme ir iespējama pie nosacījuma, ka pastāv stabila un investīcijas stimulējoša nodokļu politika, kā arī mērens nodokļu slogs, kas atbilst valsts pievilcīguma līmenim uzņēmējdarbības un investīciju veikšanai.

Detalizētāki secinājumi par katru no izskatītajiem jautājumiem ir sniegti katras 7. nodaļas sadaļas beigās.

8. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozes rezultātu pārbaude un šīs prognozes konservatīvuma izvērtējums

Izstrādājot jebkuras prognozes, vēlams novērtēt to konservatīvumu, kā arī pārbaudīt prognozi, izmantojot alternatīvās izvērtējuma metodes. Šajā nodaļā esam pamatojuši, kāpēc izstrādāto IKP papildu pieauguma un Latvijas budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozi uzskatām par konservatīvu. 8.2. sadaļā ir parādīti ar alternatīvo aprēķinu metodi iegūtie prognozes pārbaudes rezultāti.

8.1. Latvijas IKP papildu pieauguma un budžeta nodokļu papildu ieņēmumu pieauguma prognozes konservatīvuma līmeņa novērtējums

Gatavojot pētījuma metodoloģiju, bija jāizvēlas: izstrādāt vai nu konservatīvo, vai optimistisko prognozi Latvijas IKP un budžeta nodokļu ieņēmumu papildu pieaugumam UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā. Autoram bija iespēja izstrādāt vairākus prognozes variantus, izejot no konservatīvuma līmeņa, tomēr tika nolemts aprēķināt tikai prognozes konservatīvo variantu, jo, pēc autora domām, fiskālu lēmumu pieņemšana uz optimistisku scenāriju bāzes šķiet pārāk riskanta, plānojot ieņēmumus valsts budžetā. Turklāt negribēja pētījumu neva-

jadzīgi sarežģīt, ņemot vērā to, ka ir aprēķinātas un sniegtas prognozes diviem UIN atliktā maksājuma scenārijiem (UIN atlikto maksājumu piemērojot visām uzņēmumu grupām un UIN atlikto maksājumu piemērojot tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem).

Atliktā UIN maksājuma gadījumā izstrādātās IKP papildu pieauguma un Latvijas budžeta papildu ieņēmumu prognozes aprēķina konservatīvums ir balstīts uz šādiem nosacījumiem un faktiem:

1. Veicot aprēķinus, nav ņemta vērā virkne sekundāro faktoru (uzskaitīti sadaļā par aprēķina metodiku). Tomēr ir skaidrs, ka šie prognozes aprēķinos neiekļautie faktori budžeta papildu ieņēmumu un IKP papildu pieaugumu ietekmē pozitīvi.
2. Izmantojot uzņēmumu neto apgrozījuma pieauguma rādītāju Igaunijā laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam, bet ne agrākos laika periodos vai garākā laika posmā, tika iegūts objektīvāks šobrīd Igaunijā un Latvijā eksistējošo ekonomikas tendenču atspoguļojums.
3. Aprēķinā izmantojot Igaunijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma pieauguma četrus gadus, nevis īsāka laika perioda rādītāju, tiek izslēgta aprēķinā iekļauto rādītāju ikgadējo svārstību iespējamā ietekme uz prognozes rezultātiem.
4. Veicot aprēķinus, tika izmantots pazeminātais koeficients 0,85, t.i., aprēķinos nav izmantots Igaunijas uzņēmumu neto apgrozījuma rādītāja pieaugums 100% apjomā, bet gan tikai 85% no vidējā gada pieauguma.
5. Aprēķinot prognozi, tika pieņemts, ka ēnu ekonomikas līmenis, ieviešot UIN atlikto maksājumu un nodrošinot stabilu nodokļu politiku, desmit gados samazināsies tikai par 1,8 procentpunktiem, lai gan T. Putniņa un A. Saukas pētījumu dati liecina, ka gada vidējā ēnu ekonomikas līmeņa rādītāju starpība Igaunijas un Latvijas uzņēmumos periodā no 2009. līdz 2015. gadam bija 10,4 procentpunkti [93].
6. Latvijas budžetā ienākošo nodokļu papildu ieņēmumu ikgadējā kopējā pieauguma tempi pēc autora izstrādātās prognozes sastāda 14,5%, lai gan laika periodā no 2005. līdz 2008. gadam

(līdz finanšu krīzes sākumam), kad UIN likmi laikā 2002. līdz 2004. gadam Latvijā samazināja no 25 līdz 15%, ikgadējā vidējā kopējā nodokļu ieņēmumu apjoma pieauguma tempi sasniedza 22,6 procentus.

7. Autora izstrādātajā Latvijas budžeta nodokļu papildu ieņēmumu prognozē pirmajos trijos gados pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas sagaidāmais Latvijas budžeta nodokļu papildu ieņēmumu apjoms sastāda 8,1%, lai gan Igaunijā pirmajos trīs gados pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas kopējo nodokļu ieņēmumu papildu pieaugums budžetā UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā sasniedza 19 procentus. (Kopējais nodokļu ieņēmumu pieaugums Igaunijas budžetā pirmajos trīs gados pēc UIN atliktā maksājuma ieviešanas nodokļu reformas rezultātā sastādīja 38,7 procentus.)

Izejot no iepriekš minētajiem atzinumiem un faktiem, kas izmantoti, izstrādājot papildu IKP un Latvijas budžeta ieņēmumu pieauguma prognozi UIN atliktā maksājuma gadījumā, autors uzskata, ka iegūtie rezultāti ir konservatīvi.

8.2. Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultātu pārbaude, izmantojot alternatīvo metodi

Lai pārbaudītu izstrādātās Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultātus, tika izmantota alternatīvā metodika. Tā kā, veicot pētījumu, tika pieņemts, ka IKP un budžeta ieņēmumu attiecība ir nemainīga, minētā metodika ir izmantojama arī Latvijas budžeta nodokļu ieņēmumu papildu pieauguma apjomu izvērtēšanai. Aprēķinos izmantoti divi rādītāji. Pirmais rādītājs – papildu investīciju un (valsts) ekonomiskās izaugsmes lieluma attiecība (multiplikators). (Pētījuma 1.5. sadaļā ir parādīts, cik lielā mērā papildu investīcijas ietekmē IKP pieaugumu). Pamatojoties uz 1.5. sadaļas datiem, Latvijas IKP papildu pieauguma

prognozes rezultātu pārbaudei tika piemērots multiplikatora koeficients 2. Otrais rādītājs – dati par investīciju papildu pieauguma lielumu Igaunijas uzņēmumos atliktā UIN maksājuma ieviešanas rezultātā.

Lai aprēķinātu investīciju papildu pieauguma tempu Igaunijas uzņēmumos UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā, tika izmantoti J. Masso un J. Merikulas dati, kas liecina, ka pirmajos četros gados pēc 2000. gada reformas ieviešanas Igaunijā uzņēmumu investīciju apjoms pieauga par 20%. No tā izriet, ka vidējais Igaunijas uzņēmumu investīciju gada pieaugums ir 5% gadā [73].

Lai pārbaudītu šo datu konservatīvumu, kā arī to izmantošanas korektumu vēlākā laika periodā (no 2011. līdz 2014. gadam), tika salīdzināti Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla kopējā pieauguma dati šajā laika periodā ar datiem laika periodā no 2000. līdz 2003. gadam. Laika periodā no 2000. līdz 2003. gadam vidējie ikgadējie Igaunijas uzņēmumu pašu kapitāla pieauguma tempi sastādīja 19%, bet laika periodā no 2011. līdz 2014. gadam vidējais pieaugums sastādīja 15% gadā. No vienas puses, nav skaidri redzams, ka Igaunijas uzņēmumi šajā laika periodā visu pašu kapitāla pieauguma apjomu būtu novirzījuši investīcijām, nevis uzņēmumu pasīvu struktūras nomaiņai. No otras puses, UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā Igaunijas uzņēmumu rīcībā paliek ne tikai pašu kapitāla apjoma pieaugums, bet arī papildu finanšu resursi. Šie papildu finanšu resursi, kas parādījās Igaunijas uzņēmumos UIN atliktā maksājuma ieviešanas rezultātā, ir iemesls, kas ļauj Igaunijas uzņēmumiem piesaistīt papildu finansējumu no ārējiem avotiem, un tas neapšaubāmi ir palielinājis Igaunijas uzņēmumu investīciju potenciālu (detalizēts izklāsts 5.5. sadaļā). Balstoties uz sniegtajiem argumentiem, autors uzskata, ka J. Masso un J. Merikulas dati par Igaunijas uzņēmumu investīciju apjomu laika periodā no 2000. līdz 2003. gadam [73], kas izmantoti, veicot aprēķinus kontrolmetodikā, ir pietiekami konservatīvi.

Izstrādātās Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultātu salīdzinājums ar datiem, kas tika iegūti ar kontrolmetodikas palīdzību, ir atspoguļoti 13. tabulā.

Salīdzinot UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā izstrādātās Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rezultātu ar datiem, kas

iegūti kontrolmetodikas aprēķinos, varam secināt, ka to atšķirības ir nebūtiskas. Izmantojot scenāriju, kurā UIN atliktais maksājums tiek piemērots visām uzņēmumu grupām (ieskaitot arī lielos uzņēmumus), aprēķinātās prognozes rezultāti bija par 0,07 procentpunktiem augstāki, nekā izmantojot kontrolmetodiku. Izmantojot scenāriju, kurā UIN atliktais maksājums tiek piemērots tikai mikro, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, aprēķinātās prognozes rādītāji izrādījās par 0,34 procentpunktiem zemāki nekā kontrolmetodikas rādītāji.

13. TABULA

Ar pamatmetodiku un kontrolmetodiku iegūto Latvijas IKP papildu pieauguma rādītāju salīdzinājums atliktā UIN ieviešanas gadījumā

Aprēķinu metodika	Gada vidējais IKP papildu pieaugums,%
Pamatmetodika (scenārijs, kurā iekļauti lielle uzņēmumi)	2,57
Prognozētais Latvijas uzņēmumu ikgadējais neto apgrozījuma papildu pieaugums ir 6,46%	
Pamatmetodika (scenārijs, kurā lielle uzņēmumi nav iekļauti)	2,16
Prognozētais Latvijas uzņēmumu ikgadējais neto apgrozījuma papildu pieaugums ir 6,46%	
Kontrolmetodika	2,50
Multiplikatora lielums (investīciju pieauguma attiecība pret IKP pieaugumu) - 2	

Avots: autora izstrāde.

Salīdzinot autora izstrādātās Latvijas IKP papildu pieauguma prognozes rādītājus ar kontrolmetodikas aprēķinu rādītājiem, varam secināt, ka autora izstrādātajai Latvijas IKP (un budžeta ieņēmumu) papildu pieauguma prognozei atliktā UIN maksājuma gadījumā ir augsta ticamības pakāpe.

Nobeigums

Pētījuma rezultātā var konstatēt, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana ir viena no nodokļu stimulēšanas formām, kas tiek izmantota dažādu ekonomisko un sociālo mērķu sasniegšanai. Piecpadsmit gadus ilgā UIN atliktā maksājuma darbības pieredze Igaunijā pārlicinoši apliecina šādas nodokļu stimulēšanas formas lietderīgumu.

UIN atliktā maksājuma ieviešana atbilst visiem Eiropas Savienībā pastāvošajiem nodokļu noteikumiem [104]. Igaunijas piemērs, ieviešot UIN atlikto maksājumu, apstiprina faktu, ka Latvijai nav nekādu juridisko šķēršļu UIN nomaksas pārņemšanai no visas uzņēmumu saņemtās peļņas apjoma uz sadalāmo peļņas daļu.

Monogrāfijā sniegtie dati pārlicinoši parāda, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana Igaunijā ir nodrošinājusi ļoti būtisku pētījumā aplūkoto rādītāju pieaugumu piecpadsmit gadu periodā. Arī ASV neatkarīgā nodokļu politikas izpētes organizācija *Tax Foundation* norāda, ka svarīgākā un konkurētspējīgākā Igaunijas nodokļu sistēmas priekšrocība ir uzņēmumu ienākuma nodoklis [113].

Jāatzīmē, ka Igaunijas ekonomikas pozitīvie rezultāti mikro un makro līmenī ir sasniegti, neraugoties uz to, ka kopš brīža, kad tika ieviests UIN atliktais maksājums, uzņēmumu ienākuma nodokļa efektīvā likme tika samazināta 2 reizes [74]. Kaut arī notika Igaunijas uzņēmumiem tik nozīmīgi nodokļu nosacījumu uzlabojumi, UIN likmes lielums, kas laikā no 1996. līdz 2004. gadam Igaunijā bija 26 procenti, līdz 2015. gadam tika pakāpeniski samazināts līdz 20 procentiem. Nodokļu sloga turpmāko samazinājumu, kas risinājās pēc 2000. gada nodokļu reformas, varētu vērtēt kā Igaunijas valdības izpratni par uzņēmumu nodokļu efektivitātes un uzņēmējdarbības stimulēšanu, un mērena nodokļu sloga piemērošanas efektivitāti Igaunijas un ārvalstu investoru piesaistē. Vietējo investoru piesaisti sekmē arī fakts, ka Igaunijā, atšķirībā no Latvijas, ar ienākuma nodokli netiek aplikti dividendžu ienākumi, ko saņem fiziskās personas. Tas var stimulēt fizisko personu investīcijas konkrētos uzņēmumos, bet nevis fondu tirgos un citos finanšu instrumentos, kas neietekmē vai ļoti vāji ietekmē Igaunijas ekonomikas attīstību.

2000. gadā ieviestās UIN reformas rezultāti liecina, ka Igaunijas valdība ir praksē pierādījusi monogrāfijā ietverto pētnieku viedokļu pareizību jautājumā par to, ka zemākas nodokļu likmes un plašāka nodokļu bāze nodrošina lielākus nodokļu iekasējumus. Tātad Igaunijas valdība, ļoti jūtami samazinādama uzņēmumu nodokļu slogu, sastādot nodokļu ieņēmumu prognozi valsts budžetā, ir piemērojusi nevis aritmētisko, bet gan ekonomisko pieeju, praksē apstiprinot **A. Lafera izstrādāto optimālā nodokļu sloga teorētisko nostādņu patiesumu** [49]. Iespējams, tieši tāpēc ASV *Tax Foundation* 2015. gadā otro reizi pēc kārtas Igaunijas nodokļu sistēmu ierindojis otrajā vietā starp visām OECD valstīm [108].

Izstrādātās prognozes rezultāti rāda, ka jau pēc pirmā gada, kad Latvijā tiku ieviests UIN atliktais maksājums, ikgadējie nodokļu papildu ieņēmumi budžetā sastādīs no 10 līdz 18 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija). Trešajā gadā nodokļu papildu ieņēmumu pieaugums sastādīs no 346 līdz 416 miljoniem eiro, piektajā gadā no 781 līdz 960 miljoniem eiro, bet desmitajā gadā no 1 miljarda 678 miljoniem līdz 2 miljardiem 37 miljoniem eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija). Gada vidējais nodokļu papildu ieņēmumu pieaugums Latvijas budžetā desmit gadu periodā kopš UIN atliktā maksājuma ieviešanas brīža sastādīs no 840 miljoniem līdz 1 miljardam 21 miljonam eiro (atkarībā no izvēlētā scenārija).

Aprēķini rāda, ka vidējais ikgadējais IKP papildu pieaugums Latvijā desmit gadu laikā no UIN atliktā maksājuma ieviešanas brīža, realizējot pirmo scenāriju (piemērojot UIN atlikto maksājumu arī lielajiem uzņēmumiem), sastādīs 2,57 procentus. Realizējot otro scenāriju (lielajiem uzņēmumiem UIN atlikto maksājumu nepiemērojot), vidējais ikgadējais IKP papildu pieaugums desmit gados sastādīs 2,16 procentus.

Monogrāfijā norādīti iemesli IKP pieauguma un Latvijas budžeta nodokļu ieņēmumu papildu pieaugumam UIN atliktā maksājuma ieviešanas gadījumā un izdarīts secinājums, ka budžeta ieņēmumu papildu pieaugums ir sekundārais efekts. Proti, **budžeta ieņēmumu pieaugums ir atkarīgs no uzņēmumu kvalitatīvās un kvantitatīvās izaugsmes un no vietējo un ārvalstu uzņēmumu, kā arī fizisko personu investīciju aktivitātes (investīcijās konkrētu uzņēmumu kapitālā).**

Pētījumā arī secināts, ka ievērojamu mikro un makro līmeņa finanšu un ekonomisko rādītāju pieaugumu, ieviešot UIN atlikto maksājumu, nodrošina tas, ka notiekošās ekonomiskās reakcijas un efekti cikliski atkārtojas. Savukārt ekonomiskie efekti nevis vienkārši pieaug, bet multiplicējas. Tas nozīmē, ka ekonomiskā izaugsme notiek, bāzējoties ne vien uz ekonomiskā efekta lielumu pirmā cikla beigās, bet gan uz visu turpmāko ciklu summārā efekta lielumu. Tas ir, rādītāja pieaugums notiek atbilstoši multiplikatora teorijai, kuru 1936. gadā ieviesa Dž. Keinss [44]. Tātad multiplikatora, multiplikatora-akceleratora un investīciju paātrinātāja efektu (atbilstoši P. Samuelsona teorijai [94]) papildus pastiprina kumulatīvais efekts, kas rodas monogrāfijā aprakstīto ekonomisko reakciju un efektu mijiedarbības rezultātā.

Iepriekš minētie teorētiskie nosacījumi pamato iemeslus, kāpēc UIN atliktā maksājuma ieviešana nodrošina pozitīvas pārmaiņas nodarbinātības līmeņa rādītājos, pozitīvi ietekmē uzņēmējdarbības un investīciju aktivitātes un citu monogrāfijā aplūkoto rādītāju palielināšanos.

M. Stjuarte atzīst, ka nodokļu reformai globalizācijas kontekstā ir jāspēj mazināt nevienlīdzību valstu starpā [104]. Pēc 2016. gada stāvokļa Latvijas ekonomiku var raksturot kā iedzišanas (*catch-up*) tipa ekonomiku [20]. **Iegūtie dati par uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju un uzņēmumu pašu kapitāla pieauguma tempiem Igaunijā liecina par UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumu valstīs ar iedzišanas tipa ekonomiku vai valstīs, kuras plāno veikt obligātās izmaiņas uzņēmumu kapitāla struktūrā un paaugstināt investīciju aktivitāti.** Kā uzskata Vjačeslavs Dombrovskis, lai Latvija spētu sasniegt vidējos ES ekonomikas rādītājus ar pastāvošajiem ekonomiskās izaugsmes tempiem, būs nepieciešami aptuveni 50 gadi [15]. Izstrādātās prognozes rezultāti rāda, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana var aptuveni 2 līdz 3 reizes saīsināt laika periodu līdz Latvija spēš panākt vidējos ES attīstības rādītājus.

UIN atliktā maksājuma ieviešana Latvijā ir aktuāla arī tāpēc, ka vidēja termiņa perspektīvā var beigties vai būtiski samazināties Latvijas projektu finansējums, ko nodrošina ES fondi un programmas. Iegūtie

dati liecina, ka UIN maksājuma pārvešana no uzņēmumu saņemtās peļņas uz sadalāmo peļņas daļu ļaus pilnā apjomā kompensēt Eiropas fondu un programmu finansējuma izbeigšanos Latvijas projektiem, jo palielināsies Latvijas uzņēmumu investīciju aktivitāte un ārvalstu tiešo investīciju apjoms.

Pēc autora domām, pāreja no visas iegūtās peļņas aplikšanas ar nodokli uz dividendēs sadalāmās peļņas daļas aplikšanu ir ekonomiskās stimulēšanas metode, kas mudina privātos uzņēmumus nesadalīt, bet gan reinvestēt iegūto peļņu. Ekonomiskās stimulēšanas metodes vairumā gadījumu darbojas efektīvāk nekā administratīvie noteikumi. Rezultāti, kas gūti, ieviešot UIN atlikto maksājumu un samazinot UIN likmi, kā arī tam sekojošā UIN likmes samazināšana Igaunijā liecina, ka ekonomiskās stimulēšanas metodes efektīvi ietekmē uzņēmumu attīstības un investīciju aktivitātes atbalstīšanu un stimulēšanu, kā arī uzņēmējdarbības aktivitātes palielināšanos. Nodrošinot UIN atlikto maksājumu uzņēmumu nesadalāmajai peļņai, valsts ar ekonomiskās stimulēšanas metodes palīdzību izmanto psiholoģisku ietekmēšanu un zināmā mērā pedagoģisku pieeju, lai raidītu privātajam biznesam signālu, ka galvenais vektors ir attīstība, nevis pārdale.

Balstoties uz monogrāfijas izstrādes gaitā izpētīto rādītāju rezultātiem, ir acīmredzams, ka Latvijas valdībai un Saeimai pietiekami īsā laika periodā ir jāpieņem nestandarta risinājumi, lai būtiski paaugstinātu uzņēmumu ekonomisko aktivitāti un uzņēmējdarbības aktivitāti kopumā. Šiem risinājumiem ir jānodrošina jūtama iekšzemes un ārvalstu investoru ieguldījumu aktivizēšanās Latvijā. Veiktā pētījuma rezultāti liecina, ka UIN atliktā maksājuma ieviešana Latvijā var kļūt par šādu risinājumu. Piecpadsmit gadus ilgā UIN atliktā maksājuma darbības pieredze Igaunijā rāda, ka atbalsts uzņēmumiem, kas panākts, ieviešot labvēlīgu nodokļu režīmu un mērenas nodokļu likmes, ir ļoti jūtami uzlabojis uzņēmumu darbības rādītājus un palielinājis uzņēmējdarbības un investīciju aktivitāti.

Vēlreiz jānorāda, ka uzņēmēju atbalsts plānotajai reformai ir ļoti svarīgs jebkuras nodokļu reformas un nodokļu politikas veiksmes faktors. Kā liecina P. Reiljana un K. Ojas dati [90], kā arī dati, kas ir iegūti

no citiem avotiem un ir atspoguļoti J. Masso u.c. pētījumā, Igaunijas biznesa sociācija ir apmierināta ar šobrīd pastāvošo UIN režīmu [76]. Savukārt T. Putniņš un A. Sauka atzīmē, ka Latvijas uzņēmēji nav apmierinātāki ar pastāvošo nodokļu sistēmu, kas, pēc viņu domām, kā arī citu pētnieku domām, negatīvi ietekmē ēnu ekonomikas līmeni Latvijas uzņēmumos.

Pēc rīcībā esošajiem datiem, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Darba devēju konfederācija un virkne citas uzņēmējdarbības organizācijas un uzņēmumi uzskata, ka Latvijā ir jāievieš līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim atliktais UIN maksājums. Arī Latvijas zinātnieki V. Dombrovskis un S. Gubins¹⁰; K. Ketners un M. Pētersone [44]; Ī. Vītola un A. Soopa [123] atzīmē UIN atliktā maksājuma ieviešanas lietderīgumu Latvijā. Tas nozīmē, ka **uzņēmējdarbības, zinātnes un ekonomikas aprindas uzskata, ka Latvijā ir jāievieš UIN atliktais maksājums.**

Vadoties pēc pētījumā iegūtiem rezultātiem, var secināt, ka **UIN atliktā maksājuma ieviešana Latvijā kļūs par būtisku Latvijas ekonomikas izaugsmes faktoru, kā arī budžeta nodokļu papildu ieņēmumu avotu.**

Ir sniegti dati un argumenti diskusijām par nodokļu politiku un nodokļu slogu. Vai turpmākajām nodokļu politikas izmaiņām Latvija izvēlēsies nodokļu likmju lieluma ietekmes ekonomisko efektu uz budžeta ieņēmumiem vai kārtējo reizi dos priekšroku aritmētiskajai nodokļu ieņēmumu lieluma ietekmei uz budžeta ieņēmumiem? Jautājums tagad ir valdības ziņā. Aritmētiskā efekta izvēles gadījumā Latvija piedzīvos kārtējo nodokļu eksperimentu, kam sekos neveiksmīgs mēģinājums pierādīt ievērojamu ekonomisko teoriju maldīgumu.

10 Vjačeslavs Dombrovskis un Sergejs Gubins (2016). Uzņēmumu ienākuma nodoklis. Latvijas Konkurētspējas Ziņojums 2016. Nodokļu pētījums. Pieejams: <http://certusdomnica.lv/reports/konkuretspejas-zinojums-2016> (sk. 31.08.2016)

Piezīmes par UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumu valsts un pašvaldību uzņēmumiem, kā arī finanšu sektora uzņēmumiem

Autors neatrada pētījumus un datus, kas liecinātu par atliktā UIN maksājuma ieviešanas pozitīvajām (vai negatīvajām) sekām valsts un pašvaldību uzņēmumos un finanšu sektora uzņēmumos Igaunijā. Šī, kā arī turpmāk aprakstīto iemeslu dēļ pagaidām nav pietiekami daudz argumentu, lai pamatotu atliktā UIN maksājuma ieviešanas lietderīgumu valsts, pašvaldību un arī finanšu sektora uzņēmumos. Viens no iemesliem, kāpēc UIN atlikto maksājumu nepiemērot uzņēmumiem ar valsts (un pašvaldību) kapitāla daļību, var būt tas, ka valsts uzņēmumu mērķi lielākoties atšķiras no privāto uzņēmumu darbības mērķiem. Daudzos gadījumos Latvijas valsts un pašvaldību uzņēmumi nodrošina stratēģisko un citu objektu “pasargāšanu” no privatizācijas vai pilda citas specifiskas funkcijas (piemēram, Latvijas valsts meži, Latvenergo, LDZ Cargo, Latvijas Pasts, Rīgas Siltums un virkne citu uzņēmumu). Vēl viens iemesls ir tas, ka Latvijas valsts uzņēmumos lēmums par dividendēs sadalīto peļņas daļu bieži vien nav atkarīgs no ekonomiskā lietderīguma uzņēmuma interesēs, bet gan no valsts budžetā nepieciešamajiem finanšu līdzekļiem. Tas savukārt nozīmē, ka uzņēmumi ar valsts vai pašvaldību kapitāla daļību nevar pieņemt lēmumu par dividendēs sadalāmās peļņas daļas samazināšanu uzņēmumu attīstības interesēs.

Ieviest atlikto UIN maksājumu finanšu sektora uzņēmumiem nav ieteicams tā iemesla dēļ, ka šobrīd neredzam, ka šāds lēmums Latvijas ekonomikai dotu kādu ieguvumu. Lielākajai daļai finanšu organizāciju, kā bankām un to meitas uzņēmumiem, piekļuve finanšu resursiem, kā likums, ir pietiekami nodrošināta. Daži finanšu organizāciju veidojumi (piemēram, riska kapitāla fondi) savu darbību finansē nevis no iegūtās peļņas, bet no investoru finanšu resursu piesaistes. Tomēr, izvērtējot UIN atliktā maksājuma ieviešanas lietderīgumu finanšu sektora uzņēmumiem, ir jāņem vērā tādi faktori kā nodokļu konkurence,

kas pastāv starp valstīm. Piemēram, Nordea Latvijas filiālei apvienojoties ar DNB banku 2016. un 2017. gadā, par galvenā biroja reģistrēšanas vietu tika izraudzīta Igaunija ar piebildi, ka viens no galvenajiem šāda lēmuma argumentiem bijis labvēlīgāka nodokļu sistēma¹¹. Iespējams, ka piemērojot UIN atlikto maksājumu finanšu sektora uzņēmumiem, zaudējumi vai budžetā nesaņemtie ieņēmumi no darbinieku ienākuma nodokļa, sociālās apdrošināšanas iemaksām un citi labumi no darba vietām finanšu sektorā būs ievērojami lielāki, nekā budžetā neiegūtais UIN nesadalītās peļņas lielums. Šie argumenti aktualizē nepieciešamību vēl papildus izvērtēt UIN atlikto maksājuma ieviešanas lietderīgumu finanšu sektora uzņēmumiem.

Nenoliedzami, ka unificēta UIN nomaksas sistēma visām uzņēmumu kategorijām, ieskaitot valsts un pašvaldību uzņēmumus, un arī finanšu sektora uzņēmumus, ir pozitīvs faktors no Valsts ieņēmumu dienesta administratīvā sloga samazinājuma pozīcijām. Iespējams, ka ar šiem iemesliem tomēr nepietiek, lai pamatotu UIN atlikto maksājuma piemērošanu uzņēmumiem ar valsts vai pašvaldību kapitāla daļību, kā arī finanšu sektora uzņēmumiem.

11 LETA (2016). Apvienojot Nordea un DNB bankas, izveidosies ļoti ietekmīgs finanšu tirgus spēlētājs. Pieejams: http://financenet.tvnet.lv/viedokli/622389-apvienojot_nordea_un_dnb_bankas_izveidosies_loti_ietekmigs_finansu_tirgus_speletajs (sk. 31.08.2016)

Turpmāko pētījumu virzieni

Autors uzskata, ka ir lietderīgi turpināt pētīt UIN atliktā maksājuma iespējamo ietekmi, pievēršoties šādām tēmām. Pirmkārt, tie ir pētījumi par UIN atliktā maksājuma ieviešanas ietekmi uz ārvalstu tiešo investīciju piesaisti uzņēmumu kapitālam. Otrkārt, domājams, ka ir nepieciešams izpētīt UIN atliktā maksājuma piemērošanas lietderīgumu valsts un pašvaldību, kā arī finanšu sektora uzņēmumiem. Treškārt, ļoti interesanti var izrādīties pētījumi pārbaudot, cik lielā mērā UIN atliktā maksājuma ieviešana ietekmē dažādu uzņēmumu darbības rādītāju lielumu, piemēram, darba ražīgumu, eksporta pieaugumu un uzņēmumu ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanos. Ceturtkārt, interesanta ir arī tāda tēma kā mikro, mazo, vidējo un lielo uzņēmumu dzīves cikla ilgums saistībā ar kopējo nodokļu slogu, kā arī ar statūtu kapitāla, pašu kapitāla un uzņēmuma dzīves cikla ilguma savstarpējo atkarību.

Izmantotā literatūra

1. Aivazian, V., Booth, L. (2003). Do Emerging Market Firms Follow Different Dividend Policies from U.S. Firms? *The Journal of Financial Research*, Vol. XXVI, No. 3, pp. 371–387.
2. Altshuler R., Dietz R. (2008). Reconsidering Tax Expenditure Estimation: Challenges and Reforms. Rutgers University Working Paper 2008-04.
3. Altshuler R., Dietz R. (2008). Tax Expenditure Estimation and Reporting: A Critical Review. National Bureau of Economic Research Working Paper No. 14263.
4. Baldwin, R. and Krugman, P. (2004). Agglomeration, integration, and tax harmonization, *European Economic Review*, Vol. 48, pp. 1–23.
5. Bengoa, M., and Sanchez-Robles, B. (2003). Foreign Direct Investment, Economic freedom and Growth: New Evidence from Latin America. In: *European Journal of Political Economy*, 19(3), 529–545.
6. Brixiova, Z.; Vartia, L.; Worgotter, A. (2009). Capital inflows, household debt and the boom bust cycle in Estonia, William Davidson Institute Working Paper No. 965.
7. Cassidy, J. (2011). The Demand Doctor, What would John Maynard Keynes tell us to do now—and should we listen? *New Yorker*. Pieejams: <http://www.newyorker.com/magazine/2011/10/10/the-demand-doctor> (sk. 31.08.2016.).
8. Centre of Registers and Information Systems, 2016. Requested information about Estonian companies development ratios through years 1996-2014.
9. Davis, S., Henrekson, M. (2005). Tax Effects on Work Activity, Industry Mix, and Shadow Economy Size: Evidence from Rich-Country Comparisons, In *Labour Supply and Incentives to Work in Europe*, eds. Ramón Gómez-Salvador, Ana Lamo, Barbara Petrongolo, Melanie Ward, and Etienne Wasmer, 44–104. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.

10. Deloitte, International Tax Romania Highlight 2016. Pieejams: <http://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-romaniahighlights-2016.pdf>.
11. Dickinson, P. (2013). SMEs and the business reality of Estonia's tax regulation environment. In: International Journal of Law and Management, Vol. 55 Iss 4, 273–294.
12. Djankov, S., Ganser, T., McLiesh, C., Ramalho, R., Andrei Shleifer, A. (2010). The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship. In: American Economic Journal: Macroeconomics, Vol. 2 No. 3, 31–64.
13. Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises. Comparing Business Regulations for Domestic Firms in 189 Economies. 11th edition. A World Bank Group Corporate Flagship.
14. Dombrovskis, V. (2016). Darbaspēka nodokļi Latvijā IR augsti. Pieejams: <http://certusdomnica.lv/news/darbaspeka-nodokli-latvija-ir-augsti> (sk. 31.08.2016.).
15. Dombrovskis, V. (2016). Nākamai valdībai jāstrādā pie nodokļu politikas, kas vērsta uz attīstību. Pieejams: <http://certusdomnica.lv/news/latvijas-ekonomika-stagne-nakamai-valdibai-jastrada-pie-nodoklu-politikas-kas-versta-uz-ekonomikas-izaugsmi> (sk. 06.09.2016.).
16. Eesti Pank (2016). Direct investment position in Estonia and abroad by country. Pieejams: http://statistika.eestipank.ee/?lng=en#listMenu/2293/treeMenu/MAKSEBIL_JA_INVPOS/146 (sk. 31.08.2016.).
17. Engen, Eric M., Skinner, Jonathan (1992). Fiscal Policy and Economic Growth, Nber Working Paper Series, Working Paper No. 4223.
18. Estonian Investment Agency (2016). Estonian Investment Agency. All the details about business in Estonia. Pieejams: <http://www.investinestonia.com/en/investment-guide/establishing-a-company> (sk. 15.11.2016.).

19. European Commission (2014). Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) Analytical Report 2014; Written by Sophie Doove, Petra Gibcus, Ton Kwaak, Lia Smit, Tommy Span; November 2014. Pieejams: http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys/safe/index_en.htm.
20. European Commission, 2015. Household saving rates in the EU: Why do they differ so much? Pieejams: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eedp/pdf/dp005_en.pdf (sk. 19.09.2016.).
21. European Commission (2016). Digital Economy and Society Index 2016. Country Profile – Latvia. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/latvia> (sk. 31.08.2016.).
22. Eurostat (2016). Population change – Demographic balance and crude rates at national level. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en (sk. 31.08.2016.).
23. Eurostat (2016). Unemployment rate – annual data. Pieejams: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tipsun20&language=en> (sk. 31.08.2016.).
24. Eurostat (2016). GDP and main components (output, expenditure and income). Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=namq_10_gdp&lang=en (sk. 31.08.2016.).
25. Eurostat (2016). Main GDP aggregates per capita. Pieejams: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> (sk. 31.08.2016.).
26. Funke, M. (2001). Determining the taxation and investment impacts of Estonia's 2000 income tax reform, Bank of Finland, Institute for Economies in Transition, BOFIT, Discussion Papers 15.
27. Funke, M., Strulik, H. (2003). Taxation, growth and welfare: Dynamic effects of Estonia's 2000 income tax act, Bank

- of Finland, Institute for Economies in Transition, BOFIT Discussion Papers 10.
28. Gellatly, G., Riding, A. & Thornhill, S. (2003). Growth History, Knowledge Intensity and Capital Structure in Small Firms. In: Statistics Canada, Catalogue no. 11FO027MIE — No. 006.
 29. Grozijumi komerclikumā (2010). Komerclikums, grozijumi: 2010. gada 15. aprīlī, kas stājās spēkā 2010. gada 1. maijā. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=5490> (sk.31.08.2016.).
 30. Hansen, H., and Rand, J. (2006). On the Causal Links between FDI and Growth in Developing Countries. In: *The World Economy*, 29, 21–41.
 31. Hazak, A. (2006). Dividend Decision Under Distributed Profit Taxation: Investor's Perspective. In: *International Research Journal of Finance and Economics* 9, 201–219.
 32. Hazak, A. (2009). Companies' Financial Decisions under the Distributed Profit Taxation Regime of Estonia. *Emerging Markets Finance and Trade*. Vol. 45, 2009 – Issue 4.
 33. Higgins, R. (1981). Sustainable growth under inflation, *Financial Management* 10, 36–40.
 34. Hinst, D. (2010) Flat tax reforms in Estonia and Slovakia as perspectives for Croatian tax reform, Pub Zagreb.
 35. Hsieh, C.-T., and Parker, J. (2007). Taxes and Growth in a Financially Underdeveloped Country: Evidence from the Chilean Investment Boom, NBER Working Paper No. 12104, Pieejams: <http://www.nber.org/papers/w12104> (sk. 31.08.2016.).
 36. Huizinga, H., Laeven, L. (2008). International profit shifting within multinationals: a multi-country perspective, In: *Journal of Public Economics*, Vol. 92, 1164–1182.
 37. Hungerford, T. (2006). Tax Expenditures: Trends and Critiques, CRS Report for Congress, September 13.
 38. Inland Revenue Authority of Singapore, 2016. Corporate Tax Rates, Corporate Income Tax Rebates, Tax Exemption Schemes and SME Cash Grant. Pieejams: www.iras.gov.sg/irashome/

- Businesses/Companies/Learning-the-basics-of-Corporate-Income-Tax/Corporate-Tax-Rates--Corporate-Income-Tax-Rebates--Tax-Exemption-Schemes-and-SME-Cash-Grant/* (sk. 31.08.2016.).
39. Islahi, A. (2006). Ibn Khaldun's Theory of Taxation and Its Relevance Today, Paper for presentation to the Conference on Ibn Khaldun Organizing institutions: The Islamic Research and Training Institute, Madrid, 3–5 November. Pieejams: https://www.researchgate.net/profile/Abdul_Islahi/publication/265223360_Ibn_Khaldun's_Theory_of_Taxation_and_Its_Relevance_Today/links/54b4f3bc0cf2318f0f9700a7.pdf (sk. 31.08.2016.).
 40. Johnson, S., Kaufmann, D., Shleifer, A. (1997). The Unofficial Economy in Transition. In: Brookings Papers on Economic Activity, 1997(2), 159–239.
 41. Kahn, R. (1931). The Relation of Home Investment to Unemployment. In: The Economic Journal (Wiley-Blackwell) 41 (162). doi:10.2307/2223697.
 42. Kaplan, S., Zingales, L. (1997). Do Investment-Cash Flow Sensitivities Provide Useful Measures of Financing Constraints? In: The Quarterly Journal of Economics, Vol. 112, No. 1, 169–215.
 43. Kaže, V., Škapars, R. (2010). Latvijas intereses un izaicinājumi Eiropas Savienības uzņēmumu ienākuma nodokļa harmonizācijas procesa kontekstā. // Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā: monogrāfija / R. Škapara, Ē. Šumilo, M. Dunska redakcijā; Latvijas Universitāte. Ekonomikas un vadības fakultāte. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. – 60.–84. lpp.
 44. Ketners, K., Petersone, M. (2014). Corporate Income Tax Reform Possibilities for Latvia. In: Economics and Rural Development, Vol. 10, No 1, 2014 ISSN 1822-3346.
 45. Keynes, J. (2003) The General Theory of Employment, Interest, and Money. Pieejams: <http://cas.umkc.edu/economics/people/>

- facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011/generaltheory.pdf* (skatīts: 31.08.2016.).
46. Khan, M., and Reinhart, C. (1990). Private Investment and Economic Growth in Developing Countries In: World Development, Vol. 18, 19–27.
 47. Klein, C., Price, R. (2015). Improving public sector efficiency for more inclusive growth in Latvia. OECD Economics Department Working Papers No.1254.
 48. Kraemer-Eis, H. & Lang, F. (2014). The Importance of Leasing for SME Financing. In: World Leasing Yearbook 2014, Euromoney, January 2014,18–23.
 49. La Porta, R., Shleifer, A. (2008). The Unofficial Economy and Economic Development, Brookings Papers on Economic Activity 2008(2), 275–363.
 50. Laffer, A. (2004). The Laffer Curve: Past, Present, and Future. Pieejams: <http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future> (sk. 31.08.2016.).
 51. Lahiri, R. (2012). Problems and Prospects of Micro, Small and Medium Enterprises (MSMEs) in India in the Era of Globalization. In the International Conference on Interplay of Economics, Politics and Society for Inclusive Growth Organized by Royal College of Thimphu, Bhutan. (October 15 and 16, 2012). Pieejams: <http://www.rtc.bt/conference/2012>.
 52. Latvijas Banka (2016). Statistikas datubāze. O1 TI datu valstu dalījuma tabulas (atlikums perioda beigās). Pieejams: <https://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=128> (sk. 31.08.2016.).
 53. Latvijas Banka (2016). Statistikas datubāze. O4 TI ceturkšņa/gada datu tabulas (darījumi). Pieejams: <https://statdb.bank.lv/lb/Data.aspx?id=187>.
 54. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). Ekonomiskās aktivitātes, nodarbinātības un bezdarba līmenis. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__nodarb/

- NB0020.px/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (sk. 31.08.2016.).
55. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). Iedzīvotāji pēc ekonomiskās aktivitātes un dzimuma. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__nodarb/NB0010.px/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe (sk. 05.07.2016.).
56. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__dsamaksa/DS0010_euro.px/ (sk. 31.08.2016.).
57. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). UFG02. Komersantu (komercsabiedrību) peļņa vai zaudējumi (milj. euro). Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__uznemfin/UFO020_euro.px/?rxid=cdbc978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0 (sk. 31.08.2016.).
58. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). VFG03. Vispārējās valdības sektora detalizēti nodokļu un sociālo iemaksu ieņēmumi pa nodokļu veidiem vai sociālajām iemaksām sadalījumā pa apakšsektoriem (milj. euro). Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__valdfin/VFO030_euro.px/?rxid=a79839fe-11ba-4ecd-8cc3-4035692c5fc8 (sk. 31.08.2016.).
59. Latvijas Centrālā statistikas pārvalde (2016). Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija. Pieejams: http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__migr/IB0010.px/?rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe (sk. 31.08.2016.).
60. Latvijas Republikas Finanšu Ministrija (2007). Valsts stratēģiskais ietvardokuments 2007.–2013. gada periodam. CCI: 2007lv161ns001; LR Finanšu Ministrija, Rīga, 2007. Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/04-kohezijas_politikas_nakotne/VSID_2009.pdf (sk. 31.08.2016.).

61. Latvijas Republikas Finanšu Ministrija (2014). Partnerības līgums ESI fondu 2014.–2020. gada plānošanas periodam, RĪGA 2014; apstiprināts ar Ministru kabineta rīkojumu Nr.: 313 no 19.06.2014; "Latvijas Vēstnesis", 123 (5183), 27.06.2014. Pieejams: http://www.esfondi.lv/upload/Planosana/FMPlans_230714_Partn_lig_ar_grozijumiem_17.12.2014.pdf (sk. 31.08.2016.).
62. Latvijas Republikas Labklājības ministrija (2015). Sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumi pensijām, pabalstiem, atlīdzībām. Pieejams: www.lm.gov.lv/upload/sociala_aizsardziba/2.pielikums.xls (sk. 31.08.2016.).
63. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs (2016). Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra statistika. Pieejams: <http://www.ur.gov.lv/?a=1091&v=lv> (sk. 31.08.2016.).
64. Lehis, L., Klauson, I., Pahapill, H., Uustalu, E. (2008). The Compatibility of the Estonian Corporate Income Tax System with Community Law. *Juridica International XV/2008*, 14–24.
65. LETA (2016). Плательщиков налога солидарности стало на 20% меньше. Pieejams: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/platelschikov-naloga-solidarnosti-stalo-na-20-menshe.d?id=47672951> (sk. 31.08.2016.).
66. LETA (2016). SVF ziņojums: Masu migrācija no Austrumeiropas kavējusi reģiona izaugsmi. Pieejams: http://financenet.tvnet.lv/zinas/617689-svf_zinojums_masu_migracija_no_austrumeiropas_kavejusi_reģiona_izaugsmi (sk. 31.08.2016.).
67. LETA (2016). Pasaules Banka: lai iekasētu vairāk nodokļu, Latvijai jāpieņem grūti lēmumi. Pieejams: http://www.delfi.lv/business/biznesa_vidē/pasaules-banka-lai-iekasetu-vairak-nodoklu-latvijai-japienem-gruti-lemumi.d?id=47591839 (sk. 31.08.2016.).
68. Li, X., and Liu, X. (2005). Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Increasingly Endogenous Relationship. *World Development*, 33(3), 393–407.

69. Likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli, 2016.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=56880> (sk. 15.11.2016.).
70. Likums par uzņēmumu ienākuma nodokli, 2016.
Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=34094> (sk. 15.11.2016.).
71. Lursoft (2015). Mazkapitāla SIA skaits ik gadu veido vairāk nekā 65% no kopējā jaunreģistrēto SIA skaita. Pieejams: <http://blog.lursoft.lv/2015/06/02/mazkapitala-sia-skaits-ik-gadu-veido-vairak-neka-65-no-kopeja-jaunregistreto-sia-skaita/> (sk. 31.08.2016.).
72. Lursoft (2016). Requested information about Latvian companies development ratios through years 1996–2014.
73. Masso, J., Merikull, J. (2011) Macroeconomic effects of zero corporate income tax on retained earnings. In: *Baltic Journal of Economics* 11, 81–99.
74. Masso, J., Merikull, J., Vahter, P. (2011). Gross Profit Taxation Versus Distributed Profit Taxation and Firm Performance: Effects of Estonia's Corporate Income Tax Reform In: Article in SSRN Electronic Journal, March 2011 DOI: 10.2139/ssrn.1793143, <https://www.researchgate.net/publication/228153825>.
75. Masso, J., Merikull, J., Vahter, P. (2013). Shift from gross profit taxation to distributed profit taxation: Are there effects on firms? In: *Journal of Comparative Economics*, Vol. 41, Issue 4, 1092–1105.
76. Masso, J., Meriküll, J., Vahter, P. (2010). Ettevõtete jaotamata kasumi mittemaksustamise mõju investeringutele ja majandusarengule: Äriregistri andmete analüüs. Tartu Ülikool, mimeo, pp 60–102.
77. Michaely, R., Roberts, M., R. (2012). Corporate Dividend Policies: Lessons from Private Firms. *The Review of Financial Studies* 25, 711–746.
78. Mickiewicz, T.; Bishop, K.; Varblane, U. (2004). Financial Constraints in Investment – Foreign Versus Domestic

- Firms. Panel Data Results From Estonia, 1995–1999.
In: *Acta Oeconomica*, Vol. 54, No. 4, 425–449.
79. Mieriņa, I., Hazans, M., Kaprāns, M., Sūna, L., Koroļeva, I., Kļave, E., Šūpule, I., Kaša, R., Kamerāde-Hanta, D., Goldmanis, M., Tabuns, A. (2015). The Emigrant Communities of Latvia: National Identity, Transnational Relations and Diaspora Politics. Pieejams: <http://migracija.lv/inenglish> (sk. 31.08.2016.).
 80. Mikrouzņēmumu nodokļa likums, pieņemts 2010, spēkā esošs. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=215302> (sk. 31.08.2016.).
 81. Ministru kabineta noteikumi Nr. 981, 2111, Noteikumi par uzņēmumu ienākuma nodokļa taksācijas perioda deklarāciju un avansa maksājumu aprēķinu. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=242020> (sk. 15.11.2016.).
 82. Ministru kabineta sēdes protokols (2013). Ministru kabineta sēdes protokols Nr.45, Rīgā 2013. gada 20. augustā. 105.§ Informatīvais ziņojums “Nodokļu ieņēmumus 2014.–2016. gadam ietekmējošie nodokļu politikas pasākumi”. Pieejams: <http://likumi.lv/m/doc.php?id=259241> (sk. 31.08.2016.).
 83. OECD database (2016). <https://data.oecd.org/>.
 84. OECD (2004). Promoting Entrepreneurship and Innovative SME's in a Global Economy, OECD, Paris, p. 9,2 rue Andre-Pascal, Cedex, France.
 85. OECD (2015). OECD Economic Surveys: Latvia 2015, OECD Publishing, Paris.
 86. Palīgmateriāls uzņēmuma statusa noteikšanai, pamatojoties uz Komisijas (EK) regulas Nr. 800/2008 (2008. gada 6. augusts).
 87. Pasaules Banka (2015). Small and medium enterprises (SME's) finance. Pieejams: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/brief/smes-finance> (sk. 31.08.2016.).
 88. Pelly, R. & Kraemer-Eis, H. (2012). Improving the Funding Landscape for Entrepreneurs. SME Centre Policy Brief – SMEs

- in the Single Market, Lisbon Council Policy Brief, Vol. VI, No. 3, 2012.
89. Piatowski, M., and Jarmuzek, M. (2008). Zero Corporate Income Tax in Moldova: Tax Competition and Its Implications for Eastern Europe, IMF Working Paper WP/08/203. Pieejams: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08203.pdf> (sk. 31.08.2016.).
 90. Piotrowska, J., Vanborren, W. (2008). The corporate income tax-rate-revenue paradox: Evidence in the EU, Working paper No. 12-2007, European Commission.
 91. Purfield, C., Rosenberg, C.B. (2010). Adjustment Under a Currency Peg: Estonia, Latvia and Lithuania during the Global Financial Crisis 2008–2009. IMF Policy Discussion Paper No. 10/213.
 92. Putnins, T. and Sauka A. (2014). Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2013. The Centre for Sustainable Business at SSE Riga. Pieejams: http://www.sseriga.edu/files/content/sseriga_baltic_shadow_economy_index_2009-2013_eng.pdf (sk. 15.11.2016.).
 93. Putnins, T. and Sauka, A. (2016). Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2015. The Centre for Sustainable Business at SSE Riga. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/302994689_Shadow_Economy_Index_for_the_Baltic_Countries_2009-2015 (sk. 15.11.2016.).
 94. Raidler and Partners (2005). Legal Framework for Doing Business in Estonia, Raidler and Partners, 111. p.
 95. Reiljan, P., Oja, K. (2007). Valitsuse otsus meeldib ettevõtjale (Government's decision pleases businessmen). – Äripäev, 6.07.2007. (in Estonian).
 96. Rutkaste, U. (2016). Latvijas nodokļu sistēmas raksturojums, Ekspertu sarunas, makroekonomika.lv, prezentācija. Pieejams: <http://www.slideshare.net/LatvijasBanka/latvijas-nodoku-sistmas-raksturojums> (sk. 31.08.2016.).

97. Rutkovska A. (2015). Uzņēmumu demogrāfija Latvijā, Latvijas Banka. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/uznemumu-demografija-latvija> (sk. 31.08.2016.).
98. Saksonova, S. (2009). Uzņēmuma finanšu vadības praktiskās metodes. – Rīga: Merkūrijs LAT, 225 lpp.
99. Samuelson, P. (1939). Interactions Between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration. In: Review of Economic Statistics, 21 (2), 75–78. doi:10.2307/1927758.
100. Schanz, D., Dinkel, A., Keller, S. (2016). Tax attractiveness and the location of German-controlled subsidiaries. In: Review of Managerial Science, 1–47.
101. Schneider, F. (2005). Shadow Economies around the World: What Do We Really Know? In: European Journal of Political Economy, 21(3), 598–642.
102. Schwab K., World Economic forum, “The Global Competitiveness Report”, 2015–2016. Pieejams: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf (sk. 31.08.2016.).
103. Šņucins, I. (2013). Efficiency of Corporate Income Tax Reliefs for the Investment Promotion in Latvia. In: Economics and Business. Vol. 24, 2013, 141–146. ISSN 1407-7337. e-ISSN 2255-8756. Available from: doi:10.7250/eb.2013.018.
104. Sorainen (2015). Taxes in Nutshell 2015 for Estonia, Latvia, Lithuania and Belarus. Effective 1 March 2015. Pieejams: <http://www.sorainen.com/UserFiles/File/Publications/Taxes-in-Nutshell.2015.pdf> (sk. 31.08.2016.).
105. Sproge I. (2010). Nodokļu politika ekonomikas attīstības mainīgajos apstākļos, promocijas darbs. Pieejams: http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/ilze-sproge-promocija.pdf (sk. 31.08.2016.).
106. Staehr, K. (2014). Corporate Income Taxation in Estonia. Is It Time to Abandon Dividend Taxation, TUT Economic Research Series Department of Finance and Economics

- Tallinn University of Technology, TUTECON Research Brief No. RB-2014/1.
107. Statistical Central Bureau of Estonia (2016). FSO01: Enterprises' Income Statement by Economic activity (EMTAK 2008), Number of persons employed, Year and Indicator. Pieejams: <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=FSO01&lang=1> (sk. 31.08.2016.).
 108. Statistical Central Bureau of Estonia (2016). Taxes and social contributions in national accounts by sub-sector (ESA-2010). Pieejams: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=GFO295&ti=TAXES+AND+SOCIAL+CONTRIBUTIONS+IN+NATIONAL+ACCOUNTS+BY+SUB-SECTOR+%28ESA+2010%29&path=../I_Databas/Economy/08Finance/06Government_finances/04Revenue_expenditure_and_debt/&lang=1 (sk. 31.08.2016.).
 109. Stewart Miranda, 2002, Global Trajectories of Tax Reform: Mapping Tax Reform in Developing and Transition Countries, This paper can be downloaded without charge from the Social Science Research Network Electronic Library at: http://ssrn.com/abstract_id=319200.
 110. Swift, ZL. (2006) Managing the Effects of Tax Expenditures on National Budgets , World Bank Policy Research Working Paper No. 3927.
 111. Tax Foundation org. (2015). taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2015.
 112. Tax Foundation (2014). Corporate Income Tax Rates around the World, 2014. Pieejams: <http://taxfoundation.org/article/corporate-income-tax-rates-around-world-2014> (sk. 31.08.2016.).
 113. Tax Foundation (2015). International Tax Competitiveness Index 2015, Washington, DC.
 114. The US Congressional Research Service (2002). Annual Report of the Congressional Research Service of the Library of Congress for Fiscal Year 2002 to the Joint Committee on the Library United States Congress. Pieejams: <https://ru.scribd>.

- com/doc/298019584/2002-Annual-Report-of-the-Congressional-Research-Service* (sk. 31.08.2016.).
115. Timšans, J., Dunska, M. (2010). Privātpersonu ienākuma nodokļi no uzņēmējdarbības un investīciju ienākumiem. Nodokļu režīmi un kapitāla pieaugums. // Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā: monogrāfija / R. Škapara, Ē. Šumilo, M. Dunska redakcijā; Latvijas Universitāte. Ekonomikas un vadības fakultāte. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010. – 105.–132. lpp.
 116. Tintin, C. (2012) Does Foreign Direct Investment Spur Economic Growth and Development? A Comparative Study. Pieejams: <http://www.etsg.org/ETSG2012/Programme/Papers/73.pdf> (sk. 31.08.2016.).
 117. Toder E., Wasow B., Ettliger M. (2002). Bad Breaks All Around: The Report of the Century Foundation Working Group on Tax Expenditures. The Century Foundation Press, pp. 28–29.
 118. Trading economics (2016). Average wage in Latvia and Estonia. Pieejams: <http://www.tradingeconomics.com/latvia/wages> (sk. 31.08.2016.).
 119. Trading economics (2016). European Union Corporate Tax Rate 1996–2016. Pieejams: <http://www.tradingeconomics.com/european-union/corporate-tax-rate> (sk. 31.08.2016.).
 120. Valsts ieņēmumu dienests (2014). Kopsavilkums par budžeta ieņēmumu daļas izpildi 2014.gada 12 mēnešos. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/dokumenti/noderigi/statistika/nodoklu%20ienemumi/2014/kopsavilkums%20par%20budz%20ien%2003%202014%20.pdf> (sk. 31.08.2016.).
 121. Vanags, A. (2010). Tax reform in Latvia: Could it be fair? SSE Riga/BICEPS Occasional Paper No. 8.
 122. Vītola Ī., Leibus I., Joma D., Jakušonoka I. (2012). Nodokļu problēmu risinājumi tautsaimniecības attīstībai Latvijā.

- Zinātniskā monogrāfija, Jelgava: Latvijas Lauksaimniecības universitāte. 101 lpp.
123. Vitola, I., Soopa, A. (2011). Problematic Aspects and Solutions of Corporate Income Tax in Latvia. *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*. 2011, Issue 24, pp. 229–236.
 124. Wanniski, J. (1978). Taxes, revenues, and the “Laffer curve, *National Affairs* № 50. Pieejams: http://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/taxes-revenues-and-the-laffer-curve (sk. 31.08.2016).
 125. Williams, C., Horodnic, I. (2015). Explaining and tackling the shadow economy in Estonia, Latvia and Lithuania: a tax morale approach. *Baltic Journal of Economics*, 2015, Vol. 15, No. 2, 81–98, <http://dx.doi.org/10.1080/1406099X.2015.1114714>.
 126. Wilson, J. (1999) Theories of Tax Competition, *National Tax Journal*, LII, No.2, 269–304.
 127. World Economic Forum (2016). Methodology and Computation of the Global Competitiveness Index 2015–2016. Pieejams: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/appendix-methodology-and-computation-of-the-global-competitiveness-index-2015-2016/#view/ftn-i> (sk. 31.08.2016.).
 128. Малинина, Т. (2010). Оценка налоговых льгот и освобождений. Научные труды Института экономической политики им. Е.Т. Гайдара, № 146Р. Pieejams http://www.cfin.ru/taxes/tax_expenditures_analysis.shtml#_ftn133 (sk. 31.08.2016.).

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

Igaunijas un Latvijas aktīvi strādājošo uzņēmumu kopējais pašu kapitāls (milj. eiro)

Gads	Uzņēmumu pašu kapitāls (Igaunija)	Uzņēmumu pašu kapitāls (Latvija)
1996	1 968,83	2 802,8
1997	2 751,56	3 551,3
1998	4 068,63	4 094,4
1999	4 868,83	4 383,5
2000	5 632,75	4 708,2
2001	6 867,59	5 335,8
2002	7 397,64	5 852,6
2003	9 753,10	6 478,7
2004	13 164,04	7 754,8
2005	14 311,13	8 557,2
2006	19 607,23	10 496,5
2007	23 220,30	13 733,9
2008	22 723,75	14 334,0
2009	27 779,08	11 857,8
2010	22 873,72	12 598,5
2011	28 122,68	14 151,8
2012	33 293,23	15 322,7
2013	33 939,45	17 020,5
2014	40 070,57	19 237,4

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8] un Lursoft [72] datiem.

2. PIELIKUMS

Vidējās pašu kapitāla izmaiņas uz vienu aktīvi strādājošo uzņēmumu Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (tūkst. eiro)

Gads	Vidējais pašu kapitāls uz vienu uzņēmumu (Igaunija)	Vidējais pašu kapitāls uz vienu uzņēmumu (Latvija)
1996	157 506	140 351
1997	136 020	156 348
1998	155 161	150 767
1999	160 206	138 921
2000	159 424	136 086
2001	178 134	138 661
2002	175 096	142 208
2003	210 828	149 015
2004	257 679	168 924
2005	253 375	171 722
2006	304 744	185 950
2007	333 745	223 781
2008	302 419	196 249
2009	343 715	159 802
2010	263 343	161 137
2011	296 390	163 316
2012	317 662	161 439
2013	303 177	165 119
2014	347 202	181 387

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8] un Lursoft [72] datiem.

3. PIELIKUMS

Finanšu neatkarības koeficients Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (%)

Gads	Finanšu neatkarības koeficients (Pašu kapitāla attiecība pret pasīvu kopsummu)	
	Igaunija	Latvija
1996	47,5	48,7
1997	41,4	48,5
1998	41,3	45,6
1999	42,5	43,6
2000	41,6	42,5
2001	42,2	39,3
2002	40,0	39,7
2003	43,5	38,8
2004	45,9	38,7
2005	46,8	33,6
2006	47,7	30,4
2007	47,8	29,4
2008	46,1	27,2
2009	49,8	24,2
2010	49,0	25,2
2011	51,3	27,0
2012	52,1	27,4
2013	52,7	29,7
2014	47,1	32,4

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8] un Lursoft [72] datiem.

4. PIELIKUMS

**Aktīvi strādājošo uzņēmumu skaits Igaunijā un Latvijā
laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam**

Gads	Aktīvi strādājošo uzņēmumu skaits	
	Igaunija	Latvija
1996	12 500	19 970
1997	20 229	22 714
1998	26 222	27 157
1999	30 391	31 554
2000	35 332	34 597
2001	38 553	38 481
2002	42 249	41 155
2003	46 261	43 477
2004	51 087	45 907
2005	56 482	49 832
2006	64 340	56 448
2007	69 575	61 372
2008	75 140	73 040
2009	80 820	74 203
2010	86 859	78 185
2011	94 884	86 653
2012	104 807	94 913
2013	111 946	103 080
2014	115 410	106 057

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8] un Lursoft [72] datiem.

5. PIELIKUMS

**Latvijā reģistrēto un likvidēto uzņēmumu
(SIA, AS, komanditsabiedrību un pilnsabiedrību)
skaits laika periodā no 1999. līdz 2015. gadam**

Gads	Reģistrēti	Likvidēti	Atšķirības starp reģistrēto un likvidēto uzņēmumu skaitu Latvijā (neto reģistrācija)
1999	6 213	1 093	5 120
2000	6 541	1 396	5 145
2001	6 394	1 203	5 191
2002	4 847	1 684	3 163
2003	5 546	1 619	3 927
2004	7 417	2 767	4 650
2005	8 881	4 280	4 601
2006	11 322	1 697	9 625
2007	12 074	9 705	2 369
2008	9 041	3 347	5 694
2009	7 286	4 016	3 270
2010	12 004	7 467	4 537
2011	16 931	2 330	14 601
2012	15 857	2 822	13 035
2013	15 480	2 658	12 822
2014	14 163	3 717	10 446
2015	12 673	6 388	6 285

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datiem [63].

6. PIELIKUMS

**Igaunijā un Latvijā aktīvi strādājošo
uzņēmumu blīvuma izmaiņas laika periodā
no 1999. līdz 2014. gadam**

Gads	Aktīvi strādājošo uzņēmumu blīvums	
	Igaunija	Latvija
1996	8,77	8,09
1997	14,39	9,29
1998	18,82	11,22
1999	22,03	13,15
2000	25,21	14,53
2001	27,68	16,35
2002	30,54	17,73
2003	33,64	18,91
2004	37,39	20,17
2005	41,57	22,15
2006	47,63	25,34
2007	51,81	27,78
2008	56,14	33,32
2009	60,51	34,31
2010	65,15	36,87
2011	71,36	41,77
2012	79,09	46,42
2013	84,8	50,93
2014	87,71	52,99

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8], Lursoft [72] datiem un Eurostat [22] datiem.

7. PIELIKUMS

Igaunijā un Latvijā aktīvi strādājošo uzņēmumu gada kopējais neto apgrozījums laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (eiro)

Gads	Aktīvi strādājošo uzņēmumu kopējais gada neto apgrozījums	
	Igaunija	Latvija
1996	5 881 472 375	6 829 062 951
1997	10 152 638 034	8 987 812 394
1998	12 471 536 815	10 581 122 906
1999	12 811 441 937	11 413 770 241
2000	15 901 187 561	13 029 811 185
2001	17 881 644 801	15 202 620 773
2002	19 546 802 653	18 040 358 585
2003	20 854 997 956	20 251 669 910
2004	25 764 409 289	23 932 647 150
2005	28 784 138 864	30 225 646 326
2006	35 557 085 145	39 006 183 337
2007	41 072 173 174	47 363 274 301
2008	39 097 677 900	49 738 182 069
2009	42 047 296 374	35 665 030 488
2010	32 515 354 514	38 587 112 435
2011	42 351 161 164	44 971 251 505
2012	54 490 649 367	50 076 430 946
2013	55 768 475 556	51 805 138 134
2014	57 393 287 989	51 849 451 782

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8] un Lursoft [72] datiem.

8. PIELIKUMS

**Igaunijā un Latvijā aktīvi strādājošo
uzņēmumu gada neto apgrozījums uz vienu valsts
iedzīvotāju laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (eiro)**

Gads	Neto apgrozījums uz vienu iedzīvotāju	
	Igaunija	Latvija
1996	4 127	2 765
1997	7 221	3 676
1998	8 953	4 371
1999	9 289	4 757
2000	11 348	5 471
2001	12 839	6 460
2002	14 128	7 773
2003	15 165	8 807
2004	18 858	10 513
2005	21 183	13 435
2006	26 325	17 508
2007	30 584	21 443
2008	29 211	22 693
2009	31 479	16 490
2010	24 387	18 197
2011	31 851	21 677
2012	41 118	24 489
2013	42 243	25 598
2014	43 618	25 906

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Reģistru un informācijas sistēmas centra [8], Lursoft [72] datiem un Eurostat [22] datiem.

9. PIELIKUMS

Uzņēmumu gada kopējais neto apgrozījums, kopējā peļņa un rentabilitāte Igaunijā un Latvijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam

Gads	Uzņēmumu neto apgrozījums, milj. eiro		Neto peļņa, milj. eiro		Rentabilitāte, %	
	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija
1996	8 688	7 224	73	-69	0,8	-1,0
1997	11 544	9 722	228	206	2,0	2,1
1998	13 313	11 642	128	157	1,0	1,3
1999	13 200	12 102	-13	117	-0,1	1,0
2000	16 275	13 643	754	134	4,6	1,0
2001	18 625	15 307	742	314	4,0	2,0
2002	20 946	17 069	1 257	322	6,0	1,9
2003	22 651	19 584	1 605	492	7,1	2,5
2004	26 664	24 150	1 997	972	7,5	4,0
2005	31 368	31 417	2 520	1 030	8,0	3,3
2006	37 503	39 249	3 913	2 031	10,4	5,2
2007	44 529	48 472	3 958	2 404	8,9	5,0
2008	44 463	46 589	1 365	689	3,1	1,5
2009	33 717	36 283	474	-1 072	1,4	-3,0
2010	37 988	39 994	2 044	-4	5,4	0,0
2011	46 226	45 491	3 082	957	6,7	2,1
2012	50 150	51 079	3 583	1 078	7,1	2,1
2013	53 222	53 809	3 720	1 272	7,0	2,4
2014	53 466	53 902	3 316	1 478	6,2	2,7

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [107] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [57] datiem.

10. PIELIKUMS

Uzņēmumu ienākuma nodokļa likme (procentos) un uzņēmumu ienākuma nodokļa ieņēmumu apjoms Latvijā un Igaunijā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (milj. eiro)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Latvija	81,5	111,9	130	123,6	104,9	140	164	138,2	185,1	257,8
Sabiedrību ienākuma vai peļņas nodokļi, ietverot turēšanas guvumu nodokli (D510)										
UJN likme	29	29	29	29	25	25	22	19	15	15
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Latvija	363,2	570,2	726,9	292	175,5	284,6	353,8	369,7	363,7	
Sabiedrību ienākuma vai peļņas nodokļi, ietverot turēšanas guvumu nodokli (D510)										
UJN likme	15	15	15	15	15	15	15	15	15	
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Igaunija	56,9	78,5	122,3	104,5	54,6	47,8	86,2	137,8	161,2	159,6
D.510 Uzņēmumu ienākuma nodoklis										
Nodokļu likme	26	26	26	26	26	26	26	26	26	24
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Igaunija	199,6	261,0	266,3	256,3	193,8	201,1	252,4	326,6	344,7	
D.510 Uzņēmumu ienākuma nodoklis										
Nodokļu likme	23	22	21	21	21	21	21	21	21	21

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [108] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [58] datiem.

11. PIELIKUMS

Kopējais nodokļu ieņēmumu apjoms Igaunijas un Latvijas budžētā laika periodā no 1996. līdz 2014. gadam (milj. eiro)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Latvija	1 379,2	1 664,8	1 917,0	1 965,4	2 019,7	2 142,6	2 352,9	2 644,3	3 061,8	3 798,0
Kopējie nodokļu ieņēmumi (ODA) un neto sociālās iemaksas (D61)										
Latvija	4 920,5	6 387,2	6 827,7	5 178,2	5 021,7	5 649,7	6 264,1	6 544,9	6 879,2	
Kopējie nodokļu ieņēmumi (ODA) un neto sociālās iemaksas (D61)										
Igaunija	1 246,7	1 536,6	1 717,4	1 753,6	1 922,3	2 122,9	2 431,5	2 700,7	3 028,6	3 367,3
Kopā ieņēmumi no nodokļiem										
Igaunija	4 118,8	5 066,5	5 186,2	4 951,9	4 900,2	5 256,2	5 685,6	5 997,7	6 450,7	
Kopā ieņēmumi no nodokļiem										

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Igaunijas Centrālā statistikas biroja [108] un Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes [58] datiem

12. PIELIKUMS

Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms Igaunijā un Latvijā laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam (milj. eiro)

Gads	Uzkrāto ārvalstu tiešo investīciju apjoms	
	Igaunija	Latvija
31.12.2000	2 843	1 817,5
31.12.2001	3 573	2 113,37
31.12.2002	4 034,6	2 325,35
31.12.2003	5 553,2	2 522,45
31.12.2004	7 374,3	3 325,06
31.12.2005	9 487,1	4 158,98
31.12.2006	9 202,2	5 701,71
31.12.2007	10 645	7 466,36
31.12.2008	11 100,7	8 126,08
31.12.2009	10 995,8	8 072,45
31.12.2010	11 638,3	8 183,75
31.12.2011	12 635,9	9 359,77
31.12.2012	14 352,3	10 257,91
31.12.2013	15 373,8	11 569,61
31.12.2014	16 235,8	12 080,96
31.12.2015	17 372,7	13 363,59

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Latvijas Bankas [52] un Eesti Pank [16] datiem.

13. PIELIKUMS

**Bezdarba līmenis Igaunijā un Latvijā
laika periodā no 2000. līdz 2015. gadam (%)**

Gads	Igaunija	Latvija
2000	14,6	14,3
2001	13	13,5
2002	11,2	12,5
2003	10,3	11,6
2004	10,1	11,7
2005	8	10
2006	5,9	7
2007	4,6	6,1
2008	5,5	7,7
2009	13,5	17,5
2010	16,7	19,5
2011	12,3	16,2
2012	10	15
2013	8,6	11,9
2014	7,4	10,8
2015	6,2	9,9

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Eurostat [23] datiem.

14. PIELIKUMS

**Iedzīvotāju skaita izmaiņas Igaunijā un Latvijā
laika periodā no 1996. līdz 2015. gadam**

Gads	Iedzīvotāju skaits		Ikgadējās iedzīvotāju skaita izmaiņas		Ikgadējās iedzīvotāju skaita izmaiņas, %	
	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija	Igaunija	Latvija
1996	1 425 192	2 469 531	-	-	-	-
1997	1 405 996	2 444 912	-19 196	-24 619	-1,3%	-1,0%
1998	1 393 074	2 420 789	-12 922	-24 123	-0,9%	-1,0%
1999	1 379 237	2 399 248	-13 837	-21 541	-1,0%	-0,9%
2000	1 401 250	2 381 715	22 013	-17 533	1,6%	-0,7%
2001	1 392 720	2 353 384	-8 530	-28 331	-0,6%	-1,2%
2002	1 383 510	2 320 956	-9 210	-32 428	-0,7%	-1,4%
2003	1 375 190	2 299 390	-8 320	-21 566	-0,6%	-0,9%
2004	1 366 250	2 276 520	-8 940	-22 870	-0,7%	-1,0%
2005	1 358 850	2 249 724	-7 400	-26 796	-0,5%	-1,2%
2006	1 350 700	2 227 874	-8 150	-21 850	-0,6%	-1,0%
2007	1 342 920	2 208 840	-7 780	-19 034	-0,6%	-0,9%
2008	1 338 440	2 191 810	-4 480	-17 030	-0,3%	-0,8%
2009	1 335 740	2 162 834	-2 700	-28 976	-0,2%	-1,3%
2010	1 333 290	2 120 504	-2 450	-42 330	-0,2%	-2,0%
2011	1 329 660	2 074 605	-3 630	-45 899	-0,3%	-2,2%
2012	1 325 217	2 044 813	-4 443	-29 792	-0,3%	-1,4%
2013	1 320 174	2 023 825	-5 043	-20 988	-0,4%	-1,0%
2014	1 315 819	2 001 468	-4 355	-22 357	-0,3%	-1,1%
2015	1 313 271	1 986 096	-2 548	-15 372	-0,2%	-0,8%

Avots: autora izstrāde, balstoties uz Eurostat [22] datiem.

15. PIELIKUMS

Sagaidāmo efektu lielums, ieviešot Latvijā līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim atlikto UIN maksājumu un piemērojot to arī lielajiem uzņēmumiem (milj. eiro)

Rādītājs	1. gads	2. gads	3. gads	4. gads	5. gads	6. gads	7. gads	8. gads	9. gads	10. gads
UIN ieņēmumu papildu pieaugums	-142,47	-161,84	-52,16	95,08	161,84	191,55	223,18	256,85	292,69	330,85
PVN papildu pieaugums no Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma palielināšanās	103,49	206,97	310,46	413,94	517,43	620,91	724,40	827,88	931,37	1 034,85
PVN papildu pieaugums no papildu darbā iekārtoto darbinieku patēriņa izdevumu palielināšanās	4,96	10,42	16,43	23,02	30,25	38,15	46,78	56,20	66,45	77,61
Iedzīvotāju ienākumu nodokļa papildu pieaugums no darba algu izmaksāšanas papildu darbavietās	9,93	20,88	32,94	46,18	60,70	76,60	93,97	112,93	133,59	156,07
Sociālās apdrošināšanas iemaksas papildu pieaugums no darba algu izmaksāšanas papildu darbavietās	16,58	34,85	54,96	77,03	101,22	127,68	156,58	188,12	222,47	259,84

Rādītājs	1. gads	2. gads	3. gads	4. gads	5. gads	6. gads	7. gads	8. gads	9. gads	10. gads
Papildu ietaupījumi sociālajā budžētā no bezdarbnieku skaita samazināšanās	5,11	10,21	15,32	20,42	25,53	30,63	35,74	40,84	45,95	51,05
Papildu fiskālais efekts no ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanās	12,69	25,37	38,06	50,75	63,43	76,12	88,81	101,50	114,18	126,87
Budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums	10,27	146,87	416,00	726,42	960,39	1 161,64	1 369,46	1 584,31	1 806,70	2 037,15
Budžeta ieņēmumu daļas summārais papildu pieaugums	10,27	157,14	573,14	1 299,56	2 259,95	3 421,59	4 791,04	6 375,35	8 182,05	10 219,20
IKP papildu pieaugums	34,37	491,29	1 391,53	2 429,91	3 212,57	3 885,75	4 580,91	5 299,60	6 043,50	6 814,39
IKP summārais papildu pieaugums	34,37	525,65	1 917,18	4 347,09	7 559,65	11 445,40	16 026,31	21 325,91	27 369,42	34 183,81
Budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums pret 2014. gada rādītāju (%)	0,15	2,08	5,90	10,30	13,62	16,48	19,43	22,47	25,63	28,90
IKP papildu pieaugums pret 2014. gada rādītāju (%)	0,15	2,08	5,90	10,30	13,62	16,48	19,43	22,47	25,63	28,90

Avots: autora izstrāde.

16. PIELIKUMS

Sagaidāmo efektu lielums, ieviešot Latvijā līdz uzņēmumu peļņas sadales brīdim atlikto UIN maksājumu, bet nepiemērojot to arī lielajiem uzņēmumiem (milj. eiro)

Rādītājs	1. gads	2. gads	3. gads	4. gads	5. gads	6. gads	7. gads	8. gads	9. gads	10. gads
UIN ieņēmumu papildu pieaugums	-106,86	-121,39	-39,12	71,32	121,39	143,68	167,40	192,66	219,54	248,17
PVN papildu pieaugums no Latvijas uzņēmumu kopējā neto apgrozījuma palielināšanās	75,86	151,73	227,59	303,45	379,31	455,18	531,04	606,90	682,77	758,63
PVN papildu pieaugums no papildu darbā iekārtoto darbinieku patēriņa izdevumu palielināšanās	4,96	10,42	16,43	23,02	30,25	38,15	46,78	56,20	66,45	77,61
Iedzīvotāju ienākumu nodokļa papildu pieaugums no darba algu izmaksāšanas papildu darbavietās	9,93	20,88	32,94	46,18	60,70	76,60	93,97	112,93	133,59	156,07
Sociālās apdrošināšanas iemaksas papildu pieaugums no darba algu izmaksāšanas papildu darbavietās	16,58	34,85	54,96	77,03	101,22	127,68	156,58	188,12	222,47	259,84

Rādītājs	1. gads	2. gads	3. gads	4. gads	5. gads	6. gads	7. gads	8. gads	9. gads	10. gads
Papildu ietaupījumi sociālajā budžetā no bezdarbnieku skaita samazināšanās	5,11	10,21	15,32	20,42	25,53	30,63	35,74	40,84	45,95	51,05
Papildu fiskālais efekts no ēnu ekonomikas līmeņa samazināšanās	12,69	25,37	38,06	50,75	63,43	76,12	88,81	101,50	114,18	126,87
Budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums	18,26	132,07	346,16	592,17	781,83	948,03	1120,32	1299,14	1484,95	1678,24
Budžeta ieņēmumu daļas summārais papildu pieaugums	18,26	150,33	496,49	1088,66	1870,49	2818,52	3938,85	5237,99	6722,93	8401,17
IKP papildu pieaugums	61,07	441,78	1157,94	1980,83	2615,28	3171,23	3747,55	4345,69	4967,23	5613,82
IKP summārais papildu pieaugums	61,07	502,85	1660,79	3641,62	6256,90	9428,12	13175,67	17521,36	22488,59	28102,41
Budžeta ieņēmumu daļas papildu pieaugums pret 2014. gada rādītāju (%)	0,26	1,87	4,91	8,40	11,09	13,45	15,89	18,43	21,06	23,81
IKP papildu pieaugums pret 2014. gada rādītāju (%)	0,26	1,87	4,91	8,40	11,09	13,45	15,89	18,43	21,0	23,81

Avots: autora izstrāde.

MONOGRAPH SUMMARY

CORPORATE INCOME TAX IN LATVIA AND ESTONIA:

Effects on Entrepreneurial Activity, Investment,
the Unemployment Rate, Tax Revenues
and the Economic Growth of the State

Anatolijs Prohorovs

Testimonials

“Sixteen years ago, Estonia took bold and innovative measures by deciding that it would be the first country in the world in which reinvested profit would not be subject to corporate income tax.

Anatolijs Prohorovs is the first researcher who during these sixteen years made the effort to conduct a systemic study of the Estonian experience, and his work has appeared at the right time and in the right place.

Anatolijs and his team have painted a comprehensive picture of the comparative characteristics of enterprises in Estonia and Latvia before and after the Estonian tax experiment with reinvested profit. And the figures speak for themselves.

As of late, the bar for research has been lowered quite a bit, and I'm pleased to see work which raises it considerably.”

*Dr. oec. Vjačeslavs Dombrovskis,
Chairman of the Board, CERTUS Think Tank*

“In his book, Anatolijs Prohorovs has clearly outlined how and why Latvia should move towards the reform of corporate income tax by introducing a 0% rate on reinvested profits, thereby encouraging investment in enterprises for rapid development, improving productivity, and strengthening its position in export markets, in order to achieve a high level of welfare and to increase the overall competitiveness of the country.”

*Jānis Endziņš,
Chairman of the Board, Latvian Chamber of Commerce and Industry*

“The author should be commended for his ability to consider the complex issues of the corporate income tax system clearly and concisely while analysing in a well-grounded manner how tax rates, the overall tax burden and fiscal policy can encourage or discourage economic activity and growth, having considered the figures for the twenty-year period of time. The monograph can certainly be recommended to policymakers, specialists in macroeconomics and tax policy, researchers and other interested parties who participate in the research, development and implementation of economic and tax policy.”

*Dr. oec. Kārlis Ketners,
Professor in the Finance Department of BA School of Business and Finance,
Expert in Management and Economics at the Latvian Council of Science*

Acknowledgements

This project could hardly be completed without the support of a number of interested persons (and organizations). Firstly, I am grateful to Professor Kārlis Ketners of BA School of Business and Finance, Professor Svetlana Saksonova of the University of Latvia, Dr. Julija Bistrova of Riga Technical University and Dr. Jaan Masso of the University of Tartu (Estonia) for helpful comments on an initial version of the monograph. I am also grateful to the members of the Scientific Council of RISEBA, especially Professor Wulfs Kozlinskis and participants of the seminar at the Latvian Chamber of Commerce and Industry, for the ideas and criticisms received during the discussion of the research results obtained in the course of writing the monograph. I would like to express my appreciation to the reviewers of the monograph –Professor Marina Solesvik of Nord University (Norway), Professor Kārlis Ketners and Dr. Vjačeslavs Dombrovskis, Chairman of the Board, CERTUS Think Tank. It is thanks to the initiative of Dr. Vjačeslavs Dombrovskis that I started this study, which is interesting and important in the context of the development of economies. Special thanks to my co-authors in the research “Introduction of the Corporate Income Tax Deferral as an Essential Factor for the Development of the Latvian Economy” Lev Faingloz from the Transport and Telecommunication Institute and Velta Jonina from BA School of Business and Finance. That research became the basis for writing this book. In addition, I want to emphasize the great contribution of Lev Faingloz in the organizational part of the preparation work for the monograph. I am also grateful to RISEBA PhD student Ilona Beizitere and Marina Pliss from the Transport and Telecommunication Institute for assistance in the collection and processing of information on the activities of Latvian enterprises. I am grateful to Ieva Brence, Associate Professor, Head of the Department of Economics and Finance, RISEBA, for her responsiveness and help in organizational issues. I highly appreciate the support of RISEBA Vice-Rector for Science, Associate Professor Tatjana Vasiljeva in the publication of this monograph. I also want to mention the highly professional work of

the language editors Dzintra Birnbauma and Dr. Benjamin Breggin as well as the contribution made by Anita Grauduma and Andris Ozols to the preparation for publication of the monograph. I am grateful to Ivan Tutov of lab9.pro, who has developed an interesting design and shaped the monograph so that readers can read the book comfortably and hold it in their hands with pleasure.

I also want to say thanks to the Krišjāņa Valdemāra Foundation of the Latvian Chamber of Commerce and Industry for their financial support of this study as well as to RISEBA for financing the publication of the monograph “Corporate Income Tax in Latvia and Estonia: Effects on Entrepreneurial Activity, Investment, the Unemployment Rate, Tax Revenues and the Economic Growth of the State”.

A huge role in the creation of this book belongs to my family. While I was working on the study, my wife Olga took over the care of our sons Daniil and Mikhail. I thank Daniil and Mikhail for their patience and dedicate this monograph to them. I hope that when they grow up, they will read and appreciate this book.

Corporate Income Tax in Latvia and Estonia: Effects on Entrepreneurial Activity, Investment, the Unemployment Rate, Tax Revenues and the Economic Growth of the State

MONOGRAPH SUMMARY

Anatolijs Prohorovs¹

Latvia applies the classical system of payment of corporate income tax (CIT), in which corporate income tax is calculated for the taxation period based on the profits earned by the enterprise. Since 2000, Estonia has applied a taxation system with the deferral of corporate income tax until the distribution of profits by enterprises (hereinafter – the CIT deferral). In Latvia, some researchers and entrepreneurs consider the introduction of the CIT deferral to be an abolition of tax on reinvested profits.

According to the overwhelming majority of researchers, access to financial resources is one of the main factors limiting the development of small and medium-sized enterprises (Kraemer-Eis and Lang, 2014²; European Commission, 2014³). Introduction of the CIT deferral in Estonia significantly increased an access to finance for small and medium-sized enterprises. The introduction of the CIT deferral in Estonia in 2000 halved the effective CIT rate (Masso et al., 2011⁴), which in turn reduced the overall value of the tax burden on enterprises. Up

-
- 1 Associate Professor in the Economics and Finance Department of RISEBA University (phone: +371 29 544 764, e-mail: anatolijs.prohorovs@riseba.lv)
 - 2 Kraemer-Eis, H., and Lang, F., 2014, The Importance of Leasing for SME Financing. In: *World Leasing Yearbook 2014*, Euromoney, January 2014, pp. 18-23.
 - 3 European Commission, 2014, Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE). Analytical Report 2014. Written by Sophie Doove, Petra Gibcus, Ton Kwaak, Lia Smit, Tommy Span, November 2014. Available at: http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/data-surveys/safe/index_en.htm (retrieved on 31.08.2016).
 - 4 Masso, J., Merikull, J., and Vahter, P., 2011. Gross Profit Taxation Versus Distributed Profit Taxation and Firm Performance: Effects of Estonia's Corporate Income Tax Reform. SSRN Electronic Journal, March 2011. DOI: 10.2139/ssrn.1793143. Available online on <https://www.researchgate.net/publication/228153825> (retrieved on 31.08.2016).

to 2015, Estonia gradually reduced CIT by 6 percentage points (from 26 to 20 percent). Unlike Latvia, Estonia did not introduce dividend income tax for individuals.

The research results show that a moderate tax burden and tax regimes stimulating entrepreneurial activities may have a significant effect with regard to both the increase in tax revenue and the development of the economy as a whole (Laffer, 2004⁵; Altshuler R. and Dietz R., 2008; Djankov et al., 2010).

AIMS AND OBJECTIVES OF THE MONOGRAPH

The aim of the monograph was to evaluate the effect of the introduction of the CIT deferral in Latvia on the value of additional tax revenues and **additional** GDP growth.

MONOGRAPH OBJECTIVES

1. Analysis of entrepreneurial activities, performance of enterprises, volume of foreign direct investment and certain other indicators at the macro level as well as tax revenues for the period of 1996-2014 (before and after the introduction of the CIT deferral in Estonia) in Estonia and Latvia.
2. Development of a forecast for the additional increase in tax revenues and **additional** GDP growth for a period of 10 years in case of the introduction of the CIT deferral in Latvia.

RESEARCH METHODOLOGY

The calculation of the forecast for the additional increase in tax revenues and additional GDP growth in case of the introduction of the CIT deferral in Latvia was based on the resulting research data on the

5 Laffer, A., 2004, The Laffer Curve: Past, Present, and Future. Available at: <http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future> (retrieved on 31.08.2016).

differences in the indicators in Estonia and Latvia before and after the 2000 tax reform in Estonia. The calculation of the forecast for the introduction of the CIT deferral was conducted for two scenarios. For the first scenario, the forecast calculation was made for micro, small, medium-sized and large enterprises with the exception of enterprises with state capital and enterprises in the financial sector. For the second scenario, the forecast did not include any large enterprises. The logical structure of the calculation of the forecast for the additional increase in tax revenues and additional GDP growth is shown in Appendix 1.

THE REASONS FOR INTRODUCING THE CIT DEFERRAL IN ESTONIA

Estonian politicians considered that the main goals of introducing the CIT deferral were increasing investment, creating new jobs and promoting entrepreneurship (Masso et al., 2010⁶). According to researchers of the 2000 tax reform in Estonia, the main goal of the tax reform was to stimulate investment growth (Funke, 2001⁷, Masso et al., 2011⁴, Staehr, 2014⁸). Staehr (2014) noted that the main effect of changes in the income taxation system in Estonia were expected from the improved access to capital for enterprises.

6 Masso, J., Meriküll, J., et Vahter, P., 2010, Ettevõtete jaotamata kasumi mittemaksustamise mõju investeringutele ja majandusarengule: Äriregistri andmete analüüs. Tartu Ülikool, mimeo, lk. 60–102.

7 Funke, M., 2001, Determining the Taxation and Investment Impacts of Estonia's 2000 Income Tax Reform. Bank of Finland, Institute for Economics in Transition, BOFIT, Discussion Papers 15.

8 Staehr, K., 2014, Corporate Income Taxation in Estonia. Is It Time to Abandon Dividend Taxation. *TUT Economic Research Series*, TUTECON Research Brief No. RB-2014/1.

PRINCIPAL RESULTS OF THE INTRODUCTION OF THE CIT DEFERRAL IN ESTONIA

Researchers of the 2000 tax reform in Estonia believe that significant improvement in the activity of enterprises and the macroeconomic situation are consequences of the introduction of the CIT deferral in Estonia. Funke and Strulik (2003⁹) contend that the most important result of the 2000 tax reform in Estonia was the acceleration of economic growth and the improvement of people's welfare. Masso and Merikull (2011¹⁰) note that as a result of the introduction of the CIT deferral Estonian enterprises improved their efficiency and, accordingly, their competitiveness. Masso and Merikull (2011¹²) found that as a result of the 2000 tax reform the level of investment of Estonian enterprises increased by an average of 20 percentage points over 4 years after the introduction of the tax reform.

We calculated the potential effect as a result of the introduction of the CIT deferral in Estonia on the change in certain performance indicators of enterprises, accumulated foreign direct investment and level of unemployment in Estonia (Table 1). According to our calculations, the introduction of the CIT deferral in Estonia could provide additional growth or improvement in the indicators considered in our study at the micro and macro levels by 9.3 to 77.3 percent (depending on the indicator).

The results of our research as well as other research (e.g., Masso and Merikull, 2011¹²) show that in addition to the direct financial effect of the introduction of the CIT deferral in Estonia, there are various other effects. For example, we noted a fivefold drop in the rate of population decline in Estonia (Appendix 2). In our opinion, the introduction of the CIT deferral has created a chain reaction in the whole economy of Estonia, which extends to the present time. Funke and Strulik (2003¹¹) also

-
- 9 Funke, M., and Strulik, H., 2003, Taxation, Growth and Welfare: Dynamic Effects of Estonia's 2000 Income Tax Act. Bank of Finland, Institute for Economies in Transition, BOFIT Discussion Papers 10.
 - 10 Masso, J., and Merikull, J., 2011, Macroeconomic effects of zero corporate income tax on retained earnings. *Baltic Journal of Economics*, Vol. 11, pp. 81-99.

contend that as a result of the introduction of the CIT deferral there was a chain reaction in the whole economy of Estonia until a new level of well-being was reached.

TABLE 1

Share of the impact of the introduction of the CIT deferral in Estonia on the change in certain performance indicators of enterprises, accumulated foreign direct investment and level of unemployment in Estonia

No	Indicator	Minimum share of impact (in %)
1.	Total equity capital	57.8%
2.	Average equity capital per enterprise	77.3%
3.	Growth of total assets of enterprises	33.1%
4.	Density of enterprises	39.3%
5.	Total net turnover of active enterprises	9.3%
6.	Net turnover per inhabitant	38.4%
7.	Productivity	33.2%
8.	Profitability of Estonian enterprises	73.0%
9.	Accumulated foreign direct investment	20.5%
10.	Unemployment rate	47.6%

Source: Author's calculations

In 2015, the *Tax Foundation*, which is an independent tax policy research organization in the US, found that for the second year in a row, Estonia had the most competitive tax code in the OECD. “The most important and competitive feature of the Estonian tax code is its corporate income tax system” (*Tax Foundation*, 2015¹¹).

We believe that the introduction of the CIT deferral was the main driver of the Estonian economy from 2000 to 2015 and continues to be

11 *Tax Foundation*, 2015, International Tax Competitiveness Index 2015. Washington, DC.

the main cause of the competitive advantages of Estonian enterprises and the Estonian economy as a whole.

ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN ESTONIA AND LATVIA

1. Data on the number and rate of registration of new enterprises and net registration of enterprises as well as on the structure of registered enterprises (in terms of equity capital) show not only a slowdown, but a very significant decrease in the interest of entrepreneurs in entrepreneurial activity in Latvia (Appendix 3).
2. Introduction in Latvia in 2010 of measures to encourage registration of new enterprises in the form of a special tax regime (micro-enterprises tax) and the possibility to register enterprises with a registered capital of 1.42 Euros (small-capital LLC) have not led to a reduction of the gap in the amount and rate of registration of new enterprises between Estonia and Latvia (Appendix 4).
3. In 1999, the density of active enterprises (the number of enterprises per one thousand inhabitants) in Estonia was 8.9 enterprises higher than in Latvia. After the introduction of the CIT deferral in Estonia this difference increased to 34.7 enterprises (Appendix 5) over 15 years.
4. For a long time, the introduction of the CIT deferral in Estonia has had a very strong positive effect with regard to the increase in the number of active enterprises and the number of newly registered Estonian enterprises.

THE PERFORMANCE OF ESTONIAN AND LATVIAN ENTERPRISES

1. The introduction of the CIT deferral has changed the dividend policy of Estonian enterprises and economically and psychologically stimulated a decrease in the share of Estonian enterprises' distributed profit, with the result that the remaining funds at enterprises' disposal increased by about 60 percent per year.

2. In 1999, the total value of equity capital of Estonian enterprises was 485 million Euros or 11.7 percent more than the equity capital of Latvian enterprises. By the end of 2014 this difference had increased to 20 billion 833 million Euros and exceeded the total capital of Latvian enterprises by 108 percent or 2.08 times (Appendix 6). The annual growth in the total capital of Estonian enterprises during the period of 2000-2014 was 4.7 percentage points per year higher than the growth in the total capital of Latvian enterprises.
3. In 1999, the average equity capital per Estonian enterprise was 15 percent higher than per Latvian enterprise. In 2014, the average equity capital per Estonian enterprise was already 91 percent higher than per Latvian enterprise.
4. The introduction of the CIT deferral has provided for a very high growth in profitability of Estonian enterprises. The magnitude of the impact of the 2000 tax reform in Estonia on the growth in profitability of Estonian enterprises was 73.0 percent of the total increase in profitability of Estonian enterprises for the period of 2000-2014.
5. The average annual total profits of Estonian enterprises in the period of 2000-2014 exceeded the average annual total profits of Latvian enterprises 2.84 times (by 1 billion 482 million Euros per year). As a result, the total profits of Estonian enterprises for the 15 years following the introduction of the CIT deferral in Estonia exceeded the total profits of Latvian enterprises by 22.2 billion Euros.
6. The coefficient of financial independence of Latvian enterprises in 2014 was 1.45 times lower than that of Estonian enterprises, although prior to the introduction of the CIT deferral in Estonia the coefficient of financial independence of Latvian enterprises was slightly higher than the coefficient of financial independence of Estonian enterprises (Appendix 7).
7. As a result of the introduction of the CIT deferral in Estonia, in both 2013 and 2014 Estonian enterprises had an additional

about 800 million Euros for development, which they would not have had in case the traditional system of CIT taxation in Estonia (before 2000) still existed.

8. The total net turnover of Estonian enterprises in 2014 was 5.54 billion Euros or 10.7% higher than the total net turnover of Latvian enterprises (the difference in the total turnover of enterprises in Estonia and Latvia in 1999 was 1.4 billion Euros).
9. In 2014, the total net turnover of Estonian enterprises per capita amounted to 43 618 Euros, while the figure for Latvia was 25 906 Euros. This means that over the fifteen years following the introduction of the CIT deferral in Estonia, the difference in the total net turnover of enterprises in Estonia and Latvia increased from 4 532 Euros to 17 712 Euros or by 3.9 times. The effect of the 2000 tax reform in Estonia on labor productivity amounted to 33.2 percent. These data demonstrate the positive effect of the 2000 tax reform in Estonia on labor productivity and efficiency of enterprises and the economy as a whole.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ESTONIA AND LATVIA

1. The introduction of the CIT deferral in Estonia has provided Estonia with a 20.5 percent increment in accumulated foreign direct investment (Appendix 8).
2. The rise in foreign direct investment per capita in Estonia from 2000 to 2015 amounted to 11.2 thousand Euros, while in Latvia it amounted to 5.9 thousand Euros. Thus, the rise in the accumulated foreign direct investment per capita in Estonia during this period was 90 percent higher than in Latvia.
3. In case of the introduction of the CIT deferral in Latvia (with the tax burden of enterprises, not significantly different from that of Estonia), the annual rise in accumulated foreign direct investment could be increased by about 200 million Euros.

THE UNEMPLOYMENT RATE AND THE CHANGE IN POPULATION SIZE IN ESTONIA AND LATVIA

1. The introduction of the CIT deferral in Estonia has had a significant effect on reducing the unemployment rate to a sufficiently low level (from 14.6 percent in 2000 to 6.2 percent in 2015). In 2000, in Latvia the unemployment rate was slightly lower than in Estonia and amounted to 14.3 percent, while in 2015 – 9.9 percent. The unemployment rate in Latvia in 2015 was 1.6 times higher than in Estonia (Appendix 9).
2. The 2000 tax reform in Estonia has contributed significantly to the sharp (fivefold) slowdown in the rate of population decline (Appendix 2).
3. The annual decrease in GDP growth as a result of population outflow from Latvia is about 1.0 percentage points and in case of the introduction of the CIT deferral could be reduced to 0.2–0.3 percentage points.

THE TAX BURDEN AND TAX REVENUES IN ESTONIA AND LATVIA

1. As a result of the introduction of the CIT deferral in Estonia the CIT effective rate has decreased twofold. However, this resulted not in a decrease, but in a significant and lasting increase in the total amount of tax revenues in the budget of Estonia starting in the first year of the tax reform (Appendix 10).
2. Since 2000, the value of CIT in Estonia has in fact been regressive and has depended on which part of the profits the enterprises divide into dividends.
3. The introduction of the CIT deferral is beneficial for both enterprises, which aim to develop, and the state, since it has provided for significant additional growth in the economy, prosperity and tax revenues in Estonia.

4. It is the combination of moderate tax rates and investment-stimulating tax policy that has had and continues to have a positive effect not only on entrepreneurial and investment activity, but also on the amount of tax revenues in Estonia, due to the expansion of the tax base and the reduction of the level of the shadow economy.
5. The system of corporate income taxation that has existed in Estonia since the 2000 tax reform provides for more uniform and predictable revenues in the budget of Estonia, including in crisis periods.
6. Latvian enterprises have too high tax burden, which limits entrepreneurial activity, as well as prevents the development and investment activity of domestic and foreign enterprises. The combination of these factors does not contribute to the increase in the value of tax revenues to the budget of Latvia.

THE FORECAST FOR THE ADDITIONAL GDP
GROWTH AND ADDITIONAL TAX REVENUES
IN THE CASE OF THE INTRODUCTION
OF THE CIT DEFERRAL IN LATVIA

1. **The additional** average annual GDP growth in Latvia for ten years following the introduction of the CIT deferral in Latvia in the first scenario (including large enterprises) will amount to 2.57 percent, while in the second scenario (excluding large enterprises) it will amount to 2.16 percent. In the tenth year, the **additional** GDP growth in Latvia (compare with 2014) as a result of the introduction of the CIT deferral in Latvia in the first scenario (including large enterprises) will be 28.9 percent (6.8 billion Euros), while in the second scenario (excluding large enterprises) it will be 23.81 percent (5.6 billion Euros). The results of the calculations of additional GDP growth and additional tax revenues in Latvia are shown in Appendices 11 and 12.

2. After the first year of the introduction of the CIT deferral in Latvia, the **additional** annual tax revenue in Latvia will reach 10–18 million Euros. In the third year the increase in additional annual tax revenue will amount to 346–416 million Euros. In the fifth year it will amount to 781–960 million Euros and in the tenth year it will amount to 1 678–2 037 million Euros (depending on the scenario chosen).

CHECKING THE RESULTS AND EVALUATION OF FORECAST CONSERVATISM

To check the obtained results of the forecast, we have used an alternative method based on the acceleration factor (Section 8.2 of the monograph). In the scenario in which the CIT deferral may be introduced to all groups of enterprises (including large enterprises), the calculated results of the forecast were 0.07 percentage points higher than when using the check method. In the scenario in which the CIT deferral may be introduced only for micro, small and medium-sized enterprises, the calculated results of the forecast were 0.34 percentage points lower than when using the check method.

As a result of comparison of the figures of calculated forecast results with the figures calculated by us with the use the check method, we can conclude that the presented forecast of additional GDP growth in Latvia (and the additional increment in budget revenues) in the case of the introduction of the CIT deferral before distribution of profits by enterprises in Latvia has a high degree of reliability.

When calculating the forecast we were based not on optimistic, but on conservative figures and data (Appendix 13). On the basis of provisions and facts listed in Appendix 13, applied in the calculation of the forecast of additional GDP growth and additional revenues for the budget of Latvia with the introduction of the CIT deferral, we consider that the results of the forecast we calculated are conservative.

CONCLUSIONS

The results of the 2000 tax reform in Estonia show that by reducing the overall tax burden on enterprises and introducing the CIT deferral, the level of financial resources left at the disposal of businesses annually increased by about 60 percent. For this reason, Estonian enterprises have noticeably improved their financial performance and significantly increased their investment potential, productivity and competitiveness. Reducing the overall tax burden on enterprises and the introduction of the CIT deferral increased the attractiveness of Estonia for local and foreign enterprises and entrepreneurs, thus increasing entrepreneurial activity.

The introduction of the CIT deferral, which also reduced the overall tax burden on Estonian enterprises (and a stable system of taxation) caused not a decrease, but an increase in total tax revenues in Estonia, due to the growth in the number of taxpayers and the reduction of the share of the shadow economy in enterprises. As a result, with the lower tax burden on Estonian enterprises (including taxes on labor) the share of the budget in Estonia's GDP amounted to 34.37 percent in 2014 (29.89 percent in Latvia). Moreover, the introduction of the CIT deferral resulted in significant growth of entrepreneurial and investment activity, which in turn has provided for a significant increase in the performance of the Estonian economy.

As a result of our research, we can draw the following conclusions:

1. As a result of the introduction of the CIT deferral, Estonian enterprises received a signal and economic incentive from the Estonian government to encourage the development of enterprises. The introduction of the CIT deferral in the consequent years (after 2000) determined the behavior of economic agents in Estonia, which became more targeted at development and investment.
2. The decision of the Estonian government to introduce the CIT deferral was in many ways not only an economic incentive, but also a psychological tool, related to the principles of behavioral

economy. As a result, the enterprises significantly reduced the share of profits distributed for dividends.

3. The introduction of the CIT deferral is a major factor which significantly increased the performance of enterprises and entrepreneurial activity in Estonia.
4. The introduction of the CIT deferral was the main driver of the Estonian economy from 2000 to 2015 and continues to be the main cause of the competitive advantages of Estonian enterprises and, possibly, the Estonian economy as a whole.
5. As a result of the introduction of the CIT deferral, Estonia's budget has received significant **additional** tax revenues. Of the 38.7 percent growth in total tax revenues in Estonia for the first three years after the introduction of the 2000 tax reform, about 50 percent was achieved through the introduction of the CIT deferral.
6. Latvia must take extraordinary measures in a fairly short period of time to enhance economic growth. These measures should ensure a significant intensification of entrepreneurial and investment activity in Latvia.
7. The introduction of the CIT deferral in Latvia is not just an important but a vital factor in accelerating economic development, increasing entrepreneurial and investment activity and significantly increasing additional tax revenues.
8. In order to obtain the greatest effects and due to other reasons, shown in detail in Section 7.2 of the monograph, we believe it is advisable to introduce the CIT deferral not only for small and medium-sized enterprises, but for large enterprises as well. The main reasons for advisability of extending the CIT deferral to large enterprises are shown in Appendix 14.
9. With the introduction of the CIT deferral, the increase in **additional** revenues to the budget and additional increase in GDP (economy) and well-being constitute a secondary effect which depends on the qualitative and quantitative growth of enterprises and investment activity of domestic and foreign enterprises,

as well as on the volume of individuals' investment in the capital of enterprises. It is the qualitative and quantitative growth of enterprises that leads to an increase in tax revenues (subject to a stable and supportive investment tax policy and a moderate tax burden corresponding to the level of the country's attractiveness for investment).

10. Satisfaction of enterprises with the existing tax regime along with the optimal size of the tax burden and the CIT deferral stimulating the development of all enterprises are to a large extent the causes of the much smaller share of the shadow economy in Estonian enterprises compared to Latvian.
11. The introduction of the CIT deferral could shorten the period in which Latvia achieves average European well-being indicators by 2–3 times.

The effects that have arisen in the enterprises and economy of Estonia as a result of the introduction of the CIT deferral in Estonia occurred due to the fact that the Estonian government applied the framework of the theory of supply-side economics, thereby creating favorable conditions necessary for revitalization of the economy in accordance with the accelerator theory of investment.

In accordance with the framework of the theory of supply-side economics, optimal size of the tax burden on enterprises provides for a greater fiscal effect in comparison with a higher tax burden (Laffer, 2004⁵). Reduction of the tax burden and, as a consequence, an increase in entrepreneurial activity have created the prerequisites for a significant increase in investment potential in Estonia. As a result, the investment activity of private capital has increased considerably in Estonia and a chain reaction has begun to occur in the economy. The cyclic reaction takes place due to the fact that the economic reactions and effects that emerged in Estonian enterprises as a result of the CIT deferral repeat cyclically. Accordingly, the economic effects increase as each new cycle begins at a higher level. We emphasize the fact that as a result of the introduction of the CIT deferral, the investment activity

of private capital has increased. This is important for the reason that private investment has a greater effect on long-term economic growth than government investment (Khan and Reinhart, 1990¹²). The chain reaction that has happened in Estonia is in line with the framework of the accelerator theory of investment, also known as the multiplier-accelerator model or Hansen-Samuelson model (Samuelson, 1939¹³).

12 Khan, M., and Reinhart, C., 1990, Private Investment and Economic Growth in Developing Countries. In: *World Development*, Vol. 18, pp. 19-27.

13 Samuelson, P., 1939, Interactions Between the Multiplier Analysis and the Principle of Acceleration. *Review of Economic Statistics*, Vol. 21, No. 2, pp. 75-78. DOI: 10.2307/1927758.

Appendices

APPENDIX 1

Logical structure of the calculation of the predicted increase in additional tax revenues and additional GDP growth in Latvia

No.	Logical structure of the calculation
1.	Predicted revenues from CIT in Latvia for the first five years have been calculated in proportion to changes in revenues from CIT Estonia for the first five years after the introduction of the tax reform.
2.	Predicted revenues from CIT in Latvia from the sixth to the tenth year have been calculated in proportion to the additional annual growth rate of the total net turnover of Latvian enterprises.
3.	The additional annual growth rate of the total net turnover of Latvian enterprises has been accepted as the difference between the increase in the total net turnover of Estonian and Latvian enterprises for the period of 2011–2014. We decreased the calculated pace of increase by 15 percent for a more conservative forecast. As a result, for the calculation of the annual growth in net turnover of Latvian enterprises a coefficient of 6.46 has been used.
4.	The magnitude of possible changes in revenues from CIT in Latvia has been calculated as the difference between the predicted revenues from CIT and revenues from CIT in 2014.
5.	The additional number of jobs has been calculated based on the average number of employees per enterprise in 2014 (6 employees) and the predicted rate of growth in the number of enterprises. In assessing the number of additional jobs it has been assumed that the unemployment rate will not fall below 5%.
6.	Savings in the social budget due to the reduction of the number of unemployed people have been calculated as the reduction of unemployment benefits as unemployed people find work.
7.	Additional budget revenues from the creation of new jobs have been calculated as the proceeds from personal income tax and social tax paid by employees and employers. The growth rate of wages in the private sector has been calculated as an average over the period of 2011–2015 (5.12 percent). The amount of the average gross wage in the private sector in 2015 has been applied in the calculation.
8.	Additional revenues from VAT due to the increase in consumer spending have been calculated as the value of VAT paid from 85% of net wages of additionally employed workers.

CONTINUATION APPENDIX 1

No.	Logical structure of the calculation
9.	Additional revenues from VAT due to the increase in the net turnover of Latvian enterprises have been calculated in proportion to the forecast of the annual growth rate of the net turnover of enterprises. The value of VAT collected for the budget of Latvia in 2014 has been applied for the calculation.
10.	The additional fiscal effect of the annual reduction of the shadow economy has been calculated at a rate of 0.18% of the value of Latvia's GDP in 2014.
11.	The additional increase of the budget revenue has been calculated as the value of additional tax revenues from all of the above factors.
12.	The additional increase in GDP has been calculated based on the ratio between the revenue part of the budget and the GDP of Latvia in 2014 (0.2989).
13.	The geometric mean has been applied to calculate the annual average rate of additional GDP growth.

APPENDIX 2

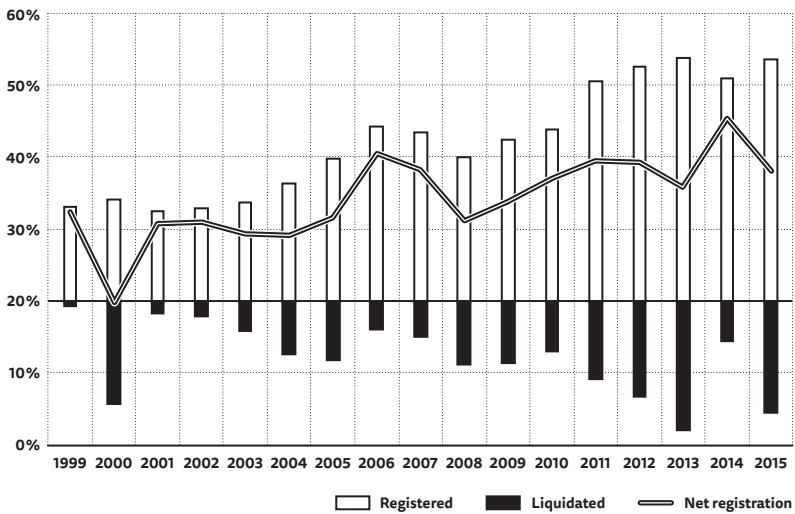
Changes in the population size of Estonia and Latvia from 1996 to 2015

Year	Population Size		Annual changes in population size		Annual changes in population size, %	
	Estonia	Latvia	Estonia	Latvia	Estonia	Latvia
1996	1 425 192	2 469 531	-	-	-	-
1997	1 405 996	2 444 912	-19 196	-24 619	-1.3%	-1.0%
1998	1 393 074	2 420 789	-12 922	-24 123	-0.9%	-1.0%
1999	1 379 237	2 399 248	-13 837	-21 541	-1.0%	-0.9%
2000	1 401 250	2 381 715	22 013	-17 533	1.6%	-0.7%
2001	1 392 720	2 353 384	-8 530	-28 331	-0.6%	-1.2%
2002	1 383 510	2 320 956	-9 210	-32 428	-0.7%	-1.4%
2003	1 375 190	2 299 390	-8 320	-21 566	-0.6%	-0.9%
2004	1 366 250	2 276 520	-8 940	-22 870	-0.7%	-1.0%
2005	1 358 850	2 249 724	-7 400	-26 796	-0.5%	-1.2%
2006	1 350 700	2 227 874	-8 150	-21 850	-0.6%	-1.0%
2007	1 342 920	2 208 840	-7 780	-19 034	-0.6%	-0.9%
2008	1 338 440	2 191 810	-4 480	-17 030	-0.3%	-0.8%
2009	1 335 740	2 162 834	-2 700	-28 976	-0.2%	-1.3%
2010	1 333 290	2 120 504	-2 450	-42 330	-0.2%	-2.0%
2011	1 329 660	2 074 605	-3 630	-45 899	-0.3%	-2.2%
2012	1 325 217	2 044 813	-4 443	-29 792	-0.3%	-1.4%
2013	1 320 174	2 023 825	-5 043	-20 988	-0.4%	-1.0%
2014	1 315 819	2 001 468	-4 355	-22 357	-0.3%	-1.1%
2015	1 313 271	1 986 096	-2 548	-15 372	-0.2%	-0.8%

Source: Author's calculations based on data from Eurostat [22].

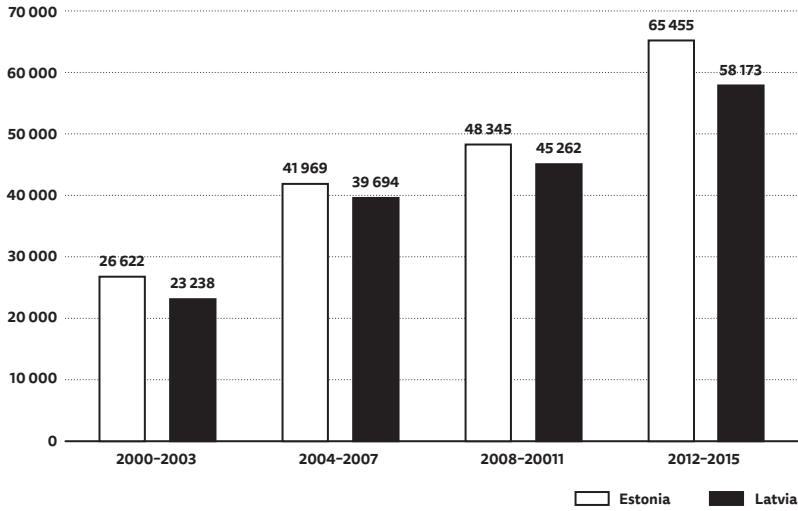
APPENDIX 3

Number of registered and liquidated commercial enterprises in Latvia (LLC, JSC, general partnerships and limited partnerships) for the period of 1999–2015

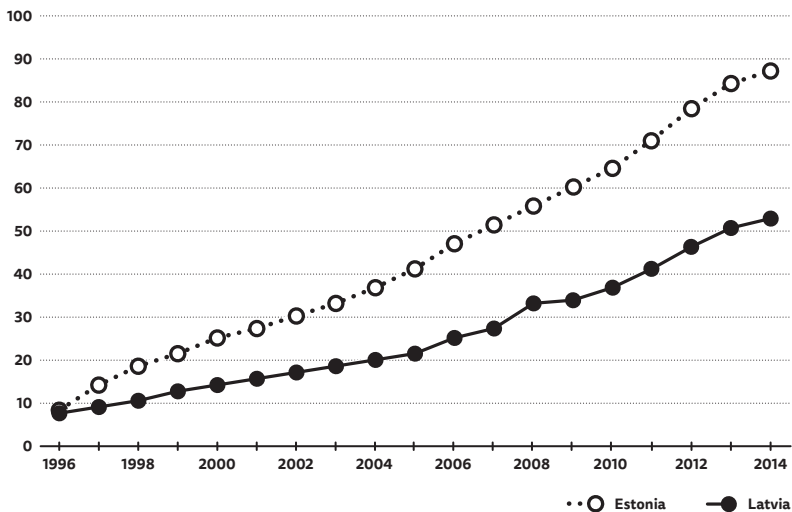
Source: Developed by the author based on data from the Register of Enterprises of the Republic of Latvia [63].

APPENDIX 4

**Registration of enterprises in Estonia and Latvia
for the period of 2000–2015**

Source: Developed by the author based on data from the Centre of Registers and Information Systems of Estonia [8] and the Register of Enterprises of the Republic of Latvia [63].

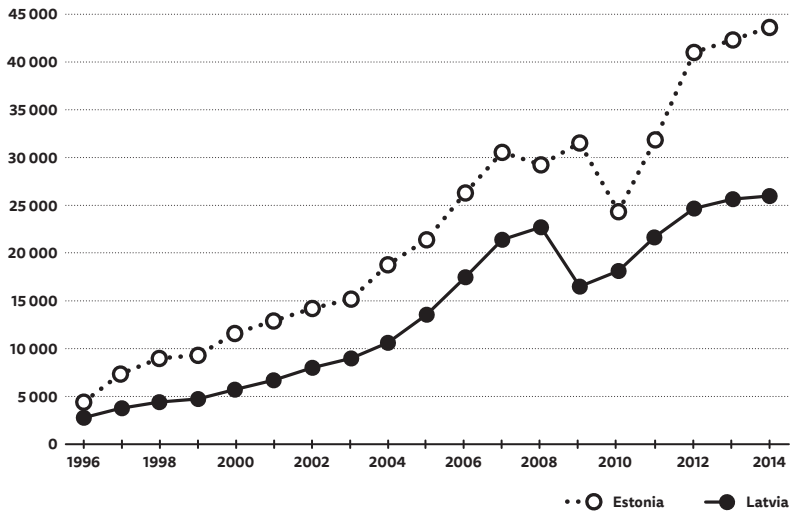
APPENDIX 5

**Density of active enterprises
in Estonia and Latvia from 1996–2014**

Source: Developed by the author based on data from the Centre of Registers and Information Systems of Estonia [8], Lursoft [72] and Eurostat [22].

APPENDIX 6

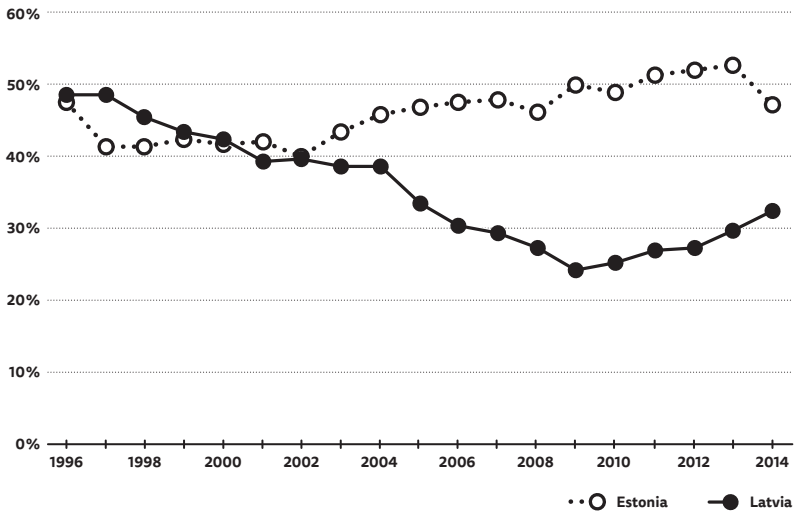
Comparison of the Total Equity Capital of Commercial Enterprises in Estonia and Latvia from 1996–2014 (mln. EUR)

Source: Developed by the author based on data from the Centre of Registers and Information Systems of Estonia [8] and Lursoft [72].

APPENDIX 7

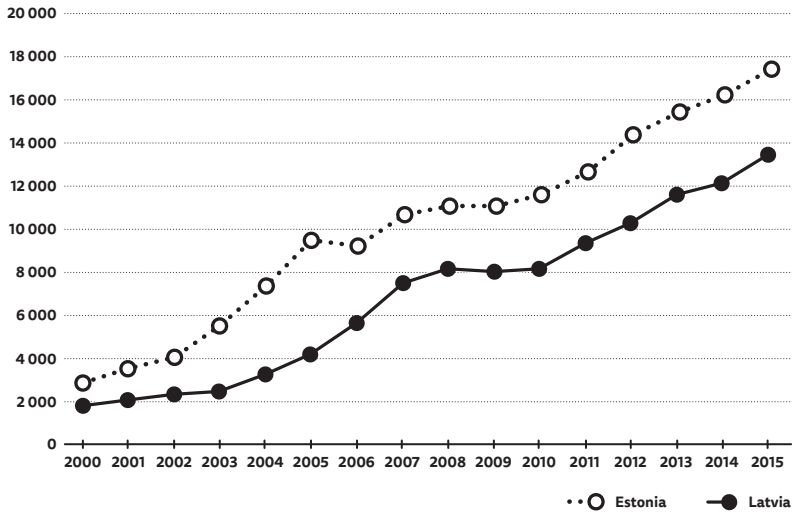
Coefficient of Financial Independence of Estonian and Latvian enterprises from 1996–2014

Source: Developed by the author based on data from the Centre of Registers and Information Systems of Estonia [8] and Lursoft [72].

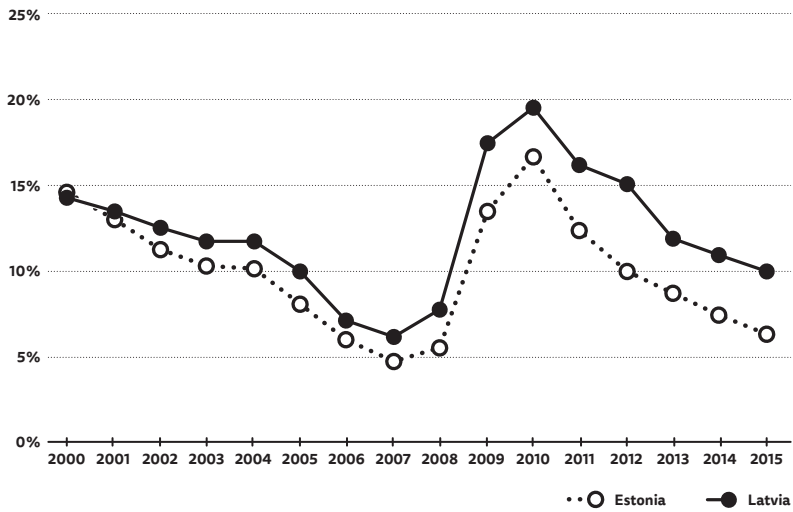
APPENDIX 8

Accumulated Foreign Direct Investment (FDI) in Estonia and Latvia in 2000–2015 (mln. EUR)

Source: Developed by the author based on Latvijas Banka [52] and Eesti Pank [16] data.

APPENDIX 9

Unemployment Rates in Estonia and Latvia from 2000–2015

Source: Developed by the author based on Eurostat [23] data.

APPENDIX 10

The value of total tax revenues in the budgets of Latvia and Estonia in the period of 1996-2014 (mln. EUR)

Country	Parameter	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Latvia	Total Tax Revenue (ODA) and Net Social Contributions (D61)	1 379.2	1 664.8	1 917.0	1 965.4	2 019.7	2 142.6	2 352.9	2 644.3	3 061.8	3 798.0
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Latvia	Total Tax Revenue (ODA) and Net Social Contributions (D61)	4 920.5	6 387.2	6 827.7	5 178.2	5 021.7	5 649.7	6 264.1	6 544.9	6 879.2	
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Country	Parameter	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Estonia	Total Tax Revenues	1 246.7	1 536.6	1 717.4	1 753.6	1 922.3	2 122.9	2 431.5	2 700.7	3 028.6	3 367.3
Country	Parameter	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Estonia	Total Tax Revenues	4 118.8	5 066.5	5 186.2	4 951.9	4 900.2	5 256.2	5 685.6	5 997.7	6 450.7	

Source: Developed by the author based on data of Central Statistical Bureau of Estonia [108] and Central Statistical Bureau of Latvia [58].

APPENDIX 11

Value of expected effects of the introduction of the CIT deferral until distribution of profits by enterprises in Latvia, including large enterprises (mln. EUR)

Parameter	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5	Year 6	Year 7	Year 8	Year 9	Year 10
Additional increase in revenues due to CIT	-142.47	-161.84	-52.16	95.08	161.84	191.55	223.18	256.85	292.69	330.85
Additional increase in VAT due to the increase in the total net turnover of Latvian enterprises	103.49	206.97	310.46	413.94	517.43	620.91	724.40	827.88	931.37	1 034.85
Additional increase in VAT due to the increase in consumer spending of additionally employed workers	4.96	10.42	16.43	23.02	30.25	38.15	46.78	56.20	66.45	77.61
Additional increase in personal income tax due to the payment of wages at additional jobs	9.93	20.88	32.94	46.18	60.70	76.60	93.97	112.93	133.59	156.07
Additional increase in social tax due to the payment of wages at additional jobs	16.58	34.85	54.96	77.03	101.22	127.68	156.58	188.12	222.47	259.84

Parameter	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5	Year 6	Year 7	Year 8	Year 9	Year 10
Additional savings in the social budget due to the decrease in the number of unemployed people	5.11	10.21	15.32	20.42	25.53	30.63	35.74	40.84	45.95	51.05
Additional fiscal effect due to the reduction of the shadow economy	12.69	25.37	38.06	50.75	63.43	76.12	88.81	101.50	114.18	126.87
Additional increment in the revenue part of the budget	10.27	146.87	416.00	726.42	960.39	1161.64	1369.46	1584.31	1806.70	2037.15
Total additional increase in budget revenues	10.27	157.14	573.14	1299.56	2259.95	3421.59	4791.04	6375.35	8182.05	10219.20
Additional increase in GDP	34.37	491.29	1391.53	2429.91	3212.57	3885.75	4580.91	5299.60	6043.50	6814.39
Total additional increase in GDP	34.37	525.65	1917.18	4347.09	7559.65	11445.40	16026.31	21325.91	27369.42	34183.81
Additional increase in the revenue part of the budget in relation to 2014 (in%)	0.15%	2.08%	5.90%	10.30%	13.62%	16.48%	19.43%	22.47%	25.63%	28.90%
Additional increase in GDP in relation to 2014 (in%)	0.15%	2.08%	5.90%	10.30%	13.62%	16.48%	19.43%	22.47%	25.63%	28.90%

Source: Author's calculations.

APPENDIX 12

Value of expected effects of the introduction of the CIT deferral until distribution of profits by enterprises in Latvia, excluding large enterprises (mln. EUR)

Parameter	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5	Year 6	Year 7	Year 8	Year 9	Year 10
Additional increase in revenues due to CIT	-106.86	-121.39	-39.12	71.32	121.39	143.68	167.40	192.66	219.54	248.17
Additional increase in VAT due to the increase in the total net turnover of Latvian enterprises	75.86	151.73	227.59	303.45	379.31	455.18	531.04	606.90	682.77	758.63
Additional increase in VAT due to the increase in consumer spending of additionally employed workers	4.96	10.42	16.43	23.02	30.25	38.15	46.78	56.20	66.45	77.61
Additional increase in personal income tax due to the payment of wages at additional jobs	9.93	20.88	32.94	46.18	60.70	76.60	93.97	112.93	133.59	156.07
Additional increase in social tax due to the payment of wages at additional jobs	16.58	34.85	54.96	77.03	101.22	127.68	156.58	188.12	222.47	259.84
Additional savings in the social budget due to the decrease in the number of unemployed people	5.11	10.21	15.32	20.42	25.53	30.63	35.74	40.84	45.95	51.05

Parameter	Year 1	Year 2	Year 3	Year 4	Year 5	Year 6	Year 7	Year 8	Year 9	Year 10
Additional fiscal effect due to the reduction of the shadow economy	12.69	25.37	38.06	50.75	63.43	76.12	88.81	101.50	114.18	126.87
Additional increase in the revenue part of the budget	18.26	132.07	346.16	592.17	781.83	948.03	1 120.32	1 299.14	1 484.95	1 678.24
Total additional increase in budget revenues	18.26	150.33	496.49	1 088.66	1 870.49	2 818.52	3 938.85	5 237.99	6 722.93	8 401.17
Additional increase in GDP	61.07	441.78	1 157.94	1 980.83	2 615.28	3 171.23	3 747.55	4 345.69	4 967.23	5 613.82
Total additional increase in GDP	61.07	502.85	1 660.79	3 641.62	6 256.90	9 428.12	13 175.67	17 521.36	22 488.59	28 102.41
Additional increase in the revenue part of the budget in relation to 2014 (in%)	0.26%	1.87%	4.91%	8.40%	11.09%	13.45%	15.89%	18.43%	21.06%	23.81%
Additional increase in GDP in relation to 2014 (in%)	0.26%	1.87%	4.91%	8.40%	11.09%	13.45%	15.89%	18.43%	21.06%	23.81%

Source: Author's calculations.

APPENDIX 13

EVALUATION OF THE LEVEL OF CONSERVATISM OF THE
FORECAST OF ADDITIONAL GDP GROWTH AND ADDITIONAL
TAX REVENUES FOR THE BUDGET OF LATVIA

We consider that our forecast of additional tax revenues to the budget of Latvia and additional GDP increment as a result of the CIT deferral is conservative for the following reasons:

1. Using in the calculations the indicator of increment of net turnover of enterprises in Estonia for the period of 2011–2014, but not for earlier periods or for a longer period more objectively reflects the currently existing trends in the economies of Estonia and Latvia.
2. Using in the calculations of the forecast the indicator of annual average increment of total net turnover in Estonian enterprises in four years, rather than the figure for a shorter period of time eliminates the possibility of the forecast results being influenced by annual fluctuations in the indicators taken for the calculation.
3. The calculations do not consider a number of secondary factors that have a positive effect on macro and micro-economic indicators and increase the attractiveness of the business environment in Latvia, including:
 - Simplification and cost reduction of tax administration for enterprises and the State Revenue Service
 - The qualitative and quantitative growth of enterprises will result in the expansion of the client base for crediting and other services of the financial sector of the economy as well as for state-owned and municipal enterprises.
4. In calculating the growth rate of the net turnover of Latvian enterprises as a result of the introduction of the CIT deferral in Latvia we reduced the calculated growth rates by 15 percent.
5. In calculating the growth in personal consumption expendi-

tures as a result of additional jobs created (due to the introduction of the CIT deferral), we assumed that 15 percent of the funds would be spent on workers' savings. In countries such as the UK and Finland, these figures amount to less than 10 percent and in Estonia and in Poland they amount to about 5 percent (European Commission, 2015¹⁴).

6. When calculating the forecast, we have assumed that the level of the shadow economy due to introducing the CIT deferral and stable tax policy for ten years will decrease only by 1.8 percentage points, although the data given in the study by Putnins and Sauka (2016¹⁵) show that the average annual difference between the shares of the shadow economy in Estonian and Latvian enterprises in 2009–2015 was 10.4 percentage points. However, it seems obvious that this difference will become much smaller with the introduction of the CIT deferral in Latvia.
7. In our forecast of the growth in additional tax revenues for the budget of Latvia, the annual rate of growth of additional general tax revenues for the budget amounts to 14.5 percent, although the average annual growth rate of total tax revenues after the CIT rate cut in Latvia in 2002–2004 from 25 to 15 percent in the period of 2005–2008 (before the financial crisis) amounted to 22.6 percent.
8. In our forecast of the growth of additional tax revenues for the budget of Latvia in the first three years after the introduction of the CIT deferral the expected value of additional tax revenues is 8.1 percent, although in the first three years after the introduction of the CIT deferral in Estonia the growth of total tax revenues for the budget of Estonia amounted to 38.7 percent.

14 European Commission, 2015, Household saving rates in the EU: Why do they differ so much? Available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eedp/pdf/dp005_en.pdf (retrieved on 19.09.2016).

15 Putnins, T. and Sauka, A., 2016, Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009–2015. The Centre for Sustainable Business at SSE Riga. Available online on: https://www.researchgate.net/publication/302994689_Shadow_Economy_Index_for_the_Baltic_Countries_2009-2015 (retrieved on 31.08.2016).

APPENDIX 14

THE MAIN REASONS FOR THE ADVISABILITY OF EXTENDING THE CIT DEFERRAL TO LARGE ENTERPRISES IN LATVIA

In our opinion, the only disadvantage of the scenario in which the CIT deferral is extended not only to micro, small and medium-sized enterprises, but also to large enterprises, is the probability that the additional amount of total tax revenues in Latvia in the year following the introduction of the CIT deferral will be 8 million Euros less. However, the scenario with the participation of large enterprises (compared to the scenario without the participation of large enterprises) will already bring additional revenues to the budget in the second year in the amount of 14 million Euros. In the third year the amount will be 70 million Euros, while in the fifth year it will be 179 million Euros and in the tenth year it will be 359 million Euros. The total additional revenues brought to the budget of Latvia over ten years in the scenario involving large enterprises exceeds those in the scenario without the participation of large enterprises by 1 billion 818 million Euros. In addition to the significantly higher value of the economic effect in the medium and long term, we have a number of arguments supporting the advisability and correctness of application of the CIT deferral for large enterprises.

1. As we have shown in the study, the effect of the 2000 tax reform in Estonia has already been going on for 15 years and has not yet lost its strength. This fact indicates that when choosing the scenario with the participation of large enterprises in Latvia, during the period after the subsequent decade a higher rate of GDP growth and additional tax revenues will be provided.
2. Large enterprises in Latvia also need to increase their competitiveness in domestic, regional and global markets. Reducing the tax burden will reduce the cost of production for large Latvian enterprises, improve their financial sustainability, and provide

them with a level playing field in competition with large Estonian enterprises. The introduction of the CIT deferral will be a significant competitive factor to increase competitiveness of large Latvian enterprises in the domestic market, among the Baltic States and on a global scale.

3. Not including large enterprises in case of the introduction of the CIT deferral would complicate tax administration, which would be different for different groups of enterprises.
4. 30.7 percent of large enterprises in Latvia are loss-making. The share of loss-making large enterprises in Latvia is only 8.2 percentage points lower than the share of loss-making medium-sized enterprises in Latvia, indicating the lack of financial resources, low level of financial stability and the lack of investment potential of large Latvian enterprises.
5. Not including large enterprises in case of the introduction of the CIT deferral will create inequality among different groups of enterprises. In the evaluation of World Bank experts (LETA, 2016¹⁶) it is noted that the application of corporate income taxes in Latvia is complicated, which distorts the tax system and creates inequality.
6. After the analysis of the share of CIT contributed by each group of enterprises, it appears that large enterprises contribute only 25 percent of corporate income tax paid by enterprises considered in the study.
7. The scenario with the participation of large enterprises in case of the introduction of the CIT deferral will improve satisfaction with tax policy among owners and top management of large enterprises. Accordingly, it will positively affect their tax morale, which in turn will reduce the level of the shadow economy as

16 LETA, 2016, Pasaules Banka: lai iekasētu vairāk nodokļu, Latvijai jāpieņem grūti lēmumi. Available at: http://www.delfi.lv/business/biznesa_vidē/pasaules-banka-lai-iekasetu-vairak-nodoklu-latvijai-japienem-gruti-lemumi.d?id=47591839 (retrieved on 31.08.2016).

well as the likelihood of full or partial relocating of large enterprises to other tax jurisdictions.

8. The introduction of the CIT deferral for large enterprises will cause an additional number of large enterprises to relocate to Latvia from other countries.

Not including large enterprises in our proposed tax regime in case of its introduction could contribute to the decentralization and fragmentation of large enterprises in order to obtain the CIT deferral. Meanwhile existing medium-sized enterprises which approach large enterprises in their performance according to European classification will have no incentive to become large enterprises.